Opera

III

1)

A Németországban,Baltikumban vagy Stockholmban megforduló finnek közvetett módon hallhattak magyar vonatkozású zenés irodalmi műveket.Sokáig csak a Németországból odahívott ,de szociális tartalmú balladái miatt III Gusztávtól nemességet soha nem kapott , Karl August Friedrich Bellmann jelentette a csúcsot. Hirtelen megjelent Kotzebue "Béla´s Flucht"/Béla futása/ Carl Wildner feldolgozásában.Így mutatták be a derék svéd színészek IV Béla tatárok előli menekülését 1824 telén Stockholmban. Ezt követte " prins Tekeli" (Thököly Imre) történet 16.11.1852-ben.

A legfőbb esemény 16.11.1853--2.1.1853, Kotzebue;."::::... Graf Benjowsky,oder die Verschwörung auf Kamschhatka"-volt, Torsslov feldolgozásában. (Benyovszky Móric gróf)

Ezalatt Helsinkiben(Helsingfors) pedig a Krími háborúig fénykorát élő Kaivohuone fürdőhelyen zajló nemzetközi művészélet adott némi magyar-finn találkozásra való alkalmat.Johanna von Schoultz már csak emlék.Marianne von Kasteloot német énekesnő szereplése óta is tíz év telt el.Svédország csalogánya Jenny Lind is Amerikát járja a pozsonyi magyar hegedűs Hauser Mihály kíséretében. (Miska Hauser)

Helsinkiben a szórakoztató műsorok átmeneti népszerűsége miatt minimálisra csökkent a hangversenyélet.

Például 1847 nyarán csupán egy Mahler nevű osztrák (Wien) zongorista estjéről tudunk.Egyetlen kivételként említhető Betty Boije(1822-1854) világhírre szert tett énekesnő/finn/ rövid óhazai szereplése. A következő-1848-nyáron a Tallinban működő német operatársulat jött át teljes két hónapos szereplésre. A Helsinki újságok már hosszú ideje reklámozták őket. Igazgatójuk Werner Gehrmann tíz évvel korábban járt itt. Karmesterük Krüger és német-holland ~~88K~~ földön híres primadonna felesége ,ötven énekessel ,valamint 17 tagú zenekarral érkezik 12.6.1849 Helsinkibe.

2)

Műsorukban természetesen a fürdőhely keresletét kielégítő zenés bohózatoktól a daljátékokig minden fellelhető.
Ám a repertoár gerincét két/Liszt hatékony segítségével bemutatott/ opera adta.Flotow "Martha"(bemutató 16.2.1847 Weimar) és Lortzing " A cár és az ács".Ez utóbbi a hajóépítést Hollandiában ily módon kitanult Nagy Péterről szól.
Diplomáciai okokból Helsinkiben "Kalandok Flandriában" címmel mutatták be.Sakari Topelius író feljegyezte, K bizonyos Leopold őrnagyhoz 7.7.1849-ben írt levelében,hogy a szakadó esőben és erős szélviharban is telt ház gyűlt össze a Kaivohuone(ma is álló-)vendéglőben.
Micsoda kár,hogy egy ilyen szépre jóra éhes közönséghez nem juthattak el Mozart operái.De még Beethovennek a Flotow "Martha"-ja után Weimarban Liszt által színrevitt "Fidelio"-ja sem.
Tekintsük át,mik voltak a Németországból 1846 szeptemberben Tallinba érkezett Gehrmann Társulat népszerű/tehát nem a bukást kockáztató/művei ?
Donizetti;Lucrezia Borgia,Szerelmi bájital,Ezred Lánya.
/Ez utóbbi Jenny Lind nagy száma volt/
A finn turné végén búcsúzó társulatot Helsinki közönsége korábban soha nem tapasztalt lelkesedéssel bocsájtotta útjára.Gehrmann elköszönő beszédére hatalmas "auf wiedersehen" kiáltással és a színpadra röppenő virágokkal felelnek.
A " Helsingin Tidningar" 18.7.1849 helyszíni/svédül/ tudósítója szerint; "...Aznap este a Tallinba tartó gőzhajóra szálló társulatot a város óriási közönsége kíséri. Éjfélre jár,de énekszóval és hurrá kiáltásokkal követik a part mentén lassan távolodó hajót."
A másik svédnyelvű Helsinki lap/Morgonbladet-Reggeli lap) megírja,hogy nem áll módjában szakértői zenekritikával szolgálni.Csak az eseményeket ismerteti.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ezzel szemben a finnnyelvű (12.1.1847 óta megjelenő) " Suometar" összegző írást közöl: ".. A múlt vasárnap hagyta el városunkat ama német operatársulat Tallinból,mely Gehrmann úr vezetésee alatt 30 napon belül 26 előadással ajándékzott meg bennünket. Erittäin muistelemme rakkaudella Aleksander Erdensohnia-syntynyt 1821,sukuisin Ungarilainen-,joka luonnolta jo lahjoitettu ihanimmalla äänellä,on ahkeruudella ja kokeilla ahkeroinnut päästäksensä suureksi ja totiseksi taideniekaksi.

/A dokumentum értékén kívül a finn nyelvvel komolyan foglalkozó magyaroknak szánom e régi ízű érdekes szöveget/

...Különös szeretettel emlegetjük az erőteljes még fiatal -1821-ben magyarnak született -Aleksander/Sándor/Erdensohn-t, aki a természettől kapott ideális férfi hanggal,szorgalommal, kemény próbákat kiállt valódi nagy művésszé nőtte ki magát.."

Zacharis(Sakari) Topelius is A.Erdensohn(basszus),Wilhelm Goette(tenor),Krüger-Fürth asszonyt(alt) és "mamseli" /mademoiselle/ Antoni(szoprán) művészeket dícséri.

Gehrmann 1850-ben is visszatér.Ám akkor kissebb zenekarral és ünnepelt(ismert) szólisták nélkül.Különösen a zenekart érték-, jogos-bírálatok. A gyenge közönségsiker miatt fenyegető az ujfaluban gazdasági katasztrófát elkerülendő Gehrmann nyíltan Helsinki népéhez fordul.Így jön létre az egyetlen(!) telt házat garantáló "Martha" előadás. Ezután a társulat-- jóval a szezon vége előtt-- távozik.

A "Morgonbladet"crestelli,hogy ilyen szerencsétlen körülmények között juthatott el végre Meyerbeer "Hugenották" operája, finn földre!

A köztudottan nagy zenekart igénylő művet erőlködve játszókikis zenekart hősiesen segítette Schmidt úr.

Amellett,hogy vezényel,felváltva fújja a fagottot és az oboát.Vezénylés közben bal kézzel zongorázik is.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A szentpétervári "Északi méh" lapban Bjotr Sotov (Helsinkiben járt fürdővendég) a pétervárott hallott -általa világelsőnek nevezett—olasz operatársulathoz hasonlítja Gehrmannék Helsinki előadásait.Arra a végkövetkezetetésre jut, hogy a társulat szűkös anyagi lehetőségeit figyelembe véve ,annak előadásai igenis magas színvonalúak.

A Krími háború miatt/is/ megszűnő Helsinki fürdőélet utolsó legjobb nyarai 1852-3 voltak.Ekkor a Theofil Fass tenorista vezette tallini német operatársulat érkezik Helsinkibe.Tanulhattak elődeik sorsából,mert ezúttal Riga városából toborzott kisegítőkkel feltöltött óriási zenekarral érkeztek. A siker nem is maradt el.

Ha Liszt maga nem is,de Ferenczy Ferenc Weimarban élő tenorista barátja közel járt Suomihoz.Nevét viselő híres operatársulata 1877-től Svédországra is kiterjesztette szokásos északnémet turnéit.Ide aztán többször is visszahívták őket egészen Svédország északi egyetemi városáig Upsala-ig.Feltehetően sok finn,észt,litván,lett is hallhatta őket.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Az első Magyarország felé tett lépések Oskar Blomstedt(Blúmsztedt) nevéhez fűződnek.Ez 1866-os külföldi tanulmányútján történt./Ő fordította finnre a Halotti Beszédet 1869-ben/ Minthogy unokaöccse Jussi Jalas/korábban Blomstedt/karmester jó barátom volt,módomban áll másodkézből kapott 1866 élményeket közvetíteni.

"....Nagybátyámat elkeserítette egyes érzéketlen hivatalnokok népünk színházi,operai igényeiről alkotott véleménye. A finn nép pénzéből építtetett színházban Svédországból hozatott társulat játszik és énekel.A finn anyanyelvűek pedig nem értik,vagy az utcára szorulva bámulják.

Magyarországon járva különösen Toldy Ferenccel és Hunfalvy Pállal barátkozott össze.Később Yrjö Koskinen/~~Gutzlaff Koskinen~~ egyetemi tanár,szenátor is csatlakozott hozzájuk.
Hitetlenkedéssel vegyes örömmel figyelték,miként valósul meg Kolozsvárott a magyar nyelvű(!) színjátszás.Összebarátkoznak Csillag Róza énekművésznővel.(Liszt egy alkalommal csak azért utazott Pestről Pozsonyba,hogy hallhassa.)
Blomstedt 4.2.1869(MTA,Bp) Hunfalvy Pálhoz írt levelében beszámol Helsinkiben végzett munkájukról. "..Egyszer s minden-korra fel kell készíteni népünket saját nemzeti színházának létrehozásának gondolatához." E törekvéseiknél vették figyelembe a magyar tapasztalatokat.
Akkoriban került Helsinkibe egy Leppäkoski(~~Leppäkoskin~~) vasúti térmesteri házban 3.12.1858 született finn őstehetség Ida Aalberg(~~Albergh~~).Nemsokára Drezdában tanul.Ehhez pénzre volt szüksége .Ekkor-és csupán ezért -- teljesen véletlenül kapta meg "Boriska" szerepét Tóth Ede("Edward");a "Falu rossza" című zenés népszínművében Helsinkiben. A bemutató-5.12.1877-jól sikerült. A művet eredetileg 15.1.1875 -ben mutatták be Pesten.A népszínmű korszak utolsó darabja ez.Realitása ma is hiteles.Ezzel érkezik aztán Magyarországra Ida(aki nem "Ida") Aalberg ,hogy 1880-ban Feledi Boriskát,az öntudatos bírólányt alakítsa. A Magyar Hölgy írja; "..Semmitmondó lenne azt ~~mondani~~ állítani ,hogy Ida előtt senki sem játszott így. A helyes megállapítás az,hogy í g y senki sem t u d játszani.
A közönség élvezte a finn nyelvet(akárcsak az olaszok Johanna von ~~XXXXXXX~~ Schoultz énekét) és Ida magyar kiejtését.
Ezzel szemben a Pester Journal a finn nyelv ~~XXXX~~ nyers keménységét (!?) csodálja!Majd elismeri,hogy a művésznő tehetsége kritikán felül áll. "..Szenvedélyes kifejező-készségével képes volt Eduard Tóth kis szentimentális libáját drámai lénnyé formálni."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ilyen felhangjai voltak tehát az Antti Jalava és Szinnyei József nyelvészprofesszorok által megvalósult első finn nyelvű budapesti vendégszereplésnek. A Pester Journal még megjegyzi,hogy vakmerő vállalkozás külföldön anyanyelven szerepelni.
Nem tudhatta,hogy Ida külföd szerte sikerrel szerepelt "Jane Eyre".Magyarországra jövet és menet megtekintette Bécsben Biech-Pfeiffer színművét,megállapítva;.."..csak Frank úr nyújtott igazi színészi teljesítményt.." Svéd,norvég,dán, német,belga sikerei után bizony joga volt így beszélni.
A Viipuri svéd hírlap "Viborgs Tidning" 1879-ben elragadtatva ír I.Aalberg "jane Eyre" alkításáról.
Schiller:"Ármány és szerelem "darabjában aratott drezdai sikerének Szinnyei József is tanúja lehetett.
A fiatalon tüdőbajban elhúnyt Tóth Ede után a hasonló sorsú Csepreghy Ferenc írta meg a valódi népszínmű klasszikust.
Ez a "piros bugyelláris " címet viseli. A "Falu rossza" --akárcsak a Csepreghy darab---drámai feszültségek felszínre hozatalára törekszik.22.11.1879 szólalt meg a színpadon.Ida ezzel is sikert aratott.Különösen Kolozsvárt.
A darabban elhangzik egy hiteles magyar népballada/újabb/ is,.."Stíriában,Ajk faluban mi történt"-címmel.
Szíriában tartózkodtak egy ideig a Bem tábornokkal menekülők.Később sokan-köztük Guyon-török szolgálatba léptek és bizony a balkáni háborúban a cári sereg finn katonái ellen is harcolhattak.
Az Ajk faluról szóló Gyönge Sádor balladáját 1898-ban 17-szer énekelte I.Aalberg Helsinkiben a "Piros Bugyellá-ris"-ban.Ennyiben szerepelhetett hamisíthatatlan magyar dal finn földön az egyébként kotta nélkül játszó Helsinkit elbűvölt magyar cigányzenekar,illetve Szigligeti Ede 1880-tól finn diadalútját járó "Cigány"/Szinnyei fordítás/ melódiáinak végtelen új és új variációi mellett.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

(7)

Ezalatt I.Aalberg távoli xxxxxx rokona Déryné a németből gépiesen magyarra fordított "Tündérkastély Magyarhonban" darabba lopta bele népe dalait,vagy éppen régi virágénekeket. "Cserebogár,sárga cserebogár".Ezt is e darabban hallották tőle először .Így őrzi alakját a Herenden készült porcelán szobor.!! Bizony még ma sem lenne késő xxxxxxx Herenden Ida Aalberg kisasszonyt is megörökíteni.

Voltak e,-lehettek e operai kapcsolataink ? ?

Igen.

Éspedig pont a finn nyelvű színház és operatársulat megszületése idején,.

Az első finn nyelven előadott opera Donizetti:Lucia di Lammermoor volt Viipuriban 21.11.1873-ban.

Az opera részleg együtt vándorolt a prózaival.Amikor Ericsson (Ériksszon) tenorista tüdőgyulladást kap,sűrgősen másikat szerződtetnek. Navratil József magyar művész(1840-1924),akit az összes hivatalos dokumentum csehnek hisz.Egerben énekelt ! .Innen Prágába került.Kaarlo Bergbom (Bergbum) igazgató hozta őt gyorsan a Finn Operához.Itt 1875-79-ig az opera megszűnéséig énekelt.Később még jóideig várt,majd látva a vígasztalan állapo - tot Tbiliszibe szerződött.Testvéri barátságban élt az Achté családdal.Lorenz Achté(1835-1900)karmester alapította az egyetemi zenekart 1873-78,majd 1882-től a Helsinki kántortanító - -képzőt.Énekelt és vezényelt-1873-78- a Finn Operában.Közben 1881-től a Katedrális kántora.Tankönyveket ír és a semmiből te - remt iskolát.Zeneszerzőként sem jelentéktelen.Ez már abból is kiviláglik,hogy egyesek által Helsinkiből csendben elvitt zenek - xx kari és vokális műveivel máshol zajos sikereket aratnak.!! Például Skandinávia nyári fürdőhelyein.Ő csak mosolyog a dolgon. Tulajdonképpen örül.A szerzői jogdíj nem izgatja.Nem is ér rá. Végül így xxx öli meg a túlfeszített munka.

Igy szerette Suomit,Finnországot az egykor ide nősült balti német fiatalember.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

8) Á (1850-1924)

Felesége Emmy Achté(született Rytkönen) ~~Rytkönen, akinek halála hivatalos nyomására Strömar-nek sietett tisztelni~~ híres mezzoszoprán-Drezdában, Párizsban ünnepelt énekesnő volt. Különösen Bellini "Norma" főszerepében.Már 1874-ben szeretett volna Magyarországon énekelni.Akkor ma talán a Normafánál is olvashatnánk nevét.Nem így történt.Az anyagi csőd rémével életéért küzdő Finn Opera 1875 őszén 22 alkalommal játsza a Trubadúrt,Lucretia Borga-t és a Normafát./Emmy és Navratil hatalmas munkát végeznek/

Majd Párizsban tanul.Itt ismerkedik meg Wagner operáival. Haza térve a társulattal vidéki körúton énekel.Közép-Finnországban Jyväskylä /Jüveszküle/ városban Toivo Ojala lektor feljegyzi,hogy különösen Emmy Achté,Lydia Lagus ,(a város finn líceumának neveltje)Elis Dunckner,Josef Navratil(Navratil József) érdemelték ki a finn nyelvű operáért hálás közönség tapsait.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Az időközben továbbra is agilis Jalava-Szinnyei professzori szervezőmunka már finn operaénekes budapesti vendégszereplését készíti elő.

Antti Jalava szerencsés módon a Finn Színház és Opera részvénytársaság vezetőségi tagjaként is levelezhetett a Magyar Nemzeti Színházzal.Összesen 13 levele közül a következők legfontosabbak.

17.11.1877.

Gregus Ágost tudatja Jalavával,hogy a Nemzeti Színház intendánsa ,báró Podmaniczky Frigyes szívesen látná Emmy Achtét ,ám az összes operaelőadás la van már kötve júniusig. Máskülönben eltekint az előírásos próbaénekléstől ,csak írásos folyamodványt kér franciául,vagy németül.Finnül is lehet,mert Budenz József professzor lelkesen ajálkozik mindennemű segítségre.

9)

Előadásonként 270 guldent(600 finn márka) fizetne,ami például jelenleg Minnie Hauch gázsija.

~~xxxx22x~~

11.12.1877.

Podmaniczky,Emmy Achtéhoz írott válaszlevelében örömmel közli,hogy 15-20.6.1878 a Hugenották,Lammermoori és a Halevy Zsidónő-ben fog szerepelni.

"..Kérjük,hogy finnül énekeljen.A Lúcsiát pedig magyarul. Előadásokként 300 forintot fizetünk.Ebből 5% adót vonnak le. A vendégszereplés végett szükséges kosztümöket Őnagysága hozza.Van szerencsém a magyar szöveget tisztelettel megküldeni. Kézcsókkal

b.Podmaniczky Frigyes
intendáns

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ekkor Emmy és Navratil,Meyerbeer "ördög Róbert" operájának cím-szerepéit éneklik több finn városban.Turkuban,Mozart Varázsfuvoláját.Emmy szorgalmasan tanul magyarul Antti Jalavától és Navratiltól. (Kutatásaim szerint Auer Lipótól is Szent Pétervárt.)

30.1.1878 írja alá a Podmaniczky küldte szerződést.

~~xxxx~~ Jalava és Szinnyei szívből örvendezbek.

Arról értesítik(26.2.1878) Emmyt,hogy Stettina Ilona magyar nyelvtanárnő már örömmel várja Őt Pestre,mert mindenben a segítségére akar lenni.Emmy svédországi turnéval gyűjt a magyar útra.Götegorg(Jőteborj)~~városban~~ városban hat(!) operát énekel végig.Norvégiában ott élő nővére Sophie Bonnevie segíti.Nála megpihen.Majd újabb erőfeszítések következnek. Stockholmban igazságtalan újságkritikákkal támadják és adók ürügyén keveset fizetnek.Pénztelenül ,csalódottan érkezik haza Helsinkibe.Itt vette észre,hogy ismét áldott állapotban van.Jalava sürgősen intézkedik, hogy Pesten új időpontot találjanak.

Ezalatt Emmy -noblesse oblige-kétfrontos harcot vív a stockholmi "kritikákat" automatikusan átvett és leközölt Helsinki lapokkal.

A pesti közönség már várja Emmy Achtét,akinek Pauline Lucca és Adeline Patti -nak kijáró hírverést szerveznek.

Emmy is sokat vár a teljesen más világban élő osztrák-magyar - olasz miliőben rávváró élményektől.

Még Stockholmból írta bizalmas barátnőjéhek Sigrid Crohns-nak 20.4.1878..

"..Kedves Barátom.

Lassan egy örökkévalóság telt el azóta,hogy hallattam magam-ról.Amint azt a keltezésből látod a svéd fővárosban vagyok.Szán-dékomban állt az ittenni operában énekelni,de ez lehetetlen.

AZ ő repertoárjuk nem tartalmazza az én operáimat.

Igy aztán két Hermann koncerten léptem fel.Ezek nem feleltek meg azén igényeimnek.Ráadásul a kísérő zongora!

Nymorult zeneszerszám.Decemberben Pesten szerepelek.

Az ok,amimmiatt az ottaniojúniusi fellépésem elmaradt;

október elején ismét gyermeket várok."

Emmy 21.9. egészséges szép fiút szült.Neve: Aatos(Átosz)(= Álos)

A szegénység miatt zongorájuk eladására kényszerültek.

Ekkor kapja meg férje-Niklas-Jalava levelét.Kéri,hogy kíméletes formában közölje Emmyvel a rossz híreket.

3.9.1878.

"Báró Podmaniczky intendáns tudatja velük,hogy az időköz-ben kialakult helyzetre való tekintettel ,sajnos nem tudnak eleget tenni a meghívásnak.."

Jalava Budenztől tudakolja mi lehet a "kialakult helyzet" ??

Budenz-29.3.1878-válaszában közli,hogy Greguss professzor fel kereste Podmaniczkyt. Az kéri a bocsánatot,de nyomban hozzáfűzte: "kár volt decemberben megállapodni,mely őszerinte a több okból is szerencsétlen időszak.Ígéri,hogy Achté asszony a korábbi júniusi időpontban jöhetne 1879-ben.
Addigra megerősödne és Párizs-Wien konzertek után Pesten fejezné be turnéját.Mindezt a Finn Operában rá váró kötelezettségekkel is össze tudná hangolni.
Greguss megjegyzi,hogy gyanakszik a Nemzeti primadonnájára. Talán ő féltékenykedhetett decemberben. (X)

Minden esetre az Achté család már mindenét útiköltséggé tette. A magyar út előtt Emmy a párizsi operában egy hónapig gyakorolt a híres Hustache zongorakísérővel.
Tökéletesen megtanulta a Lammermoori főszerepét magyarul.!!!!

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Végül 1879 nehéz tele és a várva várt Tavasz. A Finn Opera jövője teljesen bizonytalan. A magyarországi vendégszereplésről le kellett mondania.Nem hagyhatta ott magányos nagybeteg anyját.Férje munkanélkülivé lett.Pénzük fogytán.Hosszú évek óta először érzi,hogy fogytán az ereje.
Pesten Ricter János vezényelt volna. A bayreuthi Wagner színház négy estére elhozta Pestre a teljes Ringet. Megannyi lehetőség.
A magyar operatársulat bemutatja a Nürnbergi mesterdalnokokat.Mindez számtalan lehetőséget kínált volna a magyar-finn közeledésre.Méghozzá sok nyelven.Hiszen a Pesten vendégszereplő német operatársulat is olaszul énekelt.,

(X) /Ennek e sorok írója bent alaposan utánnajárt is.
Teljes mértékben alaptalannak tartom/

O: 1112-ismerhette volna!

Vajon mennyiben és milyen felelősség terheli báró Podmaniczkyt? Emlékírataiból kitűnik,hogy alaposan ismerte Észak-Európát. 1845 március 19-én indult Pestről európai körútra.Tíz év után ismét meglátogatja Drezdában élő nagyanyját.Először utazott vasúton a Drezda-Lipcse-Köthen-Berlin vonalon. Mindenfelé szolgáló diplomata barátai a nehezen(!) megszerezhető orosz útlevéllel ajándékozzák meg.Bár berlini barátai óva intik az orosz-svéd körúttól ő mégsem tart velük Párizsba,hanem Rigába utazik.Tallinból Kronstadt szigete mellett Szentpétervárra hajózik.Ezzel megismétli Liszt és Rubini 1843-as útját. /Sok pétervári Kronstadtig elkísérteca távozó Lisztet./

Innen Novgorod és Moszkvába utazik.Majd megint Pétervárra jön.Onnan hajózik Turkuba. Az Ahvenanmaa(Åland=Ó land) szigetvilág érintésével Stockholmba megy.Felutazik Upsalába. Azt követően a dán Hamlet hangulatú Helsingör várába. Hosszú hajóút után ér Helsinkibe.A kikötő közelében lévő tér kis temploma mögött/ma;Szenátus tér/pont temetnek. Fent a dombon épül a Nagytemplom.Hallja,milyen vidáman énekelnek a finn építőmunkások.(Érdekes,hogy ugyanezt jegyezte fel a berlini születésű építő tervező Engel.Ebből is látszik milyen rosszindulatú és ostoba a finneket érő "moll-vád").

Útitársával Prónay Józseffel megismerkednek a társasági élettel.

Végül 1846 március 13-án pillantják meg ismét Pestet,mely leírhatatlan örömmel tölti el őket.

Micsoda kár,hogy e derék ember nem tudta sikeresen irányítani a finn művésznő pesti szereplését.

Micsoda iróniája a sorsnak,hogy a Finn Opera végleges csődje után külföldre távozott Emmy Achté pont a Drezdai Operában aratta igen komoly sikereit.Bizonnyal írt róluk Pest-Budára Podmaniczky nagyanyja.

Talán minden másképpen alakult volna ha a minden iránt érdeklődő Liszt fülébe jut a dolog.Hiszen Massanet nagyra tartotta Emmy Achtét !Massanet 1879 januárjában jön Pestre. Liszt lakásán/ma Liszt Múzeum és kutatóközpont + meghitt koncertek színhelye/ találkozhatak volna, ahol hamarosan zongorázzák Massanet operájat!.Pesti bemutatót terveznek.

Mi lehetett az igazság ?Sajnos Podmaniczky rugalmatlan ember volt! 1884 szeptember 27-én az Operaház előtt tüntettek ellene a pesti polgárok.Liszt Királyhimnusza "elmaradt".

Podmaniczky 1886 elején ~~kxxx~~ mondott le intendánsi állásáról.

Mi történt Navratil Józseffel ? ?

A Finn Nemzeti Színház Operatársulata súlyos veszteséggel zárta az évadot.Keserű paradoxon,hogy csak az Ida Aalberg "Boriskájával" hirdetett "Falu rossza" tudta 1877 decemberében a kasszát feljavítani.Hrimaly/cseh/ karmester átpártolt a svéd operához.Ingman,Lagus és mások külföldi ösztöndíjat kaptak.Természetesen mind visszajönnek ,de az még odébb lesz. Emmy Oslóban énekel nagy sikerrel.Navratil,Holm és mások hűséggel kitartottak a 150 márkás alkalmi díjazással.

Közben haza-hazaröppen az új finn csillag Alma Fohström/később madame von Rode/1856-1936/ a londoni Covent Gardenből. Ezt még a Metropolitanból is megtette.Ám csodákat Ők sem tehettek. A csőd bekövetkezett. Niklas Achté a szentpétervári finn,svéd,német egyházközségeknél keres kántori munkát. / a finn lelkész Robert Kajanus karmester nagybátyja. Egyetemi docens/:.

A végén Navratil nem ~~kéx~~ kér bért.Helsinkiben tartózkodó magánemberként várja a végeredményt. A Finn Opera még előadja Gounod ;Rómeo és Júliáját Alma Fohrström világszínvonalú alakításával./Ezután lett Berliben a Stern Konzervatórium tanára./

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

13/a

Emmy Achte´15,17,19 januári estéken donna Annát énekel.
Legutoljára 27.2 összegyűjtötték a még városban maradt művészeket.
Faust,Lúcsia,Turbadúr.Aztán végleg csend lett.
Újsághír.":::...Az opera működését átmenetileg felfüggesztjük.
Kisseb operettek bemutatása lehetséges.."
A svéd anyanyelvű Martin Wegelius karmesteri pályafutását
derékbe törte a finn(!) nyelvű Opera megszűnése.
Az események zeneszerzői tevékenységét is negatív módon
gátolták.Kedvét letörték.Nem ír többé nagyszabású oratórikus
kórusokat.Kénytelen tanári állást vállalni.Így lett végül
zeneiskolaigazgató 1882-ben.

Az OSLO-ba 1.6.1880 a " Nordisk Musiktidenden "_nek küldött
Wegelius cikk utoljára még egyszer: említi a magyar énekest.
".....Művészeink nem akarnak beletörődni a megváltoztathatalan-
ba.Több tavaszi hangversenyt rendeztek.Különösen a Richard
Faltin vezényelte Wagner "Bolygó Hollandi" opera hangversenyter-
mi előadásában tűntek ki Emmy Achte´és Josef Navratil".

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Emmy Achté örökre elmaradt(elszerencsétlenkedett)budapesti
vendégszereplését kétszeresen váltották valóra lányai.
Aino Ackté(1876-1944) édesanyja és Édmond Duvernoy(Párizs)
tanítványaként fejlődött tüneményes gyorsasággal a Francia
Nagyopera szólistájává 1897-1903.Majd a Covent Garden és
világjáró művészélet következtek.Salome alakítását egyedülál-
lónak minősítették./Utánzói is akadtak/
1911-ben Helsinkiben megalapítja a Finn Nemzeti Operát.
/Eközben Emmy operaiskolát nyit. A szegéhy sorú tehetségeket
szinte ingyen tanítja/
A keletfinn xxxxxx Savonlinna (Szavo vára) ötszáz éves vár-
ban azóta Európa hírűvé lett nyári operafesztiválok
megalapítója. Aino Achté hallatlan szellemességére utalópeset,
hogy nevét A c k t é..ra változtatta,mondván, hogy ő
"nem nyolcadik,hanem első". (Acht)

Ezt Berlinben mondta és természetesen óriási derültséget keltett vele.Ugyanakkor ez valóságos programbeszéd is volt részéről.

Így jutott el 29.1.1906 a Magyar Királyi Operaházba,ahol Lohengrin Elzáját énekelte.

Budapesti útjára Párizsban készült fel.Hatalmas koncert és operaszereplési körutat tett. Köln-München-Prága-Budapest-Graz-Wien-Prága-Hamburg-Lipcse-Mannheim-Hannover-Strassburg-és végül még egyszer Leipzig-Lipcse,amit úgy szeretett.

Nővére Irma Tervani (1887-1936) is Emmy Achté és É.Duvernoy tanítvány volt.Feljegyezték,hogy a francia professzor egy vidám Párizs-Helsinki telefonbeszélgetés alkalmával ezt ~~mondta~~ érdekelte Emmytől: "...Nincs még több lánya,vagy azok unokatestvérei, akiket ideküldhetne énekelni?.."

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Mivel a kritikusok gyakran összekeverték a nővéreket,Irma a családi nevét Tervani-ra változtatta.Később férjhez ment Paul Wicke xx német színházigazgatóhoz. A német sajtó az "Elektra" /R.Strauss/ 1909-es ősbemutatója óta a " die grosse Tervani" jelzővel illette.Drezdában az udvari opera primadonnája.Egy ízben a német közönség "éljen Suomi"/és nem "Finnland"/ kiáltásokkal üdvözölte Őt a színpadon.

Caruso a világ legjobb Carmenjének nevezte.Így érkezett el Budapestre az Operába .

Minden idők legnagyobb Liisa(Lísza)-ja Madetoja "Pohjalaisia" /Pohjanmáiak)..és nem "Északiak"/ operájában,1930-ban Savonlinnában.

Fénykorában egy műsorban lépett fel Berlinben a Budapesti Filharmonikusokkal. A Berliner Lokalzeiger kritikusa Wolgang ~~Klatte~~ így Klatte így siratta el 29.10.1936;

"...hat gestorben Irma Tervani-Wieck. Meister des Gesanges.."

Keserves és kerülők tarkították a operai kapcsolataink történeté-
ben még egyszer fellángol a népszínmű.
Ida Aalberg 1885 után/immár harmadszor/érkezik egész társulattal
1907-ben Budapest,Kolozsvárra.Vikár Béla,Ispánovits Sándor
és az 1904.ben Finnországba menekülni kényszerült ifjú szobrász
Yrjö Liipola,voltak velük két héten át.Ekkor történt a másik
történelmi hiba.Finn részről felajánlották a "Tukkijoella-Faúszta-
ták című népi daljátékot. A Dél-Pohjanmaa-i Kanto nemzetség-
ből származó Oskar Merikanto gyűjtötte anyagot, Teuvo Pakkala
dolgozta fel színpadra.E máig aktuális alkotás Kodály
"Székelyfonójával" mérhető. Érthetetlen,hogy pont Vikárék ne
értették volna a mű magyarországi bemutatásának jelentősé-
gét.Aalberg felajánlotta ,hogy Ő játszaná Maija főszereplőt.
Mégsem kellett.Pedig Budapesten már a Jalava közvetítette
és Vikár által magyarra fordított finn vegyeskari műveket
énekelték Harrach József karnagy vezetésével.
Kár,hogy a "Faúsztatók" elmaradt. A finn társulat útban
Magyarországra nagy sikerrel adta elő a művet
Szentpéterváron az ottani finn kolóniának.Őket Santtu Piri
vezetőjük szedte össze.
Végülis a "Faúsztatók" nagy késéssel 1973-ban jutott el
Budapestre a Finn Kulturális Hét alkalmával.Akkor is fő-
leg Ulla Hauhia-Nagy agilitásának köszönhetően,aki a Finn
Nemzeti Színház vendégjátékát szervezte.
Egyébként Ida Aalberg után kereken 100 évvel később járt
finn színésznő Magyarországon.Inkeri Luoma Aho, Lahtiból.
Ő Pécsett lépett fel Dr Szász Leventének és a Lahtiaknak
szervezésében.
Egyes irodalmárok és irodalommal foglalkozó ideológusok
egyfajta rózsaszín vidéki romantikának állít-
ják be a népszínmű(daljáték) lényegét,mely,úgymond
eltakarja a színfalak mögötti valóságot.Azt,hogy Amerikába
vándrolnak.

Lássuk miként vélekedett erről a legjobb finn férfiénekes (tenor)
Wäinö Sola((1883-1961),aki Párizsban és Milánóban is énekelt
magyar szerepeket.

"...Kylän heittiöstä puheen ollen..
Ede Tóthin näytelmä on lähellä todellista elämää ja hän
osaa taitavasti käsitellä aihettaan.Hänen elämänkatsomuksensa
on sama,kuin unkarilaisten talonpoikien.Kaikki sanomansa
on uskottavaa.Tóth ja Csepreghy ovat kansannäytelmän
viimeisiä edustajia Unkarissa.Heidän jälkeensä tulee
Gárdonyi ja Kodolányi,jotka ovat kansandraaman mestareita.."
"...Ami pedig a " Falu rosszát" illeti.

Tóth Ede színműve a való élethez közelálló,melynek témáit
értően,ügyesen kezeli.
Világnézete ugyanaz,mint a magyar parasztoké.Mondanivalója
hiteles.Tóth és Csepreghy a népszínmű utolsó képviselői
Magyarországon.Őket követik Gárdonyi és Kodolányi,akik a
népi dráma mesterei..."
Sola szerénysége nem tűri az önreklámozást.Mondjuk ki hát helyette
mi,hogy Ő is mestere volt a vidék és a város egymáshoz
közelítésének.Pontosan tudta,hogy a daljáték eredeti népi
jellegét,megőrzött értéket,át kell menteni a mába.
Ezért mutatták be 41,1913 Helsinkiben a Kacsóh "János vitézét
méghozzá Leevi Madetoja vezényletével. Miért ??
Azért,mert tisztában voltak a daljáték német Singspiel(amit
még Beethoven tanára Neefe is művelt Lipcsében)óta máig
megőrzött/Kodály "Háry"/ eredeti jellegének a nagyvárosi
ember számára megőrzött értékeivel.Felületes dolog elítél-
ni és még nagyobb tévedés a műfaj-egyébként másik ága--
operetté fejlődött világával összetéveszteni.(Vagy összekeverni)
Akseli G.Kallela múzeumának házikönyvtárában kutatva ,meglepve
fedeztem fel 1989-ben Gárdonyi: A Bor-című daljátékának magyar(!)
nyelvű példányát.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Sola keresztülvitte 4.3.1914 Helsinkiben Gárdonyi; "Bor" című daljátékának bemutatását.
Együtt énekelte a magyar népdalokat a legendás Suonio házaspárral.
Ezután jó ideig nem történik semmi. A Koppenhágában élő Wäinö Talvi tudósít Németh Mária /Körmend szülötte/ bécsi operaénekesnő sikereiről a finn zenei újságban.
Finnországban is megindul a magyar operettek nagybani fogyasztása.
Kitör a háború.
A Vigadóban 11.1.1940 nagy hangversenyt rendeznek a Finn Vöröskereszt javára. Basilides Mária énekel.Hegedül Végh Sándor./A bevételt Széchenyi grófnő és a MVK küldöttsége hozza Suomiba./
A Vigadó estet Onni Talas nagykövet szavalata zárja.
Lea Piltti(1904-1983) finn énekesnő(szoprán) 16 és 21.1 1941 Mozart ; "Szöktetésének" Constanze-ját énekli Budapesten.Ekkor már a bécsi opera első koloratúr szopránja. Többször hangversenyezik R.Straussal.Ismeri a Bartók házaspárt.Ősszel ismét Pesten van.30.9. és 2.10.1941 a Varázsfuvola /Éj királynője/ és Rigoletto/Gilda/ operákban énekel.
E szerepeivel lett híres Berlinben.
A "Musiikkitieto" /Zenetudomány/ 1941 III számában a ragaszkodás hangján számol be a Magyar Operaházról és Ferencsikről. Elmondja,hogy finn vendégtúrnéja után ismét Budapesten énekel és csak azután megy haza Bécsbe.Ekkor adatja elő Weimarban /Nemzeti Színház/ Kodály Székelyfonóját Gál András tenorista. Ez 1942-ben történt.Gálné Leila Grönlund svéd és finn anyanyelvű finn asszony a budapesti Finn Nagykövetség kultúrattaséja. Sokoldalú értékes ember,aki egyszerre terjesztette a finn és a magyar kultúrát.Ma Wuppertalban élnek.

Leila tolószékre van ítélve.De még így is fordít, jegyzetel.

Az Allgemeine Musikzeitung 1943 számában Wolfgang Bülan kritikus kiemeli Oláh József baritonista /Hamburg.Állami Opera/ plasztikusan csengő tiszta énekét Sibelius: " A faúsztató mátkája" balladájában.

Oláhot dícséri a 26.1.1943 Hamburger Anzeiger.

1943 október. Aune Antti(1901 Lappeenranta--1983 Helsinki) énekesnő egyenesen Budapestről/Ferencsiktől/ érkezik Wiesbadenbe.Ott Sibelius "Luonnotar"(Tündér) című szimfonikus költeményének szopránszólóját énekli.

E művet legközelebb a szerző ~~xxx~~ születésének 100 évfordulóján adták elő Budapesten.Vezényelt Jorma Panula.

A szólista Anita Välkki/Charlotte Ordassy partnere New Yorkban a Metropolitanban/ volt.

Majd ismét Lea Piltti (koloratúrszoprán) és Helge Roswaenge dán tenorista/felesége Holmdonner Ilona/ koncerteznek Pesten a Vigadóban Ferencsik János zongorakíséretével.

a Magyar ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Őket követi Aulikki Rautavaara ária és dalestje.(Tanárával Etelka Gersterrel közös estet adtak Berlinben)

Set Svanholm érkezik Svédországból(Bécsben énekel)ő Kodály a Psalmusának északeurópai szólistája.

A Filharmóniaia Társaság 16.1.1943 az Operaházban megrendezi Armas Järnefelt finn karmester (Sibelius sógora) zenekari estjét.Nem is annyira Sibelius,mint inkább Ravel tanítványa és barátja Uuno Klami(1900-1961) Karjala zseniális fiának művei jelentettek újat.Vagy Väinö Raitio(1891-1945) művei,akit a finn Szkrjabinnak neveztek.Joggal.Budapesten bemutatásra kerül Madetoja: "Pohjanmáiak" operája.Helsinkiben padig a Bánk Bán.

Ezzel aztán vége is lesz évtizedekre mindennek. Egyedül Lea Piltti jön át Bécsből 1960-ban Budapestre a Varázsfuvolába.Ulf Söderblom -akkor fiatal-finnországi svéd karmester Bécs -ben tanulva Budapestre is átjött és Stravisky: Tűzmadarát vezényelte a balettkarral.

Csak 1966-ban kerül színre Helsinkiben Kodály "Háry Jánosa". Finnország 1960-ban még egyike volt Európa legszegényebb országainak.Tiszteletreméltó tehát,hogy e művet részesítették előnyben.(Kevesen tudják,hogy a második világháborút végig megúszott Svédország anyagi helyzetet sem volt olyan rózsás, mint ahogy azt jólan hiszik.)
Ezért is megható Jussi Jalas igyekezete.Finnre fordítja Balázs Béla "Kékszakállúját" és 1956-ban keresztülviszi a Balázs-Bartók opera finn rádiós bemutatóját.
9.5.1957-ben pedig bemutatja a Finn Operában,.
A krónikás:Pentti Tuominen.Kékszakállú:Hannu Heikkilä.
Judit:Maiju Kuusoja.
A hatvanas évek ma már klasszikusoknak számító legjobbjai.
Jalas finnre fordítja Szokolay "Vérnászának" librettóját.
E művel 12.2.1970 Budapesten is vendégszerepelnek. Maiju Kuusoja (1925-) ezúttal az anyát énekli és játsza. A bécsi opera legendás szólistájaként jól ismert Matti Lehtinen/professzor/ (1922--) Leonardo-t alakítja.Feleségét pedig Taru Valjakka (1938-) azóta világhírű lírai szopŕán énekesnő. Őt még külön szálak is kötik szeretett Budapestjéhez. Hiszen a hegedű szakot is Hubay tanítványnál Onni Suhonennnél/akit R.Kajanus vitt Hubayhoz/ végezte.Két magyar családdal tart állandó kapcsolatot vidéken.14.2.1970 az Erkel színházban Puccini Bohéméletének Mimije.Mindkét szereposztásban újra fellép 1973-ban. Közben a hosszú renoválás után újra megnyitott stockholmi koncertházban(Doráti Antal/akkor ottani vezető/ vezényletével háromszor énekli Mahler nyolcadik szimfóniájának szopránszólamát. Linzbe is őt kérik a " Vérnászba". (Szokolay.)
1978 áprilisában Budapesten Mozart "Idomeno"-jának Elektráját énekli.Vezényelt Fischer Iván.Ádám öccse Helsinkiben volt az Opera karmestere 1974-77.Jelenleg Amsterdamban él finn hitvesével.

ZENEAKADÉMIA ZENETÖRTÉNETI MÚZEUM

Egy évvel később Valjakka a Don Giovanni Elviráját énekli. Ezt követi a Trubadur Leonorája.Helsinkiben pedig Balassa Sándor Győr 700 éves fennállásán évfordulójára szerzett "Cantata Y" szopránszólójával szerez a korábbinál nagyobb megértést a kortárs magyar zenének.

1980-ban egy nyáron át énekel a Margitszigeten.Leonórát olaszul. New Yorkban is emigráns magyar hercegnő (Jussi Jalas ottani lemezfelvételeit is segítette személy,aki nem óhajt nevének nyilvánosságot) segíti ki a zongorakorrepetítor szerzés gondjaiból.

Hozzá hasonlóan szerették a világ magyarjai Martti Talvela(1935 -1989) énekművészt/basszus/,aki a Magyarországon jól ismert "Irónő" Eeva Kilpi -vel egy faluból született. A hely neve Hiitola és Viipuri közelében található,igazi Kalevalát idéző környezetben.

Talvela emlékírataiban élete élményének nevezi Széll/Szell/ Györggyel közös Verdi reuqviemjét New Yorkban.

Két nagy és szerény egyéniség találkozása volt ez,1968-ban. Solti Györggyel/Georg/ Mozart Varázsfuvolájának lemezfelvételét készíti el Bécsben.Közös lemezen szerepel Marton Évával is. Párizsban is Soltival dolgozik.Ezt írja róla Savonlinnába Pentti Savolainen zenetörténész operaszakértő barátjának 7.10. 1972-ben;.."...Nagyszerű karmester és ember. A pózolás szikráját sem érezni benne.Szabad Ember. Minden vele való koncert ünnep volt.Jótékony gyógyír szkepticizmusomra .."
Majd örvendezik,hogy Solti őszinte érdeklődéssel és nem csupán udvariasságból fordul Sibelius V-ik számfóniája felé. / Az amerikai kritika szerint "erősen Brahmsra emlékeztet."/

Solti Chicagoban mutatta be.

Amikor Talvela a Covent Gardenben négy(!) nap alatt kellett Hagen szerepét betanulja,Solti a gyakorlatban mutatta meg milyen barát és kolléga.

ZENEAKADÉMIA

Martti Talvela írja:...."...Ma délelőtt odajött hozzám Solti és azt mondta; én ma csak érted vagyok itt.Dolgozzunk!És estig próbáltunk.."

Talvela még a Covent Gardenből ismerte Mikó András rendezőt. Aki azután a Helsinki Jégcsarnokban Aidát és Carment rendezett, Foghíjas operai kapcsolataink legközelebbi szép eseménye Bécshez kötődik.Itt 15.6.1986-ban élvezhették az ott élők,illetve átutazottak Mozart Varázsfuvolájában Matti Salminen/Szalminen/ professzor Sarastro alakítását.Vezényelt Christoph von Dohnányi, Tamino-t a svéd Gösta Wingergh énekelte.

A kritikából; A finn Sarastro nem a Taminoval való versengésre helyezte a hangsúlyt.Hanem ehelyett a főpap humanista vonásaira összpontosította szerepe adta/kínálta/lehetőségeit."

Vagyis;finnül gondolkodva és érezve alakította a főpapot.

Legközelebbi magyar jelenlétet Budai Lívia képviselte 1979-ben Savonlinnában a Don Carlos "Ebolijában".Fülöp királyt a görög Georges Pappas énekelte.Budai a legmagasabb hangokat a mély cesz-el egyformán természetes könnyedséggel szólaltatta meg.Ugyanilyen élmény volt Őt hallani a Savonlinna templomában rendezett Verdi reuqviemben.

A szőrszálhasogató kritikus nak "túl szabad" volt a már minden formai kötöttségtől mentes Budai produkció.

Csattanós választ adott erre a Helsingin Sanomat 31.10.1985 számában a Párizsban élő finn Anja Fantapié/Mióta Helsingben "Loistava Budai"-ragyogó Budai,című írásával.Így kezdi beszámolóját a Palais Garnierben előadott Luciano Berio;La Vera Storia műről.Budai "Adanat" énekelte.Egyébként megjegyezni kívánom,hogy Münchenből jött Savonlinnába.Még többször is eljött Suomiba,.Savonlinna nem csak operát kínál.A "Retretti" ősi gránitbarlangban /egyfajta Baradla-Aggtelek/sok jó koncertet rendeznek.Ilyen volt a "Deutsche Kammerakademie" 12.7.1986-i Bartók Divertimentoja, él a Kékszakállú 1994-ben!

Karine Georgian Kodály csellószonátája 24.7.1986.

(Különkérdekesség Szokolay barátjának Aulis Sallinen-nek a műsor második felében bemutatott hasonló szonátája.)

Vagy Stockholmból Wolf Endre tanítványa, a finnországi svéd John Storgårds [illegible] és Katarina Viinikainen Bartók magyar népdalai 18.7.1986.

Ezt követte Sonja és Katinka Korkeala testvérpár Kodály hegedű-cselló opus 7 duója./Őket is tanította Vermes Mária/

Személy szerint a legmegkapóbbnak Eero Hienonen-13.7.1986.-

Liszt ma sem túlságosan ismert "Költői és vallásos harmóniák" interpretációját ítélem.

A legjobb magyar-finn találkozót az 1973-mas Varázsfuvola jelen-
— tette. Sarasto:Martti Talvela.

Pamina:Taru Valjakka.

Éj királynője:Iván Monika(1946-)magyar születésű énekesnő a Göteborgi Operából. Szerepét finnül énekelte.

A Die Welt -25.7.73-kritikusa Klaus Geitel azzal fejezi be az előadást elemző írását,hogy a Varázsfuvola éji világát a nyári éjszakában látni,új fogalmakat teremtő élmény.

A Hamburger Abendblatt-23.7.73-szakértője Carl Heinz Mann,kieme-
-li,hogy Iván Monika magyar .Egészen 1976-ig ő énekelte az Éj királynőjét Savonlinnában.Őt követte Amerikából Julie Grieffeth.1979-ben-egy estére-Brenda Jackson.

Emlékezetes még Aulikki Eerola és Irma Urrila egymást váltogató Pamina alakítása. A tetőpont természetesen Bartók három színpadi művének 7.5.1981--Helsinki előadása! A "Kékszakállú" Juditját Heljä Angervo(1940-) énekelte.Ma Hamburg,München, Nürnberg(Supala Kolos magyar és Markku Tervo finn kollégákkal) szólistája.Ma már H.Angervo-Karttunen.

H.v.Karajan vele készítette el R.Strauss "Salome"lemezfelvé-
— lét.

A Kékszakállút Tapani Valtasaari(Valtaszáriː)/1941-/énekelte. A legendás magyar kapcsolatokkal e rendelkező Lea Piltti növendéke.Valtasaari volt Madetoja operájának legjobb "Juha"-ja (JUHA) New Yorkban.

A Metropitan-ban szinte mindig voltak magyar-észt-finn énekesek Legutóbb Carelli Gábor és Jorma Hynninen szerepeltek.

Düsseldorfban énekel Raimo Sirkiä(Rajmo Szirkiː),akit a sajtó finn Domingo-nak hív.Frankfurtban 23.12.1992- az opera nemrég elhunyt /42 évesen/ finn születésű rendezőjének Arto Maanselkä emlékének ajánlották R.Strauss "Rózsalovag" felújítását!.1993 tavaszán egyszerre három finn művész énekelt Mendelssohn "Elias" oratóriumában Párizsban és Brüsszelben.Soile Isokoski,Monica Groop és a frankfurti tenorista Petteri Salomaa(Szalomáː).Utóbbi a Budapesten és Jászberényben énekelt illetve az Akadémián előadást tartott Matti Tuloisela prof /Tulojszela/ Ricci tanítvány/ növendéke.

Sokan az ő neveltjei Hamburgtól Grazig! Sauli Tiilikainen,Hannu Niemelä.

Dietrich Fischer-Dieskau-n kívül a finn Tuloisela az egyetlen ,aki képes volt Liszt; "Oh quand je dors"-Almomban-dalának lényegét megelevenníteni. A Kotimaa/Haza/ 14.4.89..lapnak így nyilatkozott.;

"....Laulunopetus jalostaa kokonaisihmistä,kehittää yleissivistystä ,kielitaitoa,älykkyyttä,intelligenssiä."

"..Az ének tanítás az egész embert nemesíti,fejleszti általános műveltségét,nyelvtudását,értelmét,intelligenciáját.."

Ezért is nevezhetjük igen szerencsésnek Polgár László Sarastrojának és Petteri Salomaa/Tuloisela tanítvány/ papjának Stockholmban 1989 júliusában történt találkozását.

A Varázsfuvola három hölgye közül az egyik svédorszagi magyar születésű Linnéa Sallay volt.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Az előadást a svéd televízió Finnországban is jól fogható négyes csatornáján élvezhettük.Polgár Sarastroja szép szál erőtel-jes alak.Legszebb férfikorában élő ,de Taminoval,illetve Papagenoval nem ízléstelen módon versenyző és nem önzéstől vezérelt. Az előadásra az 1766-ban készült Drottningholm (Királyi Vár) színházban került sor.Minden fából és szövetből van,ezért a színház akusztikája páratlanul jó.A tudatalatti előítélettel várt élettelen múzeum hangulat helyett, eleven humanista környezet-be lépünk itt be.Hiszen az énekesek is itt laktak.

Ottjártamban láttam,hogy egy bőrágy máig őrzi a rajta heverésző ett ember nyomait. talán 1720 körüli

A világ egyetlen épen maradt színházi technikai berendezését őrzik itt. A Drottningholmban rendezett bálban ölte meg 1792 márciusában Kämpfer 1771-1796 koncertkei előtt/ egy finn születésű főnemes a magyar III Gusztávot.Belelőtt, a jelmezbálon. A király még tíz napig élt.E kétségbeesett tettével a báró fiatal finn katonák ezreinek újabb értelmetlen pusztulását akadályozta meg az orosz hómezőkön.

Verdit mindez opera írására ihlette.Scribe drámája nyomán megkomponálta az "Álarcosbált".

Figyelemreméltó,hogy a diplomáciai úton állami rendelettel bostoni angol gyarmatra "áthelyezett" cselekményű operában továbbra is--cenzorok gyenge nyelvi ismeretei #?? ---

svéd keresztnevek vannak.Ulrika női név és Oscar./Aki tudja,de nem mondja./

ZENEAKADÉMIA ZENEMÚZEUM

E pompái színházban

A Drottningenben járva ötlött fel bennem a Helsinki Engel színház sorsa.K.L.Engel 1827-ben készítette el szép faszínházát Helsinki az Esplanadi sétatéren.Értékes kulisszákat és függönyöket is tervezett.Tekintve,hogy 1700 /Szentpétervár 1703-ban épült/ -tól jártak itt olasz,orosz,német,francia színtársulatok nem csoda,hogy Viipuri,Helsinki,Turku színházat építettek. Engel Helsinki színházához Frasa olasz táncművész festett díszleteket. A maguk idejében ritka sajátos hangulattal bírókat. A színház zenés helyként is működött.
1860-ban városrendezés címén lebontották.Egy évre rá újból felépítették,de 1863-ban leégett.
Miért ne lehetne most ismét felépíteni ? ? !
A szomszédai békében való gazdagodását pajzsként védő és azok kultúráját kivándorlásra kényszerült tehetségeivel szolgált Suominak többszörösen is joga van Engel színházához.Az eredeti rajzok mind megvannak.Mozart és Engel halálának 203,illetve 153 éves jubileumára felépülhetne a régi színház.Különlegesen szép magyar-finn találkozóknak adhatna otthont.Mindkét országban tehetséges fiatalok foglalkoznak kis barokk operákkal.Miert ne lehetne őket teljesen autentikus miliőben előadni ???

Pontosan ezt reklámozza Svédország ,ahová nyaranta ezrével utaznak az operabarát túristák,hogy Arnold Östman Mozart rendezésében gyönyörködjenek.Kötve hiszem,hogy a siker okát egyedül a zenei produkcióban kellene keresnünk.
Napjainkban tanúi lehetünk a XVIII századi Felvilágosodás zenekarának és alkotásainak újreneszánszát szomjazó jelenségeknek.Hiába a nagyopera.E műveket intim,régi színházakban kell előadatni.Ilyen ősbudavári hangulatot érezhettünk 26.10.1991 a Helsinki német templomban.Pierre de Molins,Borlet,Hasprois,Jacob de Sencheles műveiben

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A Bázelből érkezett R¤x¤x¤x Retvover együttes tagjai Francis Biggi,Depra Gomez,között örömmel bukkantam a finn Veli-Markus Tapio nevére.Ugyanígy Eric Menzel és Sharon Weller énekesek mellett Edit Siegfrid-Szabó nevére. Laki Krisztina jóhíre is eljutott Ludvigsburgból a finn sajtóba,majd a televízióba.
A Bécsi Tavaszs szólítája volt.
További magyar-finn együttműködésről tudósít a Berliner Morgenpost 1.10.1992 száma. A Don Carlos felújításban Matti Salminen(Fülöp király), Várady Júlia (Erzsébet) a "legjobbak" titulust nyerték el.A bécsi Belvedere-ben rendezett énekversenyen 1988.ban Szabó Ildikó(Erdély) és Raimo Laukka(Finnország) szerepeltek sikeresen.
A zsűri elnöke Hans Gábor professzor hivatásának tekinti az új tehetségek segítését.
Ilyen ember Rózsa Vera egykori Kodály tanítvány is.
(A Magyar Operaház énekese 1946-49)Ma Londonban működik.
Különös módon megkedvelte a finn énekeseket.Margaréta Haverinen(aki hegedül is) tanítványa jelenleg Provence-ban készít operafelvételt a Francia TV:vel tanára ajánlására,. "..Minden embert külön egyéniségnek fogok fel. Szeretem a finn hangot és individualizmust. A szabadság utáni végtelen vágy és mindentől függetlenné válni akarás jellemző rájuk.Ez nyilván a történelmükből fakad.." -nyilatkozta 25.11.1989 a Helsinki Esti Hírlapnak Rózsa professzor. A finn növendékeket pedig erősen emlékezteti a karjalai Liisa Linko(1917--Käkisalmi) egyéniségére Rózsa Vera.Azóta már Savonlinnában is tanított.

(Pont Haverinen énekelte Gyöngyhajú a barlangban feminatott (TV egyenes adás) Kölcsönkönyvtárban.

ZENEAKADÉMIA

Közben felkiált örömében,amint Annika Ollinkari könnyedén énekli Rossini Cenerentola àriájának legnehezebb részét.Másik növendéke Karita Mattila már neves londoni énekes.Richard Strauss négy utolsó dalát énekelte legutóbb a rádióban.

Nem marad el Birgit Nilsson mögött.Őt egyébként a svédországi zongorista Sólyom János kíséri a Bis-CD 15 "songs by R.Strauss and J.Sibe -lius" lemezen.

Mattila 1983-ban megnyerte az angol "Singer of the World" versenyt.

Finn zongorakísérője Ilmo Ranta is Sebők György tanítványa. /Holl is tanította.Kitűnő Kurtág és Ligeti pianista/

Különösen erős történelmi atmoszférát teremtő alakítást nyújtott Mattila a nyugatfinnországi Uusikaupunki 29.7-8.8.1993 Crusell Héten. A város szülötte tiszteletére előadták a "Kis szolgáló" operáját.Amit egykoron Stockholmban ünnepeltek.Szinte érzékelhető volt ,hogy egykor gazdasági és politikai abszurdumok miatt nem létezett itt zenei élet.Ma viszont óriásléptekkel hozzák be és ötvözik össze történelmi egésszé.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

De ugyanúgy ott voltak a finnek,észtek ,magyarok Doráti Antal 80-ik születésnapján a londoni Royal Festival Hallban 1986 áprilisában.Egyszerre öt magyar szólistának tapsolhattak Beethoven IX szimfóniája után. A brightoni fesztivál kórusát Heltay László/igazgató/ vezette.

Helsinkiben pedig a Finlandia Házban Rost Andrea szoprán-énekesnő első díjának örvendezhettünk.Mintegy válaszként a finn Eeva Kaarina Vilke egy rendkívüli Liszt dalciklussal ajándékozott meg minket a Lovagteremben./Egyébként operaénekes/

Az utóbbi időben érdekes Richard Strauss reneszánsz van Európaszerte feltámadóban.Ezzel kapcsolatban hivatkoznak Solti és B.Nilsson 20 évvel ezelőtti bécsi Salome felvételére. /Budapest 1912/

Példaként idézik Várnay Ibolya Astrid (1918 Stockholm)-nak 26.8.1956-ban a " Deutsche Oper am Rhein" nevű Düsseldorf-i operában nyújtott "Elektra" alakítását.

Több szaklap említi Marton Éva "Elektra"-ja karakterére/EMI-CD/ ,amit Wolfgang Sawallisch karmesterrel és a Bajor Rádió zenekarával készített.Ugyanilyen jó neve van Geszty Szivián-nak.Őt a drezdai Staatskapelle és Rudolf Kempe karmesterrel készített /1986/ "Ariadne auf Naxos" kapcsán állítanak példaként a kutatók elé.Helsinkiben 1969-ben énekelte Cerbinetta-t az Ariadne-ból.Finn növendéke Annukka Mäenpää (Mänpee\-\1955) neves operaénekes,szólista,Hämeenlinna városban tanszékvezető lektor.

Amikor Geszty Londonban lépett fel a sajtó felidézte Kristina Nilsson és Auer Lipót 1873-mas koncertjét. /Nilsson 1874-ben lépett fel Pesten a Vigadóban.Ezután a bécsi olasz társulattal is szerepelt Budán/

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Utolsónak hagytam egy egészen rendkívüli zeneszerző Einojuhani Rautavaara (9.10.1928-) Magyarországot érintő művét. Aarre Merikanto tanítványa.Ősi pohjanmaa-i család sarja.Apja szólistaként vett részt a Suomen Laulu 1906-os magyar koncertkörútján.

Rautavaara a nagy T.Kuula,H.Klemetti,L.Madetoja,Pohjola Testvérek és J.Panula nevével fémjelzett nemzedékhez tartozik."Pelimannit"(Népzenészek) című 1952-ben írt szvitje egy teljesen szuverén ám Bartókkal mégis rokon alkotás.

Első operáját 1857-63 alkotta és 1963-ban mutatta be a Finn Televízió.Címe: K a i v o s /Kajvosz/ " Bánya ".
A legkülönfélébb szakmunkákban és műszótárakban szűkszavúan Alban Berg dodekafon világával rokon építkezésű alkotásnak elkönyvelt opera egyenesen titokzatos.Még a nagy angol lexikonok is,mint Alan Rich:Opera(1982),Charles Osborne; Opera(1984),John Lazarus;Opera kézikönyve(1990),azzal siklanak át felette,hogy.."...egy nemzetközi versenyen a zsűri és a közönség együttes szimpátiája ellenére politikai okokból elejtették az első díjtól.."
Évtizedekig ez volt az egyetlen hivatalos magyarázat.
Miről van itt szó ?MM i történt itt valójában +??

Rautavaara, e talán legnemzetközibb finn nemzeti zeneszerző minden egymással ellentétes ideológiai,párt és politikai szembenállás fölé emlkedett mélységesen humanista alkotásáról.Nagy erkölcsi tisztaságú alkotásról.
A " Kaivosa az 1956-os magyar népfelkelés és szabadságharcnak állít emléket.Rautavaara Bécsben tartózkodva élte át mindazt, amit az 4.11.1956 vasárnap hajnalban megindult általános szovjet támadás utáni napokban Ausztriába menekült magyaroktól hallott.
Az írónak is születetten tehetséges Rautavaara ,már korábban magában hordott egy készülő lélektani drámát.Annak elemeit m e g é l v e Svájc után a váratlanul kitört magyar lázadás adta meg a mű kereteit.
Egyszerre (!) írta a szöveget és a zenét.Az opera cselekménye egy bányában játszódik,ahol diktatúra elleni lázadás tör ki.
A megmozdulás eleve bukásra van ítélve.Ehhez a korábbi szerzői alapgondolatához kapcsolódott a magyar aktualitás.
A társadalom/Bánya/ sorsa.Einojuhani Rautavaara megkérdőjelezhetetlenül becsületes elvi álláspontja önkéntelenül is Dsida Jenő erdélyi költő szellemi rokonává teszi.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Dsida; "Psalmus Hungaricus"

"... A ...holtkat nem tudom eltemetni/egy eszelős dal lett az útitársam/Rekedt dal,nem zenél,/Csak hörög,mint a szél.."

A korábban említett zeneszerzői verseny színhelye Helsinki volt. A "Kaivos" tartalmát politikailag nemkívánatosnak ítélő bizottsá Tauno Pylkkönen "Ikaros" operájának ítélte oda adíjat.Hol volt itt a veszély ? Mitől tartottak ?
A műből nem derül ki milyen országban van a "bánya".
Kínosnak érezték azonban a szövegben előforduló "Komiszár" , "sarló és kalapács" ,"dialektika határainkon túl" szavakat.Szerencsétlen módon pont akkor játszódott le a szovjet -finn jegyzékváltás krízis,melyben Suomi nemzeti érdeke volt az,hogy elkerülje a felesleges konfrontációkat,illetve zsarolásra "okot" adó támadható momentumokat.
Mindehhez jött még a Le Temps Modernes újságban a magyarokért szót emelt J.P.Sartre és Albert Camus "Les chemins de la liberté" szellemével t ö k é l t e s e n r o k o n E.Rautavaara opera előre jól látott sikere.
/Jussi Jalastól tudom,hogy a zsűriben ült Leo Funtek remekműnek mondta a "Kaivos"-t.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Jouko Tolonen (1912-1986) zenetudós,karmester,professzor, Rádió igazgató határozott fellépésére a művet előadásra jelölték 1966-ban.
A szövegből /Seppo Nummi szíves szóbeli közlése nyomán közölve/ neutralizálták a félreérthető szavakat.Így lett a komiszárból prefektus. Ezentúl e néven követjük Őt.

A Prefektus egy a bánya népének fiai közül.
A Hatalmat szolgáló / de azt n e m kiszolgáló /
beosztásában próbálja megmenteni a "bánya"(társadalom)népét önmaguktól és a zsarnokságtól.Szakadék szélén járva él.

Alalja Lísértetiesen Kasonlít Nagy Imréhez.

Erőteljes,fegyelmezett,hűvös ám olykor váratlan szenvedéllyel fellángoló alakjának tökéletes ellentéte a lakonikusan cinikus Simon.Intelligens és tehetetlen.
Csupán Ira nem tartozik sehová´.
Meghatóan gyermeki hittel akarja végigvinni önként vállalt forradalmát ,melynek végén egzisztenciális pusztulás várja.
Einojuhani Rautavaara az énekbeszéd mestere.Ebben közvetlen rokona Bartók "Kékszakállújának", melynek szerzőjével egyenrangú.
Dilettáns tévedés Őt csupán egyfajta tizenkettő egy tucat dodekafon szeriális rendszerben alkotott opera szerzőjeként elkönyvelni.
A mű kezdetben feltétlenül az. Ám mire a végéhez ért, atonalitása tonális fordulatokkal színesedik.Ez olyan zeneszerzői,Isten adta tehetség (tehetség valamire),amit nem lehet megtanulni, vagy megtanítani.Ez egyszerűen létezik,mint a levegő,amit belélegzünk. Akárcsak Bartók "Fából faragott királyfijának bevezető,természet zenéjében, melyet a született tehetség írt.
A "Kaivos" utolsó felvonása kezdődik így. A tizenkéthangúság nem jelent Rautavaaránál technikai kötöttséget.Ilyen pillanat ,amikor a végső választás elé kényszerült (kényszerített) nép a misén énekel.Gregorián dallamok jelennek meg.Áve Mária szól.Egészen hihetetlen mélységű katharzis.Minden vallások testvéri zenéje ez. A leősibb,legtisztább közös kincs ,halványuló kincs a kaján gyűlölet,uszítás,értelmet sötétítő demagógiájában.Itt tárul fel Rautavaara senki ellen nem iránuló,de az igazságért római-görög-ószövetségi hittel, becsülettel küzdő világnézete.(Krisztusi magány lett a sorsa)
De ez nem tette Őt Athéni Timonná!
Idáig vezetett hát a mű elején megszólaló súlyos fizikai munkát monoton csákányütésekkel és az opera hallgatóságát lefojtott feszültségével szinte szorongással terhelő a " Bánya " m i n d e n h a t ó s á g á v a l megbénító Rautavaara z e n e.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Mindezt az zeneszerző és író bensejében születő egyidejű
~~xxxxx~~ mélyen átélt k ü z d e l e m atmoszférája teszi
hallhatatlanul emberivé.
A mű egy más eleme szinte ~~m~~nagyarrá is teszi.
Magyar anyanyelvemen kívül a világon egyedül észtek,karjalaiak, lappok
és finnek között volt alkalmam számtalanszor tapasztalni,
hogy a társalgás közben beállott váratlan csend n e m
udvariatlanság,hanem magától értetődő természetes dolog!
Ennek a magyar irodalomban fellelhető legszebb példáját
Kós Károly " Az országépitő" regényében találhatjuk meg
(405-9 oldalak) a király és Csanád ispán csata előtti
tanácskozásának leírásában.

Egészen pontosan ilyen ~~xxxxxxxx~~ Rautavaara gondolkodá-
sa az opera líttai monológjaiban,melyek időnként
váratlanul beálló szüneteiben a baljós csend szinte
már a hallgatóság mellén ül.
Az első felvonás csákányzenéjét/zaját/ a másodikban
tánczenekar váltja fel.Szakszofon szólója mesterien
eleveníti meg a háború(mert azzá lesz a felkelés)
és pusztulás frivol,lagymatag romantikáját.
Erre visszhangzik a harmadik (utolsó) felvonás
imádsága. A nagyműveltségű Rautavaara egészében uralja a
a nyugati zene egész ezeréves birodalmát,miközben egy
jottányit sem ad fel finn mivoltából.A dodekafoniából
egy spekulációtól mentes mondanivaló világábanviszi el
közönségét/hallgatóit/.Ennek csíráit fedezte fel az öreg
Liszt.Ezt örökölték Bartók,Rautavaara,Sallinen(1935-)
akik Webern,Berg,Schönbergéktől eltérőoutat választottak.
Sallinen például meg is mondta 1993 őszén,hogy nem érdekli
a 12 fkúság kifejlesztése./
A "Kaivos" egész mondanivalója lépésről lépésre fejlő-
dik ki a főszereplőkben ...és... a szerzőben.Egyre erősebben
hiszem,hogy ez így van.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

nem spekulatív,hanem szerves lélektani folyamatban.
Egy komponista,író,filozófus és művészben m e g f o g a n t mű, operaaformájában vetületét elnyert végeredmény.
Nagyságában ehhez fogható alkotásra az utóbbi időben csak Eeva Kilpi Karjalából jött írónő "Talvisodan aika"
- a "Téli háború idején" címmel 1990-ben megjelent könyve teremtett precedenst.Lélektani naplószerű alkotásában utánozhatatlan módon összegösszee az 1939-ben akarata ellenére menekülni kényszerülőkkel Karjalából Helsinkiig sodródó és ott(Tapiola) mindezt mai fejjel az egykori kamaszlányt megidéző ,senki ellen nem irányuló,de mindennel leszámoló könyvében.

Hasonlóan szinte társ szerzőként együttműködve vezényelte a "Kaivos"-t J o r m a P A N U L A karmester,amikoris végre 10.4.1963 a Finn Televízióban bemutatásra került. hetett.
Panula is zeneszerző.Számos opera szerzője.Ilyen a Jaakko Ilkka parasztvezérről 1978-ban készült alkotás.
Jokiooppera(Folyó opera) című-1982-pohjanmaa-i zenei apoteózisát talán idővel Magyarországon is meg fogjuk ismerni.
Még egyszer leírom:senki külföldit nem láttam ilyen született tehetséggel Bartókot vezényelni.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

--- ---

Rautavaara professzortól kapott értesüléseim szerint szívesen venné,ha a "Kaivos" a Magyar Köztársaság Operaházában is előadásra kerülne.Ilyen irányú határozott hívás esetén átdolgozná művét a budapesti operaházi zenekarra.
Ez -~~kéxéx~~ nagyzenekarról lévén szó--bizonyos hangszerelési teendőket is támasztana.Mindent egybevéve örömmel látná annyi viszontagságot megért művét m a g y a r színpadon.

Amikor Ha ez egyszer valóra válik,úgy véleményem szerint érdemes lenne egy műsorban szerepeltetni Durkó Zsolt "Mózes"-ével. Durkó operájának II-ik felvonása félreérthetetlen megfogalmazása volt a magyar társadalomban 1989 végén bekövetkezett döntő változásnak.Méltó társa lenne a "Kaivos". Rautavaara operáját a magyar nyelvre és zenére/avagy a nyelv zeneiségére/ a finnel egyformán jellemző jambust kerülő ("ti-tá") ritmus-dallam-harmóniai egység,is rokonszenvessé teszi.

Operájának budapesti bemutatóját Jorma Panula vezényelhetné.

A díszpáholyban egy széket üresen kell hagyni Jouko Tolonen úrnak,aki 1966-ban erélyes fellépésével keresztülvitte a Kaivos Helsinki bemutatóját.

Einojuhani Rautavaara([illegible] professzort pedig a finn nyelvet és kultúrát tanuló,kutató,azzal hivatásszerűen foglalkozó tanuló ifjúsághoz kellene meghívni több előadásra ,illetve kötetlen eszmecserére.

Például a Finn Nagykövetség új/azaz a régi-eredeti/ épületébe a Gellért hegy oldalán.Ahol valamikor oly sok értékes és/távolról sem csupán a kivételezetteknek/ / érdekes előadást,koncertet,találkozót rendeztek pl. Például Emil Setälä [illegible] nyelvtudós nagykövet.Követségi tanácsosa Juho Nyyssönen [illegible] zongoraművész is volt,aki Dohnányi Ernővel játszott Liszt "Patetikus" koncertet két zongorán.Dohnányi pedig Kirsti G.Kallelát kísérte annak csellóestjén.De fellépett itt Kalleláné Mary Asszony is,aki komoly zongoraművész volt.Együtt énekeltek itt Lemmikki Talas/nagykövetné/ művésznő és Durigo Ilona.

Utóbbi többször hangversenyezett Finnországban.

Tanúk visszaemlékezése szerint Talas nagykövet minden alkalommal jel kérte, hogy a magyar közönséget, é r e z z é k magukat egy finn otthonban, a vendégeinek.

II

Kórusművészeti kapcsolatok.

A magyar férfikari dalárdai hagyományok közvetlenül kapcsolódnak a régi kollégiumi énnekkari kultúrához. Másfelöl a városi élet, -talán német mintájú, -fejlödése, illetve a nemzeti függetlenségi harc, majd annak leverése utáni idök fontos önvédelmi önképzö egyesületeivé váltak a kórusok. Ilyen volt a pesti Condordia (1844), Sopron, Pécs, vagy a Viktor Nováček apja által Fehértemplomban és Temesváron vezetett kórusegylet.

A helsinki kórusmüvészet fejlödése szempontjából döntöen fontos jelentöséggel bírt a hamburgi Fredrik Pacius (1809-1891) végleges Stockholmból, Finnországba való áttelepülése. A leszármazottak szerint, -jóllehet már korábban, -29.5.1834-ben kinevezték a helsinki császári Alexander Egyetem zenetanárának. Augusztusban Stockholmból Turkun át, Helsinkibe vitorlázott, hogy az országról konkrét fogalmat alkothasson. Végül a 25 éves müvész hosszú, nehéz utazás után, 10.2.1835-ben Helsinkibe érkezett. Útközben hajót kényszerültek cserélni és kilómétereket gyalogoltak a kásás jégen. Február 14-én tette le a hivatali esküt. A rendkívül agilis fiatalember már aznap hírdetéssel fordult a város közönségéhez. Teljesen megújította az egyetemi férfi kórus és kvártett éneklést, -tulajdonképpen az egész zenei életet. A középeurópaiak számára talán még ma is különösen hat, hogy itt minden az egyetemen történt. A ma zeneiskolai, illetve mükedvelö szintü tevékenységnek minösülö karéletet, még az akkor idejük zömét négy fal között töltö egyetemisták, az átlagosnál nagyobb énekési szenvedélye egy fajta felhajtó erökent éltette.

Sajátos módon segítette Helsinkit, a cári parancsra épült Kaivopuisto (Kútpark) gyógyfürdö és szálloda. Az új európai esz-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

méktöl értelmiségét féltö cár jóvoltából, Karlsbad, Baden, Herkulesfürdö helyett Helsinkibe áramlott Szent Pétervár népe. I.Miklós is idelátogatott 1833-ban. Helsinki népe ekkor látott elöször gözhajót.

1852-ben mutatták be Pacius:Károly király vadászata című operáját, elsösorban helybéli zenekedvelökre támaszkodva. Az erös Beethoven etikai hatásra utaló mü svéd nyelven került elöadásra. Szerepelt benne egy magát kantelével kísérö, finn nyelven éneklö parasztleány is. Figyelemre méltó, hogy a szomszédos Svédországban a mindent meghatározó gusztáviánus, francia ízlésáramlat késleltette Bach és Beethoven zenéjének megértését.... Oroszországban, pedig az olasz opera imádata elöidézte felületesség dominált, amire aztán minden átmenet nélküli Wagner-kultusz zúdult. Az eredmény;fél érettség, amire igen nehéz önálló nemzeti stílust építeni.

Sajnos a különben kitünö Spohr tanítvány, Paciustól is idegen volt J.S.Bach zenei világa. Ez a feladat Richard Faltinra várt, aki a Helsingin Lauluyhdistys-Helsinki Dalegylet- tagjaival rövid idön belül szinte minden nagy oratóriumot és kórusmüvet elö ad. Mindez arra utal vissza, hogy a finn közönség érzékenyen reagál. Martin Wegelius írja (14.10.1871.)Bécsböl, a Helsingfors Dagbladnak, hogy "...a Männergesangverein és Singverein elöadásait hallgatva döbbentem rá, micsoda kitünö produkciók voltak a Pacius által Helsinkiben bemutatott Spohr mise és Mendelssohn Elias oratórium..."

Ami viszont a belsö feszültségeket illeti, azokat jól jellemzi Taavi (Távi) Hahl magiszter kálváriája. A Régi Egyetemi Ház- Ylioppilastalo- 1870-ben, felszentelésekor csupán 70 egyetemista volt finn anyanyelvü. Ezek a többségtöl elkülönülve tartot-

ták meg ünnepeiket.Amikor Hahl:Vineta dalát finn szöveggel jelenteti meg az Egyetemi Dalosok gyüjteményében, egyesek képesek voltak Svédországból "ellen dalt" hozatni. Hahl halála után (1879) sikerült Sortavala (Szortavala) városból új vezetöt szerezni. Ezek után a finn dal feltünöen rövid idö alatt hatalmasat fejlödött.

/E szép városhoz kapcsolódik egyik legéleterösebb magyar szójátékunk. Zempléni Árpád megütközéssel vegyes mosollyal figyelte Vikár Béla, már túlzásba hajló vásárlásait. Meg is jegyezte otthon a budapesti újságíróknak: -"...szép város Sortavala, hol Vikár a pénzt szórta vala..."-/ (Népművészeti tárgyakat vásárolt)

Érdekes módon kapcsolódik a korábban már említett ösi német-finn kultúrkapcsolatokhoz az Egressy-Erkel:Szózat.

Páciuszon kívül, Conrad G e e (1837) és Heinrich Wächter (1844) nevü német muzsikusok is a Finnországban való letelepedés mellett döntöttek. Wächter Hannoverből volt kénytelen távozni, feltehetöen politikai okok miatt. Faltinhoz hasonlóan ö is Viipuriban kezd. Tanít Sortavalában is. A Finn Irodalmi Társaság által (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), 1864-ben megjelentetett Wächter: 50 koululaulua, sanat ja nuotit yksi- ja kaksiääniselle laulannolle; - 50 iskolai dal, egy- és két szólamú éneklésre alkalmas szavakkal és kottákkal - finn nyelvü dalai közül az "Isäisi maalle" - "Apáid (öseid) földjéhez" címüt, a magyar Szózatból alakította Wächter saját dallamává.

Közben a finn nyelvü Egyetemi Dalosok, 1882-ben önállósították magukat. 1897-ben választották az Ylioppilaskunnan Laulajat új karmesterévé Heikki Klemetti magisztert (14.2.1876. -Kuortane község-Pohjanmaa; -26.8.1953.Helsinki), akinek "Oi kallis Suomenmaa" (oj kallisz Szuoménmá) - Óh Szuomi drága földje" cimü

kórusmüve, máig nemzeti himnusszal egyenértékü.

Klemetti a legösibb hagyományokhoz vissza nyúlva dolgozza fel a "Piae cantiones" értékeket örzö énekeit. /A finn forrásmunkák nem említik meg, hogy elöször Oulu városban volt patikus segéd, ahol fönöke a világ második hölégballonjával tett sikeres felszállást./ (Franciaország után)

A közeli Vaasaban komoly zenei élet folyt. Az 1890-ben ott müködö Rodemann, fuvolista, Hans von Bülow zenekarában szolgált és Liszt is ismerte öt. (SML 1941 nr.1.5.Klemetti)

Sesse Koivisto: "A csendbiztos családja" cimü történelmi dokumentum regényében örökítette meg (Vallesmannin perhe 1982. Otava Hki. 206-7old.), hogyan hívta össze váratlanul H.Klemetti a Helsinki König vendéglöbe az egyetemi dalosokat. Az örökre felejthetetlen est, 9.12.1899-ben volt. Válogatott férfikórust szerveztek, mely ~~Klemetti~~ "Klemetti dalegylet" javaslatára a Suomen Laulu - Szuomi éneke nevet kapta (és nem "Finn dal"). A Bobrikov cári helytartó engedélye nélkül tartott gyülésen elhatározták, hogy világgá kürtölik e csendben türö nép szavát.

A legrégibb és külföldön is ismert finn férfikórus a "Muntra musikanter", 1889-ben szerepelt a Párizsi Világkiállításon. Egész Németországban kedvelték öket. Dialektikus módon a Suomen Laulu is (1901) német körutat tett. Hazatérte után Klemetti Berlinben tanult, ahol orgonaművészi és karnagyi diplomája mellé még az orgonaépitöi oklevelet is megszerezte. Már akkor felmerült egy teljes Magyarországot felölelö koncertkörút gondolata. Közben lezajlott a Skandináv turné. Önbizalmukat növelte a svéd repertoárok tanulmányozása, melyek föleg a német Abtin, Kreutzer, Kuhlau, Hermes, Reissiger szerzök stílusvilágát követték. A norvégek is hasonló fázisban éltek. Ezzel szemben a finn szerzök a nép ajkáról gyüjtenek és dolgoznak fel Pacius, Faltin, Genetz és Ilmari

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Krohn, akinek a gyüjtést rendszerező elveit Bartók és Kodály is átvette. (Kodály:Magyar népdalok -elöszava 1906. Bp.)
Krohn már 1890-ben jelentkezik önálló kórusmüvel, -Hiljaa - Csendben-, melyben Suomi különböző vidékeinek szép, népi dallamai csendülnek össze. Például Kajanus:Taivas on sininen"; "Niin minä neitonen" és Gripenberg:"Tuonne taakse" népdalfeldolgozása máig megörízték eredeti üdeségüket. Utóbbi népdal egyébként úgy formailag, mint hangzásában, megszólalásig azonos Farkas Ferenc legkülönbözöbb feldolgozásokban ismert régi magyar táncai — —nak, 2, lassú tételének dallamával.
A sokoldalú Pietari Hannikainen e téren is jeleskedik "Kevätlaulu" és "Kevätsointuja" -Tavaszi dal, Tavaszi hangok -, egészséges népi humort és természethez való kötödést megörökítö kórusmüveivel. Emil Genetz hazafias müvekkel és egyben igen magas kórustechnikával ajándékozza meg a tanuló ifjúságot. Ilyenek a "Hakkapeliitta", "Karjalan" és "Miestenlaulu".
Van már mivel külföldre indulni! Vajon kik énekelnek az egyetemi kórusban? -A jövöt alakító egyéniségek. → ide 5/a 6/a
Finnország majdani 7-ik elnöke, Juho Kusto Paasikivi (27.11.1870-14.12.1956), az ifjújogász, akit 31.8.1897-ben, Lahtiban a Líceum énektanárává választottak. Volt idö, amikor komolyan fontolgatták, válasszák-e meg öt az Egyetemi Dalosok vezetöjévé. Leendö felesége, Alli Hilden, a Nemzeti Színház felavatásán (9.4.1902) bemutatott "Pohjolan häät" -"Északi lakodalom"-címü színjátékban tünt ki fényes muzikalitásával. A darab szerzöje, Juhana Erkko költö 1884-ben tett osztrák-magyar körutat. Küszöbön áll immár a magyar utazás, a mindent egy kézben tartó rendkívüli karizmatikus egyéniség, Heikki Klemetti karnagy vezetésével. Az ö körútjukat megelözve, Budapesten szerepelt az

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

orosz Szlavjanski kórus és a svéd egyetemi város, Upsala Orphei Drängar férfikara (a Mátyás templomba máig hűségesen visszajáró Berlini és bécsi hangversenyek után, 6.6.1906-ban érkeztek meg Budapestre, ahol Vikár Béla és Ispánovits Sándor, -ezúttal tolmácsként-, már várták őket. Már aznap este fellépnek az Operában, ahol a közönség felállva, a Szózatot énekelve köszönti őket. Akárcsak Berlinben, itt is fáradtan kezdenek énekelni, majd egy kis idő múltán egyszerre főnix madárként tárul ki a hatalmas férfikar. Különösen Selim Palmgren:Tuutulaulu - Altatódal- kelt nagy tetszést. Történelmi pillanat, Ilmari Krohn; "Hiljaa" kórusművének, Magyarországon való megszólaltatása. A baritonszólót Eino Rautavaara énekli. A hosszú műsort a kifogástalan magyar nyelven énekelt Szózattal zárták.

A Pesti Napló, az Újság, a Neues Pester Journal (7.6.1906) kiemelik, hogy a svéd Orphei Drängernél létszámában (40) és hangerejében kisebb Suomen Laulu ereje, művészetében rejlik. Érezhetően idegen tőlük a filozofáló kórus irodalom. Kifejező erőben gazdag előadásukból csak úgy árad a természetesség. Ritkán hallani ilyen basszusokat. NPJ:"...Meisterhaft ist die Schulung des Chors, namentlich in Hinsicht der dynamischen Schattirungen, wi der Noblesse der Tongebungt über haupt; Rhytmik und Intonation stehen in der Nähe absoluter Exaktheit und Unfehlbarkeit.".

A francia születésű Francois Lajos tulajdonos vendégei Budafokon a pezsgőgyárban. Második koncertjük még jobban sikerült. Axel Törnudd:Loitsu-val (Keletkaréliai jószágigéző, rontásűző) egészen meghökkentő drámai feszültséget teremtettek -írja a Neues Pester Journal, 8.6.1906-ban.

A Budapesti Hírlap és a Neues Politisches Volksblatt (8.6.1906) kiemeli, hogy a Suomen Laulu nem törekszik virtuóz hatásokra. Kerüli a rafinált effektusok használatát, ugyanakkor virtuóznak

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

kell neveznünk az ilyen egyszerű, szívből jövő módon életre hívott óriási kórusművészetet. (Újság, Nap)

Közben gróf Zichy István és Kossuth Ferenc intézkednek, hogy a vendégek bárhová, kívánságuk szerint utazhassanak, az államvasutak vonalain. Zichy (Kallela barátja) és az egyetem rektora személyesen kalauzolják finn vendégeiket. Például a kórházba. Szinte felsorolhatatlan mi minden érdekelte a Suomen Laulu legkülönfélébb foglalkozású tagjait. Számos életreszóló személyes és szakmai kapcsolat szövődött itt. Ám a Független Magyarország 8.6.1906. -azt sem felejti el megemlíteni, hogy..."dalaik és az előadási mód alapját a csendes bánat határozza meg. Úgy tünik, mintha egy sziklán ülve énekelnének. Hallani a nádas suhogását és legfőképp azt, hogy keserüség helyett micsoda erőt és elszántságot árasztanak magukból"

Ez a lényege a Berlinben hozzájuk csatlakozott Onni Talas (15.6 1877-1957) jogászprofesszor ünnepi beszédének. (Finnország budapesti nagykövete 1934-1940). Ő már ötödik éve küldi álnéven írt finnországi tudósításait a Pester Lloydnak. Pécs városában valóságos tömeg fogadja őket az állomáson, majd ~~SPONTÁN MENETBEN~~ spontán menetben sétálnak fel a Széchenyi térre, Klemetti az egyetem rektoránál lakott, a többiek családoknál. A Pannonia szálló halljában, illetve a Városi Tanács dísztermében és a Színházban tartott nagy sikerű estek után a Székesegyházban, a népoltár előtt felhangzik: Ramus virens olivarum, ami a maga módján Finnország középkori himnusza volt. Ezután Toivo Kuula rendkívül nehéz polyfon alkotását, a Meren virsi - A Tenger zsoltára. Akkor csupán egy karnyújtásnyira voltak egymástól a pécsi és turkui katedrálisok. Különös módon igazolta ezt még az Altemplomban elénekelt Veni creatus spiritus, amit a finn protestáns templom megtartott a régi Turkuból. Szemtanúk szerinti elbeszéléséből, a nagyszámú

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

közönség teljes csendben ülve élvezte a finn fiúk énekét. Ugyan-
így és ugyanott fogadták 1911-ben, az újra Pécsre látogató Finn
Egyetemi Férfikar dalosait. Ezt a hagyományt folytatták, 1957-
től Lahti és Pécs. Ha ma a Székesegyháztól balra kisétálunk a
Vasvári villáig (ma MTA székház), a Suomen Laulu házimuzsika
koncertjének színhelyén állunk. Akkor ott Helsinkivel fogtak
Helsinki
kezet. Egy gyors kitérővel felidézem a Zenei Intézet 1908,-est-
jeinek Finnországban első ízben bemutatott műveit:

Bronsart:Trio op.1. g-moll (Karl Ekman)

R.Strauss:Szonáta op.18. Esz-dúr (Schnéevoigt asszony)

R.Volkmann:op.35. é-moll vonósnégyes (Nováčekék)

Weingartner:op. ~~xxxxxxx~~ 33. e-moll sextett (Nováčekék)

Schubert:op.166. F-dúr oktett (Nováčekék)

Jenö Dohnányi:Was Weinst du (Eino Rautavaara. (Itt elmarad az
"ensi kerran"-először" megjegyzés.) először E. Rautavaara!

Természetesen! - Hiszen Pécsen énekelte azt Zsolnay Vilmos ven-
dégeként. Pécsi tartózkodásuk eseményeivel hosszan foglalkozó
Erkki Rytkönen orvos, tolmács és újságíró, szeretettel emléke-
zik meg a kórust vendégül látó fehér ruhás, pálos barátokról, akik
közül többen finnül is beszéltek. Ez Yrjö Liipola finn szobrász—
művész érdeme, akinek akkorra már pécsi lány, Mara de Förster
volt a felesége. Ma már elképzelhetetlen, hogy a legkülönfé-
lébb rendű és rangú pécsi polgárok Erreth János főispánnal az é
élen, a finnekbe karolva, felsétáltak a Mecsekre, ahol egy spon-
tán népünnepélyre érkeztek. Útközben a pompás szőlőkben és ró-
zsakertekben kétszer is rögtönzött hangversenyt adnak. (Ryt-
könent idézve). -"...Alkaa jo hämärtää, käsi kädessä kuljemme
vieraalla maalla kuin kotona. Takaa vuosituhanten ovat veljes-
kansat yhtyneet, siksi ilo on suuri, sydämellinen" - "Kezd már

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szürkülni, kéz a kézben haladunk idegen földön, mintha csak ott – ahon lennénk. Évezredek mögül elöjött testvérnépek találkoznak ma itt, ezért nagy az öröm, szívélyes az együttlét."

Szándékosan nem idézem a szép beszédeket, mert tudom, hogy azokat ma már nem értik. Nem értik, mert nem érthetik. 30 év magyar-finn ügyben megélt sok rendbéli tapasztalataim nálam is megszürik a közlendö anyagot. Ám ezzel a Rytkönen idézettel kivételt tettem.

Kutatásaim szerint az 1906-os találkozó a törökök által lerombolt, egykori reneszánsz püspöki palota (vár) romjainál volt a Tettyén. Ha balra néznek , látszik az az oldal, ahol 1971-ben a Pécsi Fúvósötös kortárs magyar, finn, francia, angol zenét mutatott be. A közönség a virágok és dús cseresznyefák között állva, sétálva, vagy éppen a teraszos kerti pázsiton heverészve hallgatta játékunkat. Amire máig különösen jó érzéssel emlékszem; a közönségből sokan magányosan félrehúzódva, gondolataiba elmerülve élt együtt muzsikánkkal. A kvintettből ma már csak hárman élnek Pécsen (Nem összetévesztendö a Mecsek fúvósötössel, akik pl. Lahtiban is koncerteztek.)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Visszatérve a Suomen Laulu korabeli pécsi élményeiröl Helsinkibe küldött írásos beszámolókra, meglepö azok elevensége. Szinte zavarba ejtöen mosódnak össze e sorok írójának régi emlékeivel. Útjuk következö állomása Szeged. A fogadtatás mindenhol szívélyes. A magyarok tapintatosan kerülik a vendégeik számára esetleg politikailag kellemetlen helyzeteket. Elegendö, ha csak Yrjö Lipolával és Mara de Försterrel való, 1967-s Koski beszélgetésünkre utalok. Yrjö apósa és Pécs vezetöi, -köztük a püspök és egy csendörezredes, -csendben tudomást szereztek arról, hogy az orosz cári, illetve osztrák császári titkosszolgálat

figyelemmel kíséri a finn férfi kórus német-magyar körútját. Ezért szándékosan kihagytak a hivatalos programból minden 1848-as emlékhelyet. A Suomen Laulu ugyancsak meglepte vendéglátóit, amikor Heikki Klemetti határozottan a szegedi Kossuth szoborhoz irányította sétáló kórusát és előre elkészített, nagy koszorút helyezett el. A kórus éneke után így szólt: -"...Kunniaa voljeskansan jalon vapauden taistelijan muistolle, tehkää kunniaa muistolle miehen, joka on kaikki isänmaallensa uhrannut, leimuvan henkensä palolla lämmittänyt kansalaistensa sydämet, sytyttänyt heissä sammumattoman vapauden hengen kuolemaan saakka pysyvän"...- "...Dicsőség testvér népünk nemes szabadságharcosa emlékének, tisztelegjetek a férfi emlékének, aki mindenét hazájáért áldozva, lobogó lelke tüzével honfitársai szívét felhevítve a szabadság szellemének haláláig olthatatlan maradandó szeretetét oltotta azokba."-, Majd tisztelgést vezényelt a zászlónak és a finn fiúk egyetemi sapkáikat lengetve, amit a hirtelen összeverődött szegediek meglepetéstől némán követnek. Ekkor a Kereskedelmi Főiskola tanára, Kasza Ferenc beszédet tartott, amire Onni Talas válaszolt.

A hangverseny kitünően sikerül. A Szegedi Híradó (13.6.1906.) és Napló sajnálkozik, hogy...."finn népdalokat ezúttal sem hallhattunk. A legnagyobb hatást Palmgrén:Tuutulaulu - Bölcsődala keltette, melynek csodálatos finomságaival a közönség alig tudott betelni. Meg is ismételtették egy Järnefelt dallal együtt. Külön ünneplésben részesítették Eino Rautavaara ritka szépségről tanúságot tévő bariton szólóit,melyeket a kórus igen muzikálisan kísért."

Palmgrén: Sät,sät,susa; Genetz:Herää Suomi -Ébredj Szuomi c. dalai, csakúgy, mint Krohn és Törnudd szerzeményei meglepően nagy

tettszést arattak. Végül itt is elénekelték a Szózatot.

A legnagyobb sikert Temesváron és Aradon aratták. Artturi Järvenluoma (Jervenluoma) pohjanmái író, -Toivo Kuula barátja, beszámolója szerint a magyar városok egymással versenyeztek a vendéglátásban. A temesvári kórus énekesei kék-fehér virágokkal várakoztak az állomás peronján. A polgármester kérte, hogy tekintsük magunkat a város személyes vendégeinek. A Székesegyház kapujában a püspök bibliai idézettel fogad, a gyülekezet, pedig zsoltárral. Jalmari Lahdensuo, Veikko Attila és Heikki Kuusniemi művészeink rögtönzött koncerttel próbálják ki a hatalmas orgonát. Ezután az Erdészeti Főiskola vendégei, Kelemen Béla professzornál. A fenyvesben terített hosszú asztalok mellett Török László, magyar mezőgazdasági miniszter fogadja őket. Az főiskolások saját készítésű erdélyi fatányérossal is kínálják a messziről érkezett vendégeiket. Jolli Rautavaara kalevalai étekköszöntöt énekel. Geml József polgármester és Onni Talas, a két nép sorsáról beszélnek, melynek tanulságai Snelmann és Deák hosszú távon gondolkodó, bölcs politikájának követésére intenek. A hangversenyek után a Sydungarische Reform (14.6.1906), Temeswarer Zeitung és Volsblatt, illetve a Temesvári Napló és a Híradó, együttesen hangsúlyozzák, hogy a finn kórus piánóit és pianissimóit, az azokból feltörő fénylő, harsogó fortékat eddig a legjobb magyar, osztrák, horvát, olasz kórusoktól sem lehetet hallani. A "Terve Suomeni maa" -"Üdvözlégy finn hazám", -megtanította nekünk, hogy mesteri énekesek társaságában vagyunk. Palmgrén altatódalában a basszus úgy szólalt meg, mint valami orgona. A finn nemzeti költészetből áradó lelki erő és a kórusművészet messzi földön híressé teszi a Suomen Laulut. Kolozsvár máris jelezte, hogy készen áll fogadásukra. (Ez elma-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

radt Debrecen és Kassa miatt.) Nincs szükségük rafinált reklámokra. A színház anélkül is megtelt. Egészen meglepö, milyen finoman frazeálnak a legkisebb részletekröl sem megfeledkezve. Érdekesek a modális fordulatok, harmóniai kapcsolatok. Ha igaz, hogy a kortárs zene a nemzet életerejének visszhangja, úgy a finn zeneirodalom a népi sajátosságok egyéni hangulatokkal való ötvözödésének a terméke. Észak ködös, melankóliájából, egészen az érzelmek szenvedélyes kitöréséig, harsogó népi humorral füszerezett, a magyar fülnek meglepöen rokoni tánc ritmusokig.- Doktor Perényi János a Vigadóban rendezett búcsúestről ír:

"...Az orgonapontokon egységesen megszólaló pianissimo accordok hallatán néha már kételkedtünk, hogy valóban emberi hangokat hallunk-e. A harmóniák oly nehézségi fokon + képviselnek ~~állnak~~, hogy azokat csodálni való biztonsággal és könnyedséggel szólaltatják meg.". Habár a nyári koncert szünetnek a küszöbén állunk, mégis tele volt a Vigadó, reklám nélkül is."

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ezután a Maros menti Aradra utaztak. Klemetti itt is makacsul ragaszkodott az 1890-ben felállított Aradi Vértanúk, fötéri szobrának megkoszorúzásához. A vasútállomáson elterjedt a hír, hogy a finn vendégek koszorúzni akarnak és már úton is vannak. A vendégeket elkísért pécsi újságírót idézve, a téren feketéllett a tömeg, amikor Klemetti messzecsengö hangján itt is beszédet tartott: -"...Tämä patsas on pystytetty murhatuille sankareille! Kunniaa heidän muistolleen. Onnellinen on kansa, jonka pojat voivat kuolla marttyyrikuoleman maansa vapauden puolesta. Sankarit, teidät on teloitettu, ja pehmenneet luunne lepäävät isänmaanne povessa. Mutta teidän henkenne elää, elää ja huutaa vapautta vieraan ikeestä. Ja tämä huuto on niin voimakas, että sen täytyy meidänkin korvamme avata. Emme tosin voi kuolla, se oli

si sankareillemme turha kuolema ylivoiman alle, mutta me voimme elää ja me tahdomme elää maallemme mekin. Kunnia veljet, jalon esimerkin antajille."...-

"...Ez a szobor meggyilkolt hősöknek lett állítva. Dicsőség az ő emléküknek. Boldog az a nép, kinek fiai a haza'ért és szabadság'ért halhatnak mártírhalált. Titeket megöltek és elkorhadt csontjaitok most hazátok földjében pihennek. Ám a lelketek él, él és szabadságot kiált Magyarország népéhez, az idegen iga alóli teljes szabadságot. A kiáltás oly erös, hogy az a mi finn füleinket is meg kell, hogy nyissa. A mi küzdö höseink túlerövel vívott harcban való halála hiábavaló lenne. De mi élhetünk és akarunk is élni a hazánkért. Tisztelegjetek testvérek a nemes példát adóknak." -

Klemettinél tisztábban senki sem beszélhetett volna a 13 tábornok mellképeivel díszített, 1949-es emlékmü elött.

A sok mai napig olvasható félelmetes tudatlanság közepette érdemes odafigyelni e finn hazafi, 1906-os beszédére. Pontosan az mondta, amit Liszt Ferenc, aki 1849-ben -nemcsak a magyar,- egész népeknek hosszú időre való megfélemlítése céljából feleslegesen elkövetett politikai gyilkosságokról beszélt. Tudvalévö, hogy a 29 évesen, 1849. okt.25-én agyonlött Kazinczy Lajos ezredes, Liszt barátja volt. Báró Julius von Haynau ezzel, adott szavát szegte meg, mert elözöleg Kazinczy csak arra fel tette le Zsibón a fegyvert! 1949 aug. 18-án Haynau így ír Temesvárról, Radetzkynek: "...-Az oroszoknál kiharcolom, hogy kiadják nekem az összes magyar lázadót. Herceg Paskievics ebbe beleegyezett, kikötve, hogy mindegyiknek kegyelmezzek meg. Hát mit szól Ön ehhez, kegyelmes uram? Én természetesen nem adtam egyenes választ. Bizony fel fogom köttetni az összes lázadót, aki a lázadó sereg-

(A tizennegyedik Vers-hang)

ben szolgálatot vállalt. Én a gazt gyökerestől írtom ki, eként adva Európának példát arról, miként kell a felforgató lázadókkal elbánni, hogy a nyugalmat és rendet örökre visszaállítsuk." A tudós filológus és irodalmárnak is kitünö Heikki Klemetti önéletrajzában érdekes Világos-Arad tárgykörre elöreutaló dokumentum található. Pohjanmái szülöházát leírva, így emlékezik kamaszkorára:..."A nappali szalonunk sarkában kis narancsfa áll mely kis gyümölcsöket termett. Azután a nagy álló ingaóra, a Heikki Mikkilä (Mikkile) készítette szép szekrénnyel. Innen nyílt a vendégszoba ajtaja. Kissé távolabb, kis sípos templomi orgona volt, mely billentyüzetének színezete a maival pont ellenkező volt. A diatonikus billentyük feketék voltak, míg a kromatikusok, világos sárgák. Mellettük volt szüleim családi ágya. Az ágy feletti színes képen Vilmos császár, Ferenc József és Sándor cár paroláztak egymással."... -Vajon mit érezhetett a fent ismertetett ex tempore, arádi beszédet elmondott Heikki Klemetti, amikor az utolsó napon Árpád László professzor vezetésével a kivégzés színhelyére mentek? Soha nem beszélt róla senkinek. Szemtanúk leszármazottjainak beszámolói szerint, Klemetti elutasította az elöállt lovaskocsikat és indítványozta, hogy kegyeletböl gyalog menjenek a kis emlékmü oszlopig, át a mezökön. Erre a városi protokoll hivatalnok urak közül néhányan csendben lemaradtak. Ilyen módon az igazi barátok jutottak el a kivégzési dombhoz, ahol magyar és finn katonanótákat énekeltek. Klemetti szinte végig szótlan maradt.

Az "Arad és vidéke" -15.6.1906. számában írja:..."Stockholmon, Berlinen és Bécsen át érkeztek ide távoli rokonaink, akik valamilyen különös telepátia folytán pontosan 48-an vannak. Hát ez ismét olyan dolog, mint Lisztnek a "Sursum corda" zongoramüve,

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

amit egy egész nép megérzett, csak a buta cenzúra nem."

"Csütörtökön délelött fél 11-kor érkeztek ide Temesvárról ~~Szuo~~ Suomi dalosai. Értelmes, öntudatos arcok, amiket mégis egyfajta gond árnyéka tesz komollyá. Talán az elnyomás sötét felhöi. A Szabadságot szomjazó lélek keserüsége rajzolta meg arcvonásaikat. A fötéren, Klemetti professzor úr nagy beszédet tartott a mártírok emlékmüvénél. A beszéd végeztével szép koszorút helyezett el. A szalagokon finn és magyar nyelven írt szöveg volt: -A magyar szabadság mártírjainak - Suomen Laulu."

A cikk különös figyelemet szentel annak, milyen tökéletes kiegyensúlyozottsággal és kristály tiszta kiejtéssel énekeltek magyarul." Sok idegen kórust hallottunk már tökéletes magyarsággal énekelni, de azokban mindig volt egy szikra merev nyugalmatlanság. A finneket hallgatva elfelejtettük, hogy külföldiek."

Minden esetre az I. világháború elötti Európa határainak nyitottságára jellemzö, hogy az aradi búcsúesten egyszer csak bemutatkozik nekik egy bizonyos Justine von Baross, aki közli, hogy 4 évig lakott Viipuri városában. Olyan természetességgel mondta, mintha ma egy Miskolcon lakó, pécsi üzenne ottani barátainak. Meg is kérte a Suomen Laulut, hogy küldenének-e neki finn kanerva virágot?

Kolozsvár már nem fért az idöbe. Debrecen (Hortobágy) következik, ahol a 32 évvel ezelött Finnországban élt ösz Geresi Kálmán már várta öket. A jelenleg nyugdíjas tanfelügyelö, meghatottan emlékezett Elias Lönnrot (Lönrút) , Arvid Genetz (most fiának szerzeményeit hallgathatta), Otto Donner, Aspelin nevü barátaira. Felolvasta Arvid Genetz versét, melyet esküvöjére kapott töle. Hosszan beszélt Sammatti faluról, ahol Lönnrot kantelén játszott neki és énekelt. Végül a Finn Nép jólétére és

(Aki közvetítette Liszt és Schoultz kapcsolatát)

boldogulására emelte poharát. Ezután Sipos Béla, a Debreceni Független Újság főszerkesztője koccintott a finn sajtóra. Majd Zilahi György (Ida Aalberg rendezője) üdvözölte a Finn Nemzeti Színházat. Nagyváradról is megérkezik Báthori Ferenc gimnáziumi tanár, aki "csak 5 hete" vezetett magyarokat, a Lappföldet is magában foglaló finn körútra. "...Hetken kuluttua kuulemme Báthorin pitävän kauniin puheen selvällä suomenkielellä, jossa puheessa tuskin huomasi ainoatakaan virhettä..." - "...Egy pillanat múlva már halljuk is Báthorit, amint szép beszédet tart tiszta finn nyelven, amelyben akarva sem találna senki egyetlen hibát sem..." - így Rytkönen úr.

Megérkeznek a kolozsváriak és Náray Géza Aradról, aki Itáliai távolléte miatt utólag értesült a dalos vendégekről. Most eljött, hogy legalább egyszer hallhassa a nyelvet, ami még az olasznál is szebben cseng.

Miskolcon már megelőzte őket a hírük. Például elsőnek mindjárt Palmgrén:Tuutulauluját kívánták hallani. Klemetti itt is megkoszorúzta a Kossuth szobrot. Beszédét a Debrecenből jött tolmács Dr.Kovács fordította. Közben a Lányi Ernő vezette férfikar énekelt. Erről Rytkönen úr azt írja: "...välillä esitti Ernö Lányin erinomainen miesköori kauniita lauluja..." - "...közben a Lányi Ernő vezette kiváló férfikar (dalkör) szép énekeket adott elö..." - a későbbiekben még fontos lesz ez a megjegyzés.

Kassán a Dómban énekeltek. A búcsúzáskor rózsákat dobáltak közéjük a kassai lányok. Budapesten Bán Aladár és Vikár Béla vezetésével a legjobbak várták öket. A díszebédet egy Gambrinus nevü vendéglöben költötték el, mely mulatságos módon emlékezteti öket a helsinki Gambrini törzshelyükre. A búcsúestet a Hüvösvölgyben tartják meg. Ezen Zseni József, a Dalosok Szövet-

(Csak 200 lépéssel távolabb a majdani Kodály villától, ahol 1928-ban Ilmari Krohnék jártak)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

ségének elnöke tárogatót ajándékoz a finn kórusnak. Erről az ál-
tala szabadság szimbólumának nevezett hangszerről érdekes elmél-
kedést tart Klemetti. Tudvalévő, hogy népdalgyüjtés mellett
hangszereket is gyüjtött. Ezzel kapcsolatban érdemes
megemlíteni, hogy a Margitszigeten adott hangverseny szünetében
Vikár Béla is bemutatóval illusztrált előadást tartott, a finn
népzenéről. Cholnoky Viktor, pedig a nagy budapesti polgárság
és munkásság finn zene iránt érdeklödö közönségének tartott so-
rozatot, az Uránia Filmszínházban. Mindez, -és még sokak áldo-
zatos munkája-, a Kaposváron és Hetesen, 19-20.4.1969-ben, Vi-
kár Béla születésének 110. évfordulója tiszteletére rendezett
emlékünnepségen kristályosodott ki Ala-Könni Erkki népzene ku-
tató finn tudós előadásában.

A kórusok kapcsolatánál maradva a Suomen Laulu és a Pécsi Da-
lárda levelezését olvasgatva, az embernek felemelő érzéssel,
szilárd hittel írt, szép gondolatokat van alkalma olvasni.
Hogy az akaratlanul is idealizált képhez tartozó egyéb árnyala-
tokkal is megismerkedjünk, vegyük szemügyre a Säveletärben,
(1906: 13-14. 137-139.old.), Klemetti tollából megjelent:"Yhtä
ja toista Suomen Laulun matkalta" - "Egy s más a S.L.útjáról"-
cimü írás tartalmát.(x) Tény, hogy a Helsinkiben, 1921-ben lezaj-
lott Első Finn-Ugor Kultúrkongresszuson 3, -Magyar-, Észt-, Finn
-,immár független ország felszabadult népe találkozhatott. 2 év-
re rá a Budapesti Egyetem Énekkara, Finnországban hangversenyez
het. Egy évvel később Tallinban zajló második Kultúrkongresszusról
népes magyar csoport hajózikát Finnországba. A harmadik, Buda-
pesten tartott kultúrkongresszuson a finn Laulu-Miehet (Dalos
Férfiak) férfikórus megismétli a Suomen Laulu 1906-os, magyar
körútját. Az elcsatolt városokba már nem jutnak el. Végül 1937-

(x) Addig is,míg cikkeket és szakdolgozatokat kommentár nélkül
közlő fordításaim megjelennek,idézem;Klemetti csalódott a
Magyarországon hallott kórusokban.A híres zenei életet sem
találta meg.Végül pedig a cigánymuzsikát dicsőíti.Nem túl lényeges

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ben, Kodály:Háry János daljátéka is eljut Helsinkibe, a Nemzeti Színházba. Vaszy Viktor vezetésével, 1939-ben, Helsinkibe érkezika Palestrina Kórus. Doktor Armas Otto Väisänen (Vejrzenën) szerint: parhaalla mahdollisella tavalla, - a létező legjobb módon adták elő Beethoven:op.123. D-dúr, Missa solemnisét. A rájuk való emlékezés kapcsán elismerően nyilatkozik a Budapesti Egyetemi Énekkarról (tehát azóta is változatlan véleménnyel) és tudatja a nagyközönséggel, hogy a Budai Dalárda (főleg Óbudáról van szó) első díjat nyert az Európai Férfikarok Versenyén. Ez 1920 körül volt. Csak egy bő évtizeddel Klemetti lesújtó kijelentéseit követően. Itt ismét álljunk meg. Már nem sok idejük van országaink muzsikusainak, hogy a békét élvezzék. Közeledik az újabb világháború. Minden idők legértékesebb találkozója, az Ylioppilaskunnan Laulujat - Finn Egyetemi Férfikórus, 1935-ös magyarországi hangverseny körútja volt. A Koppenhágában, 1934-ben megrendezett Akadémiai Kórusok Kongresszusán résztvevő magyar Egyetemi Kórus vezetői hivatalosan meghívták az Y.L.-t, a Budapesti Egyetem közelgő 300 éves jubileumi ünnepségeire.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Mielőtt az eseményekkel foglalkoznánk, szeretném Önöket megismertetni Dr.Weöres Gyula (15.10.1899-Somorja - 23.2.1988-Helsinki) magyar nyelv és irodalom tanárral. A Helsinki Egyetem első magyar anyanyelvű lektoraként, 1924-ben, Magyar Intézetté fejleszti a tanszéket, melynek nevéhez méltó könyvtárat is létrehoz. A jövő ifjú magyar tankönyvírói, lexikon szerkesztői, kultúrtörténet kutatói nemes feladata lenne a Helsinki Egyetemi Könyvtárban fekvő, Weöres-életmű feldolgozása. Külön felhívom a figyelmét a magyar szakosoknak a levélgyűjteményre. Különösen szép az Egerbe küldött kóruscserékkel foglalkozó levelek nyelvezete.

Elfogadhatatlan és érthetetlen, hogy a magát továbbra is Unkarilainen Laitos - Magyar Intézetnek nevező tanszék, fennállásának 60-ik évfordulóján, Weöres Gyuláról csak három sort tudtak írni. (x) Azóta, pedig, -Nováčekhez hasonlóan-, a teljes feledés veszi körül. Igen nagy és szívós munkát végzett az Egyetemi Férfikar magyarországi útját elökészitö hónapokban. Majd finn feleségével, tolmácsként és eladóként végig kisérték a kórust. Amelynek, egyébként komoly vetélytársa a Stockholmi Egyetemi Énekkar, igen sikerrel szerepelt a Zeneakadémián (19.7.1934.). A finnek is német-svájci-olasz körút után érkeztek Budapestre. A turné technikai és szervezési felelöse Láng Elemér, mérnök volt a Müszaki Egyetemről. "Kävi ilmi, että kaikki oli suunniteltu mitä perusteellisimmin, aivan viimeistä piirtoa myöten..."--"Kitünt, hogy itt már mindent pontosan elöre megterveztek, egészen a legapróbb végsö dolgokig bezárólag..."-írja az Y.L.naplója. A budapesti Petöfi téri kikötöben éneklö egyetemisták várják a Bécsböl érkezöket. Onni Talas nagykövet (1906-ban a Suomen Laulu tagja), egyenesen a követség közelében lévö Büsuló juhász nevü vendéglöbe viszi öket. Másnap a Dísz-téren Szózatot énekelnek. Vikár Bélán és Bán Aladáron kívül a Helsinkiben tanult, régi barát, Kövesi Magda énekesnö is velük szerepel,-ami a hivatalos programon kívül szerepelt. Az Eötvös Kollégiumban és a Zeneakadémián éneklik az észt zeneszerzönö, Miina Hermann dalait. Toivo Kuula:A felkelö nap fényében (Auringon nousussa-Veikko Antero Koskenniemi szövegére) kortárs müvét is elöadják. 1928-ban a Suomen Laulu ezzel a müvel aratta legnagyobb sikerét Prágában. 1933-ban Stockholmban megismételtették. Ezután Sulho Ranta: "Yö meren rannalla" -"Ej a tengerparton" cimü Elina Vaara szövegére szerzett merész dalát adta elö Kövesi Magda.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

(x) / A "Suomi-Unkari"(Finnország-Magyarország) újság 4.12.1985 száma ünnepi cikkben méltatja a Magyar Intézet nevet viselö lektorátus(tanszék) 60.évfordulóját.Ebben Weöres Gyula háromsoros említést kapott;azt is zárójelbe téve.

A finn nyelvi lap 2-ik [illegible] Finn-Magyar Baráti Társaság

Majd

A Budapesten tanult Antti Sovijärvi, Bárdost énekelt! 7.7.1935, -este a Zeneakadémián, pedig Leevi Madetoja:Petöfi kórusai arattak átütö sikert, -különösen az Etelkalle -Etelkához című. Madetoja müvésze a kóruspolifóniának. Visszhang-technikája különösen Leino, Petöfi és Burns megzenésített verseiben érvényesül. A Magyar Rádió egyenes adásban közvetítette a koncertet, melyet, -mint utólag kiderült-, az északfinnországi Oulu városban is jól lehetett hallani, -Madetoja szülövárosában. Jellemzö hogy Palmgrén:Tuutulauluját háromszor kellett újra elénekelni,- akárcsak 1906-ban. Axel Törnudd müvei is hasonló visszhangra találtak. A föiskola nagyterme zsúfolásig tele volt. A budapestiek Vaszy vezényletével két Kodály bemutatót énekeltek. Tanulságos idézni Oiva Ruusuvuori, egyetemi titkár feljegyzését: "...Budapesti Egyetemi Énekkar esitti johtajansa johdolla erinomaisesti eräitä unkarilaisia mieskuoro sävellyksiä. Mainion sekakuoron esityksistä jäi mieleen eräkoisesti Kodályin:Mátrai képek". - "...A Budapesti Egyetemi Énekkar néhány kitünöen megszólaltatott magyar férfikari müvet adott elö Vaszy Viktor vezetésével. A pompás vegyeskari müvek közül különösen a Kodály:Mátrai képek maradt meg emlékezetemben." -

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ki hinné, hogy még sok évnek kellett eltelnie, míg Kodályt énekeltek Finnországban? A koncert szünetében Hóman Bálint kultúrminiszter egy 50 darabos magyar népdalt tartalmazó lemezalbumot ajándékozott az Y.L.-nek. Nyilvánvalóan a Pátria felvételekröl lehetett szó. Az egyébként kitünö Martti Turunen özvegyével beszélgetve, illetve az eredeti Ravel-Kodály (1983) müvét, finnországi újság kritikáit olvasva, vált elöttem világossá, hogy e szerzök már nem fértek bele az Y.L. karnagyának világába. Erröl ennyit. Megfordítva, sajnos Madetoja müvészetét sem érthették a Bartók-Kodály ellenes hang-

adók Budapesten. Leevi Madetoja és francia műfordító, költönő felesége, Onerva Lehtinen, már 1928-ban Budapestre jöttek a Fin-ugor Kongresszusra.

A hivatalos programban szereplő finn hangversenyen (Vigadó), Robert Kajanus vezényletével Sibelius:Satu - Rege műve után a három leghaladóbb szerző szerepelt. Selim Palmgren:Virta -Folyam nevü, máig korántsem ismert zongoraversenyét játszotta Ilmari Hannikainen. A finn Dunának bátran nevezhető Kokemäki (Kokëmeki folyót és ősi kultúr bölcsöjét megfestő, Liszttel kongeniális modern Palmgren művét, a Siloti tanítvány mutatta be, a Duna-nyar alatt. Ez több, mint szimbólum. Nem is szólva Toivo Kuula: Merenkylpijä neidot -A tengerben fürdöző szirének- művéről. A szólót Alma nevü özvegye énekelte. Végül Madetoja:Pohjalainen rapsodia" -Pohjanmái rapszódia. A Pester Lloyd írta (16.6.1928) "...Az a tény, hogy Leevi (Lévi) Madetoja a legerőteljesebb, vagy legalábbis a legegyénibb tehetség Észak zeneszerzői között, nyilvánvalóvá vált a Pohjanmáiak operából alöadott részletekkel melyek díszletek nélkül is igen mély hatást gyakorolt ránk."

Itt először is egy senki által, soha ki nem javított hibával kell leszámolnunk. A Toivo Kuulával és Viktor Nováčekkel közösen népdalokat gyüjtő, aktív muzsikusnak is képzett Artturi Järviluoma, 1940-ben, Nemzeti Színházunkban bemutatott Pohjalaisia című történelmi drámája, magyarul nem "északiak", hanem "Pohhanmáiak"! Madetoja ebből írta, -Järviluoma aktív közreműködésével, azonos nevü operáját. Ebből készült egy hangversenytermi használatra szánt zenekari szvit is. /Akárcsak Bartók:Mandarinjából/ Amikor a Magyar Operaház a művet 1943-ban, ősbemutatta, egyedül Péterfi István európai műveltségü kritikusunk merte szóvá tenni, hogy (Újság 20.3.1943.):

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

"...különösen közel áll hozzánk e darab tárgya, a múlt század ötvenes éveinek történeti analógiája. Zsarnoki hatalom elnyomásában sínylödött akkor mind a két nemzet. Mégis elolthatatlanul lángoló maradt szabadság vágya! A nép egyszerü fiának egyenes gerincét, idegen hatalom csendbiztosainak önkényeskedése nem hajlította meg. Összetörte az arcába sújtó korbácsot. A szövegkönyv ragaszkodik Järviluoma darabjához és a Botteni öböl keleti partvidékének, Pohjalának folklórját tükrözi. Azonban, amint látszik, a pohjalaiak vérmérsékletében nyoma sincs az északi hüvösségnek. Szicíliában sem lobbanhatna több forró szenvedély, mint az Északiak legtöbb jelenetében. (Meg kell jegyezni, hogy a darab magyar címét egyébként is indokolatlannak találjuk.) Pohja a Kalevalában északot jelent. Hivatalos földrajzi terminussal élve Észak= Pohjola. Ez a híres Pohjola müvészcsalád ösi neve, -Északiak. A köztudatban ez mélyföldet, síkságot jelent. Merenpohja -tengerfenékről van szó, ami még nem is olyan régen, víz alatt állt. Az elsö emberek Krisztus elött 7000-ben kezdtek Finnországba jönni. Addig egész Észak-Európát 2-3 km vastag jég fedte. Az olvadás után a majdani Pohjanmaa-i síkság fogalommá váló vidéke, még sokáig tenger volt. Szemben a jég által letarolt ösrégi gránitréteggel, a földréteg viszonylag fiatal. Észt geológusok nemrég mutatták ki, hogy az innen "eltünt" ösi földréteg megtalálható a Dunántúl löszös,agyagos dombvidékein. Pohjanmára visszatérve, azt a folyók töltötték fel. Mezögazdasága és állattenyésztése magas színvonalú, amint azt a néhány éve itt kutatott Kiszely antropológus doktor is megírta, a Magyar Nemzetben. Lakossága pedig távolról sem , csak az Ural felöl érkezett ide, ahogy azt a lassan újra Vinandó történelemkönyvek tanítják.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ezért is bámulatra méltó Péterfi zseniálisnak mondható stílus és temperamentum érzéke. Toivo Kuula, Madetoja, Järviluoma hazá-

járól van szó.

"...Madetoja partitúrájának minden lapja magán viseli a nagy tu-

dású muzsikus bélyegét"...-írja Péterfi. A mű egy lakous (lako-

usz(sík)dallal kezdődik, ami Kodály Páva dallamának, vagy Bartók

15 magyar parasztdalainak , letagadhatatlan rokona. Egyéb művek-

ről már nem is beszélve. Ezért is tragikus, hogy miközben az élő

kalevalai legenda, Matjoi Plattonen anyó a Várban énekel, a Ma-

detoja házaspárnak, pedig a Spolaris vendéglő prímása Ása (Ósza)

halálát húzza Grieg:Per Gyntjéből! Észrevette, hogy finnek és

hazai nótával akart kedveskedni. Egyik északi olyan, mint a má-

sik,...-gondolta a zenész. Madetoja kedvetlenül és megadóan

türte a variációkat. Mindez Budapesten ért pont az 1928-as Finnugor Kongresszu-

son.

Az egyoldalúság elkerülése végett, itt közlöm a finn rádiókórus

vezetőjével, Harald Andersennel, közel 20 éve készített ripor-

tomból, egy nyilatkozatot:

..."Gondoljon csak akár Aarre Merikantora, aki az új nemzeti ze-

nei irányzat élharcosa volt. Ő is megszelídült. Jó magaviseletü

disztingvált szerzővé lett, miután rájött, hogy agyonhallgatják;

és -ez személyes véleményem-, a kedvét is elvették. Csak az

50-s évek nyitása, tömegkommunikáció és turizmus, kezdtek aztán

javítani a helyzeten. Jól lehet, az 1920-30 években fiatal, kon-

zervatív művészeti vezetők zöme, még 1960-ig komoly társadalmi

pozíciókkal rendelkeztek...."

Ami a kortárs zene magyarországi sorsát illeti, nekem is meg-

vannak a személyes emlékeim, pl. 1963-ból. Még akkor is, ha azokat

fényévek választják el bizonyos , messze lemaradt nyugati ország-

goktól. Merthogy az sem mind nyugati, ami fénylik.

Volt alkalmam tapasztalni, hogy még Liszt öregkori zongoradarabjaival sem tudnak mit kezdeni. Hiányzik a történelmi háttér.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1995 - Vándorgyűlés Veszprémben. III. 8-tól 12-ig.

A II. világháború előtti békés korszak egymást kerülgető és önnön hazai, illetve egyéb gondjaival küszködő magyar-finn zenei kapcsolatokat jól jellemzi két eset. Nem tudtunk élni a tálcán jött lehetőséggel, amikor Hubay Jenő régi barátja Vincent D´Indy -4.5.1928.-Budapestre érkezett! Leevi Madetoja és Toivo Kuula tanára; aki vezényelt is. Hiszen Hubay elöszeretettel játszotta Madetoja, Kuula, Melartin szonátáit, trióit. A legkevesebb lett volna Madetoja szép müveinek budapesti és bécsi bemutatója. Három szimfóniáját Szita Oszkár viszi diadalra Rómában és Milánóban. Budapesten nem ismerik. A Magyar Hírlap máj. 5. számában Péterfi leszögezi, hogy a magyar-francia zenei élet élénkebb összeköttetését szolgálja a D´Indy látogatás. Ott voltak az észtek és finnek is, csak éppen az ünnepségsorozat fontosabb volt, mint a Szövetség.

Csak nemrég történt meg (20.3.1928.), -Dohnányi erkölcsi kiállásával-, Bartók zongoraversenyének bemutatója. Ott és már akkor össze kellett volna ismerkedni. Vagy erre talán csak a bajban vagyunk képesek? A finn dalosok egyik politikus jogásza abbéli örömének ad hangot, hogy a magyar úton a finnek mindvégig félretették az összes párt ellentéteket és derüs fesztelenséggel élvezték a turnét. Ezt fejezi ki a súlyos veszélyben két malomkö közé sodrodó Magyarországon, 25.1.1940-ben, Miskolcon tartott Pethö előadás lényege. (Magyar Nemzet 27.1.1940.) A szellemi és szociális honvédelemről szólva kimondta:..."a mostani súlyos világhelyzetből a kimenekülés útját csak úgy tudjuk megtalálni, ha az értelmiség garanciát vállal azért, hogy a munkásság és parasztság kezese lesz az állam függetlenségének. Akkor valóra válik Kossuth próféciája: Magyarországot a pokol kapui sem dönthetik meg." - Végül a 800 fös hallgatóság előtt a Diósgyöri

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Vasas Dalárda, Kodály,-Ady és finn dalokat adott elő.
Mi történt ez alatt Finnországban? A Finn-Magyar Társaság, a Hotel Kämpi, -immár közös zenetörténeti múlttól is,- patinás nagytermében magyar hangverseny sorozatot rendez. Pár nappal később Dohnányi Ernő vezetésével a Zeneakadémia két nagy hangversenyt rendez, az életéért harcoló Finnországért.
A Vikár vezette La Fontaine, illetve a Goethe Társaság matinékat rendez a Mannerheim Gyermekvédő Lígáért. Finn kultúra hete Kassától - Pécsig. Hangversenyek sorozata.
28.10.1941. Kuopio város magyar hangversenyt rendez.
Párizsban Gaston és Irja Spira (magyar-finn újságíró-műfordító) házaspár több magyar-finn-francia hangversenyt rendez, Honti Ferenc főszerkesztővel (Pesti Hírlap) és Gurli Rosenbröijer, finn-svéd kultúrdiplomatával (Budapesten házasodnak). Közülük ma már csak Irja néni él, aki nyaranként egy Pori melletti, tengeri szigetre jár haza, Párizsból.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A Suomalaisuuden Liitto - Finn Nemzeti Szövetség utolsó nagy hangversenyeit rendezi. Kiemelkedőek: Annikki Arni, Helmi Pöyli, Impi Aro énekművésznők teljesítményei.
Ilta Niemi táncművésznő saját házában rendeztet irodalmi, zenei esteket, kiállításokat a legszélesebb körök számára. Az önkéntes adományokkal az éhező budapesti gyerekeket segítik, a svéd Vöröskereszten keresztül. Másfelé már Finnországnak sincs útja, Európába.
Finn újsághír: -Budapesten épül az Árpád híd. Hossza 926m, szélessége 27,6m lesz. Legkésőbb 1945-ig elkészül. /El is készült és 1956-ig a Sztálin nevet viselte./
23.4.1958. Helsinki.
Az Egyetemi Férfikar hangversenyén Martti Turunen karnagy Britten, Hearh, Hindemith, Ikonen, Linnala, Madetoja, Kuula művei

mellett Bartók Béla:négy régi magyar népdalát, - "neljä vanhaa unkarilaista kansanlaulua" (nélje vánhá unkarilájszta kanszanla-ulua) vezényli, mely máig állandó müsorszám.

A folyamatot tovább gazdagítja Ensti Pohjola karnagy (Ylistaro-Ülisztaro 18.10.1928 -). Szólókat énekel: Matti Tuloisela, aki később igen fontos személyként fog szerepelni. Heikki Peltola, aki Petöfi-Leevi Madetoja:Etelkalle (Etelkához) cimü kórusmüben énekelt baritonszólóival válik híressé.

1973.jún.5-7-ig a hollandiai Haaga rendezte meg a Nemzetközi Kórusversenyt, összesen 57 résztvevövel. A Finn Egyetemi Férfikórusnak itt volt alkalma találkozni a Bartók Béla Leánykórussal. A magyarok itt hallhatták Einojuhani Rautavaara:23.Psalmusát. Időközben a Suomen Laulu is bemutatta Kodály: Budavári Te Deumát és a Psalmust, Helsinkiben, a Johannes templomban (23. 3.1957.) Honegger: Dávid király oratóriumát 25.3.1954-ben mutatták be elöször. A Suomen Laulu kamarakórusa szépen szerepelt 1975-ben, a Finn Rádió versenyén. Karai József:To music; Toivo Kuula: Omenapuut (Almafák)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1977-ben Nyugatnémet körúton voltak , majd az ausztriai Spittal Porcia várában megrendezésre kerülö, Nemzetközi Kamarakórus Versenyen vettek részt. A Liszt Ferenc Kamarakórus kapta meg az elsö díjat. Második a dán, harmadik és negyedik helyezett a svéd és finn kórus volt. Ekkor hívták meg öket Budapestre. Helsinkibe.

Az indulás elötti búcsúkoncert a Ritarihuone (Lovagterem) dísz-csarnokában volt. /Ahol Antti Jalava nyelvészprofesszor és Zichy Mihály festömüvész találkoztak és magyarul beszélgettek,- 9.8.1885-ben.(X)/ Itt Kodály: Ádventi ének hangzott el /Legutóbb a Helsinki Német (ajkú)templomban hallottam, 1992-ben, igen érdekes elöadásban./

(X) Ilona Jalava: " Antti Jalava.Tavallisen miehen tarina." W.S.OY. Porvoo-Helsinki. 1948.-242-ik oldal.

Ezt követte Szokolay: Vén épület már a világ, -amit a Zúgligeti templomban is elénekeltek ".6.1979.). Másnap már Vácon voltak a Bárdos Fesztiválon, ahol a szerző szeretettel köszöntötte őket. Fő koncertjük a Fészek-klubban volt, 5.6.1979-ben. Felléptek még a Széchenyi Könyvtárban is, 6.6.1979-ben.

Különösen örömre okot adó, hogy a magyar közönséghez végre eljutott Leevi Madetoja: De profundis című műve és hogy a Suomen Laulu 1906-os szólistájának (Eino Rautavaara)- Einojuhani Rautavaara, zeneszerző fia, itteni hivatalos ősbemutatóra szánta a "Canticum Mariae Virginis" című művét. Megismerkedhettek még Lars Edlund, svéd szerző "Gloria" című kórusművével. - Természetesen Machaut, Bach, Poulenc, Kodály művek társaságában. Ezúttal a szűkebb nemzeti vonatkozásoknál maradva, szenzációként üdvözölhetjük a jyväskyläi Pekka Kostiainen (1944 -): Rikas mies ja aarreaitta (A gazdag ember és a kincses kamra), - mély humanizmustól nemes finn dallamvilágát. Erik Bergman, finn-svéd szerző dalai is régi hiányt pótoltak. A házigazda, Liszt Ferenc Kamarakórus is mindenhol velük énekelt. A Párkai professzor-házaspár óriási munkájáról meleg szavakkal emlékezik meg a Suomen Laulu díszalbuma.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Vác, Visegrád, Esztergom, Pilis hegység, Szentendre, Veszprém, Tihany. Még Martonvásárra is elvitték őket. A Fészekben már Jorma Panula pohjanmái népdalfeldolgozásai és Toivo Kuula, 1935-ben is sikert aratott "Auringon noustaessa" művei is csatlakoztak. Ajándéka a sorsnak, hogy a magyar-barát nagy szenátor leszármazottja, Yrjö Kaarlo Koskinen volt akkor Suomi budapesti nagykövete. Sokan emlékezünk rá szeretettel. A történelmi találkozót, Jorma Panula: Kauhajoen akan kehtolaulu - Kauha folyó menti anyó bölcsődala, Dél-Pohjanmái népdalfeldolgozása koronázta meg.

A Liszt Kamarakórus 19.8.1979-ben érkezett Finnországba, élén Párkai István professzorral. Lahti, Tampere, Turku körútak után a Helsinki Ünnepi Heteken, a Sziklatemplomban léptek fel. Ezalatt a Y.L. 1978 óta készült Magyarországra. Ezt a Várnai, 1979. májusi Kórusverseny, illetve a Deutscher Sängerbund Ruhr-vidéki és Frankfurti meghívásai tették lehetővé. A Budapesti Nemzetközi Koncertiroda igazgatója, Horváth József érdeme, hogy az első szóra, gyorsan helyet keresett a Finn Egyetemi Férfikórus számára. Ekkor halt meg hirtelen, Martti Turunen karnagy, az 1935-ös turné vezetője. A kényszerű körülmények úgy hozták, hogy Turunent 12.5.1979-ben Helsinkiben temették, mialatt az Y.L., Malév gépen Budapest felé repült. Ezért az érkezés után azonnal a Budavári Bécsikapu téri, evangélikus templomba mentek, ahol Koren Emil esperes (Finnországban végzett egyetemet), Turunenért gyász -Istentiszteletet tartott. Veikko Karen a kortárs szemével emlékezett az elhúnyt életútjára, a régi finn-magyar kapcsolatokra. Antti Liljegren, ifjú teológus az élet és halál kapcsolatáról elmélkedett. Végül a nagyszámú magyar és budapesti finn születésű résztvevők Taneli Kuusisto: "Apáid honához térj" és Toivo Kuula: "Esti hangulat" kórusműveivel búcsúztak,e sors által rendezett rendkívüli zenés áhítattól. Az Y.L. pedig kis csoportokban különféle budai vendéglőkben tartott csendes, halotti tort.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Másnap már Győrben hangversenyeztek. Itt a budapesti kánikula után, hűvös templom és gázlángos melegítőkkel enyhített, próba várt rájuk. A koncert végén csend volt, majd a templomból kilépő kórust több száz ember tapsa fogadta. Mint mondták, különösen Kuula és Madetoja volt rájuk nagy hatással.

Másnap, már ismét a pesti Kálvin téri református templomban

énekeltek, amit a Mátyás templomi és Zeneakadémiai koncertek zártak. A szerencsés meghívottak Koskinen nagykövet úr budai otthonának kertjében is élvezhették az Y.L.énekét, -talán a leg-autentikusabb helyen, a Bajor Gizi Színészmúzeum közelében.
E hangversenykörút anyagából készült a világ elsö, digitális technikával készített férfikari hanglemeze.
"Ylioppilaskunnan Laulajat"
Die Konzertreise in die Bundesrepublik Deutschland nach Ungarn und Bulgarien 5. -20.5.1979.
Die erste Digitalschalplatte der Männerchormusik in der Welt.
A Suomen Laulu kezdeményezte höskor hangulatát keltette életre, a Tampere városban, 1906-ban alapított Jäämien (Jeemiën) kórus. Híres karnagyai voltak: Heikki Kuusniemi, Volmari Volanen, Eero Kosonen, Heikki Seppälä, Heikki Miettinen.
20 éve már, hogy a Pécsi Dóm orgonistájaként hirtelen telefon hívásra Budára kellett sietnem, hogy a Mátyás templomban helyettesítsek. Csodálatra méltó, máig sem halványuló emléket hagytak ránk. A föoltár elött állva, népviseletben énekeltek, fentröl kísértem öket orgonán. Néha már olyan érzésem támadt, hogy nem kórus, hanem valami ösrégi, hullámzó erdö szól lent. A koncert utáni Margitszigeti vacsorán, a neves magyar, osztrák, olasz szakértök az est meglepö, minden déli kultúrától eltérö élményeikröl beszélgettek. Tulajdonképpen ezután alakult ki a Let the Peoples Sing - Énekeljenek a népek verseny (1985 óta Köln és Helsinki székhellyel)!
A Deutschlandfunk Köln Rádió kórus szakértöje, Ludwig Rink, illetve a Suomen Yleisradio Helsinki szakértöje, Niki Vaskola,-pártatlan zsürit állítottak fel.
A Darmstadti Koncertkórus és Frankfurtei Kantorei produkciói mellett, a Klemetti kórus -Monteverdi, Kodály, Poulenc teljesít-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ménye nyerte el az első díjat. Figyelemreméltó volt még a finn Jubilate és Cantabile kórusok Bartók tolmácsolása. Ugyanilyen, senkihez nem hasonlítható, magyar műveket megszólaltatni képes művészet,tanúja lehettem, 27.6.1991-ben, a Häme (Hemë) megye szívében ~~lévő~~ felső, Orivesi városka, Klemetti Opisto (Intézet) vendégeként éneklő észt Kannel (Kantele) női kar hangversenyén.
Az egyetemisták örökségét viszik tovább a Helsinki Kereskedelmi Főiskola énekesei. 1988 novemberében ők nyerték meg a Budapesten megrendezett Nemzetközi Kórusverseny, férfikari első díját, 90 ponttal. A nemzetközi zsüri 78 pontot adott a második helyezettnek, tehát a teljesítmény kiváló. Karnagyuk, Heikki Saari is príma muzsikus (Szári 1935. Alavus.Pohjanmaa)
A kötelező Bartók művet távolról sem kötelesség ízzel éneklő kórus különösen Jouko Linjamaa:"Hyvästijättö synnyinmaalle" - "Búcsú a szülőföldtől" (Hüvesztjettö szünnüinmállë)- című műve keltett nagy érdeklődést. / A legutolsó adatok szerint, 1 millió finn, vagy finn születésű ember él a világon. Ugyanennyi távozott a századforduló előtt, Svédországból./
Másik sikerüket, a Bécsből Finnországba elszármazott, Herman Rechberger: Szerelem ébredése című művével aratták. Rechberger, -akiről még szó lesz-, ritka szakértője a régi zenének,s aki mindig a MTA Zenetudományi Intézetben, 29.12.1988.-hallott estet juttatja eszembe. A Bálint Gábor alapította Ferencsik Kamarazenekar is régi, vagy ismeretlen művekkel foglalkozik. Mozart:13.Kontratáncának megtalálása, 1989-ben. Depisch Bálint (1746-1782):B-dúr szimfóniájának bemutatója. Minthogy a nemrégen Helsinkiben is szerepelt magyar Tomkins kórussal kapcsolatot keresnek, fegyverténynek tudhatnánk be a finn (Svéd zene atyja-címet viselő) Johan Helmich Roman (1694-1758): Szólóénekesekre, vegyes-

karra, zenekarra és orgonára szerzett kantátáját: Beati omnes. Ugyanilyen örömet hoztak a Mátészalkán működő Ádám Jenö Pedagógus-kórus meghívására, magyar turnéra érkezett Keravan Mieslaulajat (Keravai Férfidalosok).

Ádám Jenö 1958-ban tartott zenepedagógiai elöadás sorozatot, Finnországban. Ezért is bír külön jelentöséggel, hogy pedagógus-kórus viseli a nevét. Az Aleksis Kivi szülövárosából (Kerava) érkezettek, Tauno Marttinen (1912) Kivi verseire komponált, erösen egyéni hangú férfikarai, a Hét testvér regényének (elsö finn nyelven írt regény) világát idézték.

Leevi Madetoja, Jouko Linjamaa, Kodály, Rechtberger müvei mellett, a Vajdahunyad várban, a finn egyházi zenével is megismertettek. Hasonló öröm volt, 3.2.1990. szombat este 6 órakor a magyar Tomkins kórus Helsinki vendégszereplése. Thomas Tomkins és társai 1500-1600 körüli több szólamú, gazdag kórusmüveit, a kikötöi, régi Városháza fehér termében hallgathattuk.

1989 öszén a Marjukka Hartikainen zenepedagógus,-1988 óta a Klemetti Intézet növi karának karnagya-, vezette Philomela finn leánykórus nyerte el Budapesten a Nemzetközi Verseny, növi kar-kategóriá díját. Azon a tavaszon Veronában is nyertek. A 30 tagú, 1984-ben alakult együttest, titkárnök, ápolónök, óvónök, tanárnök és tanulók alkotják.

Hasonló tisztaságot és technikán felüli emelkedettséget élvezhettem, Tamperében, a mindent eredeti nyelven éneklö, Camena kórus koncertjén. Talán a legjobb Bartók interpretátorok. Különösen szép volt a karnagy, Olli Vehkavaara:Vesper címü müve.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

IV

Északi országok kapcsolatai a magyar zeneművészettel.

Az 1888 óta rendszeresen ismétlődő Északi Zenei Napok eseményei érthetően soha nem foglalkoztak Európa egyéb területeiről származó művekkel. A Sors úgy hozta,hogy mégis komoly magyar zenei jelenlétről beszélhetünk.Mindenekelőtt Joachim,Reményi, Auer,Csillag,Sitt,Nováček nevét kell említenünk.

A főszerep az 1919-ben Koppenhágában hangversenyező Vecsey Ferencnek jutott,aki a szerző jelenlétében játszotta Sibelius hegedűversenyét.Vecsey ekkor hallotta a Hannikainen testvérektől Toivo Kuula A-dúr trióját.Jussi Jalas karmester Ferencsik János barátjánál tett látogatása alkalmával e sorok írója tolmácsolta a következő visszaemlékezést;

" Apósom késő öregkorában is felemlítette,hogy a Dániában rendezett skandináv zenei ünnepek egyetlen számára örömteli eseményét Vecsey szerencsés véletlen folytán létrejött koppenhágai szereplése jelentette.Egyébként nem volt túlzottan elragadtatva a fesztiváltól."

.....

Komoly magyar részvételnek tudható be Vásárhelyi Zoltán(1900-1977) hegedűművész,karmester 1924-26,os dániai működése.

Az Északi Zenei Napok következő házigazdája Helsinki volt 1932 május 21-28.

Fellépett itt Antalfy Zsíros Dezső barátja Alme Waldemar /Oslo.Szent Pál katedrális/elsőrendű norvég orgonista,aki r á a d á s k é n t játszott magyar műveket.

Úgyszintén Osloból Bjarne Brusrad(1895...)hegedűs,aki Flesch Károly növendék.Őt követte Anton Sitt finn tanítványa, Erik Cronvall.Eljött Flesch német tanítványa ,Ernst Glaser Hamburgból,ekkor már a Norvég Szimfonikusok koncertmestereként.Nagy sikert arat a stockholmi John Hyblom,aki Richard Burgin /Helsinki koncertmester,Auer növendék/ neveltje.

ZENEAKADÉMIA ZENETÖRTÉNETI MÚZEUM

Hyblom 1924-ben a Mogilevski,1928-tól a Stockholm Kvártett hegedűse.Végül az utolsó szólista,a stockholmi Ernst Törnqvist is Flesch iskoláját képviselte.

Fellépett Birgit Engell dán operaénekesnő --Etelka Gerster növendék--,aki egyenesen Wiesbadenből érkezett.Szerepelt Peder Gram dán zeneszerző.Ő Nikisch Arturtól kapott diplomát/karmesterit is/ Lipcsében.Bemutatkozott Fini Henriques dán zeneszerző,aki Berlinben volt Joachim hegedűs növendéke.Annakidején Ő próbálta meg rávenni--mint tudjuk,sikertelenül--tanárát Sibelius vonósnégyesének berlini bemutatására,1889-ben.

A Helsinkiben szerepelt északi szerzőgárda legjobbja Finn Hoffding dán komponista(részben finn származású),aki a finn Erkki Melartin-nal együtt tanult Bécsben Goldmark Károlynál és Robert Fuchsnál.

A karmesterek között jelentős szerepet játszott Szenkár Dezső (1894-1962.Budapest),aki 1930-39 között Stockholmban,Helsinkiben, Amsterdamban,Párizsban működött.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Az Északi Zenei Napok 15-19.9.1950 Helsinkiben rendezett eseményein már konkrét magyar részvétel is született.

Sixten Ehrling (1918...) svéd orgonista zeneszerző karmester /Stravisky "Tavaszi Áldozatának" svéd bemutató karmestere/ vezényletével Francis Ákos /Ákos Ferenc.Bp 1920..../ hegedűművész bemutatta Erland von Koch svéd komponista "Trityk" (1949) című hegedű-zenekari művét. Ákos ekkor hallhatta Leevi Madetoja "Pohjalaisia"-Pojanmáiak _operáját.

Ákos 3 éves kora óta hegedült ! Az Akadémián Zathuteczky és Waldbauer tanították.Megnyerte a Reményi versenyt-1939-. Ugyanabban az évben a Hubay versenyt is megnyeri.Egész Európát bejárta,mint szólista.Budapest és Bécs filharmóniai,illetve operai koncertmestere.1948-ban Göteborgban koncertmester. Ezzel-önkétlenül is--Sitt örökségébe lép.Miként elődjét 1882-ben,Őt is innen hívják Helsinkibe.

Az említett Koch művet 15.9.1950 mutatta be a Helsinki Egyetem dísztermében.Ugyanott lépett fel 19.9.1950 Georg(György)Vásárhe - lyi zongorista,aki Niels Bentzon és Herman Koppel dán kollégái- val Bentzon három zongorás ,fúvósokkal és ütőkkel ötvözött opus 52 Kamarakoncertjét adta elő.(30.8.93 Dán TV Koppel műsorában is) Vásárhelyi(Arad 1905) Bartók és Edvin Fischer tanítvány volt. Zeneszerzést és karmesteri szakot végzett.Övé a Mendelssohn díj legjobb zongorajátékért járó kitüntetése.Világjáró koncertpianistaként Suomiról sem feledkezett meg.
Életreszóló barátságot kötött Robert Kajanus karmesterrel. Az Ő zenekarában láthatta viszont Helsinkiben régi/1892/ berlini tanulótársát, Alvas Hans fuvolistát,aki Bécs és Budapest után Tallinba,Viipuriba,végül pedig 1920-ban Helsinkibe szerződött.
Az Ünnepi Hetek svéd szólistája /Flesch tanítvány/ Charles Barkel professzor is régi barátja Vásárhelyinek.
Együtt lépnek fel Helsinkiben/Barkel Kvártett/.
Ismét eljön Bjarne Brustad norvég hegedűs/Telmányi kamara- partnere/. A Bartók duók bemutatója/,aki valóságos Párizs- Berlin-Budapest-Tallin-Riga diadalút után érkezik Helsinkibe.
.....
A legérdekesebb Lavard Friisholm(1912 Oslo)karmester,Guarnieri növendék . Ő mutatta be Bartóktól a " Zene" és " Concerto" nagy műveket.Számos északi országban vezényelte Bartók és Honegger --akkor--merész bátorságot igénylő nehéz alkotásait. Komoly partnere volt ebben Flesch Károly svéd növendéke / a Barkel vonósnégyes másodhegedűse/ Sven Karpe.
Izlandot Jón Leifs(1899...)karmester képvislte.Színes egyéniség,aki 1916-22 években Szendrei Aladárnál (1884-1976 Bp) a Szimfoni zenekar vezető karmestere tanult Lipcsében.Leifs később Hamburgban . Velük járja be egész Skandináviát.Sok magyar mű i s m e r e t- t e r j e s z t é s e fűződik xxxxxxx nevéhez.

Honfitársa Geirr Tveitt (1908..) is Szendreinél tanult.Innen Párizsba és Bécsbe került.Helsinkiben már,mint világhírű művész lépett fel Vásárhelyivel.

Említésre méltó még az 1947-ben Stockholmban Garaguly Károly vezetésével lezajlott Északi Zenei Hét.

Igen sok hallgató-úgy szakmabeli,mint műkedvelő--utazott oda Helsinkiből,Tamperéből,Turkuból.

Közöttük a legjelentősebb Bartók szakértő;Martti Similä karmester.Az ifjú kortárs finn komponistákat Ahti Sonninen képviselte /Ő fogja majd a Szilvay testvéreket 1970-ben Helsinkibe hozni/

.....

Az egykori magyar-skandináv-finn kapcsolatokat Wolf Endre (6.11.1913....) néhai Hubay tanítvány ápolja Stockholmból, illetve Kontra Antal(Anton) Koppenhágából.

Wolf-akárcsak a fiatal Garaguly--komoly sikereket szerzett Sibelius — us távolról sem mindenhol elismert hegedűversenyének magas színtű interpretációival.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A közel 30 éve Finnországban élő Szilvay Géza (1943 Bp) és Ari Angervo (1944...) finn hegedűművész karmester közös növendéke Jan Söderblom (Sződerblum..1970...)1991-ben szerzett szólista diplomát Wolf Endrénél.Ezt követően 1992-ben játszotta el Sibelius hegedűversenyét Helsinkiben a Finlandia Házban. /áprilisi bérlet/

Ezzel --sokadszor immár--a Nováček ősbemutató óta ismét magyar-finn összmunkából született Sibelius koncertet hallhatott a finn /hazai/ közönség.

A Keletfinnországi Savo /Szavo,mint Szabolcs/ megye fővárosában Kuopioban 1985-ben rendezett hegedűversenyt is Ari Angervo-Wolf tanítvány nyerte meg.

Jari Valo(1961...),aki azóta igen komoly szólistává érett.

Hasonlóan nagy ígéret a Sibelius Akadémiát 1980-ban kitüntetéssel végzett ifjú Janne Marttila hegedűművész.Először Jean-Pierr Wallez,majd/Stockholmban/ Wolf Endre tanították tovább.

Egészen rendkívüli Brahms szólista.

Wolf Endre angol születésű feleśege Jennifer is hegedűművész. Korábban a Royal Manchester College of Music tanára volt. Különleges területe a kamarazene.Jelenleg a Svéd Rádióban tanít

Az Északi Zenei Napok 1990 október 22-i Helsinki estjén Jennifer Wolf egy Siegfried Naumann nevű fiatal svéd szerző szólóhegedűre írt művét mutatta be.Az esten a londoni angolból lett izlandi John Speight ,a svéd Sven-Erik Bäck,a dán Gudrun Lund és a norvég Bjorn Howard kiemelkedő alkotásai mellett egy ragyogó fiatal finn,Jouni Kaipainen "Trio III" alkotását kell még mindenképpen megemlítenünk.A művet a "Trio Finnico" mutatta be. A Wolf házaspár immár Budapesten is tart mesterkurzust.Számtalan finn szólista és zenekari művész képzése fűződik nevükhöz.

Igazi magyar-északi és azon belül finnugor találkozóra került /kerülhetett/ sor a délfinn Karjaa tengerparti népfőiskoláján rendezett nemzetközi kurzuson 23.6.-2.7.1992.A vonósok ; Jüri Gerretz észt docens Tallinból.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A Wolf házaspár Stockholmból.Vermes Mária Budapestről.

Sakari Tepponen Helsinkiből.

A Kodály módszerrel foglalkozókat Haslev városa(Koppenhágától 60 Km:re délre) látta vendégül 1984-ben.

Míg a (IKS)Nemzetközi Kodály Társaság a bemutatókkal elevenné tett tudományos előadásokra helyezi a hangsúlyt,addig az északiak főleg az oktatást és továbbképzést vitatják,kutatják.

Ennek egyik szaktekintélye Haslum tanárképző főiskolájának lektora: Öilli Jensen.

A városházán rendezett első módszertani találkozón a Szilvay Géza vezette (és apró koruk óta nevelt)Helsinki "Ifjú Vonósok" Juniorojouset ,illetve Stockholm Adolf Fredrik iskolájának zenekara

közös szereplésére került sor Szilvay Géza,valamint Bo[illegible]
Aurehl vezényletével. [illegible]
A Magyarországról jött vendégek előadásain/ezeken tulajdonképpen tanítottak/ Erdei Péter(kórusvezetés),Erdei Ida,Farkas Mária,Gábor Lilla,Kocsárné Herboly Ildikó(szolfézs),Tusa Erzsébet(zongora) szakértőkkel találkozhattak.
A Suomit képviselő Szilvay Gézán és Csabán kívűl(vonósok) jelen volt még Jussipekka Rannanmäki gitárművésztanár.Említsük meg feleségét Anna-Maija Kuorsa-Rannanmäki zongoraművésznőt(egyebek közt Lantos István barátja),aki amellett,hogy hangversenyez,egy teljesen önálló ősrégi finn zenei hagyományokig visszanyúló zongoraoktatási rendszert épített fel.
Szilvayékkal való találkozása óta felhasználja Kodály gondolatait ,melynek elveivel rokon,de minden ízében függetlenül finn.
Hasonló módon gondolkodik és dolgozik Dán Peter Holm.
Erdei Ida a népzene zenei ízlésnevelésében játszott szerepéről beszélt.Érdekesen kapcsolódtak ehhez Kirsten Nielsen óvodai bemutatóján előadott Ahti Sonninen féle magyar-finn népdalfeldolgozások.Ezeket a Juniorijouset mutatták be.
A Szilvay Testvérek eredményeit a Farkas Mária által fejtegetett Kodály nevelési filozófia gyakorlatban élő valósággá vált tükörképeként értékelhetjük.Ezt az azóta elhúnyt Sonninen úr helyére közfelkiáltással rektorrá választott Szilvay Géza és munkatársai /éppen 1993-ban Londonban/ világsikerre vitték.
A Haslumban vázolt és szemléltetett magyar gondolatsort Tusa Erzsébet előadása zárta a kulminációs tetőfoknak kijáró ünnepléssel.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ő a tudomány és művészet nevelésben betöltött szerepének fontos — ságát fejtegette.Ez,-mint mondotta,-főként lélektan,fizika és matamatikára vonatkozna.

".... A képi ábrázolással jobban megközelíthető/kottakép mögötti / formai összefüggéseket illetve problémákat feldolgozva növelhetjük az előadandó művek színvonalát."

Itt találkozik Tusa és a tőle 2000 kilóméter távolságban dolgozó Szilvaiék és a Rantamäki művészházaspár teremtő képzelete.

Véletlen,vagy sem,de mintegy az egész gondolat szintézise-ként szólaltatták meg Szilvayék Einojuhani Rautavaara prof " Divertimento"-ját,melyet Weiner Leó azonos című alkotása követett.Végül pedig Bartók Mikrokozmoszának Ahti Sonninen által feldolgozott és hangszerelt darabjai zárták a Kongress-zust.

A közönség lelkes tapsainak nem akart vége szakadni....írta a Dán Esti Hírlap.

A Kodály Szeminárium északi kiadói mellett ott voltak a Nordiska Musikförlaget tankönyvei,valamint a Chester Music, Edition Schott,Edition Fazer és Otava(finnek).

Végül a dán Edition Wilhelm Hansen(alapítva 1857).

Az alapító lánya volt Cecilia Hansen(1897...?),Auer Lipót legkiemelkedőbb tanítványa .Cecilia/anyja észt és fehér orosz/ nagyon szerette Suomit. Túlzás nélkül, a fél világon bemutatta Toivo Kuula A-dúr trióját ,amelyet éppen édesapja Wilhelm jelentetett meg nem kis áldozattal,de annál nagyobb hittel és megbecsüléssel.Cecilia együtt menekült Auerékkel az u t o l-s ó Helsinkibe induló vonattal az égő Pétervárról, 1917-ben. Végül Turkun át Oslo-ba utaztak, majd végül New Yorkba.

Innen Cecilia Hansen később átjött Európába és 1967-ig tanított Heidelbergben.Még hallhatta a Kolozsvárról emigrált Lukács András karmester Kokkonen és Heininen lemezfelvétel ~~próbáit~~ próbáit a helyi vonós kamarazenekarral.

Skandinávíában a hírességek mellett sok olyan kitűnő,szerény művész is működik,akiket a közvélemény nem feltétlenül ismer. Alljon itt egy példa arra,hogy a közel félmilliós Svédországba átvándorolt finn nemzeti kolónia evangélikus egyházának még magyar születésű zenei szakembere is van.Siroky Tibor tanár Jönköping(Jöncsőping) délsvéd iparvárosban.

Aki pedig az északi magyarok közül a leghíresebb;

Maros Miklós pécsi születésű(1943...)stockholmi zeneszerző.Maros Rudolf (1917-1982)kortárs magyar szerző legidősebb fia.

Szabó Ferenc,Ligeti György és Ingvar Lindholm(Stockholm) tanítványa.Európában elsősorban zenéjének individuális esztétikai értékei találnak komoly visszhangra.Műveinek szerkezeti és hangzásbeli egysége utánozhatatlan(plagizálhatatlan) rokonszenves sztílussá érett.Magyar születésű énekművésznő(szoprán) felesége,Ilona, autentikus módon vesz részt férje szerzői,illetve hangversenyező munkájában.E munka egyik gyümölcse az 1972 óta létező "Maros Enseble".Lemezeiket világszerte ismerik. Maros Miklós Suomival való kapcsolata Stockholmban kezdődött. A Szerzőtől kapott szíves tájékoztatás szerint ; "...1971-ben írtam egy 6-7 perces színházi darabot fuvolára es ütőhangszerekre.Zenés színháznak is nevezték magyarul ezt a zenei formát. A címe: "Izé".

A bemutatóra 1972 február 20 körül,egy szombati napon került sor.Gunilla von Bahr művésznő/zeneszerző férje a nagy BIS lemezcég atyja/ fuvolázott.Az ütős pedig a finn Rainer Kuisma volt,aki akkor még a stockholmi rádiózenekarban dolgozott.Azóta Norrköpingben/Norrcsőping/ él.

Ugyanezt a darabot 1990 november 27-én egy másik finn származású stockholmi ütős játszotta;Seppo Asikainen, a Svéd Rádiózenekar szólamvezetője. A koncertet a Finn Televízió "Kukonkieku"(Kakasszó) műsora egyenesben közvetítette

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Rainer Olavi Kuisma(Helsinki 8.4.1931...)ütőhangszeres művész a Finn Rádiózenekartól került Svédországba.Ezt megelőzően a Nykymusiikki RY:(Kortárs Zenei Egyesület) 1959-es koncertjén Margaret és Karl Horn amerikai zongoraművész házaspárral Bartók kétzongorás szonátájának előadásában működött közre,Emil Rikkonen kollégájával. Ekkor játszotta Tuomas Haapanen (1924...) hegedűművész professzor Hans Alexanderrrel Webern négy hegedű-zongora darabját.Eero Linnala klarinétossal Berg négy hasonló szerzeménye hangzott el.

Mindebből kitűnik tehát,hogy Maros Miklós a veterán finn kortárs muzsikusokkal f o l y t a t h a t t a egészen a finnországi Bartók korszak hőskorától kezdődött munkát.

Kuisma 1965-ben II díjat nyert Hollandiában a Gaudeamus Alapítvány Európa versenyén.

Ami Asikainen urat illeti ő Jussi Jalas vezényletével is játszotta a Maros művet.Ehhez Jalas/Budapesten/még hozzátette, hogy a stockholmi cselló szólamvezető Lavotta Elemér a nagy Lavotta leszármazottja. Nemrég pedig Solti György pálcája alatt muzsikáltak a Mozart emlékesten Stockholmban.

A Harpans Kraft svéd kamarazenekar 1971 márciusában az északi zeneművészeti főiskolások Helsinki fesztiválján adták elő Maros Miklós " Aneida" című művét.

Ezt követően a régi magyar-finn avantgarde zenei kapcsolatok (1974 Budapest-Kőbánya.Pataky Kultúrközpont.J Sermilä szerzői est.) jelentős szerzője és hídépítője, Jarmo Sermilä felkérésére készült el 1984-ben Maros trombitára és live -elektroniára írt " Manipulation V" című műve.

Azóta CD lemezen is hallható(Jasemusiikki JS 13 100 Hämeenlinna Pl 136 SF)

Maros Miklós sokszor járt Finnországban,márcsak azért is ,mert tíz évig volt a Svéd Zeneszerzők Tanácsa tagja. rezidenciális tagja

Később a Szövetség alelnökeként /valamint az Északi Zeneszerzők Tanácsának tagjaként/ sokat tett Finnországért.Ilyen módon --például az Északi Zenei Napok együttműködési lehetőségeinek összehangolásában--Maros közvetlenül is a magyar-finn kapcsolatot ápoló fontos személy volt.

A "Marosensemble" 1982 novemberében szerepelt Tampere és Hämeenlinna városokban.Majd 1985-ben Hämeenlinnában tartott ifjú zeneszerzők számára szaktanfolyamot,több külföldi tanárral.

De alkalma nyílott arra is,hogy az észtek ügyét előbbresegíthe- — sse. A Svéd Zeneszerzők Szövetsége 1991 november elején balti zenei fesztivált rendezett Stpckholmban.Az észt hangversenyt november 4-én adta a Marosensemble.A szerzők; Peeter Vähi, Alo Pöldmäe,Raimo Kango,Ester Mägi.Kuldar Sink,Erkki-Sven Tüür/Tűr/.

A Finn Rádióban rendszeresen szerepelnek Maros művek.

Legutóbb a Közép-Finnországi V i i t a s a a r i /Vítaszári/ város nemzetközi modern zenei fesztiválján hangzott el Négyesy János hegedűművész előadásában a számára komponált " Relief" szólómű. Négyesy nekünk Pécsről elszármazottaknak örökké az emlékezetünkben marad.Úgy is,mint a Liszt-Terem káprázatos művésze,de mint a Nádor Kávéház szeretetreméltó - -an szellemes társasági embere.

.....

Maros Miklós 1971-78,ban tanára volt a stockholmi elektronikus zenei stúdiónak,valamint a Zeneművészeti Főiskolának,1980-ig.Innen hívták egy évre Berlinbe,ahol a művészprogram ösztöndíjasaként dolgozott.(Berliner Künstler-Program).

Elnyerte az 1982-83 év legjobb zeneszerzője címet.

Kitünteti a Svéd Állami Hangversenyiroda.Majd 1990-ben a Lifetime-Artits Award díjat kapja meg.

Magyar és finn vonatkozású művei;

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Inversioni.Szopránhangra és kamarazenekarra-1968.Weöres Sándor szövege./Edition Wilhelm Hansen--Koppenhága /
Szép folytatása Hansenék magyar-északi történelmi kapcsolatainak.)

Bicinium hegedűre és zongorára,vagy cimbalomra./1969-75.Ed WH./

Rege(1970).Elektroakusztikus zene.

Jelbeszéd (1971) szopránhang és zongora.Thinsz Géza nemrég elhúnyt,Magyarországon is jól ismert svédországi magyar költő verse.

Ábránd(1972).Női kar. /Ed WS /

Laus Pannoniae(1973) Szopránszóló,kórus és kamaraegyüttes. /Janus Pannonius latin szövege/

Fabula(1974)~~Szaxkázsxázká~~ Csello,altszóló,két zongora és ütők. /Weöres Sándor/

Passacaglia.Szoprán és orgona(1976) Edit Södergran tragikus sorsú finnországi költőnő verse.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Infinitív.Szoprán és csembalo.1983/Pilinszky János/

Infinitín II.Szoprán,hárfa és csembalo.1983-90./Pilinszky/.

Hanglemezen; Maros M:Szimfónia Nr 1.Budapesti Szimfonikus Zenekar.Vezényel a Szerző.
Kiadta; Phono Suecia-Stockholm.PS 23.A lemezen szerepel még a Marosensemble ,valamint Maros Ilona is.

Nemrég jelent meg a nyugat-finn "Pohjanmaan Kamariorkesteri" /Pohjanmái Kamarazenekar....Toivo Kuula szűkebb hazájából/ Phono Suecia részére készitett CD felvétele Maros III szimfóiájáról.,illetve Concertante-ja.

Létezik e olyan művész,akinek élete képes lenne felölelni a magyar-finn zeneművészeti kapcsolatok századunkat jellemző fordulatainak történetét ?

Létezik ilyen ember.

Végh Sándor 17.5.1912 született Kolozsváron.Hubay tanítvány. Később professzor Budapesten 1940-46.Kedves barátai voltak Robert Kajanus,Selim Palmgren és Yrjö Kilpinen.

Végh 1940-ben alakított vonósnégyese és Casals,illetve Hrszowski-val nyújtott trió szereplései világhírűvé tették nevét.

Mannerheim Finn Marsal többször is vendégül látta Helsinki házában Véghéket./A ház ma Mannerheim múzeumként ismert a kikötő közelében./

Végh 1978 óta vezetője a Camerata Academica Salzburg együttesnek. Itt is bőven nyílt alkalma finn diákokat segíteni.Újabban Zürichben operát is vezényel.

Mindannyiunk különös örömére a kör Turkuban zárul be, 8.8.1992. A Végh vezette Camerata hangversenyén lélekben találkoztak minden idők Suomiban együttműködött magyar-észt-finn muzsikusai. Mindez a Hubay-Weiner-Kodály tanítvány Végh pálcája alatt.

A két turkui estre tíz (!) próbát követelt meg.Tette ezt annak ellenére,hogy az évi 90 koncertet adó zenekar szinte kivülről "rutinból" játszik. Az együttesében osztrák,magyar,német, holland,angol,amerikai és finn ifjak játszanak. Szilvay Géza tanítványa is zenésznő

Például az 1991 óta állandó tag, Jan Söderblom,aki Jennifer Ann Nuttal-Wolf-nál külön kamarazenei diplomát is szerzett Stockholmban.Akár szimbolikusnak is felfogható,hogy Mihály Andrástól is tanult,aki--mint azt már jól tudjuk-- 1974-ben Kaposváron még a nevét sem hallotta Salmenhaaranak.Ezt követte a Végh mesterkurzus.Azután pedig világkörüli Japánig terjedő szólistakörút. Az onnan immár világhírre szert tett Jan Söderblom legújabb lemezfelvételeit az Uusi Helsinki(Új H) vonósnégyessel készítette el.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A "Camerata" turkui hangversenyének tetőpontját Bartók Divertimentoja jelentette.Ezt Véghék a szó szoros értelmében a hangszer és hangszeres muzsikus fizikai korlátait átrepülve káprázatos vitalitással játszották.Ugyanakkor-vagy talán pont ezért ?-- oly természetességgel,mint amikor az ember sétál, vagy lélegzik. A mű szenvedélyes,József Attila..."immár kész a leltár.."..konzekvenciáit olyan fergeteges magyar népi humor követte ,ami Mozart zenéjével együtt talált visszhangra a turkui finn és nemzetközi (külön hajó Svédországból) közönség szívében.

De a "Camerata" nem csak Mozart zenekar.Schubert kamaraegyüttes — re átdolgozott Quartettsatz-ja megdöbbentő lírai analízise volt a kései Schubert halál hangzatokkal való vívódásának .

. A Turkui Zenei Ünnepi Hetek, Véghéket hivatalosan szerződtető igazgatója Olli Mustonen 7.6.1967 Helsinkiben született Európa hírű zongoraművész ,aki 1984-ben Genf-ben(EBU verseny III díj) Menuhin vezényletével teljesen új felfogásban játszotta Ravel zongoraversenyeit.Ugyanilyen meghökkentő és szép Mozart játékkal szakított ki minket évtizedes (százados ?)belénknevelt stilisztikai beidegződésekből,amire csak a zseni képes.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Méltó társa volt ebben az örökifjú Végh Sándor.

Teremtő fantáziájuk csodálatos Mozart Esz-dúr nr.9, zongoraversenyével ajándékozott meg.Szívből kívánjuk,hogy mindez — — ezzel a magyarországi közönség is megismerkedhessen.

Végezetül annak a harmincéves tapasztalataimra épülő meggyőződésemnek kívánok hangot adni,hogy a magyar-finn zeneművészeti kapcsolatok,más,szerencsésebb helyeken élő népek által nem ismert ~~xxxxxxx~~ problémáival terhelt történetében meghatározó szerepük van az erős egyéniséggel felvértezett tehetségeknek.

Ilyen élményben volt részem 13.12.1988 a Finlandia palota kamarazene termében.Kaija Saarikettu (Saarikettu. (17.5.1957.Ari Angervo és Endre Wolf tanítvány) hegedűművésznő már korábban is kitűnt Hubay Jenő nr.3.po.99, hegedűversenyének és Joachim-nak ajánlott Concerto Dramatoque(Hubay 1884 Paris) r e n d k í v ü l i módon való megszólaltatásával.Ezúttal Ravelnek Debussy emlékére komponált hegedű-cselló szonátával remekelt.Partnerével Veikko Höylä(Höüle..13.10.1935...André Navarra tanítvány) született tehetséggel a mű kezdetén forradalmi gesztussal szakítottak a hagyományosan konzervatív "taktikusan kamarazenei" szerepp el ! Ehelyett dialógus született ,egyre elmélyültebb és szebb Ravel írástudói művészetét végre egyszer előnyben részesítő interpretáció. A tonalitás határain járva , a hang és ritmus kapcsolat titkaiba merülve v á r a t l a n u l Bartók lelkületű kutató,kísérletező atmoszférába kerültünk.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Egy félreismerhetetlen és produkcióként megismételhetetlen pillanat égi élvezet szerencsés tanúiként.

Véres próbák sokaságával "idomított" anti-individuális hanglemezfelvételek helyett talán inkább i l y e n P i l l a n a t adta csodákat kellene CD-re gyűjteni.

Megörökíteni a megfoghatatlant. A varázslatot.

A jövő nemzedéknek erre és nem szemiotikának gúnyolt esetenként professzori titulussal (hivatalvezető)önbizalmát megtámogatott elképesztően semmitmondó a,priori filozofálására lesz szüksége.

Az általam most példaértékűként tárgyalt Finlandia-házi kamaraest Messiaen "Kvártett a idők végezetére" műve zárta.

A nagyszámú közönséget ámulatba ejtő Anna-Maija Korsimaa (Korsimaa *1964) klarinétművésznő semmiből megszólaló (induló) hatalmas ívvé fejlődő crescendo-i .

Az hangzásélményt átélve önkéntelenül is eszembe jutott egy népdalgyűjtő utam,melyen Korsimaa szűkebb hazájában is megfordultam az Eura folyó vidékén.Nem tartom véletlennek, hogy a Münchenben és Genfben díjakat nyert klarinétos pont errefelé nőtt fel.

Ahol minden matematikai logika dacára át tudták menteni (rejteni) napjainkba a több irányból többször pusztulásra ítélt ősi finn nemzeti kultúrát.

Errefelé már ezer évvel ez előtt elvárták a jó muzsikustól, hogy egyszerre legyen a hegedű és klarinét mestere a lakodalmon. Itt hallottam olyan ősi magyar népdalokig (illetve mordvin és mari) visszavezethető szép dallamokat és meglepő ritmusokat ,amiket Toivo Kuula senkihez sem hasonlítható,sehová be nem sorolható,de a magyar anyanyelvű ember zenéjéhez oly közel álló Á-dúr hegedű-cselló-zongora triójában hallhatunk vissza.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Idestova húsz éve már,hogy budapesten élő finn tanárommal Ulla Hauhia-Nagy Asszonnyal és Jussi Jalas finn vendégkarmes--terrel finn és észt vendégeket vittünk a Dunántúlról "pusztanézőbe".

Az idő rövidségére ,valamint a hőségre való tekintettel Hortobágy helyett kiegyeztünk egy Kecskemét környéki bugaci kirándulásban.

Este--a cigányzenétől és cigarettafüsttől menekülve-- a városi étterem helyett a vidéki csárdát választottuk.

Az éppen ott muzsikáló n e m hivatásos népzenészeket szívesen hallgattuk az éj közepéig.Többen spontán táncra is perdültek.

Másnap váratlanul találkoztunk az egyik zenésszel a lóistálló mögötti kiserdőben,ahol tulajdonképpen zenélésen kaptuk.

Nehéz volt elhinni,amit hallottunk. Egy Beethoven hegedűversenyhez írt igen nehéz virtuóz kadenciát játszogatott a maga készítette futulyán.Ellenállhatatlan muzikalitással. Fölényes tecnikával.Fülünk hallatára születő rögtönzésekkel.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Gondoljuk csak meg;

Hány de hány unmuzikális,görcsökben vergődő hegedűst voltunk már kénytelenek végighallgatni,

És most itt van ez a "zenei műveltség " nélkül felnőtt ember,aki született intelligenciával ,tévedhetetlenül biztos stílusérzékkel muzsikál.

-- "Hol hallotta ezt amit most az imént játszott ??"

-- "Pár napja a rádióban.Csak még egy kicsit átformálgatom;

....válaszolt mosolyogva.

A Nép tehetsége m i n d e n t t ú l é l.

IX

Johanna von Schoutz (1813-1863)

1837 júliusában Johanna von Schoultz Siena városába ment, ahol 3 hónapig énekelt. A korabeli sajtóból érdekes finn-magyar vonatkozásra lelhetünk.

"...Siena városa, melynek első ízben volt alkalma hallani Schoultz kisasszony szélesen áradó,elragadó hangját, most csatlakozhat e Párizstól-Szicíliáig, Johanna énekét élvezők táborához. Schoultz kisasszony tökéletes Matildot alakított, Rossini:Tell Vilmosában, úgy énekesként, mint színészileg is. Még nagyobb teljesítményt myújtott Anna Bolénaként. Elfeledtette velünk, hogy színházban vagyunk. Mindenki az angol királynőt látta, hallotta. Szavakkal kifejezhetetlen érzelmi gazdagságú hangja, mozgása, tánca, egész lényének nemes szenvedélyü művészetével Basta asszony és Ungher kisasszony nyomain jár."

Az idézet J.R.Aspelin kultúrtörténeti író, újságíró hosszú tanulmányából való. Megjelent az akkor még gót betükkel szedett, finn nyelvü Suomen Kuvalehti-Finn Képesújság 1.12.1878., vasárnapi számában. Aspelin egy szóval sem említi Ungher kisasszony kilétét. Az olaszok nevezték Callotta Unghernek.

Unger Karolina magyar énekesnőről van szó, aki 1842-ig volt aktív énekesnö (1803-1877). Firenzében élt haláláig. Liszt Ferenc is becsülte (Liszt;Allgemeine Theaterzeitung 32) és Schoultznak is, úgy, mint Ungernek operákat szereztek Donizetti és Bellini. Később többször is találkozott Johannával. Schubert dalok bemutatója, Beethoven barátja. Ő énekelte a IX. szimfónia bemutatóján az alt szólót. Amikor a megromlott hallású Beethoven nem hallja az öt ünneplö közönséget, Unger hozzálépve vállon fogja és gyengéd szeretettel a nézötér felé fordította. Jó barátja volt a ~~magyar születésü~~ német Petöfinek nevezett Niko-

Magyarországon 12 ülete.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

laus Lenau. Érdekes, hogy Lenaunak a magyarsághoz fűződő verseit, az Észak Schubertjének hívott Yrjö Kilpinen (Ürjö Kilpinén 1892-1959) zenésítette meg.

Végezetül Aspelin fent említett írásának J.von Schoultzra vonatkozó utalásaira bukkanhatunk Szinnyei József, nyelvtudós "Az ezer tó országa -Finnország" (Budapest, 1882 Franklin, 349-351.old) című művében. Különös, hogy a 348.oldalon Alie Lindberget is megemlíti, anélkül, hogy tudomása lenne Liszt Ferenccel való kapcsolatáról.

"...Nem hagyhatom említés nélkül Lindberg Alicét, Rubinstein tanítványát, a finnek legkiválóbb zongoraművésnőjét, aki Skandináviában és Londonban sok babért aratott. Bátyja az ország legelső hegedűművésze..." (Itt sem derül ki, hogy Johan Lindberg (1837-1914) Joachim József tanítványa, majd jó barátja és professzor társa volt. Pedig Szinnyei finn felesége, -Hilma Rosendahl színésznő, -jól ismerte Amalie Joachim énekesnőt.)
Az is különös, hogy pont Helsinkiben ne tájékoztatták volna Jalaváék Szinnyeit a Liszt-Lindberg kapcsolatról.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

(Dr Szinnyei József és Hilma Rosendahl.)
Budapesten a Lerpesi temetőben nyugszanak.

JOHANNA von SCHÖULTZ

OOPPERALAULAJATAR
1813—1863

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

VIII

Karjala

Külön szeretettel kívánok emléket állítani az idegen szóval Carelia (Karélia) néven ismert tartománynak. Különösen a déli részéről, amit 50 évvel ezelőtt sajnálatos módon elveszített, Finnország. Kevés ilyen nemzetközi testvériségben élő területe volt akkor Európának, mint itt Szentpétervár és Viipuri városa között.
A karjalai finn nép kora kőkorszak óta birtokolja e földet. Pomeránai Erik 1403-ban nyilvánította várossá Viipurit. Ősi várában komoly zenei élet volt. Bár ezúttal csupán magyar kapcsolatait vizsgáljuk, megemlítendő, hogy 1000 éve fontos német, orosz, finn, svéd találkozóhely és Hanza város.
A Helsinki -Kirkkonummi -Turku (-Stockholm) partmenti útvonalon Inko helységet elérve, tökéletes, eredeti -1646-os hangulatot élvezhetünk. A Fagervik kastély és vashámor mellett megszállva, felidézhetjük a Stockholmból Viipuribą és Pétervárra vezető postaút történelmét. Az összes általam felsorolt Liszt tanítvány erre utazott. Többen megszálltak itt. A Finn Állami Levéltár dokumentumai, ~~Hietvalsven Hirn~~ szerint az első magyarszínésznő 1861-ben járt Viipuriban. (Színház Viipuriban 1743-1870.Hki.1964.255 lap) (-> összeállította Sven Hirn
A Laurent Moris vezette Francia Operett Társulat 29.10.-17.11. 1861-ben szerepelt a karél fővárosban! Gisella de Borky és Jules Rafival a főszerepben.
A következő német színtársulat 19.10.1862-30.3.1863 -működött Viipuriban és Helsinkiben (vezette:Catharina Nielitz). Egyik primadonnájuk Anna von Lukáczy -Frau Dorn. Mindkét társulat a Pétervár-Moszkva turnét kötötte össze balti, német, dán, svéd szerepléssel. Repertoárjuk igen érdekes zenei-prózai képe koruknak. Kotzebue kapcsán részben magyar vonatkozású is. A négy

nyelvü, szép és vidám Viipuri zenebarát város volt. Egész Skandinávia legértékesebb hangszergyüjteménye volt itt, Harry Wahlin tulajdonában! Finnországban 1700 óta gyártott hegedüktöl, a (Mattila, Martas, Leskinen, Valo) Sarasate által megcsodált 1708-as Rubinoig.

Külön említem a Pétervári Francia Színház magyar énekesnöjét. Sokszor szerepelt Finnországban. A Svéd udvari Operában, 1813-ban müködött, franciákról szóló évkönyv öt is említi:

"...Jean Baptiste Mainville énekesnö felesége, Josephine, -családi neve Fodor. Párizsban született, 1793-ban. Apja Szentpéterváron a császári kórus karnagya. Josephine 1810-ben debütált. Komoly zongorista és hárfán is jól játszik."

Az elsö újsághir 1823-ból származik. Stein udvari kürtös estjéröl. A korábban már méltatott Richard Faltin és Adolf Jensen német zeneszerzö-1859-, Liszt szimfónikus költeményeit mutatták be, két zongorán. A Péter-Pál templom prímás orgonistája, Alexander Frey is híres Liszt játékos volt. (német földröl, 1848-ban menekült ide). A hatalmas anyagból csak egy villanás:

1872-ben Auer Lipót (Leopold) és Nikolai Rubinstein kotta nélkül játszották Beethoven:Kreutzer szonátáját és még sok mást.

A népek kültúrák és nyelvek testvéri Viipurijában, talán pont ezért,- sokoldalú a kínálat. A Pesti Népszínházi Offenbach szerzöjét rendezte Faltal Szép Helénét a következö héten Viipuri is müsorra tüzi. Ismét Auerék jönnek a Pétervári Vonósnégyessel. Sophie Menter és Popper Dávid. H.von Bülow és zenekara, -tulajdonképpen a Pétervári Konzervatórium müvésztanárai, vagy azok vendégei. Menternek nyárü háza volt az Európa hírü Terijoki tengerpartján.

Ott élt Ilja Repin is (1917-ben Finnországban maradt.) Menterröl festett képe a Tretjakov Képtárban látható. (Valamint a László-

Terijoki nyaranta 14 nyelvet Kuokkala faluban.
Ivott Sós francia járt ide.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Mátéka:Liszt élete 355.számú képen. Zeneműkiadó Bp. 1978)

Alfréd Reisenauer, D´Albert, Hubay is itt koncerteztek.

Viipuri szülötte Ernst Mielck (1877-1899), akinek Finn Szvitjét 1900-ban mutatták be, Drezdában, Kuulához hasonló korai halála pótolhatatlan veszteség. Nikisch Artúr is nagyra becsülte.

1910-ben eljött ide a Berliner Liedertafel kórus. Francia és holland zenekar.

A karjalai ének-zenei ünnepek máig legjobb ábrázolását Mrs. Alec Tweedie:Through Finland in Carts című, 1897-ben Londonban megje-lent könyvében találhatjuk.

A Laulu ja Soittojuhla (Dal és Muzsika ünnepe) 18-20.6.1896-ban tartották Sortavalában. /Szortavala -1632-ben alapított, Ladoga tó parti város./ Lauri Hämäläinen (Hemelében) gyönyörű városképe Sortavaláról, ma testvérvárosa Oslo palotájának aulájában látható. E nagy múltú, erősen Pécsre emlékeztető iskolaváros, minket érdeklő Liszt szeretetére jellemző, A.Siloti sok koncertje. Trude Mäntylä (Mentüle 1907-1970) zongoraművésznő is innen származik. Párizsban Marcel Ciampi tanítványa. Híres Bach, Brahms, Liszt, Chopin játékos. A Pécsi Liszt Ferenc kórus 1969-es Lahti- és Helsinki koncertjein az első sorban ült. A Valtakulma étteremben rendezett ünnepi vacsorán mesélt Alice Ripper magyar és német születésű kollégájával, a Finnország szerte tartott kétzongorás Liszt koncertjeikről. Sortavalához tartozik még Kudurek József (néhol "Knourek"), felvidéki magyar hegedűs és karmester. Róla későbbi munkámban lesz szó. Pohjanmaaban működve Karjalába is lejárt vezényelni. Így 8.12.1906 -Sortavalában, Elias Liljeström sitrással (szitra -a német Zither, finn-svéd citera változata) és Kaarlo Kuusela népi énekessel külön műsort is adtak. Trude néni szerint Vikár Béláék is jelen

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

voltak. Fordítónk első finn útja pont egybeesett az 1896-os dalosünneppel. Ezen magyar kórus is részt vett. Volt külön magyar -észt zászlófelvonás Klapka-indulóval és finn huszárokkal (rakúnat). Vikárt hamarosan tovább vitte népdal- és sirató gyüjtő — kedve. Angol hosszasabban és mély humanizmussal ír az angol hölgy. Korábban soha nem tapasztalt élménynek minősíti Minna Canth finn realista írónő drámájának előadását. Csodálkozik, hogy az ország minden vidékéről érkezett iskolázatlan kórusoknak milyen szép összhangzásuk van. A sípos, dudás, kantelés népzene szükebb hazájára, Skóciára emlékezteti. Majd kijelenti, hogy a Helsinki Egyetemi férfikórus felülmúlja a berlinit, frissen csengő üdeségével. -Köszönjünk el töle.

MAGYAR MUZSIKÁT NYOMOZVA ISMÉT A DERÉK(Novacsek)Viktor és Helsinki-Viipuri barátai estjére bukkanunk (17.1.1902.). Őket követi a Brüsszeli Vonósnégyes és Willy Burmester hegedüestje, s Auer tanítványok, -Cecilia Hansen, Charles Gregorovits Pétervárról. Később a Nováček-Auer-Hess tanítvány Heikki Pekka Kansanen (1887-1932) lesz a Helsinki-Viipuri koncertmester és professzor.

Közbevetőleg emlékezünk meg Durigo Ilona énekesnő karjalai harcostársáról. Dagmar Hegelberg-Raekallio (1871-1948) énekművésznő arról is híres, hogy először énekelt kizárólag finn nyelven, 1907-ben, Helsinkiben. 1911-ben Drezdában koncertezik. Kísérője a híres Kosti Vehanen. A Dresdner Journal megjegyzi, hogy "...Sibeliust eddig csak nevéről ismertük. A nyugati fülnek különösen Toivo Kuula:Marjatta" és "Hosszan a tüzbe néztem" című dalai elevenítették meg a finn népi lelkiséget."...

Budapesten már várta őket ifjabb Hubay, a Filharmónia igazgatója, és a Hämenlinnából Seyn kormányzó által 1911 jún,-ban eltanácsolt Zolnay Gyula. A Somkuti írói néven müködő tanár, Pieta-

ri Hannikainen "Karjalaisten Laulu" (Karjalaiak dala) versének magyar fordításával várja Raekallio asszónyt. (Budapesti Szemle 1910.142.k. 434-435.o). A hangversenyt 12.12.1911-ben tartották meg a Lloyd teremben

Raekallio Dagmar,

finn dalénekesnő hangversenye.

Műsor:

I. Marcello: Recitacio és ária. (1686)
II. Massenet: Recitatio és ária „Marie Magdaleine".
Wolf: Sie blasen zum Abmarsch.
Mahler: Ablösung im Sommer.
Csajkowsky: Ob heller Tag.
III. Sibelius: Svarta rosor.
„ Säf, säf, susa.
Järnefelt: Kehtolaulu.
Melartin: Sirkan häämatka.

II.
Szünet.

IV. Kuula: Tuijotin tulehen kauvan.
„ Marjatan laulu.
„ Syystunnelma.
V. Palmgren: Höst.
Merikanto: Kun päivä paistaa.
Finn népdalok: Luullahan jottá on Jysti olla.
„ „ Voi äiti parka ja raukka.
„ „ Talon tyttö

Zongorán kísér: Vehanen Kosti.
Bechstein-féle zongora.

(Ráadás:magyar nyelven a Rózaszál népdal)

A második est a Zeneakadémia nagytermében volt. Később a Katona család Kecskemétre és Kolozsvárra utaztatta őket.Itt Pálfi Márton lefordítja és saját költségén kiadatja "A Raekallio Dagmar asszonytól énekelt finn dalok"-at. (Antológia.1912.Kolozsvár. Pálfi.)

A Függetlenség kikiáltása után, 6.12.1917. - A.Siloti, Alice Ripper (Unkari-Mo. megjegyzéssel) a Liszt tanítvány Nagy Géza, Alma Kuula, Kosti Vehanen, Oiva Soini, Irma Tervani, Aino Ackté Szendrei Alfréd szinte egyidöben koncerteztek Sortavalában, Vii— puriban. A.Ripper és Ilmari Hannikainen Liszt koncertetüdjeitöl a B.A.C.H.-n és Petrarca szonetten át mindent eljátszanak. /Ki kell mondanom, napjaink számos meglepő tájékozatlanságának kény— szerü tapasztalása közben, jólesik a régi újságokat olvasni./ Szigeti József Pétervárról jött át ide. Kísérője, Andrej Rudnev professzor (20.9.1922.), aki olyan ritkaságot is játszik, mint Cui tarantellája, -amit szerzője jelenlétében Liszt és Hubay játszottak, a Pesti Vigadóban! 1922. febr.2-án visszatér Rip-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

per és Schubert Wanderer fantáziát játszik, 19.2. -pedig Schumann Karnevált.

30.11.1922 és 2.12. -Laky Matild, Dohnányi Rapszódiát, Lisztet, Weinert játszik.

3.2.1923. -Cecilia Hansen -Bach Chaconneját hozza el, mely a Karjalan Aamuleĥti (Karélia Reggeli lap) 4.2.száma szerint, Szigetiével vetekszik. Érdekes Wagner-Auer átirattal "Träume" ad ráadást.

21.9.1923. Nagy Géza már a közeli Käkisalmi (Kekiszalmi) szülöt - ének, Erkki Melartinnak, op.12.Legendájával jön látogatóba. Majd Leevi Madetoja:op.31.preludiumát mutatja be.

5.10.1924. -Hannikainenék- Dohnányi:Zongoraötös

1.2.1924. -Ignaz Friedman, -átutazva,-csak egy estén szerepel, egyetlen művel; Liszt:Funérailles.

4.3.1926. -Földesy Arnold csellózik, - Locatelli, Saint-Saens, Rachmanyinov, Sundberg. Ráadás:Paganini-Földesy:Mózes fantázia.

2.10.1926. -Cecilia Hansen, - Popper-Auer; Spinnlied, Zsolt; Satyr and Dryas, Kuula; Chanson sans paroles műveivel remekel. Másnap magán estet ad.

30.9.1926. -Hubay pesti növendéke Onni Suhonen, tanára, A Cremonai Hegedűs operájának szólóit adja elő.

1.11.1926. - Karjala nagy Bach-Beethoven-Liszt-Bartók játékosa: Arvi Valkonen óriási műsorral látogat haza, Helsinkibe.

25.3.1929. -Földesy utazik át egy Joseph van Rooij nevű holland zongoristával.

25.3.1929. A Magyar Vonósnégyes (Fehér, Szemlér, Novák, Baranyi) adnak: Kéler, Popper, Kodály estet. Ráadás: Haydn-Rondo alla ongarese.

A Szentpétervár, Sortavala, Viipuri, Terijoki közrefogta terüle -

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

európaisága máig példa nélkül álló. Például a Gerster Etelkához igyekvő Ina von Pfaler finn énekesnőt Berlinben fogadó akadémia gondnok vidáman köszönti, mint Viipuriban sokáig élt német vállalkozó. A Viipuri Zenebarátok Szimfonikus Zenekarának kottatárában Hindemith, Honegger, Weingartner, Milhaud, Stravinsky mellett megtalálható Bartók Táncszvitje és Aarre Merikanto is. Ezt a Finn Zenei Újság (SML) 1933 szeptemberi száma ismerteti, a 135 oldalon. De nem csupán Helsinkit és Turkut előzték meg. Például álljon itt L.M.Peppercorn, 1937 ápr. londoni hangversenykrónikája. A szezon végén a Covent Gardenben, mintegy pótszezonban, Toscanini dirigál. Edwin Fischer Pfitzner: op.31.Esz-dúr zongoraversenyével szenved tökéletes vereséget. Nem részesült túl megértő fogadtatásban Schönberg:op.37. no.4. vonósnégyese sem. Busoni "Doktor Faust" hangversenytermi előadása sem sikerült. Hűvös udvariassággal nyugtázták W.Vaughan "Flourish for a Coronation"c. alkotását. Nem segített ebben még a Shakespeare előtti legnagyobb költő, Chaucer szövege sem. Ezek után léptek Bartók Béla és Székely Zoltán a dobogóra. I. szonáta, II.rapszódia, valamint 27 darab a Mikrokozmoszból, Szigeti átiratában. A szűkített szekund-bővített szeptimeket Debussyra származtatják vissza, csak tanulmányszerű, kísérletező mivolta kelt érdeklődést. Úgy értékelik, hogy szerzője zongora-problémák megoldására törekszik." Helyenként érdekes, máskülönben tiszta, jó zene. Rokonszenves vonása a tömör rövidség, a germán terjengőséggel szemben." Hát bizony ennél sokkal mélyebb megértés, tetszés fogadta a Szigeti-Bartók produkcióját Viipuri-Helsinki-Turkuban. Az angol cikk vége meglepetéssel szolgál. Londonban bemutatott újdonságokat sorol: Hindemith:Szerenád; Rawshornen:Chamber Cantata és Couperin:L´apothéose de Lulli, illetve W.Walton és Hindemith közösen bemutatott brácsaversenyeit, Ansermet pálcája alatt.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Majd hosszan méltatja Sibeliust, akit itt nagyon kedvelnek.
Ugyanerről tudósít Seiber Mátyás is Budapestre.
Személyes megjegyzésként írom; a Queens Hallban, London értelmisége jött össze, több hetes előzetes sajtókampány eredményeképpen.
Viipuri egykori gótikus Székesegyházában gyönyörű, francia orgona állt. Művésze Venni Kuosma (1895-1953), aki Marcel Dupré tanítványa volt, Párizsban. Idáig ért tehát a Párizs-Brüsszel-Amsterdám-Lübeck-Vilnius-Riga-Tallin-Viipuri-Sortavala zenemű-vészeti érhálózat.
A mindennapok igénye szerint alakult itt a hangversenyélet. Rengeteg olyan műalkotás volt hosszú ideig műsoron, melyek ma csak elvétve tévednek ide, Helsinkibe. Olyankor aztán némely ifjú kritikusunk sosem hallott ritkaságként elemzi.
A Kalevala születésének 100. évében rendezett ének-zenei ünnep ismét Sortavalában zajlott le, 29-30.6.1935-ben. Ennek legfőbb kölcsönösen fontos szimbóluma, a Fő utcán felállított, -ma is látható-, Pedri Shemeikka (Semejkka) szobor. Ő még énekelt a Vikár házaspárnak és kantelét is ajándékozott nekik. Az alkotó, Alpo Sailo (Mikszáth barátja, Stróbl növendéke, majd munkatársa), tulajdonképpen Väinämöinen alakjának állított örök emléket.
A magyar kórus és küldöttség Vikár Béla vezetésével megkoszorúzta a szobrot, majd Väinö Pesola vezényletével utcai hangversenyt adott (Thomán és Kodály barátja). A szálloda előtt felvonták a magyar zászlót (a szálloda meghökkentő szellemi rokona Kós Károly épületeinek).
Axel Törnudd: Loitsu (Loitszu) karjalai bűvölőjének, nagy sikere -a Suomen Laulu 1906-os magyar körútját idézte.
A Karjalából elszármazott Genetz, egykor Hämenlinnában, 1911-ben énekelt kórusait immár felszabadultan énekelték egyszerre hét

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

nyelven. Mindezt egyenes adásban, rádión közvetítették Amerikába, az ott élő finneknek.

Ilmari Luostarinen főbíró és Kyösti (Küöszti) Kallio köztársasági elnök beszédével véget ért a Békeidő utolsó Finnugor Találkozója, -sajnos sok más is.

Leevi Madetoja itt bemutatott "Väinämöisen soittí", -Väinämöinen játéka, című ünnepi kantátáját nemrég játszották Svájcban. Budapesten ma sem ismerik. Ennek egyik okát az egészen 1967-ig tartó bénítóan passzív korszakban kell keresnünk. Viipuri megszűnését megsínylették úgy Helsinki, mint Pétervár, s rajtunk keresztül, pedig fél Európa. Hiszem, hogy újra feltámadó szellemében egy napon mindannyian ismét kezet fogunk.

Szándékosan hagytam utoljára Heimo Haitto (22.5.1935 -) hegedűművészt. A Viipuri Zeneiskola csodagyereke 1939-ben, Londonban első díját nyer. Ezután egész Amerikában gyűjt a háborúban élő népe számára. Kísérője, a nagykövet férjével rendkívüli munkát végző, Liisa Karttunen -Karhilo zongoraművésznő! akivel Heimo 1948-ban Finnországba jön és 51 nap alatt 57 koncertet ad, Kauko Kuosma (az orgonista fia) zongoraművésszel. Később, 1980-ban triójával szerepel 1984-86-ig Joensuu Szimfónikus Zenekarában (észak-karéliai város) hegedül. 1990-ben még a Televízióban sze-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

repel, jelenleg , mint nyugdíjas Spanyolországban él. Ennyi feljegyzés maradt egy hihetetlenül gazdag, mindig másokért és a zenéért élő művészről.

Ez alkalommal csak Szigeti Józseffel való barátságát idézzük. Beszélgetésünk során, borospoharát hirtelen félretolva, felhevülten kiáltotta:Szigeti és én valami olyant szerettünk Bachban amit egyesek még csak fel sem fogtak. Portland városában ismerkedtünk meg. Később Svájcba hívott a Matterhorn csúcs alatti kis Zermatt hegyi faluba. Itt tanítottak Bachot Szigeti József

és Pablo Casals. Kanadai finn feleségem, Eeva (Éva) is Casalstól tanult."

Azután a Bartók-Szigeti magyar népdalfeldolgozásokról beszélt. Ladoga tó környéki (Salmi) dallamokból, -szavaival élve-, összehegedült Bartók-Heimo folytatást a Zene II, tételéhez. Semmihez nem hasonlítható, égből jövő tehetséggel. Amikor abba hagyta, mindenki néma csendben ült. Csodát hallottunk. Egyik nagy óhazai turnéja előtt, Washingtonban és Detroitban adott szóló estet. A Detroit News, 31.10.1955 számában írta róla John Finlayson:..."a Henri Nosco vezényelte koncerten, mint egy jelenség ragyogott fel az ifjú finn művész, Heimo Haitto. E Viipuriban született, immár amerikai állampolgár, hosszú, nyurga férfi erösen emlékeztet a 30 évvel ezelötti Szigetire. Heimo lélegzetelállító biztonsággal adta elö a most 90 éves Sibelius technikailag lehetetlen nehézségekben bövelkedö hegedüversenyét. Mégsem éreztük, hogy a virtuozitás egyszer is zavarta volna a zenei mondanivalót. Heimo szuverén ura szép és magvas hegedühangjának, melyet minden esetben rokonszenvesen, lendületes tempóival ötvöz." (Pontosan ebben rejlik karjalai temperamentuma. A fordító megjegyzése.)

Hasonló stílusban írt a "Detroit Free Press" 31.10.1955. számában J.Dorsey Callaghan, :"Feltünést keltö hegedümüvész" cimü írásában.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

VII

Orgonaművészet.

Finnország történelmi orgonatérképét szemlélve azonnal feltűnik,hogy a nagy svéd-orosz háború (1713-21) előtt létezett összesen 15 finn orgonából 6 a pohjanmaai tengerparton volt.

A legrégibb számontartott orgonista/Eskil nevezetű/ 1576-ban szolgált Turkuban.Rendszeres fizetést azonban,csak 1597-től folyósítottak neki.Turku katedrálisa 1670-ben kap orgonát Horn (Húrn), Hollandiából Finnországba vádorolt és ott svéddé lett ősök ezredesi rangban szolgáló leszármazottjának,ajándékaként.Ezt a hangszert az 1713-ban Turkut felégető kozákok szétverik,majd a karzatot felgyújtva távoznak.
/Ugyanezt teszik a rácok Pécsett 1710-ben./
A turkui orgonát szívósan újraépítik .Később 12.7.1674 óta rendelettel szabályozzák annak rendszeres karbantartását.
A svéd király 1500 körül felfigyel a pohjanmaai finn ácsok és kézművesek tehetségére./Akárcsak a Savo-i erdőírtók és szénégetők tudására,szorgalmára/
Ezrével viszik az épülő/Dániától felszabadult/Svédországba a finneket.Közülük sokan haztérve, komoly orgonákat építettek a délnyugati partvidéken,fel egészen Oulu városáig.
Ezek svéd/vagy közvetlen/másodkézből kapott északnémet hatást követve fogantak meg,de jellegzetesen finn ízléssel épültek fel!Közülük kettő meghökkentő rokonságot mutat a francia felfogással.
Az első Cambridge-ből Turkuba utazott angol Edward Daniel Clarke nagy és szép turkui orgonáról ír " Travels in various vountries of Europe,Asia and Africa " című 1824-ben Londonban kiadott könyvében./Akárcsak Richard Brigh angol orvos Pécsett " Utazás Magyarországon" 1815 London/

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Clarke leírja,hogy a turkui dóm orgonakarzatán pont Savo keletfinn tartományból/1500-ban még lakatlan,úttalan őserdő./ érkezett hívők csodálják az életükben e l ő s z ö r látott különös hangszert." Közülük ketten lassan a billentyűk elé óvakodtak és megérintették azokat.Az éles síp hangjától megrettenve ugrottak hátra,egészen a kőkorlátig."

.....

Az 1800-ban német és hollandiai tanulmányútjáról hazatért Carl Torenberg mester orgonát épít Turkuban az Akadémia házába. Felejthetetlen élményeim egyike volt,amikor 9.1.1966 megszólalt a felújított Torenberg orgona Turkuban.

Magyar orgonás jelenlétről Oskar Merikanto működésének kezdetétől beszélhetünk. Ő és kitűnő követői sok Liszt művet játszanak,majd lipcsei kapcsolatainak köszönhetően egyéb magyar darabokat.

Ide sorolható Richard Faltin,aki egész észak-Európában elsőnek épittetett orgonákat a zeneiskola /4../tantermeibe. Linnavuori és Tiainen nevű tanítványai például egyszerre jártak hozzá zongora és orgona órákra.Év végén mindkét hangszeren előadják Liszt " Consolation "-Vígasztalások, című darabjait.

1.4.1904 a Katedrálisban Saint-Saens op.78,c-moll orgonás zenekari szimfóniáját játszák Liszt emlékére.

Enrico Bossi /19.11.1912..Toivo Kuula finn zeneszerzés növendéke meghívására../először játszott Debussyt orgonán Helsinkiben.Külön óriási Liszt műsort is adott.

Szegényes művészkapcsolatainkban a 23-26.6.1910 Terijoki délkarjalai városkában megrendezett dalosünnepen hallhattak magyarok is /Ispánovits magyar nyelvtanár,lektor vezetésével/ finn orgonaművészt.O.Merikanto adta elő Liszt; B.A.C.H. fantázia és fúgát.Ráadásként/Ispánovits Sándor rokonai szerint/ Aino Ackté, Liszt dalokat énekelt .

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Az első magyar orgonaestet Dedinszky Izabella adta 1935 őszén Helsinkiben a Johannes templomban.Antalfy Zs.Dezső kiváló tanítványa.Az óriási történelmi késéssel létrejött koncert elsősorban a két ország Evangélikus Egyházainak érdeme. Érdekességként említhető,hogy a legnagyobb finn nemzeti festő A.G. Kallela fia Jorma is képzett/és jó/ orgonista és klarinétos volt.Ilyen minőségében többször muzsikált baráti társaságoknak Kaposvárott/az új Angster orgonán/ ,Keszthelyen,Tihanyban,nászútja alkalmával.Ifjú neje R.Kajanus karmester leánya volt.

Ez Ausztriából Itália felé ~~xxxxxx~~ utazásuk alkalmával történt, amikoris néhány napig Gosztonyi Mária vendégszeretetét élvezték Bárdibükkön,Kaposvár közelében.
(G. Máriától kapott 1980-as közlés alapján)

Az első ösztöndíjat/ismét csak a Lutránus Világszövetség útján/ C.Nagy Béla orgonista,zeneszerző,népzenekutató kapta Onni Talas szenátor és nagykövet segítségével.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Amikor 1939 november 30-án hadüzenet és figyelmeztetés nélkül ,a Szovjetúnió megtámadta Finnországot,Helsinkit is v á r a t l a n bombázás érte.C.Nagy Béla éppen Liszt orgonaestjére készült,amikor gyakorlás után a J o h a n n e s templomból kilépve a bombázásban "találta" magát.Elbeszélése szerint,már nem volt hová bújnia és egy falmélyedésbe állt.A légnyomás letépte bal karját.

" Scherzo"-ját máig műsorán tartja a Finn Rádió szifonikus zenekara.

Orgonistáink kapcsolata sajnos máig is elégtelenek.

Ennek okait,most nem kutatva,említem meg Trajtler Gábor, Peskó György,Koloss István,illetve Matti Hannula/Tampere/ Erkki Muukkonen/Stockholm;Finn Templom/Rózmann Ákos/Stockholm:Római katolikus templom/Eero Väätäinen/Kuopio;Székesegyház/ ~~és~~ Matti Vainio ~~nevét~~ /Jyväskylä;Székesegyház/ és Matti Pesonen (Kuopio) nevét.

Vainio /1973-74/

Vainio egy évig Budapesten is tanult.Az Ő jóvoltából ismerhették meg Magyarországon Tihanyban,Pekka Kostiainen orgonamiséjét.

A Jyväskylében élő Kostiainen talán a legjelentősebb mai finn zeneszerző!Orgonaművei örvendetesen terjednek. Azokat már a magyar művészek is kedvelik.

A magyar orgonazene igazi értője Markku Ketola finn orgonamű,-vész volt./Pori.Székesegyház/

1985-ben egy tengeri viharban Nizza mellett m á´s o k m e n t é s e közben odaveszett.Hozzá hasonló szakértő az észt/Tallin;Dóm/ Anders Uibo.

A napjainkban Lahti városába érkezők joggal élvezhetik a központban felépült Alvar Aalto tervezte hófehér templomot. Am a mi,1969-ben Lahtiban koncertezett pécsi Liszt Kórus tagok, sohasem felejtjük az Aalto mű helyén állt r´é g i szép fatemplomot és annak művészét,Aimo Känkänen/Ajmo Kenkenën/urat.Ő hívta életre a Lahti Nemzetközi Orgona-fesztivált.Az ott hallott Liszt teljesítmények csúcsát máig Martin Haselböck /Wien/orgonista és a Rolla János vezette Liszt Ferenc kamarazenekar jelentik,1986 óta.Szerencsére még Andre Watts,anyai ágon magyar,zongoraművész is befutott. Amint az e példából is kiviláglik,az Orgonafesztiválon más hangszerek és zenekarok,kórusok is szerepelnek.

Rendhagyó élményünk volt a francia Andre Isoir,aki m e g t a - g a d t a a kötelező Liszt orgonamű eljátszását.

Az Aamulehti /Aamulehti-Reggeli lap 2.8.1986..10 old/ Tamperében megjelenő nagy polgári napilapban kijelenti,hogy u t á l j a Lisztet és nem hajlandó foglalkozni vele.

Számomra ez komikus élmény volt,mivel csak négy nappal korábban tértünk haza Párizsból,ahol elsőrangú Liszt orgonaestet hallgattunk a San Sulpice/Messiaen munkahelye/ templomban.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Meg merem kockáztatni azt a kijelentést is,hogy talán a leg-autentikusabb/utánozhatatlanul nagy művészettel/ Liszt orgonaművek felvételét Pierre Cochereau,a Párizsi Notre Dame művésze készítette el.Halála pótolhatatlan veszteség az egész zenei világ számára. Hiszek benne,hogy egy napon a Hungaroton kiadja CD-n Cochereau budapesti koncertjét.Például a MRT Szimfonikus Zenekarával a Zeneakadémián bemutatott Liszt-Cochereau: "..B.A. C.H. orgonára és zenekarra." Köztudott,hogy az improvizáció koronázatlan királya,helyenként Liszt korabeli hangulatot keltve, ahogy a technikai nehézségekről szinte tudomást sem vesz.

.....

Jyri (Juhki) Linjamaa(1962..) Einojuhani Rautavaara másik zseniális tanítványa /Budapesten Durkó Zsoltnál tanult/ és Harri Viitanen(Viitanen 1954..)orgonaművész zeneszerző kitűnő műveit Európa szerte ismerik.

Viitanent a Royal Academy professzora Christopher Bowers -Broadbent előadói körútra hívta meg Angliába.A meghívás a Lahtiban 1989-ben bemutatott Viitanen "Firmamentum" című orgonaverseny sikerének szólt.

A szerző,ezt arra is felhasználta,hogy tanára E.Rauravaara életművéről is előadásokat tartson.

Egész Finnországra kiterjedő koncertkörutat egyedül Koloss István tudhat-1980-magáénak.

A legszerencsésebb magyar-finn találkozónak Tapio Tiitu (Párizs.-1978-Notre-Dame."Panorame de Finlande" orgonaest nagysikerű művésze.)

és Sebestyén János orgona-csembalo művészek közös koncertje Helsinkiben a Taivallahden/Temppeliaukio/sziklatemplomban 1969 őszén!Luccinetti,Bartók,Wesley,Soleri műveket hallhattunk a legfelsőbb fokon.

/Külön öröm volt--Kolosst nem ideszámítva--Liszt:Weinen, Klagen variációit v é g r e autentikusan hallani//

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

1978-ban október 10-én a Dómban Turku akadémiai kórusa és szólistái Kari Jussila kiváló fiatal finn orgonaművésszel előadták Kodály;Missa Brevis alkotását.A szünet után pedig a Laudes Organi-t.

E hangversenyüket később Tamperében a Kaleva templomban is megismétlik./A modernségében ősi formakultúrát képviselő szép templom előtt érdekes kalevalai ihletésű szobor áll. Lelkésze Paavo Viljanen tökéletesen és igen szépen beszélt magyarul./

A budapesti nemzetközi kórusversenyen aranyat nyert Marjukka Riihimäki (Ríhimeki) férje Ilmo Riihimäki vezette Finn Rádió Kamarkórusa élményszámba menően adta elő 7.2. 1987 Helsinkiben a Johannes Kirkko/templom/-ban Kodály Laudes Organi-ját. A szólót Markku Hietaharju(Lübeck és Hamburgban nagy figyelmet keltett Liszt-szólista) orgonálta.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Olavi Kauko(1926...)kritikus így írt a Helsingin Sanomat-ban/8.2.1987/

"...Kodalyn tarkoituksellisesti naivi Laudes Organi,jota moni opusluettelo ei edes viitsi mainita,on joko osoitus säveltäjän luomisvoimien sammumisesta tai sitten yksinkertaisesti vain äkkiä kokoon hutaistu tilaustyö-.."

/ "Kodalyn" =Kodályin /

Magyarul: "...Kodálynak e szándékosan naív Laudes Organija ,melyet számos zeműjegyzék még említésre sem méltat,vagy a szerző alkotóereje kiapadásának jele,vagy pedig egyszerűen hirtelen összekapott rendelésre készült mű.."

A koncerten elhangzott Liszt :"Vater unser"xkxxxxxxxxxx kórusművet "ideiglenes jelleggel keletkezett ,vallási igényt kielégítő szerzemény"-nek könyveli el, "niin tunnollisesti kuin säveltäjä sitä muokkailikin.." vagyis, "..ha mégoly lelkiismeretesen is formálta meg azt szerzője.."

Hietaharju túlzás nélkül nagyszerűen játszott/Lübeck-ben a templomban megtapsolt/ Liszt; "B.A.C.H."fant-fúga produkciójához a kritikusnak nem volt mit hozzátennie. Minden esetre e g y e t l e n elismerő szóra sem tellett tőle.

Ehelyett Mozart " Missa a capella " kettős kórusra +írt alkotását elemezte."...Mozart elsősorban a művészi formák adta lehetőségeket aknázza ki,ahelyett,hogy a mondanivaló mélységére koncentrálna."-írja Olavi Kauko,a Sibelius Akadémián 1960-89 időszakban összhangzattan-zeneelmélet lektorként tanított egyetemi docens.

Kár,hogy magyar születésű vagyok.Ezen az alapon nehezen hihető az elfogulatlanságom.Pedig igaz.Elhihetik.

Képes vagyok p u s z t á n zeneértő zenebarátként /és orgonista alapon/ értékelni a " Laudes "- t.

A világ legnagyobb orgonájának felszentelésére íródott.

A kritikákat is ismerem.

Harmadik mondatra már nincs is szükségem.Pont.

.....

Am,mint már annyiszor,ismét Finn Népemért emelek szót.

Tapasztalatból tudom,hogy távolról sem osztják Kauko tanár úr erős érzelmi indíttatásból /ki/fakadt -egyéni- véleményét.

Pertti Olavi Eerola /Hódmező[illegible]1950/,a Johannes Kirkko elit orgonaművésze Lipcsében a Tamás templomban mutatta be Kodály Laudes Organiját,a Helsinki Katedrális "Cantores Minores" nevű híres fiúkórusával.

Később ismét bemutatták a Laudest a lipcsei Szent Kereszt templomban.

Atütő sikerrel.A német sajtókritikák önmagukért beszélnek.

Csak hálasak lehetünk finn barátainknak.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Eerola úr sokoldalú,érdekes egyéniség.

A Sibelius Akadémián /tanára Tauno Äikää, a Viipuri Katedrális egykori művésze, professzor/kitüntetéssel megszerzett orgonaművészi diploma mellett a zongoraművészi és karnagy-karmester diplomákat is rendre megszerzi 1973,1978,.

Egy évig Dieter Weber profnál tanul Bécsben.Többször vesz r´észt Barbara Hesse,Sebők György,Szegedi Ernő,Guy Bovet, Erik Werba mesterkurzusain.Kétszer is kitüntetik a finn Maj Lind zongoraversenyen.Egész Európát és Amerikát bejárt hangversenyező művész.Felesége, Saara Lilja Antola-- Eerola (1948...)lírai szoprán énekművésznő.Liisa-Malmio -Linko(Ernst Linko professzor férje még Viktor Nováček zongorakísérője volt annakidején.Egészen rendkívűli Liszt játékos,akit Szentpétervárott,Berlinben,Párizsban többször visszatapsoltak a színpadra) növendéke! Ő is Erik Werba mesterkurzusain képezte tovább magát,melyeknek ma már tanára.Savonlinnában együtt énekelt Budai Líviával és Iván Monikával .

Férjével--akinek saját kórusa és kamarazenekara is van a Johannes templomban --egészen rendkívüli módon évente rendszeresen előadják Bach Máté Passióját,Haydn Teremtését,Mozart,Verdi,Brahms reuqiemjeit,és nagyhéten Liszt Via crucis-keresztút alkotását.Ez utóbbit kiválóan és puritán tökéletes tisztságában mélységesen meghatóan. Allandóan figyelemmel kísérik a modern műveket.Szívesen és ihlettel mutatják be azokat,templomukat ily módon érdekes alkotóműhellyé is téve,Krisztusi szellemben m i n d e n Számos lemezfelvételt készítenek.Pertti Eerola nemrég Martti Talvelával /annak tragikus hirtelen elhunyta előtt/ ,a Finn Egyetemi Kórussal,(Madetoja;Petöfi kórusok) Operával. A Finn Állam 1982-ben Director musices ranggal tüntette ki. Pertti Eerolát,aki továbbra is keresett szólistája a nemzetközi versenyeknek és fesztiváloknak.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Eerola --egyedül Suomiban--régóta kutatja az Angster orgonákat. Feleségével a magyar zene értő és avatott előadóművészei.

E tanulmányomat egyik legértékesebb Via crucis élményemmel zárom:

Nemrégiben kiállítást rendezett Szentpétervárott az Ermitage. Az európai kincsekből szervezett és Zichy Mihály festményekkel számunkra az átlagosnál is érdekesebbé tett, nagy kiállításon igazi meglepetés fogadott.

Tanítványaimmal örömmel fedeztük fel Albrecht Dürer, 1456 /Nándorfehérvár/tiszteletére készített magyar győzelmi jelvényét! Tíz éve már, hogy a Gyula melletti Ajtós faluban járva, a festő életútját elemző szemináriumon vettünk részt.

A pétervári kiállításról visszatérve történetesen nagypéntek volt.

Telefonon meghívást kaptunk Tapiola /Espoo /erdőváros merészen modern templomába, ahol Liszt Via crucis művének előadására készültek.

Előre nem sejtett és azóta soha nem tapasztalt élményben volt részünk. A stációkat diavetítővel nagy vászonra sugárzott képekkel kísértek.

Mindezt a szerény/igen szép t i s z t a finn nyelvet beszélő/ lelkész végezte a zenei tételek közti szünetekben.

A kép, zene, és szöveg egységének varázsa lassan kezdte áthatni a hallgatóságot. A tapiolaiak pontosan a z t tették, amit Liszt gondolt annakidején. Szerzői utasításában előírta, hogy e műve előadása alatt a hallgatók Dürer Keresztút képsorozatát láthassák maguk körül. Ő maga is így játszotta a Via crucist.

A magyar akusztika és

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A kamarakórussal és szólistákkal + vetítve beszélő/és igen finom érzékkel néme szüneteket is tartó/pappal együttműködő Kaisa-Leena Harjunmaa orgonaművész /azóta Jussila Asszony/ még külön kitett magáért regisztrálni tudó ízlésével.

Egyedülálló -prozódiát érző--agogikai és hangszín regisztráló megoldásaival ,szinte élő, szenvedés előtti ~~Jézust~~ istenembert szólaltatott meg.

Jézust

Pontosan értve,érezve Lisztnek, már Messiaen harmóniáit idéző látomását.

.....

M i n d e z · kristálytisztán szólt Tapiola szép modern templomában,melynek e g y e t l e n d í s z e a F é n y.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Balett VII

A finn népi táncművészet gyökerei messzire nyúlnak vissza. Több ezer éve.
1700 óta kezdték külföldi táncegyüttesek járni az országot.
A tapasztalataik szerint a lakosság élénk érdeklődéssel
fogadta művészetüket. Természetesen e vándor társulatok
csak alkalomszerűen és akkor is igen nehéz körülmények közepette juthattak el Finnországba.
Lassan terjedt a szalon és ~~xxáxaxágixxáne~~ társasági tánc.
Az első fecske egy Alina Frasa(1834-1899) nevű b a j o r
táncosnő volt,aki örökre Helsinkiben maradt! Domenico Rosetti
balettegyüttesével érkezett finnországi turnéra 1846-ban.
Frasa életreszóló barátságot kötött Aleksis Kivi költővel.
Hivatalosan ő az első balett tanárnő.
Oroszországból gyakran átjött ide a Fokin házaspár
és Isabella Duncan. A szentpétervári németek közül
Elisabeth Littson segített. Francia kollégája George Gé
balettmester(1898 Pétervár--1962 Helsinki) pártolta
különösen a születendő Finn Balett ügyét. Nem kissebb
lelkesedéssel segítette ebben tanára,Nikolaj Legat,sem.
/Gé máskülönben a Cári Bank hivatalnokaként kereste
kenyerét. Ilyetén mivoltában is segített,/ Finnországon !!
Később 1917-ben ő is Finnországban kér menedékjogot.
Elkészíti Erkki Melartin "Sininen helmi"-Kék Gyöngy,
című/első hazai balett/balettjének koerográfiáját.
Az első nagy hazai férfitáncos Toivo Niskanen(1887-1961)
a pétervári Marinszkij Színház neveltje! Női partnere Margit
Lilius. Érthetelen módon az 1922-ben hivatalosan megalakuló
Finn Balett n e m szerződteti Niskanent. Ez még ma is
hihetetlennek tűnik.
A pillanatnyi helyzetet kihasználva az élelmes svéd rendező
Rolf de Marén azonnali szerződést kínált, s így lett Niskanen 1922-24,ben a ~~svéd~~ stockholmi
svéd "Les Ballets Suédois"társulat világkörüli útjának csillaga.

Volt e magyar kapcsolatunk ?

Volt.

Auer Lipót hegedűművész az Orosz Zenei Társaság karmester-igazgatójaként impresszárió munkát is végzett.

Érdemes alaposan tanulmányozni e szerény művész emlékíratait. Például Grieg első Peer Gynt szvitjét szinte annak megjelenteté-se után vezényli Pétervárott és a´Baltikumban,Németországban. Ma sem tudják,hogy neki köszönheti Helsinki,Gabriel Faure és kamaraegyüttese 1910-es őszi fellépését!Auer pétervári ~~fellépése~~ hívására nélkül sohasem utaztak volna keresztül Helsinki és városán. Célállomásként pedig Helsinki a rettenetes árak miatt és adót,aligha szerepelt volna koncertkörútjuk programjában.

Pontosan ugyanez vonatkozik Hans von Bülow,D´Albert,Sauer, Careno,-ra,vagy például Hubay Jenő 1890-es koncertjére,melynek a l p j á n fejlődhetett aztán tovább , a Kajanus-Hubay kapcsolat. Auer Suomi iránt megnyilvánuló rokonszenvének jeleit sok levél őrzi(Faltin,Fazer,Kajanus-hoz,):Túlzás nélkül állítható,hogy szinte önkéntes túlmunkában tájékoztat ~~xxxxxxxxxx~~ szervez és segít pétervári és egyéb koncerteket,szólistákat Helsinkibe,Turkuba,Viipuriba eljutni.Ez bizony távolról sem volt mindenkire jellemző.

Auer hatására táncolta Lucia Nifontova Liszt műveire.

/Később Helsinkiben is a finn Kari Karnakoski-val/

A jelmez és díszlettervezés az utóbbi munkája.

A szerény Auer nem említi,hogy a Cári Balett szólóhegedűseként --Vieuxtemps,Wieniawski,utódaként--állandóan együtt dolgozott a francia Marius Petipa balettmesterrel.Együtt gondolkodva ,készen állva,alakítva,változtatva,(át is írva)Csajkovszkij Hattyúk Tava és Csipkerózsika ~~xxxxx~~ balettjeinek hegedűszólóit.Máig azokat játszák szerte a világon.

Például Liszt: "Hungaria" szinfonikus költeményének Marius ~~Petipa~~ Petipa által készített balettjének 10.11.1931-es

Helsinki bemutatója óta máig élő hagyományként őrzik a francia és a magyar művész közös munkájának szintézisét.

Az " American Ballet Theatre " 28.5.--1.6.1958 finnországi turnéja alkalmával korrekt módon fel is tüntette Auer nevét a Csipkerózsikánál. A legutóbbi időkben pedig Ladányi Andrea /Győr/ és Tero Saarinen /Helsinki/ nyújtottak rendkívüli Csipkerózsika alakítást a Helsinki városi színházban. Érdekes volt még az amerikaiak Johann Strauss zenéjére írt (David Lichnie)egyfelvonásos belettje; "Graduation Ball" (Tanévzáró),melyet Doráti Antal hangszerelt és dolgozott fel.

A magyar vonatkozásoknál maradva nem állhatok ellen egy érzelmi kitérőnek;

A "Rodeo" balett szombat esti Ranch House-i táncában két szép erdélyi magyar nevű művész is szerepelt.

John Kriza (lasszóhajító) és Addor Ady(pásztorleány).

Apró jelzések ezek oldott kéve nemzetünktől.Ilyen például az Antoine Vitéz új rendezésében bemutatott Debussy:Pelléas és Melisande balett magyar,észt,finn, családnevű szereplőinél hajszálgyökér rendszere.

Ritka finnugor művészeti találkozóink egyik legszebbike az 1965-ben Tartu/Észtország/-ban bemutatott Sugár Rezső "Tenger Lánya" című balettjáték.

Helsinkiben pedig Birger Barholin, Liszt zenéjére készített Faust fantáziáját táncolták.

Így jutottunk el 19.9.1961 Bartók csodálatos mandarinjáig Dimiter Parlic rendezésében.

Eck Imre 20.2.1969-.ben rendezett,de csak Sibeliust, a Shakespeare "Vihar"-ra komponált zenemű alapján.

Végre 1.1.1971 Eck a Kodály;Páva variációkra(Pécsi Balett ősbemutató) épített ,valóban nagyszerű alkotását rendezhette,. Jussi Jalas vezényelt.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

1971 február 18-án Eck egy kalevalai hős--Lemminkäinen/Lemminkainen/ Sibeliust szimfonikus költemény komponálására ihletett világát alkotta meg balett koerográfiában.
Időközben a budapesti balettősök is Helsinkiben jártak .
Főleg Kálmán Imre arat sikert.
Ezzel helyére tették az 1907-es szerencsétlen "Endre és Johanna" félreértést, amiről annak szerzője kehetett a legjobbat.
1922-től 1994-ig/ az új,valóban pompás Finn Nemzeti Opera megnyitásáig/ csak a volt orosz helyőrségi színház állt rehdelkezésre .Ennek szük színpada miatt sok mindenről le kellett mondani.Jellemző,hogy a Győri Balett nagyszbású műsorával(Cédrus,stb) K u o p i o városába kellett menni.
/Például a Kaposvári Színház színpada is sokkal nagyobb/
Emlékezetes Mikó Imre két éves Helsinki tartókodása,az Oslo-ból ide is átjáró Róna Viktorról sem megfeledkezve,.
Savonlinnában Prokofjev "Rómeo és Júlia" balettjében nyújtottak kiemelkedő alakítást Lőcsei Ferenc és Wolf Katalin.Miként Tero Saarinen és Anu Komsi Helsinkiben a Savoy Színházban, Ligeti György; "Nouvelles Aventures" művében 1991-ben.Nagyszerűen énekelt a Tuloisela növendék Sauli Tiilikainen.(Meglehetős ellentéte a Jalas által finnre fordított és vezényelt Dosztojevszkij--- Petrovics;Bün és bünhödés opera zenéjének/

Egykori pécsi muzsikusként ítélve; Eck ó r i á s i késéssel ,de eljutott 7.5.1981 Helsinkibe ,Bartók Csodálatos Mandarinjával.Ennek,mintegy az ifjú Bartók szellemét idéző érdekes ellenpólusaként élvezhettük Rudi van Dantzig rendezésében Richard Strauss négy utolsó dalát.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Végül; 1985-ben Eck ismét Sibelius "Tunelai hattyú "című kalevalai ihletésű zenéjére rendez balettet.
Ezután legközelebb 1990-ben élvezhették a Stockholmban élő, illetve oda áthajózó finnek és észtek Ligeti György zenéjére rendezett balettet.
John Neumeier "Szentiványéji álom"/Hamburg 1977,Wien 1986/ balettjének tündértáncához használta fel--mesterhez méltóan-- Ligeti zenéjét.

A Svéd Királyi Balett 18-20.10.1991 Helsinki vendégszereplése idején közelebbről is megismerkedhettünk a finn születésű Anneli Alhanko,illetve a magyar születésű Marianne Szendrei szólótáncosokkal Haydn D-dúr szimfóniájában,mely zenemű magyar /és nem cigányzenei,amint azt sokan máig is hiszik/ zenével való kapcsolatait nem kell különösebben emlegetnünk.
Tagadhatatlan jóérzéssel hallgattuk viszont Helsinkiben a finn és magyar táncosokra figyelve a cseh születésű Jiri Kylian rokonszínvonalas balettjátékában.

Határozott véleményem,hogy magyar operát,daljátékot,balettet, csak a mostantól 1994 őszétől kezdődő új korszakban lesz -végre--lehetséges ,méltó és reális körülmények között bemutatni az új Finn Operaházban.

V

Dalosünnepek

Angliában már 1600 óta voltak dalosünnepek. Az 1784-ben bemutatott Händel oratóriumok, pedig az egész világnak adtak követendő példát. A legerősebb nemzeti érzésből fakadó kórusmozgalom a Napoleon korszakot követte.

Az észt és finnországi dal és zeneünnepeket hatásukkal kiváltó Allgemeiner Deutscher Musikverein szervezői éppen Liszt Ferenc és Franz Brendel voltak. Észtország első állami dal- és zenei ünnepét 1869 nyarán rendezték meg, Tartu egyetemi városban. Ezen részt vettek Hunfalvy Pál és J.R.Aspelin.

A kórusmozgalmat létrehozó és prímus motorként szervező Johann Voldemar Jannsen kántor, szerkesztő, tanár, Vikár Béla jó barátjaként Magyarországon is járt.

Helsinki 1882 ápr.9. A város lakói minden irányból a Szenátus tér felé igyekeznek. A város szívében álló Régi Egyetemi Ház (mai Stockmann áruház és a Három kovács szobor mellett) elöl fehérsapkás diákok menetelnek felfelé. Egy ablak alatt felcsendül Pacius:Finn dala. Ősz öregúr integet az ablakból, a tömegnek, Elias Lönnrot (Lönrút) áll ott mosolyogva, aki megmentette a Kalevalát. (Arany János egy fajta elveszített magyar Kalevalát sirat a Keveházában.) Finn és észt elagu -éljen kiáltások harsannak innen-onnan. Helsinki népe Lönnrot 80. születésnapját ünnepli. Felhangzik az ünnepre szerzett kórusmű. Arvid és Emil Genetz:Herää Suomi -Ébredj Szuomi.

Törvényszerű módon a nemzeti nyelvű oktatásért küzdő Jyväskylä rendezte meg első, szerény dalosünnepét -1882-ben. Már akkor énekeltek egyszólamú magyar, észt dalokat.

Faltin felmérése szerint az országban 52 kórus és 40 kamara-fúvós együttes működött. A következő fesztiválra kifejezetten műkedvelő, tehát nem zenélésből élő profikat-, kórusokat hívtak meg. Ha valami, úgy ez fedte fel a nép köreiben magánúton kez-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

deményezett és létrehozott magyar kapcsolatok nyomait.

A Népmüvelési Társaság (Kansanvalistus Seura), 10.6.1884. -Jyväskyläi Dalosünnepén az észtek mellett már a magyarok is megjelentek, Deményi Dezsö (1871-1950) paptanár magyar népdalaival ! müveivel. Szerepelt még Richard Faltin férfikarra feldolgozott (finnül) két magyar népi müdal is, amik még sokáig uralják majd a mezőnyt.(Jó éjt; Szomorú dal szól a pástorfurulyán.)

A magyaroknak Aradról (1849) ismerös Heiden cári finn helytartó is megjelent Jyväskylä dalos ünnepén.⊗ Egy ideig hallgatta az ön énéket, majd némán távozott. Ugyanis 1887. jún.14-én már finnül énekelték a magyar himnuszt.

Tampere rendezte a legnagyobb ünnepet, 19-21.6.1888-ban. Az ország legjobb fúvósai, vonósai idegyültek. A himnuszunkat itt is elénekelték. A vegyeskarok döntöjében Hannikainen, Krohn (Krúnn) Madetoja, Saar (észt, Szár) mellett, Armas Maasalo (Jmássalo) (1885-1960; -magyar népdalfeldolgozást vezényelt. (Kuihtuu kukka. Hervadj virág)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1900-ban Helsinki adott otthont a kórusoknak. A magyar résztvevöknek különleges élményben volt részük A Finn Nemzeti Színház alapkö letétele. Ezt Liszt Ferenc:Missa Choralisa kísérte, Robert Kajanus vezényletével. Ilmari Krohn szerint, e münek köszönhető a finn egyházi zene reformja. Pontosabban az elszlávosítást ellensúlyozta, ami ekkor már eléggé súlyos volt. Például a szentpétervári finnek férfikórusa, "Suutarien miesköori" -(Suszter férfikar) csak nehezen juthatott ide. A Päivälehti- Napilap (Helsingin Sanomat elödje) kansallisesta veljestymistä, -nemzeti testvérréválásról beszél, melynek útjából a vanha, kankea säätyerotus ja oman ylhäisyyden ihaileminen on saanut osaltaan näidenkin juhlien vaikutuksesta väistymistään väistyä, - a régi merev rendi megkülönböztetés és önnön feljebbvalóság csodálata

⊗ Ö vite 1849-ben az aradi vár sorsait Haynaué-nak.

részben ezen ünnepeknek is köszönhetően végre félrevonulhatnak.
A finn gárdazenekar Kéler Béla csárdását játszotta. Ez egyébként a fúvósegyüttesek kötelező versenyszámai között is szerepelt, akárcsak Goldmarktól a Sába királynője opera nyitánya. Hasonló Wagner, Kuhlau, Gounod, Flotov, Kajanus, Järnefelt (Ütem-tánc) művek mellett végre megszólaltak a Leander katonakarmester gyüjtötte Savokarjalai, népi dallamok. Turku városában is hasonló magyar részvételről számolhatunk be. Ottan a kényes Rákóczi indulót is eljátszották.
A legjelentősebb találkozók egyike, 1910-ben Tallinban volt, a VIII. Észt Dalosünnepen. A Magyar Egyetemi Férfikórus együtt szerepelt a Suomen Kansalliskuoro (Szuomen kanszalliszkuoro) - Finn Nemzeti Kórussal. Innen számítódnak Armas Maasalo zeneszerző, karnagy magyar kapcsolatai. Az észtek külön bemutatták Benátzky:Három muskétás című operáját. jelt.
Ezt követően Hämeenlinna városa adott otthont a másik legfontosabb találkozónak, 27.6.-4.7.1911-ben. Emlékezetes tény, hogy a fővárosból ide szorult le a finn nyelvű gimnáziumi oktatás.
A dalosünnep adta alkalommal élve, Emil Nestor Setälä nyelvtudós, több hosszú cikket közöl a helyi Hämeen Sanomat (Hémén Szanomat) lapban. A magyar vendégeket köszöntve, meleg szavakkal emlékezik meg a Suomen Laulu 1906-os magyarországi koncert körútjáról (Innen küldenek magyarul írt levelet a Pécsi Dalárdának). A helyi Karisto könyvkiadó kirakatában ott volt Petőfi is Hamsun, George Sand, London, Puskin és Jerome mellett. - Először énekelték Haydn:Teremtés című oratóriumát finnül, -Kajanus vezényelt, Alma Kuula énekelt! Toivo Kuula kórusművei diadaluk tetőfokán álltak. Arvid Genetz (költői nevén Arvi Jännes) tanítványa Severi Nuormaa (Szeveri Nuorma) most a Hämeen Sanomat szerkesztője. Tarttila falu szülötte, ki-

tünö Petöfi fordító. A közeli Tarttila (ösi finnugor pogány név) príma férfikvártettel szerepel. Sääksmäki (Szeekszmeki,ahol 1200 óta áll kötemplom) Heikki Parkku vezetésével 4 tagú rézfúvós együttesével mutatkozik be. A szomszédos Ritvala, pedig Helka-énekek bemutatóival szerepel. Ez egy 1000 év óta élö , minden év áprilisában megrendezett szép, táncos-énekes hagyományörzö HELKA ünnep. (Nemrég magyar gimnázisták is részt vettek, Törökszentmiklósról)

Második napra hírdették a Városházán tartandó magyar estet. Wiránÿi István zeneszerzö, Horvát Imre és Pusztai Attila énekesekkel.Ök végül nem érkezhettek meg az országba. Tenorista barátjuk, Wäinö Sola és Alma Kuula mentették meg a helyzetet. Ispánovits Sándor tanár még megtarthatta elöadását. Aksel Törnudd:Oi, terve Magyar -Köszöntelek, óh magyar (Uno von Schrowe verse),- ez alkalomra komponált kórusmüvét az elöadás elött 10 perccel letiltották. A Hämeen Sanomat szép írásban köszöntötte Zolnai Gyula professzort, a Kolozsvári Egyetemröl. Elkísérte Elkísérte "öt Ewert Suonio színész és E.N.Setälä. Ekkor váratlanul a városba érkezett Albert Seyn cári helytartó, helsinki különvonata. Személyesen megjelenve tiltotta meg, hogy Zolnai magyar, és Lelle észt tudós beszédet tarthassanak. Hogy a politikától tartózkodó kultúrát tárgyaló díszbeszéd milyen módon veszélyeztette az állig fegyverben álló cári helyörséget, az kifürkészhetetlen. Különösen szégyenletes, hogy Seyn holland és balti nemesi család sarja, egy upsalai svéd össel. A lengyelek elnyomásával szerzett érdemeket! A két beszédet, aztán az ösi vár (1200-) pince éttermében tarthatták meg titokban. Másnap Tarttila, Sääksmäki és Ritvala falvakon át, az észkkaréliai Joensuu és Ilomantsiba utaztak Zolnaiék. A Helsinki Sanomat 6.6.1911.- tájékoztat, hogy Ristiina után a magyarok Lahti városában a hämei

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

fiatalok ünnepén vesznek részt. Zolnai üdvözletét küldi Hämeenlinnába és üzeni, hogy ősszel kiadatják a magyar-finn szótárt. 20.6.1911. Helsinki. Ekkor búcsúznak a hazautazó magyarok. A Helsinki Sanomat tudósít: "...Távozó magyar testvéreink a Margit hercegnő nevű gőzhajóra szálltak a múlt vasárnap. 11 órakor elsőt harangozott a hajó. Gesztenyebarna, szőkés, elevenszemű, vidám magyarjaink, fejüket kedvesen félrehajtva, magasra tartott kalapokkal integettek. Isten veletek, minden jót, viszontlátásra nálunk, éljen Suomi - kiáltásokat hoz a szellő a hajóról, ahányszor még baráti, ismerős arcokra lelnek. A gőzös lassan menetirányba fordul. Már senkit sem ismerhetnek fel. Ekkor a hajóról énekszó harsan. Így úsznak az öböl kijárata felé (a mai Suomenlinna északi fokán lévő szoros). Csak a búcsúztatók némák, nem integetnek, hang nélkül, mozdulatlanul állnak. Ez tragikus!! Így engedjük útjukra szabad testvéreinket? Így? Ilyen letörten, erőtlenül, szomorúan? Ez vár ránk? Szegény hazám!" -Panu- (jelige)

Ám a HS 15.7.1911. szombati számában megjelent a magyarokat támadó írás is. Szerencsére olyan durva és műveletlen hangnemben, hogy csak a vak nem látta, honnan eredt. Az észteket sem kímélték. Ez már az I.világháború előszele. Kezdődik az internálás.

Richard Faltin "ideiglenesen" maradhatott Finnországban.

A 7.10.1909. cári manifesztum szerint, a finn lakosság honvédelmi kötelezettsége, 1908-1909-ben összesen 10 millió márka. Ez évenként 1 millióval fog emelkedni, így 1919-ben eléri a 20 milliót. Seyn már 1911-ben akarta bevezetni a hadiállapotot, de ez csak 1914 júl.-ban sikerült neki. (1917-ben Péterváron kivégezték.)

A kikötő kávéházában üldögélve elnézem az 1820-tól magyar-finn történeteknek otthont adó kikötőt. Ez a vendéglő is ilyen hely. A szomszédban lakó Seyn 1916-ban, le akarta bontatni, mert gyomorrontást kapott (állítólag) az ebédtől.

Méltánytalanság lenne elfeledni a finnekkel rokonszenvező oroszokat. Ilyen volt Seyn két elődje, Nikolaj Gerard és Vladimir Boeckmann. Gerardot leváltották 1908 februárban. Boeckmann kénytelen volt lemondani 1909-ben, miután nem hajtotta végre a hatalmon lévő panszlávista nacionalisták programját. Lenin hatalomra jutása után szörnyű nyomorba került. 1922-ben kapott menedéket Finnországban, ahol haláláig emberi körülményeket biztosított számára a finn állam.

E kitérő után kövessük a Margit gőzhajó magyarjait. Hazaérve azonnal megszervezik a Finn Egyetemista Kórus körútját , Kolozsvár-Kassa-Sopron -Pécs- Temesvár városokban. Mint pécsi orgonista, 1960-ban, kaptam egy beszámolót Némethné, Sebestyén Irén finnugor nyelvésztől, az 1912. jún. 30-szept.9-ig tett finnországi körútjáról. Azon a bizonyos Suomenlinna-szoroson érkezett meg, 1912.6.30-án, a Vellamo finn hajóval Helsinkibe, majd egyenesen Észak-Karéliába, Nimmes városába. /A tulajdonomban lévő riportot egy más alkalommal közlöm. Most csupán a Suonio művészházaspárnál, Helsinkiben töltött szeptemberi napokat idézem. Evert Suonio éppen 100, magyar dalestjét tartotta. Maila Talvio írónő balladákat énekelt, kantele kísérettel. Leevi Madetoja eljátszotta 1905-ben kantelére szerzett, unkarilainen marssi - magyar indulóját. Ez a Seurasaari (ma skanzen múzeumsziget) közelében lévő Kilpinen házban történt. Előzőleg Mikkola professzornál ebédeltek. Talvio és Eino Kalima már ott is énekeltek. Yrjö Kilpinen nemrég volt együtt Berlinben Bartókkal és Zádor Jenővel. A "Velisurmaaja" (Vélisurmaja) testvérgyilkos című balladát énekelték. Erről még szó lesz a nyelv és dallam elemzéseknél. Különösen a Tawastjerna-Sibelius contra finnugor hagyomány problematika miatt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Kirsti és Evert Suonio 1914-ben, Stettinen és Berlinen át, Magyarországra érkeztek. Budapesten megnézikaa János Vitézt (amit számtalanszor játszottak, énekeltek otthon) és Vikárék, Sebestyén Irénék vendégszeretetét élvezik. Zolnai Gyula és családja már várta öket Balatonalmádiban. Mindenröl elfeledkezve élvezték a nyugodt, barátságos magyar légkört. /Aurélien Sauvageot,a Párizsi Finnugor Tanszék legendás professzora, még 1985-ben -május- is szeretettel emlegette nekünk Zolnay Gyulát, Szinnyei Józsefet, Gombocz Zoltánt, Karinthy Frigyest, Kassák Lajost./

Magyarország utolsó békés éveit élte, élhette, 1914 elött. Amikor Suoniék hazafelé utaznak, Hamburgban orosz kémeknek nézik öket. Maikki és Armas Järnefeltéket, pedig néhány napra internálják Berlinben. A magánszemélyek által elszenvedni kényszerült megannyi szörnyüség, amiket a hivatalos történetírás nem feltétlenül tud, vagy érdemesít dokumentum értékünek. Sok szempontból a IV: Finnugor Kongresszus tekinthetö máig komoly tanulságokkal szolgáló vízválasztónak.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ezen 16.6.1931 délután 17 órakor a Helsinki Tanitóegyesület kitünö elöadást szervezett a magyar-észt-finn iskolai ének-zenei oktatásról. Tulajdonképpen ezt volt hivatva folytatni Dr.Erdei Péter elöadássorozata,a Sibelius Akadémián. Az Egyetem dísztermében, 15.6.1931,hétfön este 19 órakor Vaszy Viktor vezényletével, a Budapesti Egyetemi Énekkar adott koncertet. Liszt:Csata elött; Éjféli barangolás (hegedü szóló-Takács Alice) után Kodály:Borda következett! Történelmi pillanat! Müsoron voltak még Erkel, Molnár, Szabó, Vaszy müvek.

A másik egyetemi koncerten, 16.6-án, Arthur Lemba észt zeneszerzö és zongoraművész Juhan Aavik:I szonátáját mutatta be. Hubay Jenö:Könnyek (Kyyneleet-Kyyneleet) című művét Kalliwoda Olga énekelte.

hegedűművésznő

Felvinczi - Takács Alice a legjobb Hubay művek mellett (másik nagy pillanat) Bartók:15 magyar parasztdalát mutatja be, észt zongoristával. Ráadásként Goldmárk:Air és Zsolt; Valse Capricca-t játsza. Väinö Sola énekes (aki 1917-ben csodával határos módon maradt életben) Klemetti, Kuula, Madetoja, Merikanto legjavát nyújtja. A Kaivopuistoban a Piros bugyelláris, míg a Nemzetiben a Csárdáskirálynö van müsoron. Takács Alice, 18.6.1931.-szólóestet ad az Egyetemen. Müsorán: Dohnányi:fisz-moll szonáta; Bocch herini:D-dúr hegedüverseny; Bach; Veracini, Ries, Sarasate, Kreisler müvek szerepelnek. A ráadásnak adott Bartók-Szigeti: Magyar parasztdalokat kétszer játszatja el vele a közönség.

Erre az estére emlékeztünk, 1989-ben, a Szilvay Géza és Csaba finnországi magyar müvésztanárok zenekarának egyetemi koncertjén.

A Kongresszus után azonnal elkezdödött a 3 napos Helsinki Dalos – ünnep. Amint azt a Naisten Ääni (Nők Hangja) újság megfogalmazta (19.6.1931.) ezúttal az összes finnugor népek, népcsoportok közös zenés találkozójáról van szó. Jól érzékeltette ezt a kiváló magyar szakértö, Otto Manninen köszöntöje

"Veli veljen kohtaa,
Käsi liittyy käteen.
Katsehissa hohtaa
Säihky ilon säteen.
Intoon syttyneesti
Virkkaa ääni veren:
Terve Magyar, Eesti,
Takaa maan ja meren!"

Akkor ott még a legkisebb szilánkokban élö finnugor népcsoportok is képviseltették magukat. Ezért is volt megható P.J.Hannikainen és a februárban elhúnyt A.G.Kallela kriptáinál rendezett közös zenés áhítat. Armi Klemetti asszony így írt erröl a Suomen Nainen (Finn Nö -1931. no.11-12) lapban:

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

"...Amikor a lívek nyolc fős küldöttsége kezdett anyanyelvén be szélni, a 3000-s tömeg elnémulva, teljes csendben hallgatta ősi dalaikat..."

Ezután óriási énekló, táncoló folyamként kanyarogtak a Palloken-ttä (-Labdapálya) felé, a centrumon át" - írja Aladár Paasonen (Paasonen), anyja révén félig magyar -finn ezredes /ő a biztonsági szolgálat repülögépén, a levegöben ügyelt a rend-re./

A Suomen Laulu, Heikki Klemetti vezényletével Szabados Béla: Hiszekegy és Mária müveit énekelte. Elhangozhatott Aksel Törnudd:Oi terve, magyar" című müve is (1911 Hämenlinna után), -ez amit 3000-en énekeltek egyszólamban, a Finn Gárda fúvósainak kíséretével és Väinö Pesola vezényletével. Majd Vaszy és Maasalo szerepelnek, egyetemista fiaikkal. Tanja Teronen nótafa énekel Äglajärvi (Eglejärvi) faluból, Karjalából. Kilpinenné Margit bemutatja Eero Soini (Erő Szeini) kelet-finnországi hangszerépítő mester csembalóját.

Ilyen és hasonló értékektől volt híres az utolsó nagy Helsinki Találkozó.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Észak-Karélia (Pohjois-Karjala) fővárosának Joensuu-nak (Joënszú) a Torikatu 9 számú ház falán hirdeti Veikko Jalava szobrászművész emléktáblája,hogy itt született 26.8.1871 Maikki Pakarinen énekművésznő. Karjalan satakieli-Karélia csalogánya,néven is tisztelik, Európa szerte.
A tehetséges kislány Helsinki Zenei Intézetébeh kezdett tanulni.Később állami ösztöndíjjal Párizsban és Berlinben tanulhatott.1895-ben Breslau/Boroszló/operája szerződteti. Innen Berlinbe a Krollhoz,illetve Magdeburgba és végül Düsseldorfba kerül.Híressé válik.Koppenhágában Nikisch Arturral dolgozik.Ezután Torino szerződteti 1906-ban. Egy idő után végleg a hangversenyénekesi pályát választja. Mahler hívására jön Bécsbe.Itt kapcsolódik Budapesthez. 1906 január 20 és 24 este szerepel a Lipótvárosi Kaszinóban (Ida Aalberg után),melyet ma Belvárosi Művelődési Központ néven ismer a nagyközönség./V ker Zrínyi utca és Nádor utca saroképület./
Maikki műsorán Liszt és Debussy művek szerepeltek.
A Sajtó elismeréssel írt róla.Később csatlakozott a Suomen Laulu magyar körútjához és Aradon a vesztőhelyen énekelte Oskar Merikanto; "Pai pai paitaressu" című dalát.E dal pont a finn nemzeti kultúra megmaradásáért vívott küzdelem idején íródott.
Karjala csalogánya nagy előszeretettel énekelt Lisztet. Olyan magas színvonalon,hogy egész irodalma van a róla összegyűlt kritikáknak.Allgemeine Musikzeitung,The Continentál Times,Signale für die musikalische Welt, ~~Dixx Rexisxsanxexigex~~,Berliner Tageblatt,Die Welt am Montag,Vossische Zeitung,Berliner Börsenzeitung, Die Reichsanzeiger és még sok más forrás őrzi munkásságának emlékét.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Sokat szerepelt magyarokkal. A Säveletär 1907-beń Hubay és Vecsey neveivel együtt emlegetve tudósít Maikki Ostendében aratott sikereiről.Itt is külön említik Liszt dalait , valamint Massanet(!) operáját.Azért tulajdonítok ilyen nagy jelentőséget mindkettőnek,mert annakidején Emmy Achté személyesen is dolgozhatott volna mindkettőjükkel,ha szegény Podmaniczky helyett valaki más segített volna, Pestre jönni. Ezt Maikki Pakarinen valósította meg-ha képletesen is-itt Ostende városában.

Önéletrajzi írásaiból kiviláglik,hogy Magyarországra érkezése előtt Berlinben lakott/Bülowstrasse/és Becker professzornál tanult.Külön megemlíti vidám társaságuk Ottokar Nováček nevű hegedűművész tagját,akinek Helsinkiben élő Viktor öccse Maikki és /második/ férje barátja. Együtt hangversenyeztek.

Hosszan ír a tréfáiról híres Busoniról,a norvég Sinding és finn Kallela festő asztaltársaságáról.

Majd ismét Busoni;..."::Ahogy Ő zongorázta az Erlköniget az egész életre szóló élmény volt.."

Egyedül Liszt Cosimához fűződtek keserű emlékei.

A Joensuu múzeumában őrzött Siegfried Wagner és Jean Paul von Wolzogen levelek Bayreuth-ba hívták Őt-1899-előzetes bemutatkozásra.

Maikki,ekkor tulajdonképpen Viipuri városában tartózkodott.

Cosima Wagner ide címezte hozzá írott első-9.3.1899-levelét .

"...Kedves Kisasszony.

Rendkívül sajnálom a közöttünk létrejött félreértést.

Amikor kissebb szerepet ajánlottam fel Önnek ünnepi előadásunkban,észrevettem,hogy Ön csalódott,szinte sértődött.

Ezért is éreztem úgy,hogy az Ön érdekében cselekszem ha nem térek vissza a korábbi ajánlathoz.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

'Ha az újsában való nyilatkozat előtt kikérte volna a véleményemet,akkor én az attól való tartókodásra bíztattam volna,hiszen sohasem tudni mi jöhet még közbe.Most csak annyit tehetek Önért,hogy kérem fogadjon el helyettesítést,ha-mint az gyakran megesik-ilyen lehetőség felszabadul.Máskülönben társulatunk teljes létszámú.Ismételten sajnálom ezt a félreértést."

/Az történt,hogy a Bayreuthba hívást egyes újságok Maikki fellépésének k é sz tényeként közölték.Ő maga utólag tudta meg a sajtófecsegést./

Ezt követően Julius Kniese levélben hívta meg Bayreuth-ba próbaéneklésre.Kéri,hogy ne dalokat,hanem inkább kész műveket hozzon magával.Megítélése szerint csak így tudná Őt méltó módon a bírálóknak bemutatni;..szép hangját,melyről már sokat hallott..

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Maikki oda is utazik 1903 nyarán.Ám Cosima most nem ér rá. Sőt.Kniest is magával viszi körútjára.A találkozó helyett ismét levél érkezik Cosimától 19.7.1903 Viipuriba.

A levél lényege az,hogy ő Cosima szívén viseli Maikki Bayreuthi vendégszereplését.Ám mint írja.."..meghívásomat nem garantálhatom többé.Ennek oka az Ön külseje és hangja, melyek nagy mértékben megváltoztak.Nem felelnek meg az Önnek szánt szerepre.."/ Az Elisabeth-től lett volna szó./

A múzeum levélkollekciójában egy érdekes Siegfried Wagner válaszlevélre találtam.

"....Pont most írok Richter Jánosnak(Hans).Mivel az operám miatt január végén Hamburgban tartózkodom,személyesen is beajánlhatom Önt."

Maikki később egy barátjának Rigából származó lett anyjától /Lie-Ma Kolpitsev/ megtudja,hogy Bayreuthban járva összeismerkedtek Wagnerékkel.

A levélgyűjtemény unicumának számít Lie-Ma 16.8. és 21.8.1902 Bayreuthista Maikkinek írt beszámolója.Nem tudnak betelni a Parsifallal.Az elragadóan kedves Cosimáról mesélnek.

Dicsőítik Ellen Gulbranson(1896-1914) norvég énekesnőt /mezzoszoprán/ valamint a miliőt.

Mit érezhetett Maikki?

Sohasem árulta el.Némák az írásos dokumentumok is.

Pedig akkor már komoly nemzetközi híre van.Erre utal César Cui/Kjui/ Szentpétervárról Viipuriba küldött -27.10.1899- francia nyelvű levele.Cui Kajanussal is levelezett.Mindenáron szoros munkakapcsolatokat akart kiépíteni az általa kedvelt finn művészekkel.Egyik közös témájuk éppen Liszt zenéje volt.

Cui 1876-júliusban(a napról nincs pontos jelzés)Weimarban Liszt vendége. Az öregúr innen megy aztán Cosimáékhoz Bayreuthba.

De most már minden megy a maga útján-akárcsak Emmy Achté idején-és Maikki gyermeknek ad életet.Karmester férje Armas Järnefelt sokat utazik.Magyarországgal is tárgyal.

Gyermekágyból való felépülése után a művésznő Busoni zongorakíséretével "Senta" áriáját, Schumannt,Lisztet, Brahmsot énekel.

Férje elnyeri Stockholmban az Opera vezető karmesteri hivatalát. 1903 márciusában az ő zongorakíséretével énekel a svéd fővárosban. A "Svensk Musiktidning" /Svéd Zenei Híradó/ 16.3.1903 azzal fejezi be elismerő cikkét,hogy Maikki nyilván sokat tanult Julius Heyn-től(Wagner barátja) és Cosima Liszt-Wagner Asszonytól,akivel Bayreuthi tartókodá-sa idején az operaáriákat csiszolták ,véglegesítették.

ZENEAKADÉMIA

Ugyanaz a cikk dícséri Aina Ehrnrooth(Ehrnrüt)-Mannerheim /1868-1964/ finn szopránénekesnőt.Aina,férje Helsinkiből való száműzetése miatt,jutott Stockholmba.Edvard Grieg zongorakíséretével bejárta egész Norvégiát.

Maikki augusztusban ismét Bayreuthba utazik és próbát énekel Richter Jánosnak.Ez több szerződést hoz neki.Richter megkedveli Őt /erre utal az általam mellékelt dedikált fényképű/ és láthatóan furcsállja a korábban történteket. Kijelenti,hogy a Parsifal és Tannhäuser illenek Maikki hangjához.és karakteréhez.

Ezután Nikisch és Mahler pálcája alatt dolgozik.

Boldog.

A budapesti alkoholellenes konferencián tartózkodó Anna Jansen barátnője -16.9.1905-odahívja Koppenhágából. Megírja,hogy van itt egy lelkes kisasszony,aki mindenben a segítségére lenne./Némethné Sebestyén Irénről van szó/ ":::.. Itt az emberek lelkesek és érdeklődőek. Ha itt lennél , T e is abszolúzistává változnál. Az Eszméért érdemes élni.." írta Jansson.

Maikki Pakarinen második férje Selim Palmgren(1878-1951) Busoni tanítvány/Weimar/ és zeneszerző volt.Élete végéig zongorakísérője.

A kritikusok legszigorúbbika Heikki Klemetti így ír estjükről a Säveletär 3.10.1911 számában;.." Maikki Palmgren hangversenye ismét ama ritkaságszámba menő eseménynek bizonyult, ahol a hallgató tiszta költői,művészi képet alkothat a művek tartalmáról.Hány és hány énekművészünk van,aki csak a külsővel törődik.Gyakran hiányosan képzett hanggal és füllel lépnek színpadra. A szerzemény költői tartalma gyenge lábakon állva mellékes marad.Az előadóművésznek tehát költőnek is kell lennie ,maskülönben lehetetlen megértenie a szerzemény szellemét, melyet a közönség előtt van hivatott képviselni.

Maikki ilyen művésznek bizonyult.Valósággal együtt éltünk vele a műben.A költeményeket á t é l v e azokat saját tainként vihettük magunkkal e koncertről.

Olyan koncertről,ahol az énekművésznő egyetlen halott betűt sem hagyott maga után.."

Klemetti megállapítja még,hogy Maikki életrekeltette Liszt "Loreley",Brahms "Mainacht" és Csajkovszkíj "Pique Dame" műveit....interpretátásával.

A művésznő sok sok Liszt művet énekel továbbra is.Köztük számos olyan alkotást,amiket napjaink bizonyos kritikusai sajnos láthatóan nem értenek.Tulajdonképpen nem tudnak mit kezdeni velük.

Maikki nemes lélekkel felülemelkedett Bayreuthi sérelmein / ne kutassuk immár az okait/ és senkinek sem beszélt róluk. A finn sajtó 26.12.1928 szépen megemlékezett Cosima Liszt-Wagner 90-ik születésnapjáról.

ZENEAKADÉMIA

A neves finn művésznő -akárcsak Emmy Achté anno -énekiskolát nyitott.Művészi pályafutásának 35 évfordulója küszöbén a társadalom gyűjtést indított,hogy legyen végre saját otthona. A gazdsági világválság miatt az összeg értéke romlott.További pénzekre lett volna szükség.Ekkor hirtelen meghalt.Így lett végső o t t h o n a az Arvi Tynys szobrászművésznő alkotta szép síremlék az utcától csak pár lépésre lévő kis ligetben.Helsinkiben.

A térdmagasságú kőkerítésen át szinte r é s z e az utca mindennapi életének.Semmiféle temetői hangulatnak még csak nyoma sincs.Halála is szibolikus.Turku városának 700-éves jubileumára készültek Palmgren; "Turun lilja"_Turku lilioma -ünnepi kantátájával.A székesegyházi főpróbán a "soutaja Aurajoella"-evezős az Aura folyón,című szóló-ja közepetáján Maikki hirtelen a padlóra csúszott és azonnal meghalt.

Helsinki temetésén Armi Hämäläinen-Klemetti(Hämäläinen)
"..Maikki sírja mellett állva megdicsőült fényességben ragyogva támad fel emlékezetünkben éneke és egész lénye. Többen nagy énekesnőnek nevezték Őt.Ha valakinek,úgy neki megvolt a képessége,hogy szívhezszólóan énekeljen. Akik résztvettek e bűvöletben soha nem felejtik,annak varázsát! Személy szerint egy hazafias dalestje hagyott bennem el nem múló emléket.Maikki,akkor vígaszt és reményt öntött mindannyiunk lelkébe,akiket a Haza sorsa felett érzett aggodalom szinte megbénított.Ezért is fog emléke kitörölhetetlenül szívünkben élni.."

Végül a Suomen Laulu kórus énekkel búcsúztatta a művésznőt. Vezényelt Heikki Klemetti.

/Így van közük egymáshoz az aradi vesztőhelynek és a Helsinki temetőnek/

ZENEAKADÉMIA

A tisztesség nevében kell megemlékeznem egy másik finn vonatkozású Bayreuth ügyről.Aino Ackté énekművésznőről van szó.Nagy sikert aratott 1898-ban Párizsban a Lohengrin "Elsa" szerepében. A "La Revue Illustrée" 1898 augusztusi számában írja Louis Schneider;."...Az új Elsa elragadó. Ackté kisasszony hangja dallamosan csengő egzotikus árnyalataival magával sodró és olyan,mint a kristály. Kipattanó rózsabimbó ,csobogó patak.Mindehez társul még a kisasszony tévedhetetlen színpadi biztonsága.."

Karrierje tetőfokán New Yorkból nyári szabadságra Suomiba utazik.Mielőtt visszatérne, Bayreuthba utazik,hogy Cosima Wagnerrel találkozhassék.Az'Orient-expresszel eljut Stuttgartig és onnan a mulatságosan romantikus vicinálissal a Wagner Birodalomig.Emlékírataiból kiderül,hogy rekkenő hőségben érkezik meg.Így kocsikázik be az álmos mezők közt szunnyadó városba.Cosima kissé merevem fogadta őt a nagy szalonban.Beszélgetés helyett azonnal így szólt:

"....Énekeljen hát valamit..".

Aino elámult .Mégiscsak a Párizsi Nagyopera szólistája.
Szerződése van a Metropoliten "Mesterdalnokok,Bolygó Hollandi,
Siegfried" főszerepeire.
Hivatkozott a fárasztó utazásra és a nem várt kánikulára,
mondván,a hangja nincsen egészen rendben, és pihenő időt kért.
"..No,nekünk talán nem is lesznek előadásaink a nyáron.."-
nyugtázta az ügyet szárazon Cosima.Ezekután meghívta Aino-t
a Parsifal főpróbájára.A vegyes érzelmekkel távozó az udva-
ron megpillantja Sigfried Wagnert.Énekesnők veszik körül.
Középütt csicsereg Gailhard, a védenc,aki még csak meg sem köze-
líti Aino színvonalát.
Keserűen hajtatott az "Arany Horgony" fogadóba ahol az
emeleten kislánya aludt.
Később Bécsbe és Budapestre jött.Négy nyelven énekelte a vi-
lág opera főszerepeit.A "Leipziger Zeitung"-13.3.1906 írja;
"..Meglepett minket a művésznő mesterkéltségtől mentes Goethe
szellemében nyújtott játéka.Például a templomi jelenetben,vagy
Valentin halála pillanatában,amikor Németország legnagyobb
Gretchen(Margit) énekesnőit,Pauline Luccát és Mathilde
Mallingert juttatta eszünkbe.."/Albert Smolin/
Ugyanabban a lapban 24.3.1906 Carl Weichardt zenetudós írja,;..
"...Ackté asszony felejthetetlenül énekelt és játszott.
A legmagasabb fekvésben is csodálatosan telt,kerek hanggal.
A közönség többször is beletapsolt az előadásba.."
Váratlan erkölcsi elégtételt kap a "Hamburger Fremdenblatt"
1906 februári számában."..Amit mi stílusnak szoktunk meg,az vég-
ső fokon nem lehet matamatikus módon tervezett princípiu-
mok méterrúdjával meghatározott dolog.Sokkal inkább valami
mozgásban lévő,mely nemzeti tulajdonságokhoz igazítva,
személyes érzelmekkel és tehetséggel alakítható.

A legnagyobb veszélye Bayreuthnak abban rejlik,hogy Frau Cosima Wagner megakadályozza a művészekben minden individuális,személyes és szellemi munka gyümölcsének megérlelését.Ackté asszony mégis Elsa;a legérdekesebb,akit valaha is láttam körülbelül száz Elsa közül."/H.Ch/ és hallottam

Allgemeine Zeitung(Berlin)20.3.1906.

"..Ackté asszony finn és mégis a francia iskola ideális képvise - lője.Az Ő Elsa alakításában voltak jelenetek,amelyek másokkal,még csak elképzelhetőek sem lehettek volna. azelőtt,

Alakítása felejthetetlen számunkra.."/D.K./

A kör valahol ott zárul be,amikor a budapesti Elsa-ról ír a Pester Journal;..."..hideg francia racionalizmussal minden bájá - tól megfosztott száraz Elza.."

Nincs még messze az idő,midőn ugyanaz a sajtóorgánum Ida Aal- berg finn nyelvének nyerseségét kifogásolta.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Aino Ackté volt az utolsó nagy finn énekes ,aki Magyarországon járt.

Természetesen más kritikákat is kapott.

Ezeket a fényképmellékletekkel közlöm.

MAIKKI JÄRNEFELT-PALMGREN

(MAIKKI JÄRNEFELT-PALMGREN o.s. PAKARINEN)
LAULAJATAR
1871—1929

Ene lesnö és
Cosima Wagner

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

És végül.

Könyvünk végződjék egy rendhagyóan érdekes és egészen napjainkig aktualitásának frissèsségét megörzött hangverseny dokumentummal.Egy híres Helsiinkiben tartott magyar koncertről. Írója nem más,mint Maikki Pakarinen-Järnéfelt énekművésznö második férje Selim Palgren zongoraművész,kiváló zeneszerző, karmester,zenekritikus és tudós.

Kritikusunk csupán néhány lépésnyire pihen a finn Akseli Gallén Kalle-la kriptájától a Helsinki tengerparti temetöben,ahol oly sok Liszthez és Bartókhoz vezetö szál érdekfeszítö hangulata ötvözödik a végtelen nyugalommal.

Halottak napja van.

A közeli kis vendéglöben a szeretetreméltó tulajdonos fönök külön engedélyével Liszt : Années de Pèlerinage II Italia füzetéből az istenien szép "Pétrarca szonetteket" és az Après une lecture du Dante,fantasia quasi una sonata" alkotásokat hallgatjuk a Washingtonban nemrég platina CD lemezét díszhangversennyel ünneplö nagyszerü ifjú müvészünkkel Jandó Jenövel.

Valóban sok z a r á n d o k ú t vezet ide a tengerparti fenyök közé.

Jandó óriás látomása és eröteljes vég akkordjai után beáll a Csend.

.....

Majd Palmgren emlékírataiból olvasunk fel.Leírja,hogy Weimar 15 évvel Liszt halála után is az ö örökségét árasztotta magából. Ellátogat a Hofgärtnereibe,ahol az egykori agg házvezetönö nyit ajtót és közvetlen baráti légkörben vezeti körbe a Mester egyko-ri otthonában." A nagy múlt lelki szellemiségének lehelletét éreztem minden lépésem után.A fali szekrényben ott lógott a kopott fekete selyem kabát.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A szalonban állt a Bechstein zongora .(megjegyezzük:azon játszottak Alie Alexandra Lindberg Helsinkiből és Vera Timanov Szentpétervárról.)

A zongora mellett az üvegasztalon a III-ik Napoleontól kapott színarany íratnyomó áll.Az ebédlő dísze a Beethoven használta öreg zongora .Mélyen megilletődve távoztam e minden hivalkodástól mentes otthonból.Különös,hogy a parkban sétálva bensőmben a "Zarándokévek" ciklus darabjai szólaltak meg.Szinte újra átéltem őket."

(S.Palmgren;"Minusta tuli muusikko"64-69.WSOY Helsinki 1947)
"Muzsikus lett belőlem".

Az embernek derék és muzsikusnak egyedülálló tehetséggel megáldott Palmgren tárgyilagos kritikus és tehetséges író volt.

Elgondolkoztatóan szép síremlékétől
jól látható Maikki felesége álló szobra és a Liszt koncert partner Johanna von Schoultz,ot körülvevő óriás ősfák karéja.
Helsinki temetőnk finn-magyar-észt-svéd-német-francia-finn művészsírjait mécsesekkel körbesétáló baráti társaságunk csendes foglalatosságát már csak a régi kápolna harangjának szava kísérte.

ZENEAKADÉMIA

A szövegben található magyarra fordított német levelek xerox másolatai.

A z eredeti eket Joensuu / Joënszú/ északfinn város /a művésznő szülővárosa/ városi történeti múzeuma őrzi.

A közlési engedélyt --egyszer már---innen is megszereztem és annak alapján k ö z ö l h e t ő.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

CSAK azt kérik,hogy a közlő tüntesse fel a Joensuu városi történeti múzeumot.

Liebe und herzlich ge-
schätzte Frau!

Ich erhielt soeben
Ihre werthen Zeilen und
möchte nicht säumen,
Ihnen darauf zu ant-
worten. Wollen Sie es
mir meinen ziemlich
angestrengten Beschäft-
igung entschuldigen, wenn
ich mich kurz fasse.

Sie ersuchen jetzt noch

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

nicht bestimmt sagen
ob ich im December in
Bayreuth sein werde,
weil die nöthigen Stu-
dien mit den verschie-
denen Künstlern mich
u. Prof. Kniese an den
Städten ihrer Wirksam-
keit führen und mich
ich von dem Repertoir - Ver-
hältnissen abhängig bin.
Ungefähr im October
würde ich Ihnen etwas
Bestimmtes sagen kön-
nen.

Ihre Berufung nach
Bayreuth, welche mir so
am Herzen liegt, kann

ZENEAKADÉMIA
KÖNYVTÁR

ihr Thuen, liebe Frau, zu
dem Freunde nicht versichern,
als Ihre Erscheinung und
mit dieser, der Character
Ihrer Stimme, sich ver-
mehrt sich verändertem, und
nicht mehr, wie früher
der Aufgabe entsprechend,
die sich Ihnen zudachte.
(Elisabeth.)

Nicht etwa, dass diese
Veränderung ungünstig
wäre, gerade im Gegen-
theil, aber, es ist der
Charakter der Verschiedenheit,
den sich für diese eine
Aufgabe suche.

Es geht mir eben nahe,

Mein liebes u. werthes Fräulein!

Ich bedaure es herzlich,
dass ein Missverständniss
zwischen uns entstanden ist.
Als ich Ihnen eine kleinere
Partie bei unseren Festspielen
antrug, bemerkte ich bei Ihnen
eine Enttäuschung, ja, eine
Kränkung.
Daher glaubte ich nur in
Ihrem Sinne zu handeln,
wenn ich nicht mehr auf
dieses Anerbieten zurück
kam.
Hätten Sie mich wegen An-
zeige in den Zeitungen
befragt, so würde ich Ihnen
unter allen Umständen
abgerathen haben, wie ich

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

-das stets Ihnen, weil man
sie nicht missen kann, welche
Zwischenfälle noch ein-
treten werden.

Was ich nun für Sie
Ihnen kann, ist, für den
Fall einen Ka Käng — welcher
öfters eintritt — Sie zu
bitten, einzutreten. Unser
Personal ist vollständig.

Indem ich es wiederhole,
wie sehr leid mir das Miss-
verständniss thut, unt-
zeichne ich Ihnen, mein
liebes Fräulein, den freund-
lichsten Gruss der herz-
lichen Hochachtung

Bayreuth, 9. März 1879.

Verehrte Frau!

Wie ich telegraphierte, komme ich morgen Abend, habe aber die dringende Bitte an Sie, dafür zu sorgen, daß ich schon morgen Abend hören darf, und zwar 9¼ Uhr im Saale der Klavierfabrik von Bürgers, Friedrichstr. 219. Denn ich muß Sonntag früh 7½ Uhr nach Bayreuth zurück.

Ich bitte Sie, Musikalien mit, zubringen, vielleicht Kompositionen (nicht Lieder), die schon schöne Höhe zeigen, von der mir so viel Schönes gesagt worden ist. Auf Wiedersehen!

Ihr sehr ergebener

Bayreuth, 1. Mai
1903.

Richard Wagner.

ZENEAKADEMIA
LISZT MÚZEUM

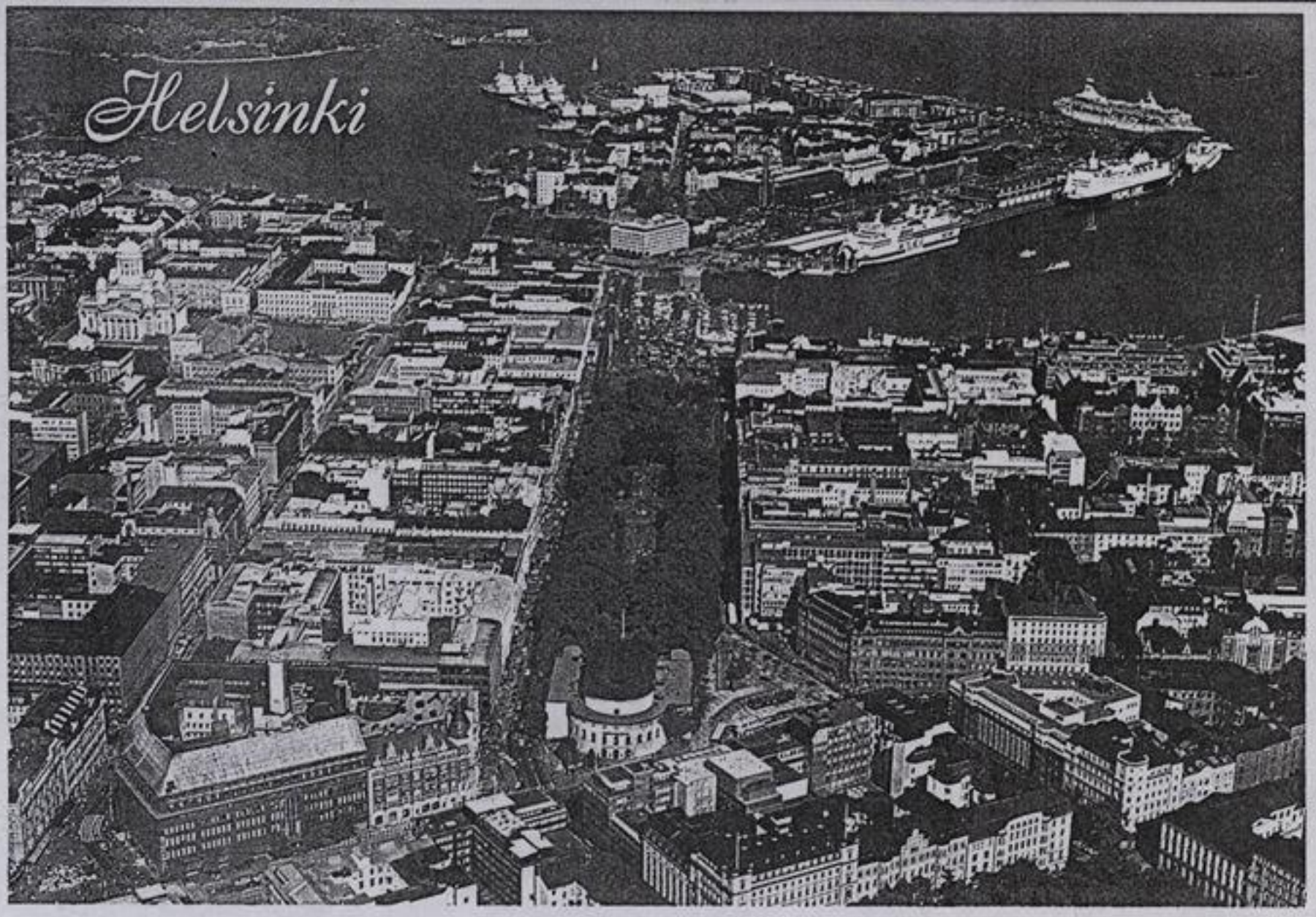

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

HELSINKI SUOMI - FINLAND
Espalanadin Puisto
Esplanade Park

1061 Photographed & published by Pentti Harala, Espoo
Printed in Finland

6 413360 000025

A Parc végén álló
Svéd Színháztól jobbra
található vendéglőben
ebédelt G. Mahler
a Helsinki Filharmonikusokkal! Sittel és Nováčekkel

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Novacsek Károly
az Opera szólamvezető
csellistája
Ő már magyarosan írta
nevét.
Viktor Nováček
bátyja. Az AMZeitung
utóbbi ízben ő meltatja.

E Siegert Wellmann
Nóra asszonyt ülleti
Sörsönet a Magyar
Állami Operaházból!

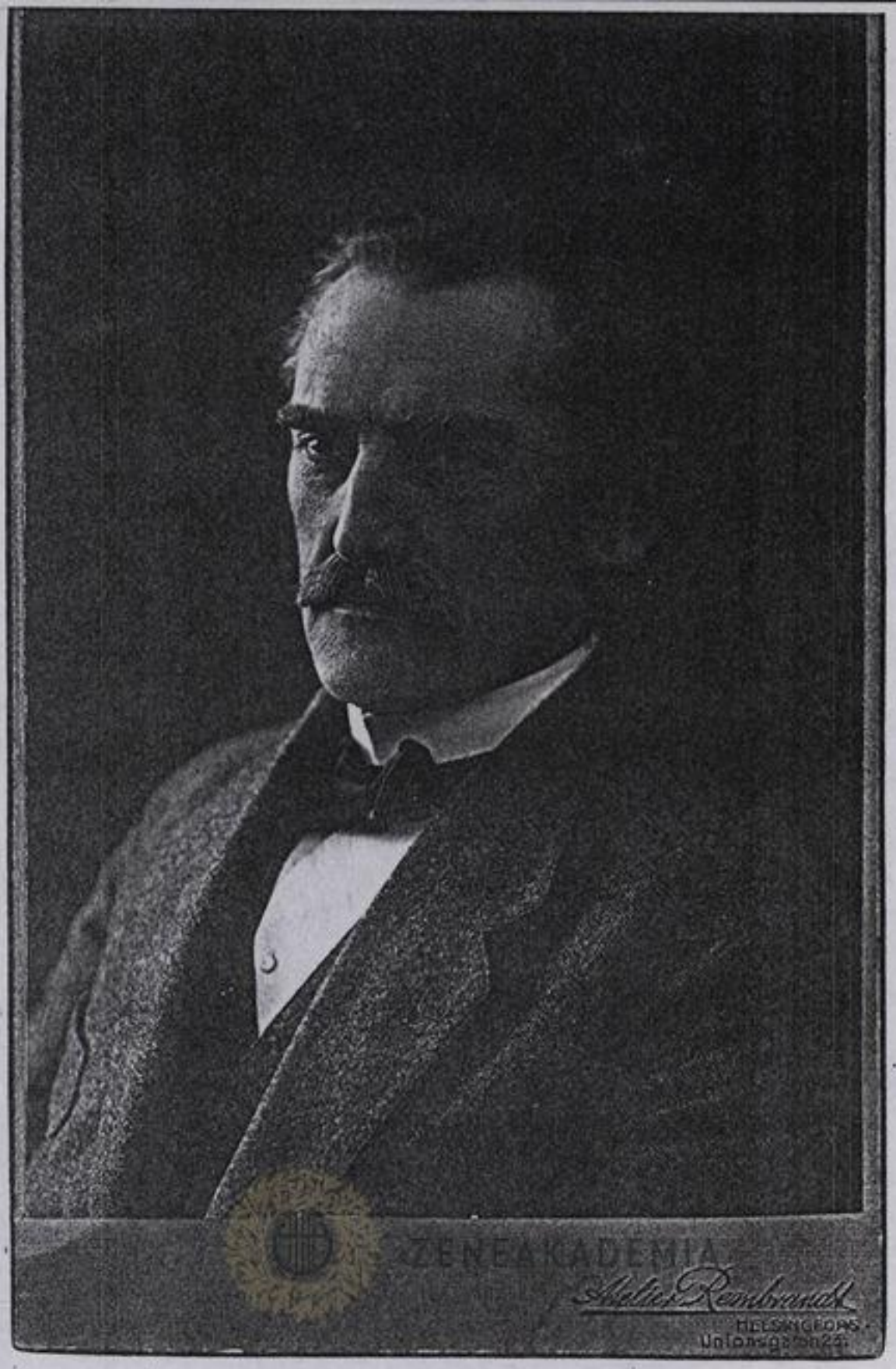
SZENEAKADEMIA
Atelier Rembrandt
HELSINGFORS
Unionsgatan 23.

1930

Fol XI. 1

Robert Kajanus

Sormeister

(1856–1933)

Liszt Ferenc

müveinek

legjobb Észak-

Európai tolmácsa.

A Bp. ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM TULAJDONA

22 -28. 4. 1913

DIE INTERNATIONALE KONZERTDIREKTION G. m. b. H.

vormals Konzertdirektion Norbert Salter

Berlin W. 35 — **Lützowstr. 84 b**

Telegr.-Adr.: Konzertsalter, Berlin. — Telefon: Amt Nollendorf 278.

Sensationelle Erfolge

von

STEFI JUNG-GEYER

(Orchesterkonzert am 26. März in Berlin)

Allein vertreten durch Die **Internationale Konzertdirektion.**

Berliner Börsen-Courier, 27. März 1913.

Sie spielte mit virtuoser Beherrschung alles Technische und entfaltete dabei auch im Vortrag so viel Geschmack und temperamentvolle Verve, dass die warme Anerkennung, die sie erntete, ihre volle Berechtigung hatte.

Berliner Börsen-Zeitung, 30. März 1913.

Zwei Violinkonzerte hatte sie auf dem Programm, das Tschaikowsky'sche und das Goldmark'sche. Frau **Jung-Geyer** spielte es mit **noblem, schlackenfreiem Ton, glänzender Technik und dabei voll Schwung und Verve im Vortrag** — eine Leistung, die der sympathischen Künstlerin, die sich auf das Erfreulichste entwickelt hat, verdiente lebhafte Auszeichnung brachte.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung, Berlin, 29. März 1913.

Die Geigerin, die vor etwa 8 Jahren, als sie eben das Kindesalter verlassen hatte, in einem Panzner- und später in einem Nikischkonzert einen **sensationellen Erfolg** gehabt hat, spielte das Tschaikowsky'sche Konzert, dem sie dann das von ihr schon früher zu Gehör gebrachte Goldmark'sche folgen liess, schlechtweg vollendet; **ihre Bogentechnik, ihre Tonbildung, ihr geistig belebter und in die Schönheit der Werke völlig eindringender Vortrag werden ihr immer einen Platz neben unseren ersten Geigern sichern.**

Allgemeine Musik-Zeitung, Berlin, 4. April 1913.

Stefi Jung-Geyer kennen wir aus früherer Zeit und schätzten sie als hochtalentierte, musikalische Geigerin. Dass dies Urteil zu Recht besteht, ja dass die junge Geigerin inzwischen fleissig studiert und gelernt hat, bewies sie in ihrem Konzerte, das sie am vorigen Mittwoch im Blüthner-Saal gab. **Sie spielte Tschaikowsky mit gesundem Stielgefühl und sicherer Technik**, sie spielte Goldmark's A-moll-Konzert **sauber und klangschön. Sie vereint Schönheit und Kraft in ihrem Ton und beherrscht die Vorlagen auch innerlich rein musikalisch.**

Volkszeitung, Berlin, 2 April 1913.

Stefi Jung-Geyer, die seinerzeit schnell zu grossem Ansehen gelangt ist, liess sich wieder einmal hier hören. **Sie ist keine gewöhnliche Erscheinung; unter ihren Fachgenossinnen nimmt sie einen der ersten Plätze ein. Grosses technisches Können vereint sich bei dieser Violinistin mit musikalischem Denken und Fühlen.**

ZENEAKADEMIA LISZT MÚZEUM

Adatok a szerző K.Hegedüs és
A.Kubinyi leveleséből.

EIRI KUVA

Iserlohn-Helsinki.

Igen jól sikerült fénykép Kubinyi Attiláról,amint tanárával Zathureczky Edével éppen Bartók Béla szólószonátájának tanulása közben a mester lakásán tartott hegedüórán.

A fényképet Kubinyi Attila németországi hegedümüvész úr szíves engedélyével közöljük.A kép szerepel a Homolya István által írt régi Zathureczky életrajzi könyvben is,de sajnálatos nyomdatechnikai zavar miatt Kubinyi müvész úr nevét,akkor elhagyták a fotó alól.

MULTI-GRAPHICS • A TURSSO COMPANY • 612-222-8445 • MADE IN U.S.A.

MUSIKSCHULE
DER STADT ISERLOHN
GARTENSTRASSE 39
D-5860 ISERLOHN
RUF: (0 23 71) 217-22 41/22 46

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ich tanzt
Kubinyi
Attila
Kegelstümüre' 12

5/5:56

Syvästi kunnioitettu Taiteilija!

Pidän velvollisuutenani ilmoittaa Teille, että tämän kuun 17. päivänä tulen esittämään Teidän viulukonserttinne Valtion Rautateiden Symphonisen Orkesterin säestyksellä.

Minulla on kaksikin syytä siihen, että ensi kertaa esiintyessäni laajemman yleisön edessä valitsin juuri Teidän suurenmoisen luomuksenne. Toisaalta olen huomannut, että unkarilainen yleisö tuntee tämän Teidän sävellyksenne verrattain vähän. Toisaalta taas tiedän, että aikoinaan Te omistitte sen eräälle unkarilaiselle viulutaiteilijalle, Ferenc Vecseylle, joka on minun enoni.

Esittämällä Teidän viulukonserttinne, josta minä niin kovin pidän, haluan tuoda julki syvän kunnioitukseni Teitä kohtaan. Samalla pyydän saada esittää Teille parhaat toivomukseni 90-vuotispäivänne johdosta.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Budapestissä, 16. helmik. 1956.

Kunnioittavimmin

Attila Kubinyi

viulutaiteilija Ede Zathureczkyn oppilas

Maailmannuorison Varsovan kokouksen musiikkikilpailujen palkinnonsaaja.

Kubinyi Attila
Budapest
I. Mészáros-u. 16.
Ungarn

Mélyen tisztelt Mester.

Kötelességemnek érzem Önnek jelezni,hogy e hó 17- napján előadom az Ön hegedűversenyét a MÁV Szimfonikusok kíséretével.

Két okom is van,hogy első nagyközönség előtti szereplésem témájául az Ön nagyszerű alkotását választottam.

Egyrészt feltünt,hogy a magyar közönség meglehetősen gyengén ismeri Önnek eme szerzeményét.

Másrészt tudom,hogy Ön e művét pont egy magyar hegedűművésznek ajánlotta,aki történetesen az én nagybátyám.

Hegedűversenyét ismét magyarországi műsorra tüzve,melyet amúgy is nagyon kedvelek,egyben szeretném kifejezni Ön iránt érzett mély megbecsülésemet.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Hasonlóképpen felhasználom az alkalmat,hogy köszönthessem 90-ik születésnapja alkalmából.

Budapesten,február 16-án. 1956.

Őszinte nagyrabecsüléssel

Kubinyi Attila

Zathureczky Ede hegedűművész tanítványa,a Varsói nemzetközi zenei verseny díjazottja.

Kubinyi Attila

Budapest

I.Mészáros u.16.

Ungarn

Järvenpää, 7 p. toukokuuta 1956.

Viulutaiteilija Kubinyi Attila,
I. Mészáros-utca 16,
Budapest.

Kiitän parhaiten ystävällisestä kirjeestänne helmikuun 16. päivältä, johon täällä vallinneen yleislakon ja eräiden muidenkin seikkojen vuoksi valitettavasti vasta nyt voin vastata.

Oli erittäin hauskaa kuulla, että ensimmäisenä suurena tehtävänänne olette soittanut viulukonserttoni, varsinkin, kun kerrotte olevanne Ferenc Vecseyn sisarenpoika.

Toivottaen Teille parhainta menestystä pyrkimyksissänne merkitsen

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Kunnioittavasti

Jean Sibelius

Järvenpää, május 7 napján 1956

Kubinyi Attila

hegedűművésznek

I.Mészáros-utca 16,

Budapest

Szíves köszönet február 16-i dátummal keltezett leveléért,mely re az itt zajló általános sztrájk és egyéb más nálunk uralkodó állapotok miatt sajnos csupán most áll módomban válaszolni.

Igen jó érzés volt hallani,hogy első nagy művészi feladatául az én hegedüversenyem eljátszását tűzte ki céljául,különösen, hogy elmondása szerint Vecsey Ferenc unoköccse.
Kívánok Önnek sikert és alegjobbakat minden pályáján való törekvéseihez.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Tisztelettel

Jean Sibelius

/ A Kubinyi levél valóságos ajándék volt számomra Iserlohnból.Azt hittem már nincs több új momentum a Vecsey kutatásban. Kubinyi úr adott tehát ösztönzést,hogy ismét Sibelius leszármazottak társaságát keressem.Őszinte meglepetésemre a nagy magyar hegedümüvész Joseph/József/ Szigeti első kiadású amerikai "With Strings Attached"könyvét tárták elém.Azt,ahol Szigeti álmélkodva említi még sok év távlatából is,miként h a n g o l t a b e Vecsey egy szál hegedüvel az egyik nyugat európai gótikus katedrálist.Pianói teltebben szóltak,zengő telt hosszú vonókezeléssel életre hívott szólói egész zenekarokat szégyenítettek meg.Mindez miért ?Mert tudta,amit sokan ma sem,hogy a telt pianókhoz több erő ,lendület kell,mint az erőszakolt

"forték"-hez. Amiket rövid,görcsös vonókkal rángatnak.

Pontosan ez Sibelius nagy szimfóniáinak titka.
Egyszerüen nem lehetséges azokat akárhol és akárhogyan játszani.

Szerzöjük szavait rokonai 1997-ben így idézték:
"szimfóniáimat,közülük is elsősorban a negyedik és ötödiket,
csak j o g a i k h o z méltó akusztikai környezetben
szabad játszani "
Harminc év fagottosi-orgonistai pályámat egészségügyi
okok miatt odahagyva ma sem hagy hidegen,milyen gyenge
oktatással találkozom számos nyugati zeneakadémián.
Hányszor látok hangversenyen kivörösödve,kéken dagadó nyaki
erekkel,fuldokolva csúf fojtott,nazális hangon "muzsikáló"
fagottosokat,oboásokat,de még klarinétosokat is.
Sok magát professzornak/nem professzoniális egyszerü tanár/hívö
egészen akadémiai végdiplomáig úgy tanít,hogy a leendö
szólista elött örök titok marad,miszerint a telt ,koncert ter-
met betöltö pianissimo,piano,mezzofortehoz s o k k a l
t ö b b levegö szükséges,mint a harsogó,ám üres frivol
(bántó) "fortéhoz".
Sibelius,tehát a Kubinyi levélnek köszönhetöen ismét tanújelét
adta Vecsey Ferenc iránti szimpátiájának.Vajon mi lehetett
a z ,amit megfogta Öt az ifjú müvész berlini estjén ?

Fellelhetjük minden m é l t ó módon játszott Sibelius
Bruckner,Bartók,Messiaen müben.
Sibelius,Aki nem írt orgonára (kényszerböl írt ksi darabot
nem ideszámítva) arra intette a szimfonikus nagyzenekar mély-
vonósait ; "úgy játszanak,mintha orgonisták lennének".
Valóban úgy szól Bartók;Cantata Profana remeke is.Attól
már csak egy lépes a finn mester "Tapiola" (Erdöisten birodal-
ma),amit Herbert von Karajan zsenialitása egyszerre érzetett
Liszt Faust szimfóniájával és Bartók Fából faragott királyfijá
-val konzseniálisnak.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

WESTFÄLISCHE WR RUNDSCHAU

Zeitung für Iserlohn und Umgebung

Mittwoch, 15. Dezember 1982 - Nr. 290 ☆ Unabhängig – Überparteilich R

Kodály-Schüler A. Kubinyi im Rundfunk über seinen Meister

Iserlohn. Die musikalische Welt gedenkt in diesen Tagen des 100. Geburtstages des ungarischen Komponisten Zoltán Kodály, der am 16. Dezember 1882 in Keczkemét geboren wurde. Kodály zählt neben Béla Bartók zu den bedeutendsten Komponisten, die der internationalen Musikscene des 20. Jahrhunderts die wertvollsten Impulse vermittelten.

Aus diesem Anlaß bringt der WDR in seinem III. Hörfunkprogramm am Montag, dem 20. Dezember, von 11.35 bis 12 Uhr eine Sendung, die ausschließlich von der Iserlohner Musikschule gestaltet wird. Der Iserlohner Meistergeiger Attila Kubinyi, der noch selbst Schüler bei Kodály war, spricht dabei über das Verhältnis des Komponisten zu der ungarischen Jugend. Umrahmt wird dieses Gespräch von den Schülern Angela Esgen (Violoncello) und Birgit Beile (Klavier), die im Duo ein Adagio von Kodály spielen, sowie von Ursula Esser (Klavier) mit den Marosszéker Tänzen.

Erzählt im WDR über seinen Meister: Attila Kubinyi.

Im Gegensatz zu Béla Bartók widmete Zoltán Kodály den größten Teil seines Schaffens den Chor-, Orchester- und Kammermusikwerken.

Kodály, der sowohl als Komponist als auch als Musikwissenschaftler und Pädagoge wirkte, hatte eine beispiellose Auswirkung nicht nur für die ungarische sondern auch für die gesamte internationale Musikschulentwicklung.

Zoltán Kodály starb am 6. März 1967 in Budapest.

Ackté Aino-nál.

Az Opera szinpadára vezető ajtó, melyet olyan féltve őriznek, ezen az estén ismét megnyilt nekem, illetéktelennek, a mikor Ackté Aino szives meghivására az öltözőjébe igyekeztem. A második felvonás után fogadott a nagy művésznő, és pedig azzal a szeretetreméltósággal, mely a párisi nőt még az esetben is jellemzi, ha bölcsője valaha régen (hadd kezdjem mindjárt indiszkréczióval), mondjuk harminczkét esztendővel ezelőtt Finnországban ringott.

És mindjárt legnagyobb rajongással beszélni kezdett rólunk magyarokról, az operaházunkról, a kitünő előadásról, és mindenekfelett partneréről, Anthesről, a ki Lohengrint énekelte.

— Nagyon féltem, ugymond a művésznő, hogy nem fognak megérteni, bár hangversenyemen a leghagyobb szeretettel hallgatták dalaimat. Tudja, mi Párisban egész másként értelmezzük Wagnert, mint mindenütt másutt Európában. Mi ugy fogjuk fel, hogy mikor Wagner reformálta az operát, akkor nemcsak a szöveg iszta deklamálását akarta, hanem a teljes zinészi ábrázolás érvényesülését is. Hisz zért vetett sulyt a szövegre, mert a drámai féleknek az a legközvetlenebb kifejezője. Epp ezért nálunk még sokkal inkább megjátszszák a Wagner-alakokat, mint bármi mást. Németországban is csak elejte voltak tartózkodók velem szemben az emberek s én hizelgek magamnak azzal, hogy a legnagyobb sikerem akkor volt, a mikor Hamburgban a párisi nagy operának Wagner iránti felfogását a közönséggel szankczionáltatni tudtam. Itt magukhál ugyanezek a nehézségek állottak Brabanti Elza utjába, mint hazájában.

— De diadalmasan legyőzte azokat.

— Boldog vagyok, ha sikerült. Egyébként, és ezt elárulhatom magának, ugy érzem, hogy ezt a szerepet még soha olyan tökéletesen nem énekeltem, mint ma este. Egy szót kiejtettem a szerepemből, ezt kerestem folyton, s olyan kétségbeesett energiával, hogy minden gondolatom e körül összpontosult. És kutatásom közepett nem éreztem más semmit azon szerepen kivül, a melyet játszottam, s ha maga az mondja, hogy csakugyan tetszettem, hát ez neken felér mindennel. Oh tudom, hogy voltak sokan, a kik más Elzát vártak tőlem, olyat, a ki tulénekli a karokat és a zenekart, de hát mondom, a mi párisi iskolánk valami egészen más.

Aztán a csodálatos, magas, feltünően karcsu, barna asszony azokról a napokról beszélt a legigazabb magasztalás hangján, a melyeket itt töltött Budapesten.

— De hát ez egy kicsit veszedelmes volna, igy folytatta, hosszasan tartózkodni maguknál, annyi szeretettel és előzékenységgel halmoztak el, hogy bizony megtörtént közbe, hogy impresszárióm minden tiltakozása daczára éjfél vonót végighuzzák rajta. Istenem, hogy tudnak maguk mulatni.

— És mégis ilyen hamar távozik?

— Eleget kell tennem szerződésemnek, melynek értelmében holnap már Grácban játszom, szombaton Bécsben adok hangversenyt.

— Hozzánk nem jön vissza?

— Ha sikerül a párisi nagy operánál szabadságomat meghosszabbitanom, akkor kész örömest. És fogok énekelni mást, talán a Toscát.

Ekkor Máder igazgató szólalt meg:

— Az Istenért művésznő, vigyázzon, önnel interviu készül!

— Erzem, hogy Európa szeme reám tekint, kaczagott fel a művésznő, de mikor olyan szivesen plotykázok.

Majd igy folytatta:

— Aztán valahogy rosszakat ne irjanak rólam. Van valaki Párisban, a ki körutamnak minden kritikáját lefordittatja magának, sőt felolvassa másnak is.

— S a boldog érdeklődő, ha szabad tudnom?

— A férjem s a kis fiam . . .

(Ry.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

MADAME AÏNO ACKTÉ

vous prie de bien vouloir assister

le Lundi 5 Mars à 21 heures précises

Mardi 6

à l'audition de

MÉLODIES FINLANDAISES

qu'elle interprètera

en l'honneur des Etudiants de l'Université de Paris

Sorbonne : Amphithéâtre Richelieu

17, Rue de la Sorbonne

Cette carte tiendra lieu d'invitation.

Budapesti Napló

Aino Ackté az Operában. Aino Ackté, aki a minap a hangversenyteremben ragadta el a budapesti közönséget, ma este az Operában lépett fel a „Lohengrin" Elza szerepében. Az előadást a tüdőbetegek szanatóriuma javára rendezték és a jótékonycélu árak ellenére is a szinház egészen megtelt, az udvari páholyból Auguszta főhercegasszony nézte végig az előadást. Mindenki kiváncsi volt Aino Ackté Elzájára. Legutóbbi hangversenyén általános volt a nézet, hogy az ő igazi terrénuma a szinpad. Erről a közönség ma este meg is győződhetett. Aino Acktó igazi művésznő és nemcsak virtuóz, aki raffinált eszközökkel akár játékban és énekben hatást elérni. Valóban érzi azt, amit énekel és átéli azt, amit játszik. Megjelenése elökelő, graciózus, alakitásán izlés és elegancia vonul végig. Elzája nemes, szelid, poétikus. Játékával nagy hatást ért el. Enekmüvészete tökéletes. Az előadás Márkus Dezső vezényelete alatt mintaszerü volt. Anthes mint Lohengrin kimagasló volt, Diósyné hatalmas hangu, nagyszabásu Ortrud s a többiek is, Beck, Szendrői, valamint a kar derekasan állták meg helyüket. (r. r.)

ZENEAKADÉMIA ISZT MÚZEUM

Aino Ackté Berliinissä.

in Berlinen

et Costinánál

Bayreuthban

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Helsinki Koncertszemle

(1)

A magyarok zenei estje.

(fényképen,Rékai Nándor
magyar komponista karmester,aki nemrég
szerepelt Helsinkiben)
21.4.1907.

Helsinki.Egyetemi díszterem.
Magyarok hangversenye.Helsinkiben ritkán hallott és tapasztalt lelkesedéssel üdvözölte közönségünk szonszédoló testvéreink itteni szereplését.A díszterem tömve volt érdeklődőkkel. Különböző csoportok több alkalommal koszorúkat vittek a dobogóra.Végül többször visszatapsolták a szereplőket,amit véget érni nem akaró ,éljen,éljen,kiáltásokkal jutalmaztak. Mindemellett a fő dolog mégis ez a szívélyes és meleg kölcsönös kapcsolat ,mely szüntelenül fennállt a hallgatóság és a hangversenypódium között.Nándor Rékait és Andor Csernát fejedel mi ünneplésben részesítették.Meggyőződhettek róla,hogy az irántuk megnyilvánult "ovációk" tetőfokát jelentik mindannak, amire itt a hűvös északon egyáltalán képesek vagyunk.Sok újat ,egészségeset és részben igen figyelemreméltó zeneművészetet volt alkalmunk hallani e koncerten.Megismerkedhettünk ifjú szerzőkkel,kiknek létezéséről eddeig sejtelmünk sem volt.Ám akiknek neveiket kétségtelen már a közeli jövőben visszhangozza az egész zenei világ.Szent hevület által éltetett fiatal erők ők ,akik minden ellenük szegülő tiltó támadó reakció dacára utat fognak törni maguknak.Az új magyar kultúra legfeltünőbb fegyverhordozói.Bátor és feddhetetlen lovagjai üftüknek. Jegyezzünk meg ilyen neveket,mint:Ernő Dohnányi,Ákos Buttykay, Leó Weiner,Nándor Rékai.Emlegessük őket mindenkor azzal a tisztelettel,amit ragyogó képességük megérdemel.Dohnányi hírneve már Európaszerte emelkedőben van.Nagy művét ,a d-moll szimfóni át,korábban Helsinkiben is bemutatták Robert Kajanus vezényleté

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Dohnányi egyöntetű tetszést aratott.

E művének az Andante tétele a legszebb és legeredetibb muzsika, amit csak hallhattunk.Teli megnyerő természetfestő ábrazolással és gyökeresen magyar hangvétellel.És micsoda mesteri virtuozitás a zenekaro eszköztár használatban.Mily kifinomult érzékkel csoprtosítja a hangszereket,keveri az árnyalatokat.Az új magyar szerzők legragyogóbb csoportjába tartozik az ugyancsak európai hírnévre szert tett tehetseges Ákos Buttkay.Szentségtörők című szimfonikus költeménye programzene a szó legteljesebb értelmében. Mint ilyen zenei ábrázolásként,kötődik Arany János azonos nevű balladájához.Buttkay nagy realizmussal keseli a hálás témát. Zenéje gyakran vadul száguldó,recsegő disszonanciákkal teli, de a fölényes technika amivel kibontakoztatja témáit,érdekessé válik.Nem fél a fúvósok legnyersebb fortisszimóitól sem, melyeket különösen kedvel,miként csaknem minden új magyar szerző.Ellensúlyként talán kétszerse mennyiségű vonóskart kellett volna alkalmazni,mint amennyi a mi zenekarunkban található. Minden esetre vonósaink példásan helyt álltak a próbán.Weiner Leó a törékeny kis formák kedvelője.Takarékosan él a zenekari eszközökkel,de távolról sem keyésbé művészien.Ellenkezőleg. Magyar szerenádja rendkívül fejlett érzékre enged következtetni.Különösen áll ez a visszhang megoldásaira.Magyar tónus,véleményem szerint e szerenadban nem igen tünik elő.Legalábbis nem úgy és annyira,mint Dohnányi,vagy Rékai alkotásaiban.Azonban kellemes ,karcsú és mesterien komponált zene,minden esetre. Rékai Nándor magyar tánca szikrázott a nemzeti tüztől és tartástól.Két ellentétes téma küzd a felülkerekedésért.A viadal vad,de egyúttal mulatságos is,majd pedig minkét fél győzelmével illetve a darab sikerével végződik. Ez a maga módján magyar rapszódia-a,ha a szabály szerinti tempóváltozások nélkül is.Változatos variációs formavilágára nézve az előbb említett műfajba sorolandó.Könnyen érthetősége és pompás színezete mindig biz-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Kálmán Imre szintén a legfiatalabb magyar kortárs szerzőkhöz tartozik.Mégsem lelkesedhettem "Endre és Johanna" című szimfonikus költeményéért. Súlyos,nehézkes terjengőssége egyenesen kínosan hatott.Ezen kívül hiányzott belőle az eredetiség hangja.Bizonyos szinkópás alakzatú hangképeket nem ideszámítva ,--melyek még nem igazán megállapodottak--nem találhattam e műben egyetlen tematikus részt,vagy ritmust,ami akár egy pillanatra is leköthette volna bensőmet.Éppoly reménytelenül sivár volt Mihalovich Ödön "Toldi szerelme" című nyitánya. Nyilvánvaló Wagner utánzat,de még csak nem is jó érzékkel megszerkesztett plágium.Ilyenféle muzsikusoktól nyüzsög-- Isten irgalmazzon--már fél Európa.Hubay Jenő "scherzo"-ja a B-dúr szimfóniából,igen megnyerő volt.Ízlésesen meghangszerelt, légies formájú,humorisztikus miniatür.Rélai Nándor az est folyamán nagy rátermettséggel vezényelte a reábízott műveket.Mozdulatai ,gesztusai külsőleg nem szépek,ám annál világosabbak és érthetőek.Erőteljesek.Jelen voltam néhány próbán.Feltűnt,milyen pontossággal dolgozza ki a legkissebb részleteket is.Filharmonikus zenekarunk,magyar zenéhez,tempóváltásokhoz és komplikált ritmus képletekhez sohasem,szokott zenészei derekasan megállták a helyüket.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

/E magyar est után,még egy közös koncertre is sor került. Azon Rékai alkotásain kívül Järnefelt,Kajanus,Melartin,Palmgren,Sibelius saját műveiket vezényelték.

Az estet követő díszvacsorán közös telegrammot küldtek Budapestre.

A többnyelvű köszöntők olyan hosszú asztal mellől hangzottak el,ahol egykor Menter,Reisenauer,Auer,Thibaud,Szigeti,Frau Joachim,Kahrer,Sgambati,Telmányi,Garaguli,Ferencsik,és sokan mások fogalták szavakba Suomi és annak Népe iránti szeretetüket.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADEMIA
LISZT MÚZEUM

Emmy

Emmy Achté / Strömer/

Aino anyja,Aki tehát

Podmaniczky Frigyes miatt n e m

jöhetett Budapestre,ahol LISZT

felfigyelhetett volna reá(is)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

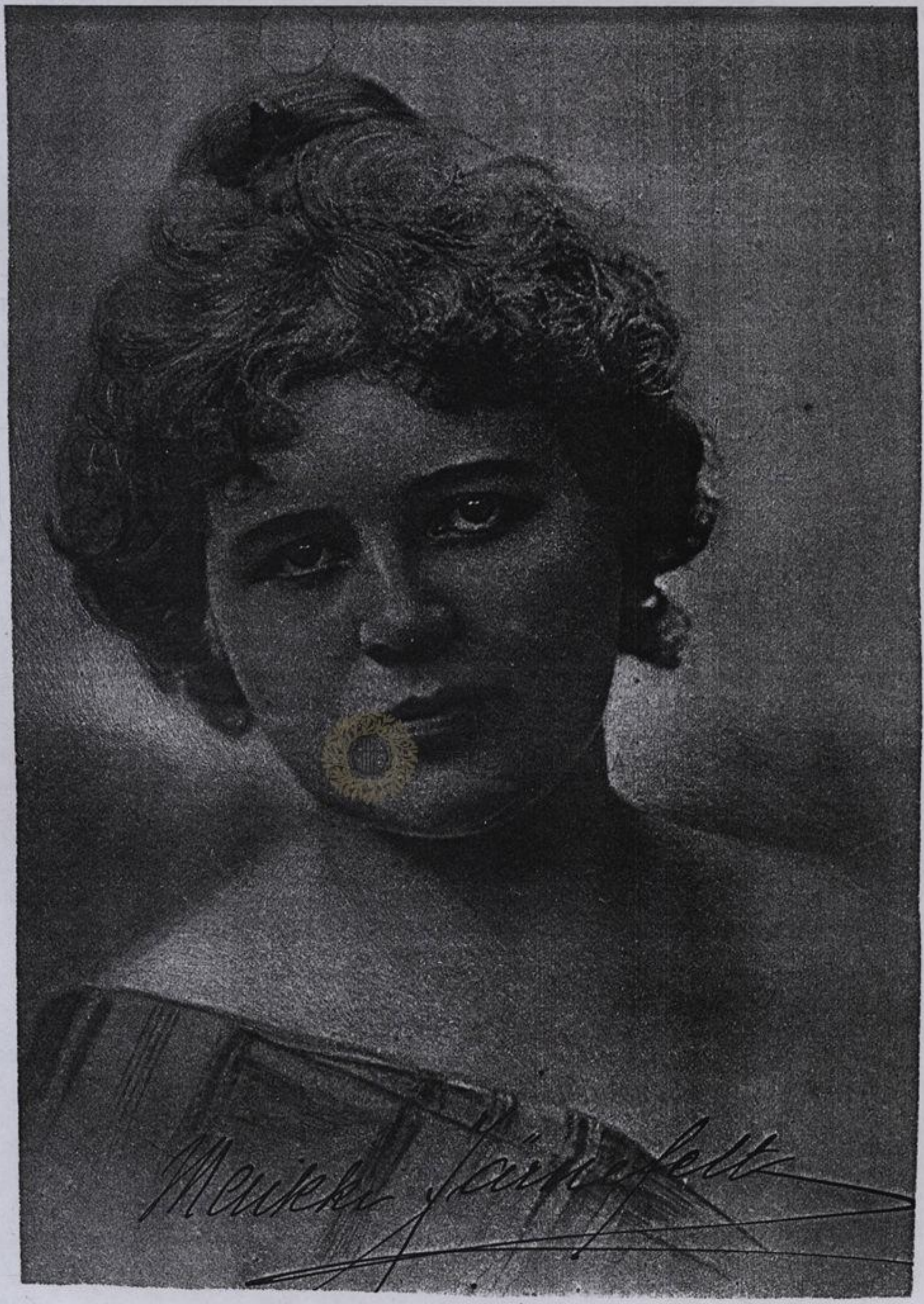

Helsingin konserttikatsaus.

Nándor Rékai,
unkarilainen säveltäjä ja orkesterinjohtaja, joka äskettäin esiintyi Helsingissä.

Unkarilaisten konsertti. Innostuksella, jonka vertaista täällä Helsingissä harvoin lienee kuultu ja nähty, tervehti yleisömme naapurilaisten veljiemme esiintymistä täällä. Konserttisali oli täpösen täynnä kuulijoita, laakeriseppeleitä ojennettiin lavalle joukottain, orkesteri tervehti vieraita fanfaareilla, lopuksi lukemattomat esiinhuudot ja „eljen, eljen" loppumattomiin! Pääasia oli nyt kuitenkin se sydämmellinen ja lämmin vuorovaikutus, joka koko ajan vallitsi estraadin ja katsomon välillä. Nandor Rékai'ta ja Andor Cserna'a juhlittiin niinkuin kuninkaita ja voivat he olla vakuutetut siitä että heidän osakseen tulleet „ovatsioonit" merkitsivät huippukohtan siitä mikä ylipäänsä on mahdollistá täällä kylmässä pohjolassa. — Paljon uutta, tervettä ja osittain hyvin huomattavaa säveltaidetta saatiin tässä konsertissa kuulla. Saatiin tutustua nuoriin sävelniekkoihin, joiden olemassaolosta meillä ei tähän asti ole ollut aavistustakaan, vaan joiden nimet epäilemättä lähimmässä tulevaisuudessa tulevat kaikumaan kautta koko musikaalisen maailman. He ovat pyhän innostuksen elähyttämiä nuoria voimia, jotka tulevat raivaamaan itselleen tien kaikista vastuksista huolimatta. He ovat uusunkarilaisen kulttuurin huomattavimpia aseenkantajia, pelottomia ja moitteettomia ritareja. Pankaamme muistiin nimet sellaiset kuin: Ernö Dohnányi, Akos Buttykay, Leo Weiner, Nándor Rékai, ja mainitkaamme heidät aina sillä kunnioituksella, jota heidän loistava kyvykkäisyytensä ansaitsee!

Dohnányi'n maine on jo nousemassa ylt'ympäri Euroopan. Hänen suurin teoksensa, d-moll-sinfonia, esitettiin täällä Helsingissä hiljakkoin eräässä sinfoniakonsertissa ja herätti se aivan yksimielistä ihailua. Sen Andante-osa on ihaninta ja alkuperäisintä musiikkia, mitä voi kuulla, kokonainen sinfooninen runoelma, täynnä mitä viehättävintä luonnonkuvausta ja kauttaaltaan unkarilaissävyinen. Ja mikä mestarillinen taituruus orkesterin välikeinojen käyttämisessä, mikä hienostunut aisti soittokoneiden ryhmittämisessä ja värien sekoituksessa!

Uusunkarilaisten loistavimpien kykyjen joukkoon kuuluu niinikään Akos Buttykay — hänkin jo eurooppalaisen maineen saavuttanut sävelniekka. Hänen sinfooninen runonsa „Pyhäpäivänrikkojat" on ohjelmamusiikkia sanan täydessä merkityksessä, liittyen soitannollisena kuvauksena János Aranyn samannimiseen ballaadiin. Buttukay käsittelee kiitollista aihetta suurella realismilla, hänen musiikkinsa on usein hurjaa, täynnä räikeitä epäsointuja, mutta mieltäkiinnittävää on se aina. Hänen teemansa eivät semmoisinaan aina ole huomattavan alkuperäisiä, mutta se teknillinen ylemmyys, millä hän niitä kehittää, lisää mielenkiintoa melkoisesti. Hän ei kammoksu läkkiköörin räikeimpiä fortissimovaikutuksia, niin, hän niitä erityisesti rakastaa, kuten melkein kaikki nämä uusunkarilaiset. Vastapainona olisi vaan pitänyt olla kaksin kerroin suurempi määrä jouhia, kuin mitä meidän orkesterillamme on käytettävissä. Joka tapauksessa kestivät viuluniekkamme koetuksen loistavalla tavalla.

Leo Weiner suosii pienempiä, sirompia muotoja, käyttelee orkesterin välikeinoja säästeliäämin, mutta ei suinkaan vähemmän taiturimaisesti. Päinvastoin todistaa hänen unkarilainen serenaadinsa tavattoman kehittynyttä aistia kaiullisten vaikutuksien aikaansaamisessa. Unkarilaista sävyä ei tässä serenaadissa mielestäni ilmene, ei ainakaan siinä määrässä kuin Dohnányi'n ja Rékai'n säveltaiteessa, mutta miellyttävää, siroa ja mestarillisesti tehtyä musiikkia on se joka tapauksessa.

Nándor Rékai'n unkarilainen tanssi säkenöi magyrilaista tulta ja ryhtiä. Kaksi vastakohtaista teemaa kamppailevat voitosta, leikki on hurja, mutta hauska ja loppuu onnellisesti — siten nimittäin että molemmat

pääsevät voitolle, ja itse kappale myös! Se on tavallaan unkarilainen, rapsodia tosin ilman tavanmukaisia tempon vaihteita, mutta muunnos-(variatsiooni-) muotoonsa nähden yllämainittuun ryhmään luettava. Sen helppotajuisuus ja loistava väritys takaavat sille aina varman menestyksen.

Imre Kàlmàn kuuluu myös kaikkein nuorimpaan unkarilaiseen säveltäjäpolveen. En kuitenkaan voinut innostua hänen sinfonisesta runostaan „Endre ja Johanna", jonka raskaus ja pitkäveteisyys vaikutti suorastaan kiusallisesti. Sitäpaitsi puuttui siitä tykkänään alkuperäistä sävyä, ja lukuunottamatta vissejä synkopeerattuja kuvioita, jotka tosin eivät nekään enää ole patentteerattuja, en voinut tässä muodottomassa teoksessa löytää ainoatakaan temaattista aihetta tai rytmiä, joka edes hetkeksi olisi mieltä kiinnittänyt.

Yhtä toivottoman autio oli Ödon von Mihalovich'in alkusoitto oopperaan „Toldin rakkaus", suoranainen Wagner-plagiaatti, mutta ei edes aistikkaasti kyhätty. Tänlaista musiikkia vilisee, Jumala paratkoon, Euroopassa liiaksikin.

Jenö von Hubay'n scherzo B:dur-sinfoniasta miellytti suuresti. Se onkin siromuotoinen, humoristinen pienoiskuva, aivan maukkaasti soittimille sovitettu.

Nándor Rékai johti koko illan ohjelman suurella tarmolla. Hänen liikkeensä eivät ole kauniit, mutta selvät ja voimakkaat. Olin läsnä muutamissa harjoituksissa ja tulin huomaamaan, millä tarkkuudella hän valmistelee pienimpiäkin yksityiskohtia. Meidän kokeneet filharmoonikot, jotka eivät tosin ole tottuneet unkarilaisiin mutkikkaisiin rytmeihin ja temponvaihteihin, suoriutuivat kelpo lailla.

S. P.

Selim Palmgren

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ALEKSANDER SILOTI

(ALEKSANDR ILJITSH ZSILOTI)

Pianotaiteilija

1863—1945

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

SOPHIE MENTER

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

PIANOTAITEILIJA
1846—1918

Finnoilta
Liitti ja 1885
Leipz

Ez a „Bibliotéka" (Raabe-jegyz. 104)

Lisztnek a kézírása a Mester pesti lakásában

(Önöknél Mária kedves)amikor Siloti Leipzig-

Bp babérkoszorút hozott számára.

Lisztin Silotille omistaman laulun alkurivit.

Liszt Ferencnek
és
az egykori Pécsi
Müvészeti Gimnáziumnak

A magyar-finn zenetörténeti és művészeti kapcsolatok
kezdettől napjainkig.

Kalman Hegedius

Helsinki
SF

Budapest

Ms.-127
Zeneművészeti Főiskola
98.4666
Liszt Múzeum

útra bocsájtó szavak

Ötven éves születésnapomon és új hazámnak Suominak kultúrá-
ját kereken harminc éve kutatva nyújtom át eme könyvet
szülőföldem és Erdély olvasóinak.

E könyv teljes egészében a magyar kultúrában született és
máig abban élő olvasók számára készült.

Teljesen másképpen adom ki egy finn,svéd vagy összeurópai
olvasóközönségnek.

Számomra a magyar kiadás azt is jelenti,hogy nem kell egy
sor dolgog ,fogalom,adat,szimbólum k ü l ö n magyarázatára
kitérnem,illetve azokat egyfajta kompromisszummal az eredeti
szövegbe beépítve elemezni,analizálni.Megvallom ez
utóbbi m a gy a r, magától értetődően világos mivolta
élvezetessé tette e szellemi múltba való kirándulásomat.
Ám ugyanezt érzem,ha nem is ugyanúgy ,amikor finnül,svédül,
németül kutatok.Az angolszász kultúra idegen maradt számomra.
Ennek talán a pécsi diákévek az oka,ahol a régi latin
műveltségen és gondolkodásmódon nőttünk fel mindannyiaan.
Igazgatónk Dr Molnár Péter a Sorbonne,Dr Végh István taná-
runk Róma kultúráját hozta haza Pécsre.Kiváló és Washington-
ban nemrégen ünnepi zongorahangversenyén a platina cd hang-
lemez nagydíját átvevő Jandó Jenönk is pécsi fiú,akárcsak
nagyszerű,vérbeli pedagógus,karnagy,zeneszerző éxdesapja.
Jóllehet több más könyvem van készülöben és kifezetten
nagy munkámnak szánom a "Liszt és Finnország""Bartók és
Finnország" könyveimet,mégis az itt kézen fekvőt nyújtom
át alapnak.Minden más az idök folyamán magyarul is napvilágot
látó és közel 150 éves hiányokat pótló munkámmal erre az alapra
hivatkozom.A sort egy átfogó magyar-finn zenei lexikon zárja.

Helsinkiben 1997 július 6-án.

Kalman Hegedius

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Néhány szó a finn szöveg

magyar kiejtéséről.

Valamikori felvilágosult pécsi tanáraink szinte észrevétlenül és fokról fokra szoktattak hozzá minket a különböző idegen nyelvű nevek,kifejezések helyes ,érthető kiejtéséhez.
Ezért később éppoly természetesenek számított beszéd közbeni használatuk,mint anyanyelvünké,amin egymással kommunikáltunk.

Csak a finn maradt örök titok.

Harminc év távlatából visszapillantva teljes felelősséggel állíthatom e könyv olvasóinak,hogy teljes nyugalommal ejtsék ki magyarul az imitt amott fellelhető finn szavakat.
Máig érvényben lévő és senki által nem korrigált hiba,hogy elsőnek nem a saját nyelvéből indul ki mindenki,amikor ama másik felé közelít.

Eszerint anyanyelvünket beszélve a hangsúly mindig a első szótagon van,majd pedig a másodikon.Másképpen szólva magyarul beszél valaki.
A finn ember által egyetlen természetes könnyedséggel használt konszonáns a c hang,amit z:nek jelöl,mint a német Zimmer szóban.Máskülönben K:nak,vagy sz:nek mondanák,mint a francia.
Minden egyéb mássalhangzó állandóan ismétlődő gondot jelent, még a napi televíziós hírekben is.
Mik lennének tehát nyelvük gerincét alkotó hangzók ?
Természetesen a magán hangzók.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Jelölésük és kiejtésük roppant egyszerű mivolta megkönnyíti használatukat.E kevés számú adat nem ismeréséhez pedig feleslegesen felnagyított,szükségtelen "nehézségek"elé állítja az amúgy németül,angolul,franciául szépen és kitünően beszélő magyar olvasót.

A hosszú magánhangzókat kettős jelöléssel írják.

Az aa = á , ee = é, ii = í,oo=ó, úu= ú , yy= ű ,öö=ő.

ü = y, s = sz

a = rövid á,mint Amsterdam.

ä = e

e = ë /zárt rövid é,amit oly szépen beszélnek a Balaton Felvidéken és Somogyban/.

és Erdélyben/Amit Kodály Zoltán akart hivatalosan ismertté tenni.

Mint tudjuk sajnos nem sikerült.

Minden ettől eltérő és konszonánsokkal tarkított idegen nyelvű kifejezést tulajdonképpen különféle jelekkel próbálnak érzékeltetni,remélve,hogy később azokat memorizálva az egyén maga is elboldogul.

Így kapjuk vissza világnyelvekből a magyart.

A magyar szó gy mássalhangzója komoly probléma.Kiejtését az angol ,during szóval érzékeltetik.Ugyanígy jár Tyukodi pajtás akit angol Tuesday kifejezéssel (ty)magyaráznak meg.

Nem kivétel a nyíl,nyúl sem,mert csak az angol new(ly és j) világosítja meg végtére is a dolgok miként jét.

A német sagen Sie bitte...("zágen Zí") zöngéjét már közvetve sem tudják jelölni.Arra államdóan emlékezni kell,ám így is néha meglepő módon minden további nélkül sima s:el(sz) ejtik,ami elképesztő.Ez is tájak és tájszólások szerint változó.Sibelius vezetékneve--Jean-csak ritkán hallható helyesen.

Avval viszont új finn barátaiknak tisztázhatják a magyar zs:t.

Végezetül álljon itt egy korrekt magyar önkritika is.Nincs iszonyúbb akusztikus élmény,mint amikor "Helzinki"-t vagy "Helsinki(Hëlszinki)" nek hallani.Kodály tanár úr emlékére;Helsinkit kényteleníünk

ZENEAKADÉMIA ZENEI MÚZEUM

I

(1 — 162 oldalak)

Idestova 30 éve már,hogy a pécsi székesegyház akkori orgonistá-
-jaként észt és finn vendégeket láttam vendégül.
Találkozásunknak különösen szép fényt adott tanárom,Halász
Béla orgonaművész és Gyermán István hegedűművész koncertje,
akik Juseliunas litván kortárs zeneszerző hegedű-orgona
szonátáját mutatták be a katedrálisban.Másnap érkezett
Budapestről Kodály Zoltán,hogy meghallgassa Missa Brévisét.
A művet Kodály egykori tanítványa ,a katedrális karnagya
és kanonoka Dr Hergenröder Miklós vezényelte.Közreműködött
a Palestrina kórus.
A hangverseny komoly szimfonikus zenekart is felülmúló pazar
orgonaszólamával Halász Béla ajándékozta meg a többezres
hallgatóságot.
A délutáni ebéd után pihenésként a dóm előtt sétáltunk.
Mi pécsi magyarok igyekeztünk minél kellemesebbé tenni
szemmel láthatóan kimerült északi vendégeink itt tartózkodá-
sát.Ezért kerültünk minden fárasztó témát.A hangulat valóban
pompás volt.Ám talán a történelmi környezet hatására,vagy
a távolról érkezettek szellemi lelki élményeinek egyfajta
pécsi kulminációs tetőpontjaként , a csevegés egyre komo-
lyabb beszélgetéssé érlelődött.
Népeink zenei földrajzáról volt szó.
Máig felejthetetlen élményem az a szintézis,amivel közösen
jutottunk el Rómáig.Különösen az észtek világítottak rá,egy
létünket (vagy nem létünket) alapjában meghatározó igazság-
ra.Nevezetesen arra,hogy országainkat most és mindörökké
Nyugat és Kelet Róma határvonala kíséri végig,fel egészen
Észak Európa tetejéig.Róma es Bizánc.
Ez létünk és kultúránk szakadatlan próbája és identitás
életerejének produktuma.Erről tanúskodnak Pécs/Sophiane/
kelta-római-török-magyar emlékei.Tartu-Tallin-Viipuri -Helsinki
-Turku-Stockholm felé irányuló sétánkat kezdjük a Dóm kötárában.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A pécsi székesegyház jobb oldalán a kanonoki ház és plébánia mögötti renessaince kötárról van tehát szó.

Középütt vének szobrai állanak, (a 3:& 3(talon) folytatódik a mondat

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Lábjegyzet a 2 oldal lap aljára.

- :

Habár az ősi dallam kapcsolataink legújabb kutatási eredményei a "Bartók és Suomi" könyvben lesznek ismertetve,mégis hadd álljon itt két adat a pécsi reneszánsz kötár hangulatát élvezők számára. A "Pannonhalmi Szemle "1940(238-240)számában Dr Sámson Edgár ; Magyar szentek tisztelete Finnország középkori liturgiájában..című írás érdemel figyelmet,míg a Helsinkiben is tanult tudós bencés Sámson doktor finn barátja Dr Aarno Malin " Der Heiligenkalender Finnlands " Helsinki 1925 munkája adja meg a választ.

Továbbiakkal e helyt most tehát nem foglalkozva i s leszögezhetjük,hogy a Szent István király alapította pécsi püspökség és Katedrális Pannonhalmán Regensburgon a Hanza városokon át Nidaros,ig(Tromsö régi neve)és a svéd Upsala illetve finn Turku és Baltikumig tartott fenn máig ható

kezükben hegedűre emlékeztető húros hangszerrel. A téma igen elgondolkoztató.

A hatalmas római birodalom szinte semmi önálló zenei örökséget nem hagyott ránk. Figyelemreméltó, hogy olasz utődaik pont elnyomva és államiságukban megosztva lettek egy zenei világhatalom megteremtői. A kis Görögország zeneelméletét máig sem múlta felül senki. Elég csak arra gondolnunk, honnan származnak a ritmus, dallam, harmónia szavak és fogalmak. Ezért bír számunkra különös értékkel a tény, hogy a vének kezében lévő hangszer mégsem görög találmány. Ezt az alakjára nézve "fidula" féle vonós és pengetős hangszert Lajtha László szerint eleink már az őshazából hozták magukkal. Árpád magyar énekmondó hegedűsei ilyen hangszereken játszottak.

A kiváló német tudós, Kurt Sachs kimutatta, hogy ez az igen népszerű hangszer egy másik úton, Bizáncból is elkerülhetett a magyarsághoz, a magyaroktól, pedig egész Európába. Ez pedig egybeesik /XI.sz./ a pécsi dóm építésével. Nyilvánvaló, hogy a szoborfaragó művész közkedvelt és általa is jólismert hangszert örökítette meg. A pécsi Székesegyház tehát egy máig ele-ven történelmi vízválasztó mentén áll.- Ezt Kodály tanár úr mondta, akinek a dóm alatti Sétatéren játszótéri gyerekeket néző szobra ma már része Pécs történelmi örökségének.

Északról érkezett nyelvrokon vendégeinkkel útunk Kaposváron át Szombathelyre vezetett. Beszélgetésünk fonala a dóm mögötti romkertben húzódó római országúton folytatódott. Álltunk a híres "borostyán úton", mely Rigába vezet. Abba a lett városba, aminek fő utcája oly erősen hasonlít a kaposvári sétáló utcához. Ez sem véletlen. Ez is annak a győzelemnek az eredménye, amit

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

(ma Szombathely!)

István fejedelem aratott a pannoniai-savariai születésü Szent Márton lobogója alatt küzdve. Ez távolról sem volt egy vallási háború. Ezért érthetetlen, miért nevezik az ellenfél Koppányt máig is pogány lázadónak, holott ő a bizánci görög-keleti vallás nevében támadott. Ezt bizonyítják a korabeli Dél-Magyarország magyarjainak kapcsolatai a görög kereszténységgel és a cirill betüs írásbeliséggel. Mindez egy már folyamatban lévő céltudatos tevékenységre utal. A vallási-világnézeti ellentét mögött politikai tartalmú valóság állt. Ezért jelentett István diadala magyar függetlenségi győzelmet. Nem váltunk sem bizánci császárság, sem a német-római császár kiszolgáltatottjává. Hogy ez teljesen bizonyos legyen István kolostort alapított a mai Pannonhalma hegyén. A Saint Gillesi főapátságnak adományozta a Balaton déli partjától 20km-re lévő somogyvári bencés apátságot. Ezzel végleges szellemi szövetséget köt az államilag széthullott, ámde örökségében tovább élő és ható Rómával.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ezt a római örökséget találom meg a lett Rigából, Tartu és Tallin észt egyetemi városokból a túlsó finn partra hajózva, Naantali, Nousiainen, Ráuma és Turku utcáit járva. A nyugati tengerparton felfelé elérem Satakunta tartomány fővárosát, Porit. Makacsul követem Satakunta ütőerét, a Kokemäki folyót. A korai kőkorszak óta ez nyugat és kelet találkozóhelye, a finn Duna. Suomi itt kezdett lassan-lassan benépesülni. Körül—belül attól kezdve, hogy a 395-423 hun, gepida/keleti germán/ gót és szarmata támadások egymás után pusztítják Pannonia városait. Alarik gót király népe Itália felé zúdul. A Duna mentén vandálok menetelnek nyugatra a mai Spanyol- és Írországig.

Avitus római császár rövid időre visszaszerzi Pannonia egy részét 455-ben, aztán végleg sötét lesz.

De kik laknak ekkor Turkuban és Raumában? Csak az Urál és Volga felöl érkezettek? A délnyugati finn vidékek a mai napig több száz kelta, gót, ösgermán /német, holland, szász/ helység- és családnevet öriznek, melyek közül sok ismeretlen egész Skandináviában. (Suomi északi, de nem Skandináv ország/ Ezek a nevek megelözik a vikingeket (800-1050), Erich svéd király által kezdeményezett keresztes hadjáratokat (1050-1150), és az ezt követö svéd betelepítéseket. Ezeket még a régi viking sírkövek (rímu kö) sem ismerik. Viszont jól ismerik öket az egykori Danzig (Gdansk), Königsberg(Kaliningrad), valamint Lübeck vidékén. Hollandiában az 1150 körül elpusztult falvak nevei máig élnek, ugyanúgy, mint a nyugat-finnországi települések; pedig ök 600 óta finnek voltak. Mindez dél felöl érkezett és beolvadt ösökre utal, olyan Közép-Európával való szoros kapcsolatra, amikor Svédország még névleg nem létezett. Különös az is, hogy a finn népköltészetböl és archeologiából nyert adatok szerint a "pohjanmaai" ösfinnek római módon szervezett csapatai antik római harcmodort alkalmaztak. Életkor szerint elrendezett egységei élén a közelröl dárdát hajító fiatalok haladtak, miután kézi fegyverekkel közelharcba bocsájtkoztak. Könnyü páncélt (lustuu) viseltek és kis kerek pajzsot. Ludwig Schmidt német filológus, kultúrtörténész megjegyzi, hogy a keleti gótok Pannoniában, egy Caucalandnak elnevezett vidéken laktak. A név eredete kelta, aminek kiterjedtségére jellemzö, hogy német és írországi népeket és településeket neveztek így. /Ludwig Schmidt; Gesichte der deutschen Stämme (München 1936)/

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Nálunk Pécs és Sopron városokat is kelták alapították meg. A zenetörténetben is kimutathatók a kelta eredetű dallamkincs örökségei. Mozart Varázsfuvolájának "Bűvös csengettyű" című kórus betétje pl. Sopron és Regensburg környékéről származó kelta dallam. Ez a dallam kimutatható Írország és Délnyugat-Finnország népzenéjében is. Ezeket az ősrégi eredetű finn(-és magyar) dallamkapcsolatokat később a gregorián énekek tették gazdagabbá, a kereszténység felvételekor, ami végül finn komponisták Madetoja, Kuula és Rautavaara műzenéjében teljesül ki.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Kodály Zoltán tanította:

"Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra, meg újra nem szerzi meg magának."

Kodály szellemi hagyatékát idézem 1976-ban finn kutatóknak a budavári királyi kápolnában. Emlékezünk az egykori fejlett zenei életre utaló ének- és zenekarra, orgonistákra és zeneszerzőkre, egészen a mohácsi tragédiáig tartó kultúrára. Voltak-e, létezhettek-e vajon magyar-finn kapcsolatok, mit és mennyit tudhattunk egymásról?

Ptolemaios 1477-ben Bologna városában nyomtatott világtérképe még nem ismeri Európa északi felét. Viszont a másfél év múlva Rómában kiadott térkép már Scandia névvel, különálló szigetként tünteti fel. Ezt a dán Claudius Swartin tudósnak köszönhetjük, akinek Scandinavia térképét végre figyelembe vették.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ekkor 1485-ben a budavári királyi kapella művészeinek létszáma elérte a 40 főt. Mátyás idejében Buda az első európai város, amely a reneissancet Itálián kívül meghonosította. Ennek egyik legérdekesebb méltató ismertetését Castelli pápai követ 1483-ban, Rómába küldött levele tartalmazza. Ám megfordultak ott sokan mások is, s nemcsak dél felöl.

Ekkor a Svéd Királysághoz tartozó Finnország 1492-ben még keleti tartomány megjelölésével szerepel az okmányokban. Az állandóan lakott területek sűrűségét alapul véve a lélekszám néhány százezer, -főként az ország délnyugati-déli vidékein, mint Turku, Rauma, Porvoo, Viipuri városok körül. Finnország keleti, északi részei,-Savo és Lappföld-, még sokáig lakatlanok.

A szomszédos svéd földön már elviharzott az Engelbrekt vezette, parasztfelkelés, aminek fontos tényezője, hogy a szerveződő polgárság is részt vett benne.

A dán uralom után, mely a finn és észt parti városokat is pusztította, kialakultak a rendi monarchia alapjai.

Finnországban pedig egy demokratikusnak nevezhető szabad paraszti kultúra vidéki társadalma él és fejlödik. A római katolikus egyház részeként, az ország már akkor Európához tartozik. Turku katedrálisa /1200/ egyben erödítményként is védte híveit. A turkui várat 1270 után kezdték építeni. A domonkos, majd ferences barátok kolostori iskolát alapítottak. 1270-ben elkezdte müködését a katedrális iskolája. Az első továbbtanuló finn ifjak 1200 végén indultak Párizsba, ahol 139 fő szerzett egyetemi diplomát. A svéd fennhatóság dacára Finnország igen szoros kapcsolatban állt a német egyetemekkel is. Feltételezhető, hogy Regensburgon keresztül Pannonhalmával is kapcsolatuk volt.

Könyvtáram egyik facsimile dísze az 1488-ban Lübeck Gothan nyomdájában készült Missale Aboense - Turkui Misekönyv. Ez tartalmaz egy misét az Árpád nemzetiség szentjeiért. Samson Edgar bencés

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

kódexkutatóval közös cikkét a Helsinki egyetemi lektor iránti tiszteletből mellékelem cikkünket a Pannonhalmi Szemle 1940 számából.

Megítélésem szerint ez jóval több, mint egy kortörténeti érdekesség. Az a tény, hogy Turku, Rauma és Viipuri fontos nemzetközi kereskedelmi találkozó helyek is voltak, magától értetödövé teszi a magyar aranypénz régészeti leleteket. A párizsi egyetemnek két ízben is volt finn és magyar rektora.

Az egyház körül kiépül a népmüvelés, illetve a tehetségek felkarolása. Ezt a párizsi egyetem finn rektorai és az 1450-ben megválasztott turkui püspök, Olaus Magni (Magnus) irányították. Szerencsés módon a finn püspökök egyben magas állami és politikai méltóságok is voltak,- kivétel nélkül a nép fiai. Hiszen a finn irodalmi nyelvet megalkotó halászfiúból lett tudós-püspök,

M

Mikael Agricola neve is földművest jelent.

Több helyen olvastam, hogy a svéd zeneművészet sokkal nemzetközibb, mint a finn.

"A svéd udvarban sokféle nemzet művészei működtek és hatottak, míg ezzel szemben Suomiban még csak királyi udvar sem létezett" -írja a finn egyetemi tankönyv. /A témával kapcsolatban e könyvemben teszem közzé az 1984-s svédországi kutatásaim éredményét./ A Svéd Királyi Udvari Zenekarban már az 1500-as években voltak kitünő fúvós muzsikusok. Pontosan a magyar kultúra elleni támadás évétől, 1526-tól szerepelnek írásban is finn nevek. Pl. Finne, Paul, Matts, Thomas, Jöran, Jöns és Pelle. A Finne megjelölés (svédül=finn)nemzeti származást jelent, nem pedig családi nevet. Ugyanígy jelölték az egyéb nemzeti eredetet, a Polack, azaz lengyel, illetve Unger - magyar szavakkal. Ennek megfelelően követhetjük nyomon a polakka, vagy az ungaresca táncokat. Tény tehát, hogy Európa egyik legrégibb állandó udvari zenekara Stockholmban alakult meg és ebben a zenekarban 9 finn muzsikus működött. Kilenc tehetséges finn ember.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Itt kell azt is megemlítenem, hogy az összes svéd háborút végigharcolt finn lovasság áldozatával a 30 éves háború végén megszületett a svéd nagyhatalom harmadik legnagyobb megyéje, Suomi, és harmadik legnagyobb városa az észt Tallin.

Egészen biztos, hogy voltak spontán találkozóink.

A lengyel költő Kochanowski által megénekelt "Valentini Bacfarc Transilvani"...-azaz a brassói születésü Bakfark Bálint, 10 évig élt a litván király vilniusi / Vilnas/ udvarában.

Mint a Pannonia fővárosának Székesegyházának egykori orgonistája (Pécs), különösen jó érzéssel fedeztem fel öt egyszer: "Bacfarci Pannonii"ként.

TYRVAA.

Nagy meglepetés ért, 1978-ban, amikor "Suomi Munkácsyja", Akseli Gallén Kallela festőművész szülőfalujában jártunk. A Turkutól nem messze lévő Tyvää (Türvee) községben a festő rokonai után kutatva magyarokra leltem. Itt élt pl. 1540-ben Michael Ungeri (Mihály Magyar). Miután az okmányokat svéd földmérő adóhivatalnok és plébános kezelte, fennáll a gyanú, hogy így lett a finn Unkari fül után svédes Unger. /Mai leszármazottai már Mattila néven élnek./ Az említett magyar férfi katona-földmüvelő volt, aki igen szép házzal és gazdasággal rendelkezett. Ugyanitt szőlőt és körtefát is találtunk, amit még az ősrégi telepesek hoztak valahonnan. - Elgondolkoztató, hogy hányan hányfelé futhattak a Mohácsi vész után a budai udvar muzsikusai? II Lajos király budai capellája (énekkar), Gregor Liebhardt nevü basszistája pl. együtt menekül német földre Mária királynéval, 1526 augusztus végén. Így lett belőle I Ferdinánd udvari énekese. /Házi Jenő: II Lajos király udvari zenésze. Soproni Szemle, 1965. 177./

A Mohácsi vész előtt néhány évtizeddel igen élénk volt a kapcsolat Zsigmond király budai udvara és a balti német lovagrend marienburgi (ma: Marlburg) székhelye között. Erdélyi magyar zenészek szerepléséről és jutalmazásukról is tudunk. /Századok, 33. (1899) 111./

A kitünő északnémet zenetörténész, Kiel város egyetemének Zenetudományi Intézete igazgatója, Walter Salmen kimutatta magyar és bajor vándorzenészek szereplését, 1520 körül, Augsburgban és a szászföldi Zwickauban. Ezek a városok két príma orgonistát adtak Turkunak és Stockholmnak.

Az is köztudott, hogy milyen sokat adott Krakkó Északnak. Ezért lehetséges, hogy a budai és krakkói muzsikusok élénk kapcsola-

tai magyar-észt-finn-svéd kihatással is bírtak.

1518-ban Zsigmond lengyel király és Sforza Bona esküvőjén II Lajos király négy budai lantosa muzsikál. /Történettár,XXII.67./

A krakkói udvari zenekart egy Budáról elszármazott karnagy, Henricus Finck vezette. A magyarok itt is szívesen látottak voltak.

Feltétlenül meg kell említenünk, hogy Gustav Wasa, svéd uralkodó (1523-1560) fia, a Turku helytartójából finn uralkodóvá lett János herceg (később III János király) is igazi reneissance udvari kultúrát tartott fenn Turkuban.

Amikor pedig Zsigmond lengyel király 1592-1600-ig svéd király is lett, Wasa-Sigismund néven, valóságos nemzetek közti zenei kapcsolatok jöttek létre.

Az egykori Danzig (Gdansk), amely Balassi Bálintot is megihlette, fontos külpolitikai állomáshely volt. Kikötőjén keresztül egész Európába eljutottak a magyar termékek és a kultúra. Ezért látható pl. az egyik patríciusházán Hunyadi Jánost ábrázoló dombormű; tisztában voltak vele mit tett Nándorfehérvárnál (1456). Innen háborúzott Báthory István is, Erdély fejedelme, lengyel király, a Balti tenger feletti uralomért. Egyes ütközetek átcsaptak Finnország északnyugati területeire is. Így kerültek és maradtak itt végleg magyarok az 1582-s békekötés után. Ezért található magyar őstől örökölt finn családnév: Katona.

A XI. század végén Báthory seregei 50 évre megszállták Észtország déli részét. Minthogy a lengyel király 1586-ig egyben Erdély fejedelme is volt, komoly létszámú magyar haderővel is rendelkezett. Több ezer huszárja telepedett le észt földön. Magyar katonák kis számú , svédországi letelepedésének vannak nyomai a 30 éves háborút követő Westfáliai béke után is.

Ha valaki Szirákon jár a Teleki kastélyban, érdemes tovább

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

menni Buják váráig, ahonnan 1593-ban Báthory István kiüzte a törököket. A szomszédos Ecseg templomából származik a magyar ötvösmester öntött, áttört díszekkel ékes arany kelyhe,ami csak még egy helyén látható, a délsvédországi Göteborg város múzeumában! Már e svéd város alapításakor sok volt a holland, angol, skót, ír és német. Ez volt a svéd keletindiai gyarmati kikötő, melyen keresztül a különböző népek muzsikusai is eljuthattak egész Észak Európába.

Milyen lehetett a finn élet a feudalizmus megszilárdulása idején? - Akárcsak a latin nyelv, a feudalizmus is jó száz év késéssel érkezett meg Svédországba, amely helyenként sohasem alakult ki. A gazdaság sok helyen jól működött, shabár a várurak lankadatlanul próbálkoztak a paraszti és polgári jogok nyírbálásával,-egészében véve különösebb panaszra nem volt ok. A bérleti szerződés biztosította a földetművelők lét- és életkörülményeit. A bajok az állam sajnálatosan gyenge mivoltával kezdődtek. Finnországot rendeletekkel kormányzó svéd helytartó, Klaus Fleming önzése nagyobb volt az intelligenciájánál.

Északnyugat Finnország jómódú falvaiba svéd katonai táborokat telepítettek, amelyeket élelmezni kellett. A parasztságtól megtagadták ősi jogaikat, állataikat elvitték, családjaikat zaklatták. Amikor Stockholmból parlamenti döntés útján feloszlatták ezeket a táborokat, Fleming egyszerüen eltitkolta a hírt. Ugyanakkor megakadályozta, hogy a finn parasztok küldöttsége Stockholmba utazhasson Károly herceghez, mert így kiderült volna a jogtalan adóztatás. A hivatalos történetírás szerint lázadás tört ki. /A magyar egyetemisták is ezt ismerik./ 1992 augusztusában Seppo Kankainen történész népfelkelésnek, szabadságharcnak nyilvánította, joggal. (1596-1597)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Hasonló indulatoktól vezetett cseh hazafiak 1618 május 23-án jelképesen a prágai vár árkába lökik a habsburg küldöttséget. Kitört a népfelkelés, mely a 30 éves háborúba torkollott. Vajon hol és hányszor kerültek össze magyarok és finnek? A habsburg seregbe besorozott magyar, valamint a svéd vezénylés alatt harcoló finn katonák egymás ellen harcoltak 1618-48 között. Az 1606-os bécsi békében Bocskai a magyar sérelmek orvoslására kényszerítette a Kamarillát. Hirtelen halála után Bethlen Gábor : menti meg Erdélyt, a cseheket segítve, pedig 1619-ben megindult Bécs ellen. Eljut egészen Pozsonyig, ahol elfogadja a királyi címet, de a koronát soha. Megköti a nikolsburgi békét, amit II. Ferdinánd nem tart be. Ismételten megszegi a magyar alkotmányt, ami miatt Bethlen a habsburg ellenes európai protestáns koalíció tagjaként még kétszer megtámadja. Itt is bőségesen volt alkalmuk együtt muzsikálni, táncolni a magyar és a finn katonáknak. Ám ismét egymás ellen fordulunk, amikor a Prágába benyomuló svéd-finn haderő ellen harcoló egyetemisták között a ma-
1 it tanuló
gyar diákokat is ott találjuk. Bethlen 1626 őszén a visszavonuló svéd- finn csapatok segítségére siet, Wallennstein osztrák császári hadvezér ellen. Ekkor Szécsény vára a főhadiszállás. Bethlen sógorságba kerül Gusztáv Adolf, svéd királlyal, amikor felesége lett a brandenburgi választófejedelem lánya, Katalin. Máig is áll Kassán a szép Feketeˇ Sas Fogadó, ahol 1626 márc.2-án, 1 hétig tartott Bethlen Gábor és Brandenburgi Katalin lakodalma. Különben mindketten zenebarátok voltak, akik aktívan muzsikáltak is. Mennyegzőjük nemzetközi művészgárdájának kapcsolatai is igen régiek voltak. Itt találkoznak pl, a Budán és Krakkóban járt muzsikusok Brandenburgi György őrgróffal is. Az esküvőt Erdély aranykora követi, melyet belpolitikájában a

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

vallási és nemzeti türelmesség, a gazdasági élet, a művelődés fellendítése jellemzett. Bethlen kiadatja saját költségén a román nyelvű Bibliát, amivel megvédte e nyelvi kisebbség egyházi úton való elszlávosítását. Ápolta a nyugati kapcsolatokat, diákokat küldött a külföldi egyetemekre, s külföldről hozatott tanárokat a híres gyulafehérvári főiskolájába. Ez irányú munkásságáról még John Milton is így emlékezik:

"Nor is it for nothing that the grave and frugal Transylvania sends out year ly from as far as the mountainous borders of Russia, and beyond the Hercynian wilderness, not their youth, but their statesmen, to learn our langauge and our theologic art." /Areopagitica/

Finnország és Erdély kapcsolatai igenis léteztek, ha szerényen is. - Buda 1686-ban felszabadul a tíz hétig tartó küzdelem után , és I.Lipót egy Petneházy Dávid nevű magyar huszárt aranylánccal tüntet ki, aki elsőnek tűzte ki a magyar lobogót.

Erre is másfélszáz évet kellett várnunk, hogy a német vallásháborúk, a 30 éves háború, illetve az osztrák és francia uralkodói versengés véget érjen.

Széchényi György, esztergomi érsek újra felszentelheti a törökök által mecsetté átalakított budai Mátyás templomot.

Camalduliai Ambrus német utazó még megcsodálhatta 1417-ben a hatalmas Budai Palotát, mely Mátyás és Aragóniai Beatrix esküvőjével még emlékezetesebb lett (1476). A Palota 1686 júl, 20-án felrobban és kiég, ezzel a középkori Magyarország zeneművészeti központja elpusztul.

Buda 1686-os felszabadulásának kapcsán többször megemlékeznek svéd, spanyol stb keresztény népek önkénteseiről, csak a finn katonákról nem esik szó soha. Pl. a Bécsi kapu mellett spanyol

nyelvü emléktábla van. A Bem tér és a Fő utca torkolatánál a régi Kakas kapu előtti térről indultak rohamra a brandenburgi és a svéd-finn csapatok. ..Új fegyverrel, a szuronnyal támadtak. Itt lenne az ideje, hogy finn nyelvü emléktáblával emlékezzünk róluk.

Köztudomású, hogy a Lech folyón elsönek átkelt finn hakkapelita katonák mindenhol a svéd haderő élén jártak. A legtöbb veszteségük nekik volt, mert egy sem akart élve fogságba esni. Szobruk 1690-ben a szövetségesek már Erdélyben voltak és 1697-ben bevették Zentát és Belgrádot. A török után nem várt osztrák elnyomás következett. Ugyanekkor zajlott le a német földesurak elleni svéd parasztlázadás. Ezután a fiatal XII. Károly lett a svéd király, aki az egyidöben vívott és megnyert orosz-lengyeldán csaták után 1709 június 28-án elveszíti Nagy Péter javára a Poltavai (Pultava) ütközetet. Ekkortájt segítenek utoljára svéd -finn katonák a magyaroknak, méghozzá a rosszemlékü Romhányi csatában X

1710 január 22-én csaptak össze Rákóczi és Sickingen. A magyar és svéd lovasság már a mocsárba szorította az ellenséget, amikor azok, a lengyeleken áttörve hátukba kerültek. A másik oldalon győzött alföldi hajdúk üldözés helyett a hadizsákmány után indultak. Szomorú ára lett a "morbus hungaricusnak". Romhányban a Szátok patak felé vivö úton ma magyar, svéd, lengyel szövegü emlékoszlop áll. Indokolt lenne azt finn és német felírattal is kiegészíteni. A csata színhelyén 100 svéd, finn, lengyel, 300 magyar, 1300 osztrák halott pihen. Ma is áll a Lókos patak régi köhídja, előtte az 1795-ben felállított Szent János szobor.

A Galga folyó mentén a jobb parton érjük el Galgahévízt. A [redacted] vert magyar sereg és segítöik itt táboroztak 1710 január

X.

/A csatát Markó Árpád tudós történész kutatta.Hü barátja Dr Tóth Gyula történész,tanár szives segitségével közlöm -egyenlöre- rövidítve az ütközet magyar-sknadináv adatait.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

22-től februárig Rákóczival. A városháza udvarán emlékfák állnak. Vajon milyen énekek szállhattak itt a tábortüzek mellett? Magyarul, svédül, finnül és lengyelül ?

Londonban Händelt ünnepli a közönség. Európa 1456-ban megvédett és 1526-tól nem vérezni hivatott másik fele a művészetnek hódol. Händel:Rinaldo című, angoloknak szerzett, első olasz nyelvű operáját az új Haymarket színház 15 estén át ünnepli telt házzal. 1713-ban az Utrechti békekötés tiszteletére komponált Te Deum-át hallgatják a Szent Pál katedrálisban. Ezalatt Magyarországon a Szatmári béke utáni kompromisszum adta keretek között próbálnak új életet kezdeni. Végül XII. Károly is hazaindul Törökországból, Erdélyen át,-1714-ben. Útja során Pesten is megszáll az V. kerület Váci utca 43sz. házban.

Legutolsó hadi és zenei érintkezésünk 1742 aug. 24-vel datálódik, amikor az orosz-svéd háborúskodás Helsinki fegyverletétellel végződik.(1741-43) / A város központjában, a mai buszpályaudvaron./

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Nagy Péter idősebb bátyjának, V.Ivánnak (Joann) leánya Anna Joanovna 1730-ban követi a trónon II. Pétert. Elkezdődik a Romanov dinasztina hatalmi harca. Anna parancsára orosz hadak szállják meg dél- és északnyugat Finnországot. Közöttük volt egy moldvai eredetű magyar lovas alakulat, akiket von Kinderman báró a svéd-finn királyi sereg üldözésére rendel;- egészen Vaasaig (Vászáig), Laihiáig jutnak. A hivatalos svéd történetírás szerint fokozatosan vonultak vissza, 1743 nyaráig. Csak nemrég mutatott rá -finnül is megjelent tanulmányában Person svéd történész, hogy a svéd uralkodókörök csendes támogatásával maradt 10 000 orosz és egyéb katona 1 évig Finnországban. A velük való fenyegetéssel tartották féken a svéd anyaország

lázadó déli részét, ahonnan ezrek vándoroltak USA-ba.
Vaasa közelében azóta (1800) átépített Laihia templomában magyar nevü katona /Nagy Balázs/ által ajándékozott réz gyertyatartóra hívták fel a figyelmemet. - Vajon találkoztak-e magyar huszárok Mária Ungarival Tyrvää (Türvee) faluban? A korabeli dokumentumok szerint 4 módos magyar, illetve félmagyar család élt ott Hála Istennek atrocitásokról nincs adat, -annál több akad viszont Karjala (Karélia) határán, ahol az 1741-től rendszeressé váló cári rablóhadjáratok ellen a sorsára hagyott lakosság kénytelen volt védelmét maga megszervezni. Híres vezérük volt a gerilla-földmüves Lauri Roivanen (elesett-15.11.1750), aki örökre elijesztette a falvak hívatlan vendégeit.
A Turkui Zeneművészeti Társaság élénk kapcsolatban állt Közép-Európával. Könyvtárukba rendszeresen érkeztek a kor legjobb zenei szaklapjai. Így pl. 1790-től az Allgemeine musikalische Zeitung. Tájékozott ízléssel választhattak tehát új müveket és más zenei központok élményeit közvetitő szólista vendégszereplöket. A vezető hivatalnokok zenét pártoló jóindulatát távolról sem minden esetben élvező turkui polgárság nem versenyezhetett a svéd királyi udvar anyagi lehetöségeivel.
1780 táján alakult ki véglegesen az obligát kíséret a bécsi klasszikus hangszeres müveinek szerkezetében. Haydn muzsikája már ekkor jelen van Turkuban,- 10 évvel a Zeneművészeti Társaság létrejötte elött. Sok kölcsönzött és másolt mü is idevándorolt. Ott található meg az Észak-Svéd Upsala város egyetemérol báró Per Eberhard hagyatéka (20.10.1777), Haydn hat fuvolakvártettje. /Stockholmban már 1781-ben bemutatják a Haydn szimfóniákat, öt szimfóniáját, pedig Turkuban./ Kottatárukban nemsokára (Hollandiából) 53 szimfónia, 70 kvartett, 16 trió (hege-

dű, cselló, fuvola), 2 zongoraverseny, 10 szonáta, zongorástriók, szólók vannak.

Vajon eljutott-e az igazi magyar zenei hang északra? Igen! Mind a holland és dán, mind pedig a norvég, svéd, finn muzsikusok kedvelték Haydn 1796-ban, Bécsben kinyomtatott G-dúr trióját. Két első tételének hangulata illik az északi népzene ihlette közízléshez, utolsó tétele, pedig egy jól sikerült magyar csárdás. Ekkor jelenik meg Stockholmban Kämpfer József (Joseph), magyar nagybőgő virtuóz, aki 1782 november 10.én és 27-én a lovagtermében hangversenyezik. A feljegyzés szerint különleges szólókkal és obligát zeneművekkel szórakoztatta a hallgatóságát, Megemlítik még, hogy Magyarországon született és az osztrák hadsereg horvátországi támaszpontján (Károlyváros) nött fel. A nagybőgőnek (contrabassnak) vált virtuóz művészévé.

Őt követte egy Beyern (vagy Beyer) nevű bécsi hegedűművész, Abraham Fischer professzor Oxfordból, aki Anglia első számú hegedűművésze és Heinrich Kummer fagottista Drezdából.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Elképesztően sok és sokfelől érkező művész, Európa legjobbjai-, szinte hetente hangversenyezik a Svéd Királyi Udvarban. Pl. Isidore Berhaume hegedűművésznő Párizsból, az Oldenburg herceg udvari zenekarának koncertmestere. /Később elcsábítják Szentpétervárra, ott is hal meg dúsgazdagon, 20.3.1802-ben/.

Krisztina svéd királynőhöz hasonlóan, Katalin cárnő is művészeket gyűjt udvarába. Így kerül élete végéig Pétervárra Giuseppe Sarti /1729-1802/, Velence konzervatóriumának igazgatója, Miláno dómjának karmestere. Olasz operatársulattal vendégszerepel Dániában, ahol udvari karnagy lesz. Közel 20 olasz operáján kívül 4 dán nyelvűt is szerez. Őt 1784-ben hívja Katalin Pétervárra. Itt még zeneiskolát is szervez, Potyemkin herceg birtokán,

később pedig konzervatóriumot Péterváron. Végül megírja a számunkra 1849 miatt rosszul csengő neve Paskievits herceg segítségével a Te Deumát, melynek partitúrájában ágyúlövéseket is előírnak. Katarina II. Pétervárra szerződteti Giovanni Paisiellot, a Nápolyi Konzervatórium igazgatóját. Orosz földön komponált Sevillai Borbélyát csak Rossini műve múlta felül. Később Párizsban él és Napoleon kedvenc muzsikusa.

Ennyi felsorolhatatlan gazdagság mellett mi jut a magyar-finn kapcsolatoknak? Ránk az 1809-s elvezető Petőfi tehetetlen mérgében kigúnyolt , Győri csata vár. A svédeket a franciából svéddé lett királyuk, Bernadette fogja megmenteni.

(Korábban Napoleon marsallja)

Milyen volt Turku Zeneművészeti Társasága 1796-ban? Haydn ekkor 58 éves, s herceg Eszterházy Miklós zeneigazgatója, már 30 éve Kismartonban. Európa szerte szeretett híresség, aki már túl van legtöbb, legértékesebb kamara- szimfónikus művei, valamint miséi zeneszerzői munkásságán. Ám a világhírt csak Londonban fogja hírtelen megízlelni. A herceg halála után Bonnban megismertetik az ifjú Beethovennel, aki nemsokára Pozsonyban hangversenyezik. Egy évvel később Londonban üti szíven Mozart halálhíre. A Varázsfuvola humanistája a szegények tömegsírjában pihen. Requiemjét Süssmayer fejezi be.

ZENEAKADÉMIA

Haydn pedig klasszikus szoborként elnyeri a máig változatlan népszerűségét. Muzsikusai is sokfelé megfordulnak. Kämpfer József működését kutatva, sok kitűnő művész neve köszönt ránk Stockholmban. Kuhlau itt is zongorázott. Wien is elküldte nagyszerű fuvolistáját, Franz Thurnert. A következő bejegyzés Eszterházy és Haydn zenekarának két virtuóz vadászkürtösének hangversenyeiről tudósít. /1798 jan 10 és 16./

Wilhelm és Joseph Steinmüller testvérek is Kismartonból indul-

tak el. Svédországi tartózkodásuknak sajátságos hangulati mellékzöngéje, hogy a pompás nemzetközi koncertélet mellett az 1771-ben, németek alapította Stockholmi Zeneakadémia anyagi csöd szélén áll.

A virtuóz hangversenyélet után, 1700-1800 körül születik meg az esztétika tudománya. Addig a gondolkodás szeretete és művészete /filozófia/, ugyanúgy a görög tekné /technika/ terminusával méretett, mint akár a költészetet is szobrászi, fafaragói ügyességgel egyenrangúnak tekintő műbírálat. Ezért volt fontos, hogy Bakfart és Balassin kívül a virtuozitásával együtt komoly elő-adóművésznek elismert Kämpfer is képviselte magyarságot. Ilyen értelemben is fontos kultúrtörténeti érték a Pécsi Székesegyház melletti muzsikus emlékmű. A Pétervárról úton hazafelé kirabolt vak Weidinger Imre fagottművész és Antmann Prosper fuvolaművész nem csupán virtuózok. Ők a nemzetek közötti határokat átjáró művészeti nagykövetek.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Kudarcoktól terhes katonai együttműködéseink "heidutzken dantz" hajdú és pásztortánc töredékei és végtelen rögtönzött variánsai végre maradandó művészetként terjednek északon is.

Haydn A Rondo all'ongarese-Magyar Rondó- G-dúr zongoratriójának utolsó tétele méltán idézhette fel a Rákóczi szabadságharc utolsó vesztes csatáját követő magyar, svéd, finn, lengyel táborozás napjait is. Az itt már verbunkos elemeket is felvillantó muzsika egészen Bartók -Kontrasztok triójáig mutat előre. Természetes tehát, hogy ezt Szigeti József ugyanott fogja majd előadni, ahol egykor Kämpfer és társai szerepeltek.

Finnországban pedig Haydn D-dúr zongoraversenyét kedvelik, annak rondo "ungaresca" utolsó tételével. De volt-e magyar szerző is képviselve? - Igen. A Párizsból Pétervárra költözött Er-

Fodor József (1794-95), hercegi karnagy és zeneszerző, aki korábban Hollandiában működött. Innen jutott el Turkuba a vonósnégyese és hegedű versenye. Ugyanitt találjuk a finneknél igen népszerű Pleyel Ignác műveit is. Ez az 1790-s évek kedvelt komponistája Bécs zenei neveltjeként jut Itáliába és Franciaországba. Sokáig gróf Erdödy karmestere. Így jut el Turkun át Suomiba, ahol tanárát, Haydnt oly igen szerették. De éppoly jól ismerik itt az Erdödynél 7 évig működő cseh tehetség I.B.Vanhal kamarazenéjét is. Hiszen ő az, aki komoly érdeklődést tanúsít a magyar tánczene iránt. Turkuban már hét Mozart szimfónia van, ám ennél sokkal többet mutatnak be. Szinte elsőként szerzik be Hollandiából (Hummel cég) a Varázsfuvola nyitányát. Itt tűnik fel a "cseh Mozart", Leopold Kozeluch, 1796-ban. Hangszeres művein kívűl a zongorát egyedüli szólóhangszerként kezelő felfogása teszi őt érdekessé.

Turku nem csupán a zenei nevelés és ismeretterjesztés terén jeleskedett. A korszakoktól függően jó, vagy rossz körülmények közepette működő Társaság tudatosan kereste és támogatta az alkotókat. Közülük a legkitűnőbb Erik Tulendberg (1761-1814) zeneszerző, hegedűművész és majdani finn kormány tisztviselő.

Itt most a magyar zenei elemeket képviselő Haydn műveket előadó kamaramuzsikusokat kívánom méltatni. Érdemei bármily nagyok is, Beethoven szimfóniái mégsem szerepelnek Turkuban 1816-ig. Stockholmban az 1800-as évek előtti hangverseny krónikák a nevét sem említik. Egyetlen Turkuban előadott zenekari műve a Megszabadított Prometheus /balettzene/. 1817-ben vásárolja meg a Turkui Akadémia a IV és V. szimfóniát. Mai szemmel ítélve elmondhatjuk, hogy Finnországban kb. 200 éve létezik szimfónikus zenekari kultúra, bármilyen királyi, vagy hercegi intézményes

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

támogatás nélkül. Mindehhez járul még az ország súlyos történelme és az a tény, hogy sok művésze az otthoni lehetőségek hiányában a külföldet gazdagította.

Van a turkui könyvtárban egy Beethoven mű, amely példaértékűen kapcsolja össze a kor magyar és finn zenekedvelőit.-Nagy vonósötös, opus 4. A szakemberek és zenét ismerők egyhamar ráismernek az I. szimfóniára, csak a szakirodalom nem veszi ezt tudomásul. A rejtélyre ismét Haydn ad magyarázatot. A Londonban írt Teremtés szövegét báró van Swieten, császári könyvtár igazgató fordította németre. Személye fontos iránytű, mert ő volt a főnemesek társaságának ügyvezető titkára is. Ő az, aki ötszáz aranyat szavaztat meg Haydn javára, hogy a Teremtés megszülethessen, bár a bemutatóját 1799 jan, 19-én nem túl nagy megértéssel fogadták, Schwarzenberg herceg palotájában. -Annál inkább Stockholmban és Turkuban.

A Schwarzenberg, Liechtenstein, Auersperg, Lichnowsky családokon kívül a Társaság magyar tagjai voltak: Kinsky (követ Péterváron és Londonban), Apponyi (követ Párizsban) és Erdődy.

Évente egyszer zenei bemutatót rendeztek a császári könyvtár nagytermében. Lichnowsky herceg péntekenként hangversenyeket szervezett, egyik estjén bemutatja az ifjú zseni Beethoven Haydnnek ajánlott szonátáját (op.2.), a mester jelenlétében. Ekkor Apponyi arra biztatta Beethovent, hogy szerezzen azt, amit eddig soha,-vonósnégyest. "Ezirányú tevékenységére irányuló ismétlődő figyelmezéseimre Beethoven kétszer is zeneszerzésbe fogott." - Apponyi emlékirata.

Elsőnek született a nagy hegedű trió (op.3.), majd a vonósnégyes (op.4.), az első szimfónia után (op.21.-1800), s annak anyagából átírt kvintett. Beethoven elégedetlen volt a kvártet-

tel és azt I. szimfóniájává írta át. Ezt mutatták be Turkuban.
Életem egyik legszebb hangversenyét a norvég fővárosban hallottam, 1979-ben. Egy ragyogó sorozat keretében elhangzott a kérdéses Beethoven kvártett, amit Apponyinak (Op.71 és op.74.) és Erdödynek (op.76.) ajánlott művek követtek.
Bár a XVIII. század eleje a polgárságé, bizony a Bécsi Szimfónikus zenekart is csak 1842-ben alapították. Haydn és Mozart halála óta egy emberöltő telt már el, és másfél évtizede, hogy Beethoven és Schubert is meghalt. Ugyanakkor Königsberg, Berlin Koppenhága, Stockholm udvari életének zeneművészeti múltját kutatva meglepően sok osztrák muzsikusra bukkanunk, akik közül sokan végleg észkon telepednek le.
Még az 1800-as évek elején is kicsik voltak a zenekarok. Zenei élet többnyire a főúri paloták, nagypolgári és egyházi otthonokban, templomokban létezhetett. A polgáregylet évente kétszer, karácsonykor és húsvétkor, rendezett hangversenyeinek minőségével Beethoven sem volt elégedett. Egy feljegyzésében "Geh Bauer" és "Winkelmusik"-ról ír.
A forradalmi változást végül Liszt, Thalberg és mások hozzák meg. Nem csupán ragyogó technikájukkal, hanem a zenét tolmácsoló alkotó személyességükkel. Pontosan ezért nagy jelentőségű Turku városa, aminek hangversenyélete szívósan a polgári erőből van fenntartva. Kultúrájuk nemzetköziségét bizonyítja még az is , hogy Thomas Byström, finn zeneszerző /Helsinki 1772-Stockholm 1839/ három hegedű-szonátáját Breitkopf és Härtel nyomtatnak ki Lipcsében, 1801-ben. Életében a klasszicizmus finn képviselőjeként tartották számon. A francia polgári kultúrát a Svéd Királyságba átplántálni óhajtó III. Gusztáv korában Bystről a tipikus "Kenner"és "Liebhaber", aki ezen túl még legfel-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

jebb pedagógusként tevékenykedhet. Ám az 1930-ban Finnországban megtalált szonátái értékes és határozottan nemzeti ihletésű zeneszerzőre utalnak. /Hubay Jenő játszotta őket./

Mindennek fényében távolról sem lebecsülendő a geopolitikai helyzetéből fakadó történelmi-politikai nehézségeivel küszködni kényszerülő magyar és finn nép találkozója, Közép Európa szívében, Bécsben. Ott őrzik ugyanis Koháry Mária 1780-ban szerzett klasszikus zongoraszonátáját. Egy műsorban szerepelt Byströmmel. Ekkor már egy sor finn városban voltak zenekedvelő emberek. Így Kuopioban (északkeleti finn város) a skót születésű Ramsay, megyei főispán alapít Zeneművészeti Társaságot, 1794-ben.

Finnországba Prága és Pest-Buda fuvallata Dussek közkedvelt négykezes szonátájával jut el. Stockholmban, pedig az ott tartózkodó finnek is élvezhetik a Francia Színtársulat előadását, az Operában. Az egyik címszerepet Madame Josephine Mainville énekli, akinek neve mellett svédül is ott állt, hogy "född", (született) Fodor. /Zongorista is volt. Apja a párizsi-pétervári karmester./

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Turkuban egy Stranensky nevű művész mutatja be Rohner klarinét szólókoncertjét és mintegy válaszként a turkui koncertmester, Norman magas művészi igénnyel eljátsza Kreutzer hegedűversenyét. A stockholmi zenekartól megvált Stranesky fagott- és klarinét szólói után egy Prágából hozatott üvegharmónikát is bemutat, -Mozart kompozícióval. /A művész további sorsa ismeretlen./ -Talán a XVIII.szvégi magyar művészek és művek is eljutottak volna Észkra, ha a történelem oly sokszor ismét közbe nem szól.

A hatalma tetőfokán világuralomra törő Napoleont már 1807 óta akadályozta Anglia. Az általa létesített tengeri-kereskedelmi

blokád ellen a császár Oroszországot hívta segítségül. Első Sándor vonakodott a tervtől. Végül 21.2.1808-ban elkezdődött a háború, miután Svédország nem zárta le kikötőit az angol hajók előtt. Finnország bizonyos területeinek orosz megszállását csak átmeneti időre tervezték. De amikor Oroszország David Alopaeus /egyébként finn születésű/ nevű nagykövetét Stockholmban letartóztatták, a cár kiálltványban tette közzé az országnak birodalmához való csatolását. Megemlítendő tény, hogy Napoleon és Sándor cár 1807-es Tilsiti (egykori Kelet-Poroszország) tanácskozásának császári jegyzőkönyveiben írásban is szerepel Finnország, mégpedig Suomi névvel,azaz saját nyelvén. Az 1807-es Tilsiti Porosz-Francia Békekötés után nyilvánvalóvá vált a finn föld stratégiai fontossága. A Finn Háború közismert eseményeit egészíti ki Persson svéd történész, a civil lakosság bátor helytállásáról. Ez egy totális gerilla háborút jelentett az ország teljes területén, az Ahvenanmaa (Åland) szigetcsoportot is beleértve. A cár országgyűlésen kellett, hogy tárgyaljon a finn nemesi és paraszti rendekkel. /Anders Persson: Gerillakriget; Finland 1808. Stockholm 1986./

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ennek eredményeként Finnország státusza Oroszországban -gosudarstvo-, állam az államban volt, nem pedig kormányzóság. Ezt csak az 1890-es februári manifesztummal próbálták aláásni, ami csupán az ország teljes különválását gyorsította fel (6.12.1917)

A mai Suomi a Haminai Békekötés (1809) után nyerte el határait. A korábban svéd háborúk győzelmeiben segítő finn katonák ezúttal Napoleon ellen harcolhattak. Kevesen tudják, hogy maga Kutuzov is félig finn származású volt.

A Népek Csatája után új élet kezdődött. Felélénkült a német zene hatása. A svéd barokk zene finn születésű képviselője, Johan

Helmich Roman 1758-ban meghal, helyébe olaszok, németek, hollandok érkeznek: Francesco Uttini, Georg Neumann, Vogler apát és mások. Dániában a német Peter Shultznak sikerült megtalálnia a dán nemzeti, zenei stílust. Az ő nyomán válik dánná Fr. Kuhlau, Kunze és Weyse. Igaz ugyan, hogy Dániában, -amint azt Jeppesen hangsúlyozza,- a költők és komponisták közelebb álltak a népköltészethez, mint pl. Svédországban. Ott Franz Berwald (1796-1868) vezetésével egy népzenével kapcsolódó, de arra nem igazán épülő bécsi klasszikus Cherubinire emlékeztető stílus alakul ki. Rendkívűl érdekes módon Finnország zeneművészete nem vált kozmopolitává. Ezt pont szíves vendégszeretetével együtt gyakorolt nemzeti jellegéhez való kötődésével érte el. Finné lett a Hamburgból Stockholmon át érkezett Pacius. Németté vált a lehetetlen hazai körülmények miatt Greifswaldba távozott kitünő finn zongorapedagógus, Carl Ludvig Lithander. Ugyanígy történt ez a fiatal B.Henrik Crusell (1775-1838), klarinétművész, zeneszerző estében is, aki a svéd Királyi Zenekar szolgálatába állt. Mégis finn maradt, mint hogy Liszt is magyarnak vallotta magát . Az itthon maradt Erik Tulendberg (1761-1814 Turku), végül is magas állami hivatalt töltött be az észak-finn Oulu városában. Ám az 1925-ben megtalált 6 vonósnégyese örökre megbecsültté teszik a nevét. Helsinki Egyetemének 300 éves évfordulóján, 1940-ben mindet bemutatták, - Budapesten is játszották Hubayék.

Volt idő, amikor Leipzigben kora legjobb fafúvós kamarazenéjeként hírdették a Crussel müveket. Útban Pétervárra, Turkuban koncertezett, ahol idős apját is meglátogatta, s ezalatt Wilhelm Wagner , Hessen legjobb klarinétosa Észak Európát járta. Ez komoly kihívást jelentett a magyar Hussek Károly számára,

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

aki megállhatta a helyét, mert leszerződtették klarinét szólamvezetőnek, Turku zenekarába. A szerződés tanításra és hangversenyezésre is kötelezte.Ez 1822 őszén történt, ekkor szakítani kellett a korábbi gyakorlattal, s úgy döntöttek, hogy újjászervezik a Zeneművészeti Társaságot. Szinte az első napokban 400 új tag kérte a felvételét. A kor körülményeit figyelembe véve ez példátlanul pozitív jelenség volt. Becslés szerint több magyar művész ismeg kellett, hogy forduljon az orosz-német-svéd-francia szolgálatban álló együttesek és impresszáriók által irányított pezsgő körforgásban. A magyar klarinétos emberként is megállta a helyét. Feljegyezték, hogy"...eräs unkarilainen klarinetinsoittaja, nimeltä K.Hussek kuului myös niihin ammatti-muusikoihin, jotka antoivat tukensa seuralle". - " Egy magyar klarinétművész, név szerint K. Hussek is azok közé tartozott, akik anyagilag is segítették a Társaságot.". -(x)

Egy Helsinkiből Turkuba költözött osztrák hegedűművész, Josef Gehring és egy lív földről Finnországba került első hegedüs, Christian Downer megszervezték a hivatásos hangszeres szólistákat! Szentpétervárról új hangversenyzongorát vásároltak és 1823 ban hat nagy kamarazenei estet tartottak. Downer (1795-1842) a Helsinki kikötője előtti, 10 percnyi hajóútra lévő [illegible] /ma Suomenlinna/, tengeri erődsziget parancsnokának, van Heiden gróf magánzenekarának hegedüse volt. Valamikor B.H.Crusell is itt tanult. Hussek is idelátogatott Johann Alander fagottossal. Egy ízben Karjala (Karélia) fővárosába, Viipuriba (Vípuri) is eljut és Szent Pétervárott, pedig Fodor magyar udvari karnagy fogadja. Hussek 1824 végén távozik Turkuból. Sorsáról többet nem tudunk. Turkui utóda Karl Schultze.

(x) Marianne Ringbom(Ringbum) "Turun Soitannollinen Seura"
1965 Turku TSS./23 oldal/

A sors szeszélye, hogy a magyar klarinétos pedagógus utóda pont Crussel tanítvány, Antti Addner. Másik híres tanítványa veje, a német Frans Preumayr, aki,Svédországot gazdagítja, amikor megfáradt tanára 1833-ban megvált az udvari szolgálattól.

Ezzel egy időre megszakadt a muzsikusaink közti kapcsolat.

Igaz ugyan, hogy a nagyszombati híres Praun Ottó hegedűművész 1828-ban Paganinivel vívott versenye után Szent Pétervárra és észt földre készült, ám útközben, Lengyelországban, megöli a tüdőbaj. Ő lett volna hivatott elhozni Végh, Eszterházy és mások Haydnék által is becsült korabeli magyar muzsikáját. De eljuthatott volna Turkuba a Pesten 1827-ben alapított Táborszky János vonósnégyese is, -Mozart és Beethoven avatott tolmácsai.-

Táborszky "Változatok egy magyar témára" című hegedűműve (1836) máig komoly értékkel bíró mű.

A Beethoven IX.szimfóniájának altszólóját éneklő Unger Karolina Székesfehérvárról származó (7.5.1824) sem juthatott el Finnországba. Barátja, Schubert, viszont Északon is széles körökben szólaltatja meg a verbunkos, már-már Bartók:Kontrasztok triójáig előremutató zenei jegyeit, "Divertissement á l´hongroise" (op.54. -1824) négykezes zongoraműve Ajánlás a tehetségéért kedvelt Eszterházy Karolinának, tőle.

A 22 éves Schubert 1818 és 1824 nyarán a Léva közelében fekvő Zselizi Eszterházy birtokon tanít és hónapokig élvezi a család vendégszeretetét. Itt született a Finnországban és Skandináviában oly sokszor és sokfelé játszott á-moll vonósnégyese (op.29) Ennek IV. tétele magyar ritmusokkal fűszerezett, a nép ajkáról hallott dalokból épített világ. A tiszta zenei romantika mestermüve az utolsó bécsi klasszikustól. Csak a zseni Schubert tudott ilyen nemzetközi humanista lenni a magyar ritmus és dallamvilággal való találkozásában. Noblesse oblige.

ZENEAKADÉMIA

Ilyen mivoltában tér vissza 1826-ban Bécsbe, tarsolyában a szép "Mutterlieder" dalokkal, amire végül felteszi a koronát a "Rosemunda" muzsikájával. Különös módon Haydn C-dúr vonósnégyese (op.76/3,1799) lassú tétele osztrák császári himnusszá lett variációs témája is magyar zene. Ezt Eötvös Károly derítette ki. A finn közönség ily módon tehát egy rábaközi magyar dalt hallhatott, éppúgy, mint az osztrák nagykövetet fogadó svéd udvar népe. A Bartalus Istvánnal barátkozó magyar földön is járt északfinn Clas Collan 1837-ben , Helsinkiben összeállított énekeskönyve is tartalmazza a Haydn komponálta "Gott erhalte Franz den Kaiser" (Isten tartsa meg Ferenc császárt) című éneket. Meglepő módon (svédesen) "oesterreichises Volkslied", azaz osztrák népdalnak ismerteti.

Így jutott hát el Finnországba Haydn Schwarzenberg herceg és főkancellár felszólítására írt és Ferenc császár születésnapján (12.2.1797) bemutatott osztrák himnusz, köntösében, a rábaközi magyar nóta.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Közben Stockholmban Kotzebue feldolgozásában a magyar Benyovszky gróf Kamcsatkai kalandjaival ismerkednek, Torsslow fordításában. Kotzebue Beethoven által megzenésített István királya már nem jut el ide. Viszont elég szembetünő a Rajnától - Baltikumig (1830-40) ünnepelt divatos német színházi romantikusok /Iffland, Raupach, Birck-Pfeffer/ iránti osztrák-magyar-olasz, illetve a finn-svéd-norvég ellenszenv. Ugyanez áll a hasonló francia és szláv szerzökre.

Itt fénylik fel a késő klasszikus, koraromantikus finn Byström, skandináv példák helyett Közép-Európához vonzódó egyénisége.
E gusztáviánus korszak finn egyéniségének alkotásai éppoly maradandóak, mint magyar kortársa, Sztáray Mihálynak (1749-1798)

a lipcsei Breitkopf Härtel, illetve Kozeluch által kinyomtatott művei, a bécsi Musikalisches Magazinban.

Finnország zenei életének gondjai mindig történelmi, politikai helyzetéből fakadóan anyagi természetűek voltak. Ebből következik, hogy a hangversenyéletet nem a honi tehetségek hiánya, hanem sokkal inkább az elvándorlásuk jellemezte.

Egyes szerzők elöszeretettel hangsúlyozzák /Erik Tawastjerna: Sibelius I-V. Helsinki 1978 (I.)/, hogy a Svéd Birodalom zenei élete 100 évvel járt Finnország előtt. Minthogy eme kijelentést konkrét bizonyítékok nem kísérik, ezt érzelmi töltésű argumentumként kell elkönyvelni. E kritika és egyéni gondolkodás nélkül átvett megállapítás további komikus elemmel bövül, amikor kénytelen vagyok emlékeztetni, hogy 1809-ig Finnország is a Svéd Királysághoz tartozott. A királyság fennállásának első napjaitól kezdve igen sok tehetséges finn ember gyarapította tehetségével az anyaország kultúráját. Közülük jónéhányan kerültek 166[illegible]ban magas hivatalokba, éppen a Kalevalából jól ismert individualista felfogásuknak és magatartásuknak következtében.

A magyar-finn zeneművészeti kapcsolatokat kutatva tünt fel, Svédország, Dánia, Poroszország szak- és közművelödési irodalmának visszatérö megállapítása, miszerint honi tehetségek hiánya miatt számos külföldit kellett ezekbe az országokba hozni. Tudatos és szervezett verbüválásról volt szó. Hasonló teljesítményre a finn nemesség és papság egyéni adományai, valamint a polgárosodó városok és a vidék által hozott áldozatok együttesen sem voltak képesek. Királyi udvarra, vagy köztársasági és parlamenti költségvetési bizottságra lett volna szükség. Ennek ellenére is a zenekultúra ösidők óta létezett, mert azt nem intézmények és ranghoz illö eseményeken való megjelenési kötelezettség tartották fenn, hanem a zenével lassan, de egyre

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

mélyebben megismerkedő nép ragaszkodása. Ez a magyarázat arra, mi késztette a szerény finn körülmények közé érkezett német Paciust végül is ittmaradásra és a finn állampolgárság felvételére. Esete távolról sem egyedülálló. Miután itt nem volt királyi, vagy elnöki mecénás, következésképpen elmaradt a holland, német, angol, francia művészek, tanárok, építészek, képzőművészek, hivatásos katonák és kereskedők lehetőség szerinti országokba való behívása és letelepítése, amint az a szomszéd országban (1809-ig anyaország) és Európa szerte történt.

Ez teszi különösen érdekessé a változatos történelmű és a kelet nyugat római szellemi határvonalon álló, Finnországba érkezett zeneművészek tevékenységének vizsgálatát. Ez különösen fennáll a korabeli Magyarországról idáig eljutott és itt hosszabb-rövidebb ideig működött művészek és pedagógusok esetében is. Hiszen az őket fogadó Suomira is állnak Kodály szavai: "...A magyar-puszta élete védelmére- századokon át már annyi vért ontott, amennyi elég lett volna egy nemzet teljes életére..." Valahányszor -rövid percekre- élni hagyták, rögtön hozzáfogott, hogy a világ kultúrájában kimondja, amit kimondani csak neki adatott, megépítse, amit más nem építhet meg."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ezt az eszmeiséget képviselte minden idők legnagyobb finn énekművésznője, Johanna von Schoultz, aki tudatos áldozatvállalással egész életét feláldozta, a nehéz sorsra jutott népének művelődéséért. Muzikális apja megyei főispán és bíró, Savo székhelyén, Kuopio városában. Talán az sem véletlen, hogy apját Poriban és Turkuban a kitűnő hegedűs és zeneszerző, Erik Tulindberg tanította. 1809-ben támadó cári haderő felégette kuopioi házukat. Amikor világossá válik az országnak Oroszországhoz való csatolása, Schoultz, hogy az új hivatali esküt ne kelljen le

tennie, Stockholmba menekül. Itt születik meg Johanna, 1813 március 6-án. 3 évre rá apja meghal, s a nyomorba jutott család a délfinn Sääksmäki* faluban húzódik meg, jólelkű rokonoknál. 15 évesen váratlanul nagy feltűnést keltő hangversenyt ad Stockholmban és Koppenhágában. 1831-ben őt is tagjai közé választja a Svéd Akadémia. Szent Péterváron Bellini és Rossini áriákkal arat sikert, amiről a szigorú kritikus azt írta, hogy egyetlen nagynevű énekesnő sem jobb nála. Jelleméről tanúskodik, hogy a világon mindenütt finn nyelven is énekelt.

A Napoleon tábornokából svéd királlyá lett francia Bernadette és párizsi felesége Désirée ajánlólevelével Johanna Itáliába kerül. Ott maga Giovanni Battista Velluti (1781-1861) tanítja. 1833-ban Párizsba hívja gróf de la Rochefoucould, az Opera vezetője. Itt rövidesen megkedvelik, Rossini leányának nevezi őt és operát ír számára, csakúgy, mint másik tanára, Bellini. Johanna hangja csengően tiszta, erős és hatalmas terjedelmű, amihez még zenei fogékonysága és egész szeretetre méltó emberi mivolta is járul. A Revue de Paris /1834/ írja: "Rossini fogadott gyermekének minden adottsága megvan, hogy az operák legnagyobb előadói közé emelkedhessen." Rossini 1000 frank óradíjért sem volt hajlandó tanítani egy milliomos lányát, viszont Johannától nem fogad el pénzt. Heti négy alkalommal tanítja és bevezeti születendő operái világába. Párizsban Johanna és anyja a Rochefoucould szalon gyakori vendégei. Angol, német holland, olasz, francia társaságban személyes jó ismerőseivé lesznek Auber, Liszt, Paganini, Thalberg, Lablache és a Bonaparte család. Figyelemre méltó feljegyzés szerint a fent említett személyek nem csak a hangját, hanem zongorajátékát is kedvelték. Johanna híres volt arról, hogy saját kíséretű finn népdalokat adott elő, -mai szóhasználattal élve ismeretterjesztő is volt.

* Szenvedő hazája önkéntes diplomatája.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Északi népének hálára, fizetésre, nyugdíjra igényt nem tartó önkéntes kultúrkövete volt. A nápolyi L´Omnibus írja (13.2.1836): "...A Sevillai borbélyban Schoultz kisasszony rendkívűli képességeivel szerzett mindannyiunknak örömet. Habár külföldi, külön feltűnt tiszta és kifogástalan kiejtése. Lágy, plasztikusan hajlékony hangjában óriási erő és szenvedély él. "

A Gazette de Sicilie híradása szerint a közönség dobogva, tapsolva kiáltotta, hogy ..."Giovane graziosa"...,- "tündéri Johanna".... Rossini és Bellini bemutatják őt Párizs egy másik hírességének, Cristina Belgiojosonak, akit Musset az értelem hercegnőjének nevezett, s aki 40 évig levelezett Liszt Ferenccel. Szalonjában ott volt egész Európa. Erre az ősrégi Trivulzio patrícius családból született nőre mondta Liszt: "Mindig örömmel játszom neki, mert intuitív füle van." Lombardiából elüldözte Metternich, erre Párizsban szalont alapított. Így jöhetett létre, hogy Johanna von Schoultz Európa legjobbjait tájékoztathatta Finnország sorsáról. Itt hallotta őt énekelni Chopin, Lafayette, Heine, Balzac és Liszt. Ezután következett Róma és Bologna, majd 1837 őszén Milánóban közreműködik Liszt saját szerzésű hangversenyén.

Régóta nem hagy nyugodni, vajon miért nem jutott el Liszt északabbra? Hiszen Teleki Sándorral (és kis híján Victor Hugoval) Pétervártól Moszkváig koncertezett /1843-44-ben/. Pétervárra Giovanni Battista Rubini, tenorista is elkísérte. Rubini átment Viipuriba, Liszt viszont továbbutazott Londonba, pedig már 1836 óta jártak rendszeresen óriási finn gőzhajók, egészen Londonig. Onnan Turkuig csupán 5 napig tartott az út. /Pl. a stockholmi járat hajójának gőzgépét már a Motala városban gyártották./

Igen komoly hazai hajótorzsadalom állt volna Liszt rendelkezésére

A magyar olvasó számtalan, unalomig ismert valós és valótlan történetet tud már az 1837 március 31-én lezajlott Thalberg--Liszt zongorás párbajáról. Ennek lényege Belgiojoso hercegnő diplomáciai sakkhúzása volt. Olasz menekültekre való hivatkozással közös jótékonysági estre kérte fel a két művészt, Párizsban. Finnországba erről csak a francia lapokból szerencsétlenül válogatott svéd fordítás jutott el. Liszt 3000 ember előtt eljátszotta Weber Konzertstückjét, amit egykor szerzője zongorázott, a nála vendégeskedő finn zeneszerző-klarinétművész barátjának, Henrik Crusellnek. Távolról sem csupán a Magyar Rondó az egyetlen hivatkozási alap Weber magyar zenei elemeket is felhasznált munkásságában. Crusell is hosszan muzsikált neki, s Karlsbadi felgyógyulása után Stockholmban nagy sikerrel mutatja be Weber műveit. Ha valaha, hát a Liszt-Thalberg verseny után kellett volna Lisztnek skandináv és finn körútat tennie. Erre, feltehetően a pesti árvíz miatt, nem került sor.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Thalberg már 1839-ben eljut Oroszországba, majd 1847 jún. 8,15 és 22-én Stockholmban zongorázik /erről nem tudnak a forrásmunkák/, de ők sem jönnek át Finnországba. Viszont Liszt tanítványa Louis Hall (Hallencreutz), koncertezik Stockholmban, a Lovagteremben, 1843.3.10-én. Őt követi híres párizsi tanítványa, Félicie Boireau, -13 és 29.12.1847-ben, a Börze Palotában.

Azért mégis léteztek hajszálerek! Helsinki zenei életének fénypontja volt 1838 tavaszán, a 28 éves norvég hegedűs zseni, Ole Bull látogatása. A zenebarátokat hidegen hagyta a német klasszikus Spohr híveinek Bull ellenes tüntetése. Május 22-én hatalmas közönség előtt játszott az akkor nemrég felépült pompás Seurahuoneban (Vígadó). /Kasselban Spohr is megkedveli,/

Így jut el 1839 tavaszán Pest-Budára, ahol az elöre lekötött 1 koncert helyett 5 estet ad. Végül Itáliában felfedezi öt Isabella Colbrank (Madame Rossini), énekmüvésznö és így találkozik Liszttel és Johanna von Schoultzal, Rossiniék otthonában. Még többször eljön Pestre, hogy Liszttel játszhasson, egy alkalommal egyenesen Helsinkiböl, Tallinon és Rigán át.
Helsinkiben Theodor Stein, hamburgi pianista hódít, Thalberg Hugenotta fantáziájával, Thalberg, pedig Pesten játszik (1845). Ám Pori, Viipuri és Porvoo ösi finn városok Beethovent értve szeretö népe nincs elragadtatva Stein felfogásától. Lisztnek volna tehát kiknek elöadni Beethovent, Schubertet. Helyette Bécs kedvelt zongoristája jött, August Mahler, akit Ernst követett és akik Lisztet is játszottak. Ernst a sikerböl ítélve kitünöen rögtönzött finn népdalokra. Még sok müvész jött és ment a bájos, nyári Suomiban. Így a nagy belga csellista, Adrien-François Servais ("Gervais"-nak írva), akinek unokáját, Misia Godebskát (Péterváron, francia-lengyel apától született), Liszt fogja majd beajánlani Párizsban Gabriel Faurénak. /Fauré és kamaraegyüttese Auer meghívására Péterváron és útközben, Helsinkiben is fellép/. (1910-ben) (*)
Liszt egyik leghíresebb tanítványa is Finnországból jött Weimarba. Alie Lindberg 1849. máj. 19-én született, Ahvenanmaa szigetvilág Turku közelében fekvö Kastelholma (1380-ban épült) várkastélyában. Apja a várnagyi szolgálatot látta el. Van valami jelképnél is sokkal több súlya, hogy a folytonos újrakezdés Finnországában a kis Alie csodagyerek, pont Kastelholma erödjében kezd zongorázni. A létesítmény egyfajta finn "újépületnek" is felfogható, mely hihetetlenül szép helyen áll. Amikor 1563-ban Turku vára elesett, ide hozták János herceget és nejét,

(*) Kálmán!
Ez tulzás – lehet, hogy Finnországban híres volt, de általában nem lehet öt L. egyik legkiesebb tanítványának nevezni!!

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Jagello Katalint rabságba. Ezzel végleg kudarcba fulladt Finnország teljes függetlensége (1917. dec.6-ig.) Az erőszakkal szétvert királyság híres zenekarát is világgá kergették. 17 hangszert és néhány muzsikust Stockholmba szállítottak, -mindez kísértetiesen hasonlít a budai zenészek Mohács utáni meneküléséhez. A leghíresebb turkui menekült az egykoron dán udvari karmesterből, János herceg (Juhana herttua) turkui zeneigazgatójává lett holland születésü, Jöran van Heiden. ő 1556-1563 között élt és dolgozott Finnországban. Az összeomlás után van Heiden lett a svéd udvari zenei élet vezetője, 1565-ben. A jelzett év dokumentumai szerint 9 finn fúvós dolgozott a zenekarban.

A 30 éves háborút lezáró Westfáliai békekötés (1569) évében több magyar katona döntött a svédországi letelepedés mellett. Így hallhattak ők is satakuntai (Szatakunta-nyugati megye,székhelye Pori,-Eger testvérvárosa) finn improvizált népzenét, katonák táncát díszítő , sajátos karakterü variációkat.

E vidék szülötte a kis Alie, aki már16 évesen bámulatba ejtette a szigeteken átutazó orosz nagyherceget, a kotta nélkül játszott Mozart és Beethoven szonátákkal. Növére , Amanda tanította, aki Stockholmban szerzett zongoratanári diplomát. 1860-65 között Helsinkiben tanul, Jacobson zeneiskolájában. Innen Drezdába kerül, ahol Bertold nevü zeneelmélet tanára rendkívüli tehetségként bemutatja Karl Tausig híres "Schule des höheren Clavierspiels" intézetébe, 1868-ban. Itt egy osztályba kerül a magyar (USA) Joseffy Rafaellel, -együtt mennek majd 1871-ben Liszthez Weimarba. Másik osztálytársa a kitünö pétervári Vera Timanova, -Auer Lipót kamarazene partnere,- és a Liszt által Európa elsö női zongoristájának nevezett német felfedezett, Sophie Menter. Az akkortájt szintén ott és Lisztnél

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

tanult amerikai Amy Fay (1844-1929) megemlíti monográfiájában, hogy 1868 őszén Tausig csak egyetlen tanulót vett fel, a finn Lindberget, akit 3 hónappal később már ingyen tanított. A túlzott szigora miatt hírhedt Tausig, személyesen szervez fellépési lehetőségeket a legtehetségesebb növendékei számára, Berlinben, az udvarnál. Itt lépnek fel együtt Tausig, Betz és Pauline Lucca, olasz énekesnő.. /Tausigot csak Rubinstein múlta felül valamivel, koncert pianistaként./ A dicsőség tetőfokát a Schleinitz bárónő szervezte porosz hazafias zenei ünnepen való fellépése jelenti. Itt tulajdonképpen a beteg Tausig helyett kellett utolsó percben beugrania. A mester meg is hal 1871-ben,pont júl. 2-án, amikor Liszt hozzá utazott-, Lipcsében, 29 évesen. Előtte még kiállítja Alie diplomáját:

"Alie Lindberg kisasszony 2 éven át tanulta irányításom alatt a zongorajáték művészetét. A legnagyobb tehetség az általam tanítottak között. A legmagasabb szintű pianista, aki komoly adottságokkal és verhetetlen technikával rendelkezik. Mindezt átfogja lelkileg mélyen átélt egyéni előadásmódja. Bármely hangversenytermben osztatlan rokonszenvet kelt a zenéhez való eredeti hozzáállása. Alapos elméleti tudása és felkészültsége kitűnő pedagógussá is tehetik őt."

Berlinben, szeptember 21. 1870. Carl Tausig, császári, udvari zongoraművész

Halála előtt Tausig még személyesen elviszi finn tanítványát Liszthez, Weimarba, aki rövid meghallgatás után azonnal szereplésre kérte, matinéjára, amire sor is került hamarosan. A mindenfelől odautazott és összesereglett hatalmas közönség első soraiban ültek Liszt, Rubinstein, Bülow, Tausig, Lessmann, Ehlert Reisenauer, Siloti és Menter.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Mjd megnyitották a nagy kettős ajtót és a szalonból átsétált Carolyne Wittgenstein grófnő, Muhanov orosz bárónő kíséretében. Alie fellépett az emelvényre, ráérősen elhelyezkedve az óriási Bechstein zongora mellé. Kedvencével, Beethoven C-dúr op.53 szonátájával kezdett. Fölényes technikával, szárnyaló ragyogásba emelkedett pompás előadással tisztelgett a pont 100 éve született Mester emlékének. A terem viharos tetszésnyilvánításától hangos. Feljegyezték, hogy Tausig csendes mosollyal dölt hátra! Utolsó ajándékait kapta az élettől. A néhol már arroganciáig fokozódó kritikus magatartásáról híres Hans von Bülow, most kipirult arccal, felállva tapsolt. Ekkor Liszt és Carolyne Wittgenstein folytatást kértek, s így lett a 13 órakor kezdődött matinéból Alie hangversenye. Chopin nagy h-moll szonátája után az As-dúr és g-moll ballada következtek. Befejezésül, pedig Rubinstein nagy parafázisát játszotta, Weber Bűvös Vadászából. Ekkor Liszt, a tapsok és gratulációk adta időt kihasználva, Erzsébet királynétól kapott nagy babérkoszorújának leveliből, koszorút fon és azt vastaps kíséretében Alie homlokára helyezi. /..."Átnyújtotta neki..." - németből tévesen svédre és finnre fordított udvariatlanság./

Ekkor Altenburgot már 1869 óta mások lakták. Liszt belép élete utolsó szakaszába, amit Weimar-Róma-Pest-Buda vándorlás jellemez. Létezik a pompás Hofgärtnerei téli külön épület, 2 zongorával, szalon, ebédlő, zeneteremmel. A matiné után itt rendezett díszebédet Alie tiszteletére Liszt. A társaság csupa közeli barátból áll, akik nagy jövőt jósolnak az ifjú finn hölgynek. Ebéd után a Goethe emlékét őrző híres parkban sétálnak. Liszt csak nemrég ismerkedett össze Rómában Grieggel, akit művei alapján már régóta becsült és kétszer is meghívott. Most Liszt finn

Kammarvirtuosen

ALICE RIPPER

Budapest.

.....

PROGRAM:

1. *Fr. Schubert:* **Fantasie,** op. 15.
   Allegro con fuoco ma non troppo - Adagio (der Wanderer) - Presto - Allegro.
2. *F. Chopin:* a) **Nocturne,** F-dur, op. 15/1.
   „ b) **2 Etudes,** Gis-moll, op. 25, Es-dur, op. 10.
   „ c) **Polonaise,** A-dur.
3. *R. Schumann:* **Carnaval,** op. 9.
   (Scènes mignonnes sur quatre notes).
   Préambule - Pierrot - Arlequin - Valse noble - Eusebius - Florestan - Coquette - Réplique - Papillon - A. S. C. H. (Lettres dansantes) - Chiarina - Chopin - Estrella - Reconnaissance Pantalon et Colombine - Valse allemande - Paganini - Aveu - Promenade - Pause - Marche des „Davidsbündler" contre les Philistins.
4. *Gounod-Liszt:* **Faust** — Valse, Paraphrase de Concert.

ZENEAKADÉMIA LISZT FERENC

"Ripper számára a muzsika egyszerűen költészet, melynek humánus közkincsé tétele szemmel láthatóan élete fő értelmét jelenti "

Heikki Klemetti zenekritikus

Helsinki 20.9.1911.

Viipuri

20.9.1911. Helsinki

(+ 1922-25) Turku

Vaasa

Stockholm, Oslo

ALICE RIPPER

Letzte aussergewöhnliche Erfolge:

LEIPZIG, Drittes Philharmonisches Konzert, Leipziger Abendzeitung, 22. Nov. 12.

Als Solistin hatte Prof. Winderstein wieder eine **allererste Kraft** gewonnen, **Alice Ripper,** die glänzende ungarische Pianistin. Sie spielte **grundsolid** und zugleich **phantasiebeflügelt** das schönste Klavierkonzert Beethovens, Op. 73, und zum Schluss Sofie Menters Zigeunerweisen mit Orchester mit **blendender Technik, rassigem Schwung** und **loderndem Temperament. Es ist unbeschreiblich, wie fulminant diese Passagen vorüberperlten.** Leuchtende Kaskaden! Sofie Menter, die Schlossherrin von Itter, ist unbestritten die reichste Erbin von Liszts pianistischer Kunst. **Alice Ripper aber übernahm dieses Vermächtnis** kraft unerhörten Fleisses.

HAMBURG, Klavierabend, Hamburger Fremdenblatt.

. . . Zu gleicher Zeit gab **Alice Ripper** einen Klavierabend, von dem ich nur noch die letzten Nummern zu hören bekam, aber dies wenige, das wie ein erfrischendes Sturzbad wirkte, genügte, um zu konstatieren, dass **Alice Ripper** heute zu den **allerersten ihres Instrumentes** gehört. Nicht nur, weil sie mit einer **fabelhaften Kraft** und einer fast **einzigartigen Bravourtechnik** spielt, nicht nur, weil ihre Virtuosität den allerletzten Glanz des Selbstverständlichen aufweist, sondern vor allem, weil ein **urmusikalisches,** mit Musikempfinden geladenes Temperament in ihrem Spiel imposant zum Durchbruch kommt. An ihrer Kunst hat sich noch nichts mechanisiert, überall sprühen aus dem Kontakt ihres **heissblütigen Wesens** mit der Musik knisternde Funken heraus. Alles in Allem: **eine Erscheinung, die als Lichtblick in den Winter unseres Missvergnügens fällt,** eine Künstlerin, der wir hoffentlich bald einmal in einem unserer Orchesterkonzerte **wieder begegnen.**

Engagementsanträge durch alle Konzertdirektionen od. an die eigene Adresse: BUDAPEST, Andrássy-Str. 15.

Alie Lindberg, den åländska konsertpianisten, omramad av några repertoarnummer. Beethovens sonat op 53 hörde till hennes favoritkompositioner.

ÅLAND MUSEUM

Å A Bj - i Liszt

Múzeum tulajdona

Alic Liszt

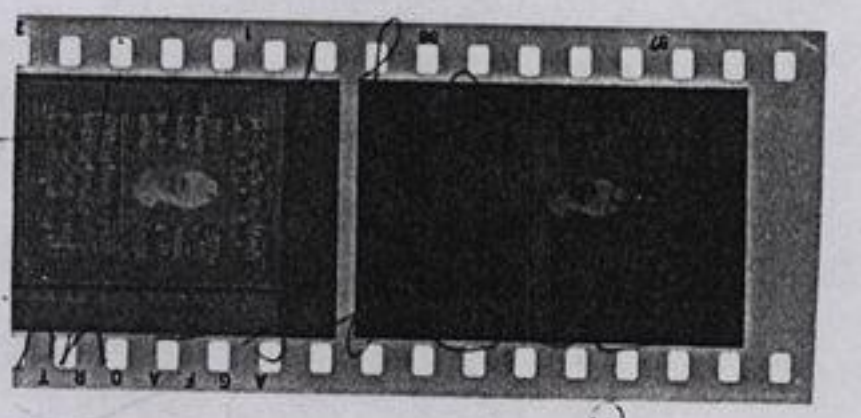

kéziratának, A §i az ÅLAND

finnül AHVENANMAA Finnország-

hoz tartozó (Turku és Stock-

holm között félúton)

isteni szép szigetcsoport

szülötte. §zerzői Åland-

pianistának Liszt-művei-

vel (a berlini Liszt-est),

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

tanítványa játsza itt Grieg müveit. (1873 végéig maradt Lisztnél.) "...Liszt olyan volt irántam, mint maga a szeretetreméltóság. Bátorított, dícsért, segített és bíztatott minden létező módon." - írta róla Alie.

Londonban, Alie nagy rokonszenvet keltett a müvek előadói kultúrájával, billentésének szépségével, kifejezésmódjának hatalmas erejével, mindezt hajlékony, rugalmas eleganciával. Berlinben a császárnö szervez számára nagy német koncert körutat.Ekkor, Hamburgban, elfogja a honvágy és hirtelen Kastelholmában terem, de este már Turkuban alszik. Itt 2 estet ad, Bach, Beethoven, Chopin, Liszt müveket játszik. Külön érdekessége a müsornak, hogy a zseniális ír komponista Field noktürnjeit (nocturne) is előszeretettel játszotta. Chopin mintának tekintette öket. Field 1802-1832 között Szent Pétervároη tanított és zongorázott. Lindberg turkui müsorának másik érdekessége Liszt: "Le Rossignol" (Csalogány) müve. Ez a "Búcsúzóra" című orosz népdal hatására született. Ezt Liszt már Párizsban hallotta Johanna von Schoultztól, Rossinivel együtt a La Rochefoucauld és Belgiojoso szalonokban. A Pétervároη koncertezett Liszt már ismerte a dalt. Lindberg zongoraestjeit az Itáliából hazalátogatott nagy finn énekes, Elis Duncker egészítette ki, Verdi, Bellini, Mozart-Varázsfuvola áriákkal. A vidám népünnepélynek is beillö koncertek ráadásaiban Alie Martini páter gavottjával, Rákóczi indulóval szórakoztatta a turkuiakat, és Mendelssohn dalokkal búcsúztak. /Åbo Underrättelser [illegible] -8.10. és 12.10.1872./

Érdekes, hogy Londonból, ahol tanított is, -Pétervárra jött és a cári konzervatórium igazgatójától, Adolph Henselt (1814-1889) müncheni zongoraművésztöl tanult (1875-76). Henselt, -sokak sze-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

* Kálmán! Ez nem igaz! A „Rossignol" egy Alabieff-dal feldolgozása Raabe-jegyz. 102/1, a „Búcsúzóra" egy másik orosz dal (népdal). / feldolgozása Raabe-jegyz. 104. Nem is kasalitanak !!!

rint,- csak egyedül Lisztet nem tudta felül múlni. Liszt viszont egyenesen kéziratból játszotta Henselt zongoraversenyét, melyet remekmünek és Chopin koncertjei harmadik testvérének nevezett. /Schumannék és Bülow is sokszor játszották, ma pedig a kíváló finn Cziffra tanítvány:Somero játsza Henselt müveit./ Liszt és Lindberg által kölcsönösen szeretett és terjesztett kései Beethoven müveket Henselt túlságosan filozófikus tartalmú zenének jellemezte. Ő maga a technikát magas művészi igénnyel ötvöző programzenét komponált, melyeket ma méltatlanul elfeledtek. 1876 febr. 15. keltezéssel igen szép méltatást írt a búcsúzó Alie Lindbergről, Henselt. Írásában kiemeli Alienak Oslóban és Bergenben bemutatott Grieg a-moll zongoraversenyét, amit a szerző vezényelt. Ott megy férjhez a norvég Larsen énekművészhez, de előtte még egy évet (1880-81) Berlinben hangversenyezik. Ezután Stockholmban él, minden erejét a tanítás és művészképzésnek szentelve. Ott is hal meg 84 évesen, 1933-ban, csendes szerénységben. Utolsó pillanatáig kristály tiszta értelemmel aggódva követte Európa sorsának alakulását. Ha még csak egy évet él, hallhatta volna Bartókot Stockholmban...!!!

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Mielőtt elbúcsúznánk töle,tegyünk egy történelmi kitérőt Liszt pedagógiai életművének jegyében.

Való igaz, hogy a sokoldalú Alie egy Maurice Déngremont nevü francia hegedüssel felejthetetlen élményeket szerzett több ország zenebarátainak. Az igazi szenzációt mégis Beethoven Kreutzer szonátájának interpretációja jelentette, Johan Lindberg hegedümüvész nevü unokatestvérével, aki Hannoverben a magyar Joachim József ~~hegedümüvész~~ tanítványaként lett a Svéd Zeneakadémia első vonós tanszékvezető professzora, -a svédeket megelőzve. Csupán a

történelmi folyamatosság végett tartom fontosnak megjegyezni, hogy a Svéd Zeneakadémia első kinevezett zongora tanára is finn volt, Thomas Byström (Büsztröm), Helsinki polgármesterének a fia. /Öt már korábban bemutattam , zeneszerzőként, Turkuval kapcsolatban./ Joachim és Liszt 1852 őszén mutatták be együtt a Kreutzer szonátát. E kettejük felfogásában közös erővel,-Beethoven szándékát tökéletesen értve és érezve, -tolmácsolt mű óriási hatással volt a hallgatóságra. A szükebb szakmai köröket messze túllépő visszhangok Liszt és Joachim játékának elemi erejéről szóltak. Mindez hátterében ott magasodott az általa szervezett Berlioz ünnepségen nemrég bemutatott "Faust elkárhozása". Ezt követi a három óriás Wagner opera vezénylése, miközben már a h-moll szonátát komponálja. Erejéből arra is futja, hogy Lipcsébe utazzék, Berliozhoz. Ekkor váratlanul az őt már kereső Reményi Edébe ütközik, aki egy Johannes Brahms nevű, nagy tehetségű észak-német fiatalembert ajánl Liszt jóindulatába. Ami ez után következik, az sajnos a mai napig hálás, jól jövedelmező témája minden középszerű zenei ismeretterjesztő könyvnek:pl. hogy Brahms nem türte már a zongorázó Liszt körül ülők alázatos hódolatát; hogy elaludt a h-moll szonáta alatt, stb. Amikor Liszt a "Zukunftmusik", azaz az új német zene védelmére kel, még Joachim is elhagyja, s Hannoverbe távozik. Számos finn tanítványa közül a legkiválóbb Johan Lindberg, itt bontakoztatja ki eredeti tehetségét. A tanár-növendék jóviszony sírig tartó barátsággá válik. Amikor, pedig az Alie és Johan Lindberg unokatestvérek tolmácsolta Kreutzer szonáta először felhangzik, a hallgatók történelmi pillanatokat élvezhetnek. Felejthetetlen öreg, finn barátom Antti Jääskeläinen (Jeeszkëlejnën),kultúrtörténész, annakidején Jääski (Jeeszki) falu közelében fekvő

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Viipuri városában hallgatta Lindbergéket. Később, 1944-ben ő is kénytelen volt Stockholmba menekülni, miután a finn belföld felé már nem volt többé járható út. Halála előtt, 1979 őszén, valóságos esztétikai történelmi, nyelvtudományi előadást remekelt Stockholmban. Lépésről-lépésre ízekre szedve elemezte a Liszt--Joachim örökség, Alie és Johan Lindberg vetületeit. Ebennük találkoztak ismét Liszt és Joachim. Az ő folytatásuk Szigeti József és a finn Ilmari Hannikainen (Liszt weimari osztályában, Alie kollegájának, a pétervári Silotinak legjobb finn tanítványa), valamint Szigeti és Bartók Kreutzer szonátája. Alie Lindberg 1877-ben Helsinkiben tanított és végig koncertezte egész Finnországot. Ekkor egy ideig közös hangversenyeket adtak a pétervári magyar hegedűművésszel, Auer Lipóttal. Így folytatódott a Kreutzer szonáta finn-magyar tolmácsolása. Auer 1868 óta él Szent Pétervároń. Több irányú tevékenysége mellett is koncertezik és tanít, Londontól -Münchenig. Rigát, Königsberget kedveli, Tallint, és Finnországot csak lassan ismeri meg. Néhányszor közreműködik Viipuriban is! Stockholmba hívják, ahol a Lovagteremben koncertezik, 1863 március 29 és 31-én, illetve április 8-tól 19-ig. Előtte szerepel a Helsinkit 1844 óta jól ismerő belga csellista, François Servais. (Ő már konzervatórium igazgató Brüsszelben, ahol Liszttel hangversenyezik. Ezt később Pesten is folytatják a Széchenyi Palotában, Vigadóban és a matinékon. Megjelenik Reményi is, akivel Liszt a Kreutzer szonátát adja elő. Csak itt északon nem jönnek össze soha.) Auer előtt játszik Stockholmban pétervári hivatali elődje, Vieuxtemps. Smetana zongorázik! Sőt, egy Oscar la Linna "Pesth" (Pest)-ről. Auer másodszor is eljön, 1865 ápr. 18, 20 és 24-én Stockholmba. Joachim: Magyar hegedűversenyét a közönség kérésére kétszer

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

játsza. Ne gondoljunk itt semmi elfogultságra. A stockholmi korabeli nyilvántartások példás rendben vezetett könyveiből hegedüs nagyságok egész serege köszön ránk. Alfred és Henry Holmes - Londonból; Paganini kedvenc tanítványa:Prosper di Manara, -Bécs,Frankfurt, Rotterdam és Párizs koncertmesterei. Ezekután a "violinist från Ungern" (hegedümüvész Magyarországról,) Auer egyedül védte meg a nem túlságosan ismert szülöhazája vonósainak becsületét. Ezt követöen elsök között szenteli fel a Helsinkiben, 1870-ben épült Vanha Ylioppilastalo, - Régi egyetemi Diákház, máig páratlan történelmi légkört árasztó hangversenytermét. Magyar és klasszikus müveken kívül fibb nn népdalokra rögtönzött változatokat. 1875 júliusában Oscar, svéd király és neje látogattak szent Pétervárra. A cár szólistái (ilyen státusz is létezett) Mendelssohn: c-moll trióját adták elö. Auer és Rubinstein készen állottak, de az önfejüségéröl híres cselo7012 listát, Davidovot úgy kellett egy egész Finnországot mozgósító rendöri paranccsal elökeresteti. Végül is Viipuriban találtak rá, ahol nagysikerü szólóestje után a szállodában aludt. Sajnos nem derül ki pontosan, melyj időpontban járt Auer 1878-79-ben Lisztnél, Weimarban. Nagyban muzsikálnak, amikor betoppan Alie Lindberg egykori osztálytársa, Vera Timanov9 Pétervárról, Rendano, Thalberg növendék Itáliából. A szeretetreméltó Liszt élénk érdeklödést tanusít az orosz zenei élet iránt. Külön érdekli a régi barát, Rubinstein sorsa. A Funérailles szerzöje hallgatja tehát a pétervári híreket.

Kutatásaim során derült ki, hogy a Davidovot Viipuriból elökeresteto rendör miniszter, nem más, mint az 1849-ben 200 kozák kíséretében Pestre belovagoló, Nikolai Adlerberg gróf. Finnország cári helytartójaként keresztülvitte a Finn Opera felépí-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

upsalai svéd és

44

tését. A magyarok iránti rokonszenvét sosem titkolt balti német születésü cári tábornok és neje, sok jót tettek a finn nemzeti kultúráért. Tulajdonképpen ezért váltották le később és rendelték vissza Pétervárra. Tragikusnak is felfogható, hogy az ellene aknamunkát folytató néhány miniszter dolgairól a cárnak soká-ig még csak tudomása sem volt. Minthogy a Finn Zeneakadémia és a Nemzeti Filharmónia még mindig nem létezhettek, ezért a magyar-finn kapcsolatokat még évekig az utazó művészek építették. E nemes közvetítök egyike volt a kitünö német Liszt tanítvány, Alfred Reisenauer.. Ö is Alie Lindberg és Siloti osztálytársa volt Weimarban. Elötte, szülövárosában, Königsbergben, a Liszt (és Bartók) által csodált pedagógus óriás Louis Köhlernél tanult. Egy egész telet tölt Liszt vendégeként Rómában. 1881-töl hangversenyezik. Megszereti Finnországot, olyannyira, hogy ott mindig szívesen és sok alkalommal szerepel. Távolrólsem csupán a nagy városokkban szerepel, pl. még a Lappföldi Tornio városában is járt. Legjobb finn tanítványát, Elli Rängmant, az általa vezetett mesterképzö osztályba viszi, Lipcsébe. Többször és alaposan tájékoztathatta Lisztet finnországi élményeiröl, akit Magyarországon is meglátogat. Váratlan szívgörcs végez vele Libauban, 1907 öszén. Koncertkörútja végén akkor is Helsinkibe és Osloba (A. Lindberghez) készült. Az ö örökségét folytatta Elli Rängman felfedezettje, az emberként és elöadóművész, pedagógusként korszakalkotó finn Ilmari Hannikainen. A Weimar-Berlin-Helsinki kör öbenne teljesedik ki, összes finn nemzeti jellemzöivel. Ezt Silotival való találkozása jelentette.

Alekszénder Siloti anyja Rahmanyinov lány volt. Fejlödése káprázatosan gyors. 1881-ben bemutatja Liszt:Haláltáncát, - szerzöje kijelenti, hogy felülmúlta Bülowot is. Siloti Liszt Tár-

ZENEAKADÉMIA LISZTMÚZEUM

A 890-0684 V
Neu München Haldaig K. Jeu 1920 # 2dulf Oman.

saságot alapít. Valósággal ismeretterjeszti tanára merész müveit, amihez nem kevés bátorságra és még több erőre volt szüksége. Ebben segítséget kap az általa alapított társaság (1885-1900) vezetőitől, Friedheim, Stavenhagen, Blüthner és a magyar karmester Nikisch Artúrtól. Közben Auerrel és Alie Lindberggel is koncertezik. Pestre utazik, hogy lakásán (ma Liszt Múzeum) átadhassa apjaként szeretett tanárának a lipcsei babérkoszorút. Ekkor már komoly híre van a Siloti-Hannikainen tolmácsolta Liszt kétzongorás Patetikus Koncertnek. Stockholm-Amsterdam-London koncertkörútjukon a tökéletességig érlelték. Később sokan hasonlították ezt a Liszt-Menter-Tausig-Lindberg produkciókhoz. Érdekes, módon voltak, akik a londoni Bartók-Dohnányi előadásban is ilyen történelmi analógiákat éreztek.

Finnország Liszt kultúrájának két századforduló előtti utolsó nagy képviselője Sophie Menter és Richard Faltin. Sophie mind tehetségben és életkorban húga lehetne Alie Lindbergnek. Ők az utolsó osztálytársak Weimarból, akik mindvégig ragaszkodtak a finn hangversenyélethez. Silotihoz hasonlóan Menter is bátran propagálta Liszt müveit. Ennek esetleges veszélyeire maga Rubinstein figyelmezteti Bécsben. Ám Kasselban váratlanul segítségére siet Tausig. Végül Wien is ünnepli. A koncert után Liszt köszönetet mond neki és együtt hajóznak Pestre (21.4.1869). Menter 1883-87-ig kinevezett professzora a Pétervári Konzervatórium zongora tanszakának. Egyedül (Auerrel is) igen sokat tesz a magyar zenéért. Végig hangversenyezi Finnországot. Később ugyanezt teszi híres csellóművész férjével, Popper Dáviddal, Soprontól - Kolozsvárig. Pétervárról való távozása után is visszatér kifejezetten finn hangversenykörútra. Az utolsó nagy oszlop a Danzigban 1835-ben született Richard Faltin.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Lisztet, egyeteme díszdoktorává fogadja Königsbergben, amikor Faltin érettségire készül (1842.márc 14.) Szülővárosában egyidejüleg teszi le a zongora és orgona vizsgákat. Jól vezényel és hegedül. Majd Leipzigben tanul, ahol Beethoven tanítványa, Ignaz Moscheles rendkívüli tehetségnek nyilvánítja. A nehéz és ritkán játszott Hammerklavír szonáta gyakori műsorszáma. Három Liszt tanítvánnyal is együtt működik. Hegedül Ferdinand David kamarazene csoportjában. Az elméletet Jadassohn és Richtertől tanulja. 20 éves fejjel kitüntetéssel végzett, diplomás művész tanár. Továbbra is Lipcsében marad. Képességeit a tökélytességig fejlesztő örök kutató, kísérletező egyénisége egyikévé teszi, a zenei élet nagy alakjainak. Kézenfekvő tehát, hogy a számos ország, Lipcsében szerződést kínáló küldöttségei öt is felkeresik. Bár sehová nem vágyódik, mégis igent mond, a Viipuriból odautazott német gimnáziumi igazgatónak, Behmnek. Talán Danzig és Lübeck-Hamburg közelsége is kedvezően hatott döntésére. Így érkezik meg örökre Finnországba, 1856-ban.

Helsinki Székesegyházának Turkuból meghívott orgonaművésze és a fővárosi énektanári állást elnyert August Ehrström (1801-1850) megnyitja Helsinki első Zeneiskoláját. A Lipcséből Helsinkibe hazatért zongoraművésznő, Henriette Nyberg (Nüberj) saját iskolát alapít, melyben nemes lélekkel szinte önköltségen is tanítja a szegény sorú tehetségeket. Iskolája 1851-1861 között működött. Faltin Viipuriban tanít 1856-1869-ig. Feljegyzés szerint heti 50 órában. Tampere és Vaasa, Kuopio és Oulu városok építik már a jövő nemzedék szempontjából létfontosságú pedagógiai intézményeket. Helsinkiben 1874-76 között működött Gustav Niemann és Benedetti Emanuel magán zeneiskolája, vagy pl. a cseh Hrimaly testvérek ének és opera iskolája. Richard Faltin

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

is Helsinkiben volt már az Egyetemi Kórust és Zenekart vezette. Sok-sok magántanítványa volt és sok orgona-zongora estje.

A Helsinki Zenei Tanintézet (Helsingin Musiikkiopisto) megteremtői közül, annak első rektorává emelkedett férfit Martin Wegeliusnak (1846-1906) hívták. Ő is Faltin összhangzattan-ellenpont tanítványa. 1870 óta tanulmányozza Európa 16 zenei tanintézetét. Míg Alie Lindberg Lisztnél van Weimarban, Martin (1871-1873) ismét Lipcsébe készül. Richter és Paul oktatják ellenpontban, Carl Reinecke, zeneszerzésben és végül Salomon Jadassohn hangszerelésben. Utóbbi kapcsán magával Liszttel kerül közvetlen kapcsolatba. Megemlítendő, hogy Leipzig előtt filozófia, esztétika doktorátust szerzett, Helsinkiben. Miként Kajanus és Bülow, úgy barátkoztak össze Richter János (Hans Richter) karmester és Martin Wegelius. Egyszerűen érthetetlen, miért nem jutott el végül Liszt, aki egyébként pont ekkortájt (22.1.1871.) kamarakoncertezik, a Helsinki Zenei Tanintézetben. (Hol?!) Liszt 1873 márciusában hangversenyt rendez Pesten, a Duna parti Hungária Szállóban, a szerencsétlenül járt német énekköltő, Robert Franz javára. Richter János is zenekari estjére készül a Vigadóban. Martin Wegelius nevű finn barátja ekkor tér végleg haza Helsinkibe, ahol azonnal szerzői estet ad. Vezényli a Finn Opera előadásait és az Akadémiai Kórust. Ének-zenetanár a Líceumban. Szervezett tevékenység csak az 1867-ben alapított Cecília Zeneművészeti Társaságban lehetséges. Ennek Sundell professzor ad otthont a Csillagvizsgálóban. Kutatásaim szerint a hivatalosan adat nélkülinek elkönyvelt Cecilia Egyesület szájhagyomány útján öröklődött tradíciója magas színvonalú kamarazenei, irodalmi, filozófiai tevékenység volt. Szerették és pártolták az újat. Wagner, Liszt stb műveket és hazai fiatalokat. Azonban Wegelius elégedetlen volt. Ezért 1874 őszén megalapítot-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

ták 50 taggal a Helsinki Zeneművészeti Egyesületet. A vezetőség ben az ötlet eredeti szülöjén, Anna Blomquist énekesnön kívül ott van Alie Lindberg is. Többször is nagy összeget küld Weimarból és Berlinből. Magát Wegeliust egyes szaktekintélyek ma is Wagneriánusnak könyvelnek el, -magyarázat nélkül. Karl Ekman szerint Wegelius újromantikus volt, aki szerette Wagnert, ám sohasem propagálta. Ezzel szemben céltudatosan törekedett tanítványaival megismertetni az uralkodó stílusirányzatokat.
A Helsinki Zeneoktatói Intézet kapujának, 1882-ben való megnyitásáig igen sok állami és városi hivatali harcon át volt csak lehetséges eljutni. Ennek részletes tárgyalása egy másik könyv feladata, lenne!

Fennmaradt viszont egy irodalmi értékü kor-dokumentum Norvégiában. Wegelius hivatalos tudósítója volt az Osloban megjelenö "Nordisk Musik - Tidende, Maanedsskrift for Musikere og Musikvenner"-nek. A kiadvány 1880 jan.-tól jelenik meg havonta egyszer. Föszerkesztöje Carl Warmuth, apró kora óta barátja Finnországnak. Ezért már a második számban (18.2.1880.) megjelenhet Wegelius hosszú beszámolója, "Zenei Helsinki az 1880 év kezdetén" címmel. Újévi köszöntését a Finn Opera sorsáról szóló, keresetlen hangú panaszával folytatja. Az Opera 1879 márciusa óta kényszer szabadságon van és ez már 1880 öszéig így is marad, Vagy még tovább is? Kis zongorával kísért operettekkel küzdenek az anyagi feltételek megteremtéséért. A Svéd Opera ezzel szemben Rigoletto és Sevillai borbélyt játszik. "Harmincötezer lelket számláló szegény, de büszke városunkban két opera is van." - Szimfónikus zenekari estjeinken a norvég Svendsen népdalra komponált szép változatait, valamint Schumann d-moll szimfoniáját hallottuk legutóbb. Faltin és Akadémiai Kórusa Händel

"Izrael Egyiptomban" oratóriumán dolgozik.
Wegelius kezdettől fogva nép- és közönségnevelő hivatással szervezi zeneiskoláját. Ebben vezető szerepet szán a kamarazenei kultúrának. Intézete első percétől igazi zeneakadémia. Érdekes módon már 1875 és 77-ben kis híján sikerült megteremteni a Finn Állami Művészeti Akadémiát. Ezen belül működött volna a budapestivel egy idős és egyenrangú Finn Zeneakadémia. Ám az állam -(Császári Szenátus) -ad acta-, pontot tett a dologra. Még az opera és zenekar működése is szünetelt. Mindez nem érintette a város népének áldozatából élő zenei életet. Helsinki egyik szenvedélyes mecénása volt a príma hegedüs, Pacius tanítvány, Leonard Borgström, kereskedelmi tanácsos és államtitkár. Az 1867 óta Helsinkiben élő Jaromir Hrimaly csellistával első osztályú vonósnégyest alakít. Merész elgondolással magánerőből működő zeneoktatást és koncertéletet szerveznek. Wegelius a Szenátus által jóváhagyott zeneiskolai működési szabályzatával bizonyította kimagaslóan jó hozzáértését. Ennek ellenére 1882 júl.-aug.-át ismét Berlinben és Lipcsében tölti. Utolsó percig végtelen alapossággal és türelemmel tanulmányoz és szervez.
A nagy napot a Päivälehti (Napilap) örökíti meg (15.9.1882.) Megnyílt a Helsinki Musiikkiopisto. Az újság már korábban (29.7) ismertette az első tanárokat. Richard Faltin -orgona, Jaromir Hrimaly -cselló, Emelie Mechelin -ének, Martin Wegelius (rektor) --zeneelmélet és történet. 2 hét múlva megérkezik Karl Pohlig, Liszt egyik legjobb német tanítványa. Ő 1882-83-ban tanít és hangversenyezik Helsinkiben. Az őt felváltó másik Liszt tanítvány, Ludwig Dingeldey, 1883-87-ig él itt. Őt is Liszt tanítvány követi a sorban, Karl Schuler, 1887-88-ban. A sort végül Ferrucio Busoni zárja, 1888-1890-ig. Rajtuk kívül működött még

ZENEAKADÉMIA ZENETÖRTÉNETI MÚZEUM

egy német zongorista, Heinrich Wefing, 1884-1891-ig. Őt Helsinkiből hívták meg rektornak, Karlsruheba. A kezdetkor egy finn zongoraművész működött (1882-84), a lengyel családi nevű Harald von Mikwitz.

Mindez látszólag alátámasztja egyesek ma is hangoztatott megállapítását a finn zeneművészet tradícióit megteremtendő külföldi tanárok "kényszerű" alkalmazásáról, ami még félig sem igaz. Itt valóságos összeurópai találkozó zajlott le. A külföldi művészek hazájuk zenei követei voltak, nem pedig szükségből hívott és eltűrt idegenek. Sok oldalú, máig is ható kapcsolatépítés volt az első naptól kezdve. Egyik-másik tanár életrajza kész regény Európa múltjából. A csellista Hrimaly őse Poroszországban, Grzymala nevű lengyelnek született tisztviselő (1480). Fia az osztrák hadseregben lesz cseh. Utóda orgonaművész Pilsenben. Vojtech fia (Dvořák növendék) a svéd Göteborg városba jut. Jan fia Amsterdamon át Moszkvába kerül, Jaromir (Smetana növendék) pedig Berlinbe, majd végül Helsinkibe. Személyében a prágai hegedűiskolát képviseli, ahová vissza is hívják professzornak, 1888-ban. Smetana jó ideig vezetője Göteborg zenei életének. A város zenekarának első hegedűse, Joachim József híres svéd tanítványa Bror Olav Ruthström, későbbi stockholmi professzor.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A Helsinki Zeneiskola első hegedűtanára Anton Sitt. Kivétel nélkül csehnek írják. Születésének igazi kilétére finn állampolgárságának íratai derítettek fényt. Apja híres magyar hegedűkészítő Anton Szytt, akinek morva feleségétől két fia született, Prágában. Hans Sitt (1850-1922) későbbi lipcsei professzor és a Brodsky kvártett hegedűse. Anton (24.12.1847) 16 évesen prágai diplomájával már több nagy német zenekarban játszik. Breslau

(egykori Boroszló) operájának koncertmestere. Lipcse és Drezda után hosszú ideig koncertmestere Sonderhausen udvari zenekarának. Egyik koncert körútján leszerződik Göteborg szimfónikus zenekara első hegedűsévé. Többször is szerepelt Finnországban. Végül is áttelepült Helsinkibe. Az új Zenei Intézet nyújtotta lehetőségek lelkesítették, s 1882-1885-ig tanított is. Akkor elhívják a Helsinki Szimfonikus Zenekar koncertmesterének és a Szimfonikus Zenekari Iskola hangszeres muzsikusokat képző részleg tanárának. Később ismét vállalja a hegedű tanítást is. Számtalan hangverseny szereplője. Az első növendékhangversenyen Sitt Ágnes Tsetsulin nevű tanítványa kitűnően szerepel. Korábban Auer Lipótnál tanult Pétervároon, a Konzervatóriumban.
Az Uusi Suometar 2.6.1883. számában szerencse kívánatait és jókívánságait fejezi ki a rektornak és tanári karának. A hosszú műsor nyitó száma Haydn G-dúr zongora-hegedű-cselló trióját ismétlésre tapsolták. Ezt még 1969-ben hallottam hiteles személyektől, hogy Sitt minden alkalommal felhívta a figyelmet a trió harmadik tételére és annak magyar (és nem "magyarosch") verbunkos jellegére. Továbbá arra a tényre, miszerint maga Haydn írta e tétel elejére "Rondo all´ongarese". A művet 1796-ban jelentették meg Bécsben, amikor Kämpfer József Turkuban is fellépett. Akár jelképesnek is felfogható, hogy 1882-ben Sitt ilyen művekkel oktatott és koncertezett. Tény, hogy klasszikus, kötött zenei formákkal is lehet magyar zenét játszani, nem csupán a Helsinki fürdőhelyen, vagy szállodában olykor előfordult és megcsodált cigányzenekar hangszerein. Kodály mondta ki, hogy Haydn volt az, aki elsőnek hirdette a minden mástól elütő magyar zenei kifejezésmódot. Övele is elmondhatjuk, hogy ezt a

munkát Anton Sitt becsülettel végezte 1882.4.19- 1929-ig, Helsinkiben bekövetkezett haláláig. Mint látni fogjuk ettől kezdve mindig lesz magyar művésztanár, aki ezt tovább viszi, hosszabb-rövidebb ideig. A Sibelius Akadémia (1882-1982) 100 éves évfordulójára kiadott több nyelvű "Die Sibelius Akademie heute" (A Sibelius Akadémia jelene) 18. oldalán megjegyzi, hogy az 1882-ben rendszeressé vált művésztanári vonósnégyes még 1930 elején is a legfontosabb eleme volt a város zenei életének. Legkorábbi rendszeres finn-magyar kapcsolatunk első koncertjét a Helsinki Zenebarátok Egyesülete rendezte, 5.10.1882. -az Egyetem dísztermében. A hosszú műsor minket érdeklő művei:

Beethoven:D-dúr zongora-hegedű-cselló trió (Pohlig, Sitt, Hrimaly)

Vieuxtempsi:Appasionata szóló hegedűre (Sitt)

Liszt:Don Juan fantáziája (Pohlig), második zongorán kísér Faltin

Mendelssohn:Variations sérieuses (Mikwitz)

Az Uusi Suometar 6.10.1882 - másnap arról tudósít, hogy megtörtént az új tanárok bemutatkozása, a 300 fős hallgatóság előtt. Sitt úr, akit volt alkalmunk szólistaként is meghallgatni, "voittaa suurella taiteilijan levollisuudella kaikki käsitemppujen vaikeudet"... azaz kiegyensúlyozott, nagy művészettel küzdötte le a hegedűjáték támasztotta összes nehéz fogásokat. A Kant filozófiáját és az esztétikát kézművességgel soha össze nem keverő, ám azokat külön is értve becsülő Finnországban, Sitt Antal kezdettől fogva értő közönségre talált. Hogy ő maga milyen távol állt az üres virtuozitástól, arra élete a példa. Hegedű készítő apja otthonában a zene szeretetével együtt élő, természetes módon sajátította el a technikai részletkérdések titkait. Az őt még jól ismert személyek elbeszéléseiből kitűnik,

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

hogy Sitt játéktechnikája sohasem volt öncélú. Ezért kedvelték meg a különféle szerzőket tolmácsoló előadásmódját. Második estjükön (21.10.82) különös módon akarva-akaratlanul a turkui hőskor atmoszféráját idéző , Beethoven op.2. f-moll zongoraszonátával keltenek sikert. Pohlig remekel. A mester első szonátáját 1796-ban adta ki, Bécsben, az Artaria kiadó, miután megtörtént a fiatal bonni szerző sikeres bemutatkozása az osztrák fővárosban. Van valami történelmi igazságtétel abban, hogy a bonni Beethoven-szoborért küzdő Liszt bajor tanítványa érdemli ki az Uusi Suometar rettegett kritikusától e már másnap megjelent sorokat:..."Se tapa, millä Beethoven f-molli sonaatti pianolla soitettiin, oli niin mestarillinen, ettei täällä usein ole sen vertaista kuultu." - Az előadás módja, amivel Beethoven f-moll szonátáját itt zongorán játszották, oly mesteri volt, melyhez foghatót errefelé nem túl gyakran hallhattunk."

16.11.1882. Haydn G-dúr vonósnégyese és egy sor Schumann, Rubinstein mű után Finnországban először bemutatják Grieg op.27. g-moll vonósnégyesét.

Magyar szempontból az 1883 febr, elején Helsinki Székesegyházában megtartott hangverseny érdekfeszítő. A vonósnégyes (A.Sitt, K.Wasenius, B.Hrimaly, J. Hrimaly) Finnországban először mutatja be Liszt 1880 szeptemberében elkészült és 1882 áprilisában Weimarban bemutatott Angelus Vonósnégyesét. Az eredeti finn műsorlap külön érdekessége, hogy "Angelus, priére aux anges gardiens" címmel jelöli meg az általa vonósnégyesnek hírdetett művet. Valóban ez az eredeti cím, de mint ilyen, * 1837-ben keletkezett a Zarándokévek (Années de Pelerinage) címmel közismert album III.kötete első zongora darabjaként. A szerző Cosima leányа születésére írta, "Fohász az örangyalokhoz" címmel.

VIGYÁZAT

* Az Années III. kötete Liszt összes 1-11. között előremenő számozással 1830-as évek második felében!!!

A következő szerencsétlen vonatkozású eseményről az 1.3.1883. újságkritikából értesülhetünk. "... A Magyar Népszínházból (Nemzeti?) érkezett két úr és két hölgy tegnap este egyetemi dísztermi előadása nem váltotta ki a csekély számú érdeklődők tetszését. Ami nem is csoda, hiszen a műsort inkább a Varieté színházban kellett volna bemutatni...." - Ezt Auer Lipótnak kellett helyre hoznia a pétervári vonósnégyessel (15.3.1883.). Ekkor kitünő lehetősége nyílott a Sittel való találkozásra. A vendéglátó vonósnégyessel egyesülve bemutatták a norvég Johan Svendsen op.3. A-dúr oktettjét. Két nap múlva a pétervváriak saját estet is adtak. Rögtön ezután Faltinék nagy sikerrel, többször is előadják Bach:Máté Passioját, melyet Auerék is végig hallgatnak. 10.4.1883. Anton Sitt és Karl Pohlig bemutatják Goldmárk Károly op.11. É-dúr szvitjét. A fárasztó műsor végén még Mendelssohn: hegedüversenyét is eljátszották. Az első tanév után Karl Pohlig visszatér Weimarba, ahonnan aztán Stuttgartba hívják, karmester-zeneigazgatónak. Von Mikwitz finn zongoraművész is távozik a második tanév végén Amerikába, ahol híressé válik. Egyenlőre még itt van és az új tanárnak érkezett Ludwig Dingeldeyvel játsza Saint-Saëns: Beethoven témára írt négykezes variációit, 9.10.1883-án. Dingeldey bemutatkozó szóló produkciója Bülow-Liszt:Szonett, valamint Rubinstein-Liszt:Gelb rollt mir zu Füssen. 16.10.1883 - már Mozart g-moll kvártettjét játsza Sittékkel. Ezenkívül Mikwitz előadja Grieg á-moll zongoraversenyét, melyet ő kísér másik zongorán. Végül Mikwitz kíséretével bemutatja Liszt:Tasso (Lamento e trionfo) művét. A közönség visszatapsolja. Ugyanezt fogják majd pár évvel később zenekari esten kifütyülni. Mindezt csupán ízelítőül a mai szemmel is elképesztő mennyiségü és minőségü, hetenként megrendezett hangversenyekből.

ez mi?! Soem hallottam ilyen művet (hacsak nem az „Asra" német szövege?!)

Két zongora vagy négykezes változatban? Lehet-e tudni?

ZENEAKADÉMIA

Egyben érzékeltetni kívánom a magyar vonatkozású müveket körülölelö nemzetközi légkört, melynek a finn nemzeti partner adott otthont. Mindez tüzijáték módjára tört ki, hétröl-hétre a legmagasabb szintü közös muzsikálásban. Schubert:Rondo brillante h-moll op.70. -Sitt és Dingeldey 23.10.1883. Müsoron szerepel még öt nehéz Weber, Liszt, Chopin mü. 13.11.1883. Schubert-Liszt:Fantasia op.15. (L.Dingeldey zongora. Második zongorán kísér R.Faltin). Ezt megismételtetik velük, 24.11. Akkor Sitt ismét eljátsza, közkívánatra, Mendelssohn hegedüversenyét, melyet a hirtelen lázas beteggé lett Dingeldy helyett, Faltin kíséri a nagy Chickering hangversenyzongorán. A legnagyobb napilap zenekritikusának másnapi megjegyzését idézve, ..." a töle megszokott magas müvészi igénnyel..." Természetesnek vették, hogy e derüs, kiegyensúlyozott müvész óriási repertoárral rendelkezve, udvarias szerénységgel hegedüversenyeket kísér és Haydn, Brahms kamaraművek zongoraszólamait is bármikor ellátja.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

31.1.1884. Székesegyház.
Bronsart:Fantázia hegedüre és orgonára (Sitt-Faltin)
F.Richter:Változatok egy korálra, Was mein Gott will, das g'scheh'allzeit - orgonára, hegedüre, harsonára és kórusra.
Faltin, Sitt, Kokkonen, vezényelt Wegelius. Richter mindannyiuk közös tanára és barátja. Nyári a teljes koncert — annyi muzsikus Richter volt előadóban !!
6.2.1884. Megérkezik Sophie Menter és Sitt, illetve Hrimalyval Beethoven c-moll op.1 no.3 trióját adják elö. Egy sor Schumann, Wagner mü után Liszt kétzongorás patetikus koncertje következik. Ezzel Menter és Dingeldey Helsinkiben folytatják a Liszt-Lindberg hagyományt. Végezetül Dingeldey Liszt átíratában Wagner: Tannhäuser nyitányát is eljátsza. Wetzer is remekel Schubert-Liszt:Soirées de Vienne no.6. Vieuxtemps ballada és polonéz

müve zárja a csendben zenei ünneppé átváltozott bérleti hangversenyt. (Sitt, Dingeldey)

23.10.1884. Egyebek között felcsendül Liszt méltatlanul mellőzött Peter Cornelius tanítványának dala, ..."Ein Wort der Liebe" Öt követi az elöadás lipcsei tanára, Reinecke, ..."Keine Sorg'um den Weg" dala (Emilia Hildach - Ludwig Dingeldey)

A másik tanár Jadassohn:Scherzo op.35. müve sem maradhatott el, Wefing elöadásában, 2.4.1884. -Dingeldey remekel Liszt :Szt.Ferenclegendájával és XIV rapszódiájával, melyet 1.6.1853-ban mutatott be Pesten, a mü ajánlásával megtisztelt Bülow. Sitt és Dingeldey ráadásnak, átszellemült örömmel Vieuxtemps; Rêverie művével ajándékozzák meg az arra sokszorosan érdemes közönséget. A mü magyar vonatkozásai közismertek. Csak néhány évvel Helsinki elött játszották a pesti Vigadóban, a szerző és Liszt. /21.5.1884. Sitt, Hrimaly, Karsten és Hymander egy ünnepen megszólaltatják Hubay Jenö idös apjának (elhúnyt Bp. 20.12.1885), op.27 keringöit. Hegedü, cselló és négykezes zongora. / 24.1. és 31.1.1885.

Goldmark:Kvintett op.30. (Dingeldey, Sitt, Wasenius, B.Hrimaly, I.Hrimaly) 24.2.1885. Liszt:h-moll szonáta (Dingeldey)

18.4.1885. Sophie Menter látogatása Pétervárról. A müsor hatalmas! Mendelssohn:d-moll trio (Menter, Sitt, Hrimaly);

Scarlatti: Allegro vivacissimo; Schumann-Liszt:Fühlingsnacht; Schubert-Liszt:Margit a rokkánál; Liszt:Ricordanza; Chopin: Etüd, Polonéz; Liszt:Magyar induló; Liszt:Mazeppa (Menter és Dingeldey); Liszt:Don Juan fantázia.

Eközben Anton Rubinstein Pozsonyban (13.4.) zongorázik a Hummel szobor javára, ahol Liszt is jelen van.

Lisztet ezután Weimari kötelességek, majd Karlsruheben a ze-

nekongresszus, Antwerpen szólítják. Közben csendben dolgozik a Magyar történelmi arcképeken.

Szeptember végén Sophie Menternél pihen, annak Itteri bajor kastélyában. Böven hallhatott tehát Helsinkiről. Sophie, pedig a nyár végén elkészült Liszt művekkel ismerkedik. Legközelebb ezekkel látogat majd Finnországba.

8.5.1885. Joachim Raff (1822-1882)- Liszt weimari asszisztensének és szimfónikus költeményeinek hangszerelő társának műveit mutatják be Helsinkiben. Kvártett op.77. d-moll (Sitt, Wasenius, B.Hrimaly, I.Hrimaly); Liszt:h-moll szonáta (Dingeldey)

21.5.1885. Sitt - Kajanus hívására elvállalja az 1882 óta létező Helsinki Szimfonikusok koncertmesteri állását. E napon Raff művel és Vieuxtemps É-dúr hegedűversenyével köszön el az Intézettől. Helyét Auer tanítvány, tanár tölti be, Mitrofan Wasiljev. Dingeldey számos Liszt interpretációi közül kiemelkednek 26.11. 1885. Mignon, Romance oubliées, Szt.Ferenc prédikál a madaraknak. Wasiljev és Dingeldey bemutatják Brahms-Joachim:Magyar táncait (26.11.1885.)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

5.12.1885. Wagner-Tausig:Szerelmi dal a Valkürökből. Wagner--Liszt:Isolda halála, a Tristan és Isolda operából. Dingeldeyt kétszer is színpadra tapsolják. Az új német zenei iskolát legalább itt Finnországban nem fenyegeti boszorkányüldözés.

23.1.1886. Liszt:Orfeusa - Saint-Saëns feldolgozásában. Dingeldey, Wasiljev (hegedű), I.Hrimaly (cselló).

27.3.Liszt párizsi magyar zongoraművész-zeneszerző tanítványának, Heller Istvánnak (Stefan) Ernst feldolgozásában ismert "Pensées fugitives" művét növendékek adják elő. Hummel zongoraversenyét Georg Wendell, tanára Dingeldey kíséretével. Majd (13.4.) Löwe:Douglas gróf balladájának Heller féle párizsi fel-

dolgozását adják elö, 20.4.1886.

Liszt:Festklänge (ünnepi Hangok) kétzongorás feldolgozása (Dingeldey-Wefing) Angyalok éneke a Faustból (Intézeti Kórus-vezényel M.Wegelius) Genfi harangok, -hegedü-zongora változata Ezt Auertöl hozta Wasiljev - Dingeldey korábban Hubay Jenövel játszotta. Záró szám, Liszt:Megszabadított Prometheus. Az Intézet felnöttekkel megerösített kórusát Wegelius vezényli. Dingeldey és Wefing zongoráznak. Egy esten (30.11.1886) Dingeldey kíséretével kitünö finn kolléganöje, Ingeborg Hymander, "..magyar népi dallamokból összeállított fantázia sorozatot" mutat be. Az 1851-1866 között megjelent rapszódiák elödeinek, Magyar Dallok (1840-47) címmel összefoglalt sorozatáról van szó. Az, hogy e kottát pont a német-holland-francia kultúrával eleven kapcsolatban álló Turku kereskedöi kínálták eladásra, teljesen hétköznapi jelenség. Lisztre valló nemes gesztus, hogy a holland udvarban, -népszerüsítette az ö hálából csúfoló Csajkovszkijt. Tanítványai (a pétervári Mentert most nem említve) közül a német földröl Helsinkibe jött Dingeldey, pl. 8.5.1886.- tüzi müsorára Csajkovskij-Liszt:Polonézt, az Anyegin operából. Sittek tömegével mutattak be töle müveket. A kitünö finn énekesek és zongoristáktól kapott erkölcsi támogatásról már nem is szólva. 23.10.1886. Konsertti Frans Lisztin muistolle. Hangverseny Liszt Ferenc emlékére. Rapszódia V. (Aarne Lönnberg); Angelus két vonósnégyesre; B.A.C.H. fantázia és füga (I.Hymander); Mignon dalok (Johanna Hymander-ének, Dingeldey-kíséret); Des-dúr hangverseny etüd, Vándorévek (A.Grönquist); Esz-dúr zongoraverseny (Ludwig Dingeldey. Kíséret H.Wefing)

Liszt halála után Dingeldey csak 22.4.1887-ben játszik Helsinkiben Lisztet. Addig gyászolta.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Helsingfors Musikinstituts

14de (70de) Musikafton.

Den 21sta Maj 1887.

Program.

1. Trio i Emoll — Goldmark

Herrar Wefing, Wasiljeff och J. Hrimaly.

2. Hans Sach's Monolog ur andra akten af „Die Meistersinger" — Wagner.

Herr Djanpera' accomp. af herr Dingeldey.

3. Pianokonsert i Ess dur — Liszt.

Herr Dingeldey accomp. af herr Wefing.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

M program külön érdekessége, hogy a kiváló cseh muzsikus Hrimaly

még Prágában ismerkedett meg a Goldmark trióval, melynek Helsinki előadása mindennapos dolognak számított az 1914 előtti szellemiségében egységes Európában.

A manapság kissé elnyűttnek aposztrofált Es-koncertet pedig két Liszt tanítvány kétzongorás produktuma tette rendkívül érdekessé.

/Az Es-koncertet napjainkban érő nem éppen célravezető pejoratív minősítéseket nem értem. Sok függ az előadástól. Magam például soha nem tudok betelni J.S.Bach A orgonapreludium és Fúgával.

Helsingfors Musikinstituts

4de (74de) Musikafton.

Lördagen den 19 November 1887.

Program.

1. Stråkkvartett i C dur nr. 24. — Haydn.
   Herrar Csillag, Sibelius (elev), Wasenius och Renck.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

2. Sonate op. 101 (A dur) för piano — Beethoven.
   Herr Schuler.

3. „An die ferne Geliebte", sångcykel — Beethoven.
   Herr Gianpera', ackomp. af Herr Wiking.

A Haydn vonósnégyes előadóiként svédül Herrar(urak) Csillag és Sibelius, valamint Wasenius és Renck. Sibelius neve után a svéd elev(tanítvány) pontosan arra utal, hogy Csillag tanítványa.

A Consolation no.3. (Vígasztalások..., melyet Liszt a Világos utáni Haynau-Bach korszakban élő szülőhazájának szánt). Vajon milyen belső indíték választatta növendékével pont e művet?

21.5.1887.' Goldmark: é-moll trióját játszák.

24.9.1887-ben bemutatkozik a Wasiljevet követő új hegedűtanár. A Rotterdamból ideszerződtetett koncertmester, Csillag Hermann, magyar, s akárcsak Auer, ő is Veszprémben született. Beethoven op.46. a-moll szonatájával mutatkozik be. A kísérő Karl Schuler is új zongoratanár. Goldmark op.33. é-moll trióját játszák,-7.11.1887.

20.10.1887. Csillag bemutatja Goldmark: á-moll hegedűversenyét (op.28.), Wefing kifogástalan zongora kíséretével. Ráadásnak Csillag tanárának, Joachimnak:Magyar táncait játsza. Ennél érdekesebb, ahogy pest-budai öreg barátja, Volmann Róbert - op.14. g-moll vonósnégyesét propagálja, 8.12.1887 -estjén. Schuler ezzel szemben Raff kétzongorás fantáziáit kedveli. A jó hangulatot biztosítandó Sarasate, Saint-Saens, Viotti, Wieniawski, Rossini, Paganini művek sorozatát játszák,-Richard Faltinnal.

ZENEAKADÉMIA

A teljes fordulatot természetesen Ferrucio Busoni érkezése jelentette. Csillaggal (4.10.1888) öt nappal érkezése után, előadják Grieg:c-moll szonátáját. Busoni valóságos jelenség, mint egy üstökös. Saját műveit, Tausigot, Lisztet, Richard Strausst játszik. Tulajdonképpen a fiatal Bartók elődje. Wagner Valkürök lovaglásával koronázza estjét, és Beethoven minden mennyiségben. Első Helsinki szólóestje Liszttel kongenialis lelkiségének emléke. Liszt és Bach, -ráadásul a Kromatikus fantázia és fúga. Sok év után is idáig hallom magyar zenetudomány tanárom szavait: "Liszt élvezettel veti magát Bach kromatikájába, melyben megpihen, felüdül és amelyeket újra és újra felfedez."

21.11.1888. Busoni és Csillag rendeznek estet a Líceumban. Corelli:Sonata da camere; Bach:Sarabande, Double, Bourrée a h-moll szvitből; Mozart:G-dúr szonáta; Beethoven:G-dúr trió (op.1.no.2.); -Busoni-Csillag-Renck.

Ezt követően Busoni szólóestet ad. Csillag másokkal szerepel. Brahms kamaraművek sorozatát játszák több helyen. Majd 16.3. 1889 állnak ki újabb szólóesttel és a derék Renck csellistával. Schumann:op.121. d-mollszonáta (Csillag, Busoni); Schumann:Fantázia op. 131. (Csillag, Busoni); Beethoven:op.70. no.2. Esz-dúr trió (Busoni, Csillag, Renck). A következő est (13.4.1889) Rubinstein:B-dúr triójában Wefing zongorázik. Busoni hosszú Goltermann csellóműveket kísér. Renck kamarapartner szólóit, majd ismét szólózhatnak Joachim József:Téma és variációk művével (Csillag, Busoni) E korabeli, hetenként ismétlődő műsorokat elnézegetve, rejtélynek tűnik, mikor gyakorolhattak, hogyan készülhettek művésztanáraink? E koncerteken kívül is számtalan alkalommal szerepeltek, hol hivatali kötelességből, hol hivatás- és közönség szeretetből. Nincs rá más magyarázat, mint hogy az Európa különféle országaiból itt összegyűlt művészek óriási repertoárral érkeztek Helsinkibe. Évek hosszú munkájának gazdag tapasztalatait, érett produkcióit ontották itt hétről-hétre, éveken át. Ennek a növendékek látták legtöbb hasznát. (pl. az 1885 őszétől Helsinkiben élő J.Sibelius). Egyébként az ő összetételük is elég nemzetközi volt. Az I. világháború előtti Európa örökre eljátszott szép világa. Busoni elemében van. Április végén nagy Chopin estet rendez. Valóságos ünnepe ez a szerzőnek. A közönség soraiban lengyelek és franciák is ülnek. Azután énekeseket, kórusokat kísér. Május 25-én Wefing barátjával ajándékkal lepik meg Helsinki népét. Busoni finn népdalok-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Helsingfors Musikinstituts

4:de (144:de) Musikafton

Måndagen den 21 November 1892 kl. 8 e. m.

i Normallyceum.

Program.

1. ***Sonate*** op. 73 för violin och piano . . **Joachim Raff.**
   a) Bewegt, mit elegischem Pathos; b) Sehr rasch und fein; c) Nicht zu langsam; d) Bewegt, sehr bestimmt.
   Herrar *Spoor* och *Dayas.*

2. ***Suite*** op. 72, E-moll, för piano . . . . **Joachim Raff.**
   a) Prélude; b) Menuett; c) Toccata; d) Romanze; e) Fuga.
   Herr *Dayas.*

3. *a)* ***Barcarole*** op. 60
   b) ***Etude*** op. 25, Ciss-moll
   c) ***Scherzo*** op. 39 Ciss-moll
   } . . . . . **Chopin.**
   d) ***Ballade*** i H-moll . . . . . **Liszt.**
   Herr *Dayas.*

ZENEAKADÉMIA

Helsingfors. Tryckeriet Unionsgatan 20. 1892.

Helsingfors Musikförenings 1:sta (38:de) Konsert

Måndagen den 19 Oktober 1891 kl. ½8 e. m.

Program.

1. Qvartett för piano och stråkinstrumenter op. 38 (Essdur) *Joseph Rheinberger.*
   a) Allegro non troppo; b) Adagio; c) Menuetto andantino; d) Finale allegro.
   Herrar *Dayas, Halvorsen, Schwartz* och *Merck.*

2. Konsert för violoncell (Amoll):
   1:sta satsen . . . . . *Servais.*
   Herr *Henri Merck.*

3. Sånger för piano: . . . . . *Jean Sibelius.*
   a) Hjertats morgon (Runeberg).
   c) Fågellek (Tavaststjerna).
   c) Drömmen (Runeberg).
   Herr *Ojanperä.*

4. a) Air . . . . . } för violoncell { *Bach.*
   b) „Andacht“ ur suiten „Im Walde“ } för violoncell { *Popper.*
   c) Tarantella . . . } för violoncell { *D:o*
   Herr *Merck.*

5. a) Nocturno (Hdur) } för piano { *Chopin.*
   b) Spansk Rhapsodi } för piano { *Liszt.*
   Herr *W. H. Dayas.*

Samtliga ackompagnemanger utföras af Herr Dayas.

Pris: 1 Fmk.

Helsingfors, Tryckeriet Unionsgatan 20, 1891.

ból komponált négykezes zongoraművét játszák el, egy hosszú Brahms műsor végén, s természetesen a többi Busoni szerzeményeket is. Változatok és fúga Chopin c-moll prelüdjére és sok mást. Közben Johan Halvorsen, norvég hegedüs művésztanárral is koncerteznek. Halvorsen a távozó Csillag helyére érkezik és két évig marad.

5.5.1890. Az Intézet vonósai bemutatják Busoni op.19. vonósnégyesét. Még néhány hónap és Busoni visszatér Berlinbe.

A tanév első őszi hangversenyén már Liszt amerikai tanítványát üdvözölhetjük. William Humphrey Dayas 1890 ősztől - 1894 nyaráig működött Finnországban. Innen hívják majd Manchesterbe, a Musical College professzorának. Ő lesz Richter Jánossal az ifjú Bartók és Siloti nagyszerű partnere.

Egyenlőre tehát Helsinkiben kell bemutatkoznia, 29.9.1890. Volkmann Róbert b-moll op.5. triójával kezdi az estet. E művet Liszt becsülte és szívesen játszotta a szerzővel való elvi nézeteltérései ellenére. Halvorsen is szépen hegedül. Akarva-akaratlanul Bull Vigadó-féle emlékét idézve e trióval. Dayas egy sor ritkán hallható Liszt művel lép fel. 13.10. -estjükön Halvorsennel előadják Goldmárk szvitjét. A norvég művész meghonosítja Fauré műveit. Előszeretettel játsza a lipcsei Rheinberger kvártettjeit. A finn közönség jól ismeri őt, hiszen Wegelius sosem felejtette ki műsorából, szeretett zeneszerzés tanára oratórikus műveit. Pohlig is sokszor játszott tőle. Egy-egy jóhangulatú ráadásnak például a balkézre írt virtuóz fúgát.

A hetenként előadott sok mű között, mint a távoli dombon gyémántra hullott napsugár, villan fel Liszt:A villa d'Este szökőkútjai. Azután a másik tanítvány, Joachim Raff op. 112. G-dúr triója.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ès miért is ne? - Sinding c-moll kvintettje. Ezt Halvorsen korábban már Busonival is előadta. Most Dayas és más művészek műhelyében kísérletezik az új norvég zene. Eközben Mozart, Beethoven szinte összes kamara műveit is kötelesek játszani. A kései Beethoven művek szeretete, a közönséget is ideértve,- csendesen idézi Lisztet. Így pl. 19.10.1891-ben az Egyetem dísztermében előadott Servais csellóverseny is. (Az előadó Henri Merck is belga honfitárs.). Ekkor már Popper is közkedvelt, s végül Dayas Liszt Spanyol rapszódiáját játsz a ráadásnak. Egy estére visszaidézték hát az 1844-es Helsinkit. Ilyen a 14.12.1891. este is, amikor az immár kész finn művésszel, Karl Ekmannal Dayas két zongorán Liszt:Esz-dúr zongoraversenyét mennydörgi. A műsoron Rossini, Wagner, Meyerbeer nagy művei. Aztán Schubert szép B-dúr (Op.99) triója. "Nem művet, hanem muzsikát hallottunk..."-írja szép köszöntését másnap a kritikus. Majd 22.2.1892-ben egy Brahms c-moll (op.101.) trió után (Dayas, Halvorsen, Merck), nemes gesztussal Busoni "Kultaiselle" /Aranyomnak/ című finn népdalra komponált cselló-zongora variációival ajándékozzák meg a farsangi várost. Soha jobb hangulatot a Kalevala Napjára (28.2). Megjelennek Grieg szonátái, melyeket Liszt eredetien tehetségesnek, Bartók, pedig a Wagner jármot először lerázó őszinte nemzeti jelleg produktumainak nevez. Bartók New Yorkban megismerteti az igazi Grieg:a-moll zongoraversenyt. Közben Dayas, már egy André Spoor nevű, 1 évre idejött holland hegedüssel terjeszti a norvég zenét. - Időnként elejtve Liszt:h-moll balladáját, vagy éppen É-dúr polonézét.

1894. febr. 20-án váratlanul a másik finn-barát, Liszt tanítvány, Alfred Reisenauer:Vándordalok művét énekli a kitünő finn basszus, Abraham Ojanperä, - zongorán kísér Dayas. A mü érde-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Liszt és Afie Lindberg után

kessége, hogy az északfinn Oulu mellöl (Liminka) származó énekes a lappföldi Tornio városában zongorázó Reisenauerrel összeismerkedve, maga is sokban segítette a mü létrejöttében.
A Helsinki Egyetem 11.5.1894. -rendkívüli hangversenyt rendez. Ekkor Dayas a, finn Karin feleségével felejthetetlen módon adták elö Liszt Patetikus koncertjét (jelenlévöket idézve). Ugyanitt búcsúztak londoni egész telet betöltö koncert sorozatuk elött Aleksander Siloti és Ilmari Hannikainen. Majd Alie Lindberg, Sophie Menter és még sokan mások, -ugyanezzel a müvel.
Ha a Helsinkibe látogató magyar a Szenátus tér közepén megállva (vagy a Székesegyház elött) az egyetem homlokzatára néz, jóleső érzéssel tudhatja a timpanon mögötti díszterem történelmét a magáénak is. A kétzongorás muzsikálás jó kétszáz éves története folyamán Mozart:D-dúr szonáta, c-moll fúga; Schumann:Téma és variációk; és Liszt:Patetikus koncertje a csúcsok.Ezzel csak Liszt, Bartók és Dohnányi nem jutottak el ide Helsinkibe, Érdekes módon (29.3.1897) ismét felbukkan Volkmann op.33. csellóversenye, méghozzá az akkor kezdödö Dvořák hódítással egyidöben. Elkezdödik hát a stílusok útkeresö forrása. Közben lezajlik a Brahms emlékére rendezett óriási hangverseny is. -
- Hagyjuk el egy idöre Helsinkit.
Ekkor tájt érkezik meg a fiatal magyar hegedümüvész Nováček (Novacsek) Viktor, Turkuba. A Lipcsei Konzervatórium tanára és Brodsky kvártett tagjaként megbecsült temesvári születésü Viktort, Richard Faltin hívta meg Joachim József ajánlására egy tanévre. A próbajáték után elnyeri a turkui szimfónikusok koncertmesteri posztját. Ezt a feladatát 1897 szeptemberétöl 1898 júniusáig látja el. Kereken 52 hangversenyen müködik közre Igen sok kamarazenei rendezvényen és egyházzenei ünnepeken. Pl. Bach:Máté Passiójában. Élvezheti jónéhány Auer és Joachim tanítvány látogatását. A Szent Pétervári olasz opera elöadásait, a

Helsinki Szimfónikusok és Egyetemi Férfikórus szerepléseit.
A turkui Uusi Aura (Új Eke) 10.4.1898. pl. megemlíti, hogy a pétervári olasz Opera énekművésze, La Marca Rafaello Verdi, Rossini, orosz, svéd és finn dalokat fog előadni, Viktor Nováček koncertmester úr közreműködésével. Továbbá a Líceumban kamarazenei estre várják az érdeklődöket. A berlini Klindworth-Scharvenka Konzervatorium művésztanárai, Mayer és Mahr hangversenyeznek. D'Albert felesége, Teresa Carreno jön át Rigai otthonukból Lisztet játszani. Viktor kétségtelenül legszebb feladata lehetett Turku finn nyelvű új gimnáziumának, déli 12 órakor kezdődő felavatásán játszott J.S.Bach hegedűszóló (27.1.1898.), -de zongorakísérő- és karmesterként is működött.).
A turkui hangversenyzenekar első hegedüsi teendöitöl megvált Nováčsek két házimuzsika rendezvényen játszik, a Hjelt családnál, majd a Turkui Székesegyház vasárnapi Istentiszteletén. Liszt Koronázási miséjének Benedictus hegedűszólójával búcsúzik barátaitól. Egy hétig pihen a szomszédos Naantali (egykori, középkori oktatási és kultűrális központ), szépségéről máig is híres történelmi fürdővárosban, mely iránt az apró kora óta Herkulesfürdön nyaralt, temesvári fiatalember, élete végéig különös rokonszenvet érez.
Temesváron és Pécsen töltött nyári szabadságáról, Péterváron, Viipurin és Lahtin keresztül érkezik meg, tanári és művészi működésének új színhelyére, Helsinkibe. Itt a már korábban megkötött tanári munkaszerződés értelmében, a vezető művésztanárok vonósnégyesének első hegedüsi teendöi is reá vártak. Az alábbiakban látni fogjuk, hogy ennél sokkal többet tett. Elsöként szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy Nováčsek kitünöen zongorázott és számtalan alkalommal segített zongorakísérö part-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

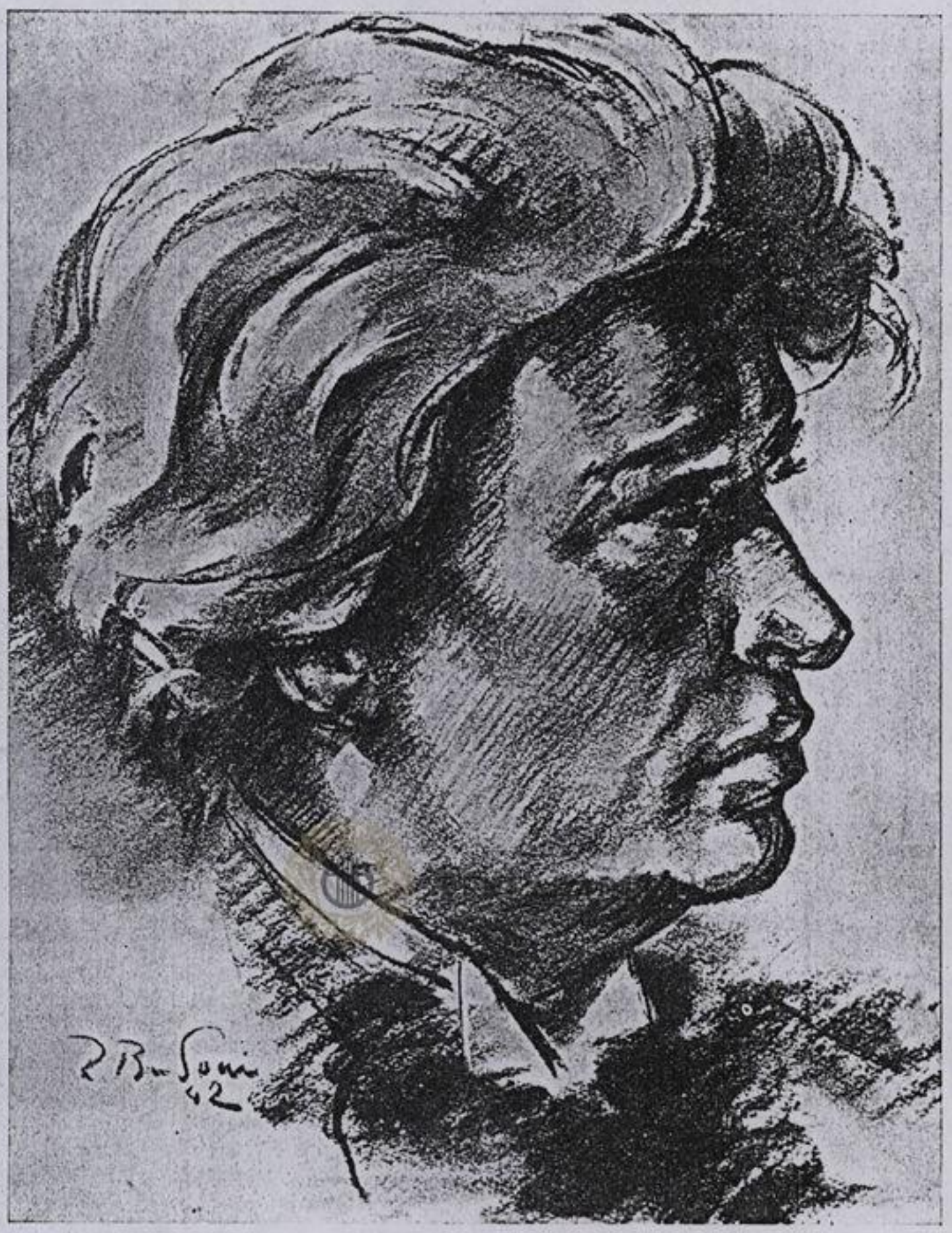

RITRATTO DI FERRUCCIO BUSONI DISEGNATO DA SUO FIGLIO RAFFAELLO

nerként is, holott öt erre semmiféle munkaköri előírás nem kötelezte. Francia pedagógus kollégája és kamarazene partnere, Louis Alois, hasonló ember volt. Finnországba való visszaérkezése után négy héttel később már fellép a Zeneművészeti Egyesület 30.9.1898 első őszi estjén, a Svéd Líceumban. A művek a következők voltak: Ferrucio Busoni:F-dúr hegedű-zongora szonáta no.2. (Busoni, Nováček). Az est hátralévő műsorában Bach:d-moll zongoraversenye -Busoni előadásában, melyet a finn Liszt játékos, Karl Ekman kísért egy másik zongorán. Végül, -a kritika szerint -, mindenki lelki gyönyörűségére Busoni mély átéléssel előadta Liszt: Weinen klagen változatait egy Bach témára,-amit Liszt két Assisi Szent Ferencről szóló legendájával koronázott meg. /Itt jegyzem meg, hogy a távolról sem sznob, zeneszerető finn - svéd közönségnek nem kellett külön elmagyarázni, hogy a Liszt:"Weinen klagen" mű változatainak alapgondolatát képező Bach téma, a h-moll Mise Crucifixusának ostinato basszusa./

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Másnap a Líceummal szemközti Német templomban (Saksalainen kirkko) Busoni orgonán is eljátszotta a "Weinen klagent". A persely-pénzt a Fiú árvaháznak küldi.

A következő estét (10.10.1898.) Schubert op.100. Esz-dúr triójával kezdik (Nováček-hegedű, K.Ekman-zongora, L.Alois-cselló); majd egy Brahms dal és a jó hangulatban átbeszélgetett kávé szünet után Nováček, Paganini:D-dúr koncertjét hegedüli, az ezúttal Szt.pétervári francia udvari szólista zongoristaként közreműködő csellista kolléga, L.Alois kíséretével. 1898. okt.10-én L. Alois már szerzőként mutatkozik be. Az estet F-dúr Op.40. triójával nyitják (Nováček, Ekman és a szerző-brácsa) Ezt követi Molique brácsaversenye, melyet ezúttal Nováček kísér zongorán. A szünet után kvartetté bővült együttes, Beethoven:op.59. no.1. F-dúr vonosnégyesével zárja a

koncertet (P.Voigt-II hegedű, M.Schulz-brácsa).

31.10.1898.

Beethoven:Á-dúr szonáta op.47. - K.Ekman és V.Nováčsek.

Beethoven:D-dúr trió op.70.no.1. -K.Ekman-zongora, V.Nováčsek-csek-hegedű, L.Alois-cselló. Szünet után

Beethoven dalok hangzottak el.

14.11.1898.

Csajkovszkij:Trio op.50. - K.Ekman, V.Nováčsek, L.Alois.

Schubert:d-moll kvartett - Előadók azonosak-Beethoven kvartett Alois gordonkaművei -zárják a műsort.

Amint azt látni fogjuk, a kamaramuzsikusok tudatosan Beethoven összes triójának bemutatására törekszenek. Ez képezi Nováčsek Viktor művésztanári tevékenységének egyik fő ütőerét. Beethoven iránti olthatatlan szeretete. Az 1893-94 tanítási és koncert-évadban bemutatásra került, -sok egyéb mellett, -Beethoven összes triója. Ezt ismételték meg az 1899-1900 évben az új kollégák. Erről a Helsingin Musiikkiopisto (Helsinki Zeneintézet) 1899-1900 évkönyve a következő szavakkal emlékezik meg:

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

"Kiitos näiden etevien taiteilijoiden, triot kuultiin hienoimmin esitettyinä kuin koskaan ennen meidän oloissamme" -

"Köszönet e derék és kitünő művészeknek, hogy a triókat oly finomra kidolgozottan élvezhettük, melyre a mi viszonyaink között korábban soha nem nyílt lehetőség."

Márpedig a tanítás és sok esetben a növendékhangversenyi közreműködésen kívül rendkívüli koncertek is voltak. Egy műsorlapról kiderül, hogy Nováčsek már Turkuból is utazott Helsinkibe. Pl. a Helsinki Egyetem aulájában, 1888 jan. 12-én megrendezett ünnepi estre, aminek műsora:

Sinding:e-moll kvintett (Ekman-zongora, Nováčsek-hegedű, P.Voigt

II hegedü, M.Schulz-mélyhegedü, L.Alos-gordonka)
Csajkovszkij; Swert, Vidor müvek után Nováčsek-Ekman zongorakíséretével elöadja bátyja, Ottokar Nováček (lipcsei professzor) "Ária és Perpeetum mobile" bravúrdarabját. (A helsinkiek már 10.4.1895-ben elöadták, a testvér -e-moll vonósnégyesét.)
1898.dec 4. Beethoven:op.127. Esz-dúr kvártettjét játszák.
A 15.12. 1898 -maratóni esten Novačcel Lepo Laurila, hegedüs kollégája Vieuxtemps produkcióját kíséri zongorán. Ekkor lép fel Reisenauer legjobb finn növendéke, Elli Rängman , Liszt:Magyar rapszódiáival. 6.2.1899. Smetana triójának bemutatója. Koncertek hétröl-hétre, melyeken sok esetben 4-5 vonósnégyes, zongoraötös és egyéb mü szerepel. Csak fúvósok nem léteznek 1911-ig.
29.1.199. Nováčsek elöadja a teljes Csajkovszkij hegedüversenyt, Ekman zongorakíséretével. Jellemzö, hogy mellette még Bach szonátát és Beethoven triót is játszanak. Másképpen szólva a szólista szolgáltatja az egész koncertmüsort, -s ez még hányszor lesz majd így éveken át,- szinte két hetenként. Máris Mozart: d-moll vonósnégyese következik. Ekkor már Elli Rängman kiforrott Liszt:Velence és Nápoly interpretációjában gyönyörködhetnek (19.2.). Szenzáció - (5.3.) Richard Strauss op.13. c-moll vonósnégyese. Ekman és tanítványa Schubert-Liszt op.15. C-dúr fantáziáját adják ráadásnak. 7.5.1900. -Goldmark op.38. B-dúr zongorás kvintett. A feljegyzés szerint, egy rendkívüli egyetemi zeneesten V.Nováčsek elöadja Busoni:op.35.a. D-dúr hegedüversenyét, Ekman zongorakíséretével (21.5.1900.)
/E müvet legközelebb Szigeti József fogja játszani ugyanitt. Akkor már zenekari kísérettel, 1914-ben, 2 hónappal Nováčsek tragikus halála után./
A tanítás és növendékzenekar vezetése melletti kamarazenei

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

estek áradatában hirtelen felbukkan Liszt római tanítványa, Sgambati op.5.B-dúr zongorás kvintettje (5.11.1900), majd Ottokar Nováčel testvére op.10. Esz-dúr vonósnégyese. 3.12.1900 - Dvořák: op.87. Esz-dúr vonósnégyese után Nováčsek zongorán kíséri Georg Schnéevoigt csellista barátját. Davidov:"Am Springbrunnen" op.20. művét és Popper:Mémoire op.62., illetve Mazurkka op.11. műveit adják elö. (Amit Davidov-Menter, Popper-Menter pár évvel korábban.) Nováčsek, tehát komoly zongorista. Ennek tanúja a szintén kísérőként jelen volt Ilmari Krohn (Krún), zeneszerző, Kodály barátja. Nováčsek állandóan kísér zongorán. A bérkifizetési dokumentumokban ennek nincs nyoma, miszerint hivatásszeretetből segít. 11.2.1901. - Bach d-moll kettősversenye (Nováčsek -Schulz) és Mozart kvintett után bemutatják Erkki Melartin: g-moll vonósnégyesét. 4.3. -Zongorán kíséri művészjelölt tanítványát, aki Volkmann gordonkaversenyét játsza. 1.4. -Ernst: "Airs Hongrois" művét hegedüli Olaf Jensen, dán zongoristával. Egy sor mű és Liszt VI.rapszódiája után, Schubert:op.99.B-dúr triójával remekel Nováčsek, Jensen és Schnéevoigt.

20.5.1901. - Volkmann kvártett immár sokadszor, majd egy igazi ritkaság! Ráadásként Vieuxtemps:Magyar fantázia hegedüre és zongorára. "Duo brillant en forme de Fantasie sur des aires hongrois concertant pour Piano et Violin. (A mü ösbemutatója 26.2.1837-ben volt Pesten, a régi, 1849-ben lebombázott, Vígadóban -) [illegible] D´Indy op.29. triója után (3.2.)Bossi és (6.10.) Lalo trióit is megszólaltatják. Kiemelkedö tény Erkki Melartin op.69.hegedü-zongora szonátájának bemutatója, 9.3.1903.-ban (Nováčsek-Ekman).). Busoni|op.29. é'moll hegedü-zongora szonáta. Sgambati (6.4.) op.4. f-moll kvintett. Rendkívüli esten mutat-

ják be Erkki Melarin (1875-1937):no.3. Esz-dúr kvártettjét - -19.4.1903-ban. Itt most már elmondhatjuk, hogy egy eredeti finn tehetségről van szó, akinek hangvétele és zeneszerzői technikája a fiatal Bartókra emlékeztet.

Nováčsek, még Turkuból hozott, ismeretlen 1600-ban élt szerző a-moll hegedű-zongora szonátáját mutatja be, a hűséges Ekmannal -18.4.1904-ben. Természetesen négy nehéz Brahms és kései Beethoven mű után. A tanítással párhuzamos "közönség nevelés" Wegeliusi nemes elve, bizony egész embereket kíván. Ezért is lehet büszke, hogy a legendás orgonaművész, zeneszerző, Oscar Merikanto kamarapartnere lehetett.

1904.máj.2-án már fel is lépnek Bach:f-moll (no.5.) szonátájával és Beethoven:op.108. Skót Dalok sorozatával.(Ojanperä-ének, Merikanto-zongora, Nováčsek-hegedű, Corbach-cselló). Közkívánatra, Melartin:g-moll vonósnégyesét is végig játszák.

Különös est az évad eleji, 1904.szept.26-i koncert. Brahms:op. 108.d-moll szonátája (Nováčsek, Sigrid Sundgren) után, Richard Strauss op.33. himnuszát énekli Ojanperä úr. Végezetül, pedig Wolf-Ferreri:op.7.Fisz-dúr triója hangzik el.

31.10. Nováčsek bemutatja Cesar Franck:A-dúr hegedű-zongora szonátáját. E művet előtte senki sem játszotta. Különös módon keverednek a műsorok. Az obligát klasszikus-romantikus műveket szinte mindig legkülönfélébb Liszt darabokkal vegyítő és egyes újdonságokkal tapintatosan próbálkozó művészek maguk is erőteljes változásokat élnek át.

Nováčsekék tanári kvártettjét végzős hallgatókkal kibővített együttes, a szerző vezényletével, előadja E.Melartin szerenádját (28.11.1904)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

15.12.1904. Növendékkoncert. Itt Nováčsek Bach, Spohr, Dvořák, Vieuxtemps, Csajkovszkij, Boelmann és Fauré hegedüversenyeket, illetve csellóvariációkat és szonátát kísér zongorán, -korabeli fül- és szemtanúk szerint kitünöen.

13.3.1905. Eljátszák Hubay édesapjától "Eine Bergnovelle" op.120. triót (Nováčsek, Ekman és Cornelius van Vliet -az új és rokonszenves holland csellista.)

27.3.1905. Felhangzik Wolf-Ferrari op.6. Desz-dúr kvintettje is

8.5. - Bruckner:F-dúr kvintettje van már müsoron.

15.5. -R.Strauss op.13. c-moll kvártettje mellé Nováčsek Busoni szonátákat hegedül , -és ösbemutatója Bossi:Triosinfonico op.123. művének.

19.11. Előadja R.Strauss op.8. d-moll hegedüversenyét.

Nem állhatom meg, hogy ide ne írjam; az erre való felkészülés rövid ideje alatt is, a berlini Xaver Scharwenka a-moll trióját, Schumann f-moll kvártettjét, valamint Saint-Saens és Dvorák müveket volt köteles különböző esteken előadni és kísérni. Napjaink állandóan panaszkodó és stress-gyötörte művészeit hallva, szinte érzékelhetetlen, micsoda tetteket vittek véghez az 1890-1910-es korszak derüs, szeretetreméltó müvésztanárai.

ZENEAKADÉMIA

12.2.1906. Bossi:e-moll szonátát és Martucci:op.45.C-dúr kvintettet játszanak

14.12.1906 Paganini hegedüversenyt-mellékesen. Különös örömmel kíséri zongorán Ilmari Veneskoskit, kedves tanítványát, aki a világjáró pozsonyi Hauser Mihály:Magyar rapszódiáját játszotta. A hosszú müsor végén, a Nováčsek vezette intézeti vonós-együttes Mendelsohn:op.20.Esz-dúr oktettjével remekel.

28.1.1907. Max Reger:Szvit op.93. (Nováčsek - Sigrid Schnéevogt)

11.2.1907. Max Reger:d-moll szonáta bemutatója az egyetemi hangversenyen.

Reger hányatott, rövid élete különös módon kapcsolódik Finnországhoz. Elöször is szerette finn növendékeit Lipcsében. Különösen a híres Oscar Merikanto érdekelte. Akárcsak Hans Sitt (Anton bátyja), ő is sokat hallott Busonitól a finn emberekről. Az agyon hajszolt tanári és karmesteri életviteltöl elidegenedett zeneszerző, Busoni megüresedö helyét szerette volna elfoglalni, Helsinkiben. Erröl tanúskodik Busonihoz Wiesbadenböl írt levele: "Errefelé nincs talaja a zeneművészetnek, mivel a fürdőélet rendkívül felületessé tette az embereket. Bátorkodom kétségbevonni "megfelelnék"-e Helsinkinek, tekintve, hogy gyenge zongorista vagyok. Amikor valaki egész nap tanít és ráadásul ócska hangszer birtokosa, apránként elpárolog a gyakorlás iránt táplált lelkesedése. 18.6.1895. Baráti üdvözlettel:Max"
/Max Reger.Briefe eines deutschen Meisters. Ein Lebensbild. Leipzig.1928./

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Csak találgatni tudunk, mit jelentett volna Finnország számára Reger idetelepülése. Hiszen nem sokkal ezután Kodály az ö müveivel ajándékozza meg Bartókot, akit Strauss mellett az ő Reger tanulmányok segítettek az egyéni útra. Egészen a Kékszakállú herceg vára operáig, 1910-ben. Körülbelül egy évre rá készült el Strauss:Rózsalovag c. müve. Ez bizonyítja (Debussy mellett) Reger érdemi segítségét. Hiszen pl. 1907-ben Bartók még Volkmann zongoraversenyét mutatja be a Lipótvárosi Kaszinóban. /Ma:Belvárosi Müvelödési Ház, V.Zrínyi u.5./

Végül is a tragikusan elhúnyt Reger sohasem jutott el Helsinkibe.

Reger

30.9.1907. Nováčsek különös módon ragaszkodott a müveihez. Aki közben kamarazenei, oktatói sikerként intézeti növendék zenekarával eljátszhatja Bach: d-moll kettősversenyét (Nováčsek és Carl Lindelöf, -vezényelt Karl Ekman.)
/A Filharmonikusok vonósaival és A.Sittel megerösítve./
14.10.1907. Már Cesar Franck:fisz-moll triójával állnak ki, és a dán Pettersont kíséri zongorán, aki Swet:op.38. c-moll hegedüversenyt játszik .
25.11.1907. Egy sor Franck kamaramü és az A-dúr szonátája után norvég hegedüs kollégája müvét adják elö. ;Johan Halverson: Passacaglia egy Händel témából. (Nováčsek-hegedü,C.Lindelöf--mélyhegedü)
16.12.1908. -Nováčsek vonósnégyese, ami finn népdalok feldolgozásaiból készült, -bemutatják a tanítványai és a kollégái. Ugyanitt kíséri saját dalait - Leevi Madetoja.(Melartin után ö a másik érdekes szimfónikus egyéniség.
20.2.1911: Egyetem. Nováčsek a Svédországból ideszerzödött, nagy hírü Bror (Brúr) Persfelt nevü csellistával és hüséges Karl Ekman barátjával, -kérésre- Csajkovszkij:á-moll Op.50. trióját játsza. Majd a Kuopio városból jött Koponen nevü csodagyerek, tanítványa, játsza Swert hegedüversenyét. A zongorakíséretet ezúttal Ernst Linko látja el. Leendö óriás ö és Liszt specialista. Berlinbe utazása elötti utolsó fellépése ez Linkonak (1889-1960)
Finnországban elöször ugyanezen a koncerten elhangzik Dohnányi Ernö: c-moll op.1. zongoraötöse (Nováčsek, Ekman,a legjobb tanítvány és kolléga-Heikki Halonen, Lindelöf, Persfelt.)
Ha Dohnányi személyesen nem is, a zenéje mégis csak eljutott hát az egyetemi díszterembe.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Azután ismét triók, kvartettek, kvintettek véget nem érő sora, - hétről-hétre. A kamaracsoportok, vonószenekar és a rengeteg zongorakíséret örlő mindennapjaiban egy váratlan öröm; a leendő nagy hegedűművész, Eero Selin Vieuxtemps: d-moll koncertjének mesteri előadása. Mily örömmel kísérhette most Nováčsek, a már talán századszor végigasszisztált művet. Az est befejező száma Siloti kedvencének, Ilmari Hannikainennek "Canto funebre" (Funérailles szellemi rokona) -című műve. Ezt is a Nováčsek által betanított Intézeti zenekar adja elő.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Nováček Viktor

magyar hegedümüvész

Személyével kapcsolatban mindenek elött a nevét és származását körülvevö tévedéseket kell tisztáznunk.

Erik Tawastjerna immár német és angol nyelven is ismert V részes Sibelius életrajzi müve, I.kötete 264. oldalán kijelenti (1965): "Sibelius mégiscsak megegyezett hegedüversenye elöadásában a középszerü hegedüssel, Viktor Nováčekkel..." - "Musiikkiopiston viulunsoitonopettajan, jota ei pidä sekoittaa muutamaa vuotta aikaisemmin kuolleeseen Ottokar Nováčekiin..." - "Ö a (Helsinki) Zeneiskola hegedütanára, akit nem célravezetö összekeverni a néhány évvel korábban elhúnyt Ottokar Nováčekkel..."

A Tawastjerna -anyanyelvén , svédül írt szöveget, a kötetet finnre fordító tanítvány, Erkki Salmenhaara is átveszi saját Sibelius életrajza 190. oldalán: (Sibelius I. Tammi. Helsinki 1984)

"Musiikkiopiston viulunsoitonopettaja Viktor Novček - jota ei tule sekoittaa Brodsky-kvartetin kuuluisaan, tällöin jo kuollee-seen Ottokar Nováčekiin, Sibeliuksen Berliinin-ajan ystäväänei tietysti ollut Burmester eikä Helsinki ollut Berliini..."

"-A Zeneiskola hegedütanára Viktor Nováček -akit nem kell összetéveszteni a Brodsky kvártett híres, ekkor már halott Ottokar Nováčekével, Sibelius Berlinben töltött tanulóideje barátjávalnatürlich nem volt egy Burmester, aminthogy Helsinki sem volt Berlin..."

Kissé meglepö, hogy a Helsinki Egyetemi Zenetudományi Intézet vezetését Ilmari Krohntól örökölt Tawastjerna professzor nem ismeri a finnországi finn és svéd nyelvü Nováček-irodalmat. E kételyemet erösíti az általa következetesen használt „a priori" "középszerü" -jelzö. (Keskinkertainen)

ZENEAKADÉMIA

A finnországi svéd Tidning för Musik - Zenei Hírek (1914.3-4sz. 32-34 old.) három oldalas írásban búcsúzik az elhúnyt Nováček-től. ..."Viktor Nováček lämnar Finland" - "V.N. itthagyta Finnországot" -címmel, a személyes barát Otto Andersson, turkui zenetudós méltatja a hirtelen távozott hegedüst. Leszögezi, hogy a Helsinki Zeneintézet hegedütanára méltó helyet vívott ki magának zenei életünkben. Közli, hogy zenész-familiából született Temesváron, Magyarországon. Cseh születésü apja 19 évesen, nösülés révén került Fehértemplom (Weisskirchen),-bánáti magyar-német városba, majd Temesvárra, ahol a Székesegyház kórusának karnagya és a Filharmóniai Társaság karmestere lett. Nováček bátyja, Ottokár Nováček (1866-1900),- Brodsky tanítvány, Mendelssohn díjas és a híres kvártett tagja. Innen öt a Damrosch zenekar mélyhegedü szólamvezetöjévé hívták. Ottokár jelentös komponista és hegedüvirtüóz volt. Károly nevü bátyja a budapesti Opera elsö csellistája.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

/A régi erdélyi újságok híres hangversenyezö családként írnak róluk./

Nováček Viktor 1872-ben született. Ifjú emberke, s már Brahms sextettben játszik, a templomi kórusban énekel. Prágába kerül, ahol Benewitz tanítja. Innen Brodsky professzorhoz küldik Lipcsébe és elnyeri a Schumann kitüntetést. Joachim Józseftöl tanul Berlinben. Így érkezik koncertmesternek Turkuba. Príma muzsikus, szólista és kísérö. A zongorajátékot és összhangzattant Jadassohntól tanulta Lipcsében. -"Én-írja Andersson- mindíg élvezettel hallgattam kamara zenélését és elsö hegedüszólóit"- Megemlíti, hogy Martin Wegelius hívta meg öt Turkuba, ahol tanári munka is várta. Felsorolja tanítványait és ismerteti mi módon "koncertezték össze" a Vikan nevü müvésztanári nyaralót. Majd tevékenységét méltatja.

Kiegészítésként még közli (mint pl. Oxfordban a Baker Bibliographical Dictionary of Musicians (1984)), hogy Nováček Ottokár amerikai hegedümüvész és zeneszerző, aki 13.5.1866-ban született Magyarországon (Weisskirchen) és New Yorkban halt meg, 3.2.1900-ban. Első hegedütanára apja, Martin Joseph Nováček volt. Brodskynál diplomázott 1885-ben, Lipcsében. 1891-től a Gewandhaus Zenekarában játszik. Nikisch Arturral együtt érkezik Bostonba, ahol Nikisch a szimfónikusok vezetője, Ottokar, pedig hegedüse lesz. Brillians hegedümüvét, -Perpetuum mobile-, ma is sokfelé, szívesen játszák. Zongoraversenye, 3 vonósnégyese (1890,1898,1904), 8 hegedü-zongora koncert kapriccioja, Bulgár táncai és dalai, mind elismert szerzemények.

Rudolf nevü testvérét is megemlítik (7.4.1860-12.8.1929.). Megbecsült hegedütanár és karmester Romániában, Bulgáriában, Oroszországban. Fafúvósokra írt Sinfonietta müvét, 11.11.1888-ban mutatták be. Prágában halt meg.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ugyanezt veszi át a svéd Sohlman zenei lexikon, -Stockholm,1975- ahol a Nováček testvéreket magyar müvészeknek nevezi. (a svéd Lexikont)
A finn Otava kiadó, 1976-ban gyakorlatilag ugyanezt adja ki, hazai adatokkal bövítve. Ily módon kerül említésre, hogy Viktor N. Helsinkiben tanított és a vonósnégyes első hegedüse volt. Sibelius hegedüversenye első változatának bemutatója. Különböző vonós együttesekre finn népdalfeldolgozásokat készített. Írt "Hegedüiskolát", amit meg is jelentetett és foglalkozott egyéb pedagógiai tananyag szerkesztésével.

Szomorú, hogy az első, Finnországban hazai erökkel szerkesztett (finn nyelvü) és 1989-1992 -kiadott VI kötetes Suuri Musiikkitietosanakirja (Nagy zenei Lexikon) Nováček Viktornak még a nevét sem említi. A VI.kötet-Pótlások és Kiegészítések-címszónál is csalódnom kellett. Ezek után nem

csoda, ha Tero-Pekka Henell (1957-) zenei szerkesztöt, Lahti Városi Zenekari intendánsi minöségben, meglepetésként érte Eero Weneskoski úr telefonja (Ilmari Weneskoski fia, Nováček tanítvány). Ugyanis ö a történelmi hangverseny és lemezfelvétel idejére (Lahti-Sibelius:hegedüverseny elsö eredeti változata, - Leonidas Kavakos) -kölcsön adta bemutatásra Nováček egykori hegedüjét, mellyel 1904-ben az elsö változatot elöadta.

Itt végzödnek a hivatalos adatok.

Az új finn Zenei Lexikon még megemlíti, hogy az Otto Andersson és Martin Wegelius által alapított (1906) Brage nevü finnországi Svéd Kultúr egyesület vonószenekarát Viktor Nováček és Gunna Döragrip vezényelték. A finnországi svéd népzenei, hagyományörzö és ápoló egyesületröl van szó, melynek kórusát az Ahvenanmaa szigetekröl származó Otto Andersson professzor vezette. Itt kapcsolódik Viktor N. életébe a népdalgyüjtés. Ilmari Weneskoski (1882-1976) és Toivo Kuula együtt kezdtek tanulni Nováčeknél Helsinkiben. Osztálytársuk volt még Eino Raitio (1872-1935), a késöbbi híres Auer tanítvány. Kuula a nyári szüneteket nemzetségének pohjanmái falujában, Alavusban, vagy Weneskoskiéknál (Partola) töltötte, ahová népdalgyüjtö tanárukat is meghívták. Ilmari késöbb hegedümüvésként és karmesterként müködött (Viipuri, Tampere, Oulu). Gerda nevü zongoramüvész özvegyétöl tudom (elhúnyt 1984), hogy Nováček Ilmarira hagyta a hegedüjét, mely 1883-ban készült "Heberlein". A hangszert ma, tehát Ilmari fia Eero Weneskoski, evangélikus lelkész örzi, Tamperében. Különben ö is kitünö muzsikus és kamarazenekar vezetö, magyar müvészekkel is dolgozott (Benkö Zoltán-zongora, Hegedüs Éva-ének;-1972) és idösebb korában is aktív magyar zenei ismeret terjesztö.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Gerda asszony szerint V. Nováčeknek temesvári magyar, Ilu nevü (Ilona) menyasszonya volt, aki néha hosszabb időt töltött Helsinkiben. Halálos kár, hogy Nováček Viktor finn népdalgyüjteménye nyomtalanul eltünt. Ilona 1914-ben Temesvárra távozott. A közelgő I. világháború miatt, a mindenkiben osztrák-magyar, illetve császári német kémet látó Ohrana (cári orosz rendörség) Nováčeket is zaklatta, de később békében hagyták. Akkor már folyamatban volt finn állampolgársági kérvényének elbírálása. Sitt Antal már régen finn állampolgár, öt békén hagyták. Ellenben a szlovén-osztrák Leo Funteknek távoznia kellett, s csak a háború után térhetett vissza. Közben Nováček egyre jobban szenved alattomos idegbántalmától. [illegible] Később szanatóriumba kényszerül. Szemtanúk, barátok elbeszélése szerint senkinek sem akart a terhére lenni. Tisztában volt azzal, hogy gyógyíthatatlan kórral kénytelen küszködni. Teljes nyugalommal döntött sorsa felöl. Hegedüjére Ilmari Weneskoskinak szóló levelet tett, a hangszerét rá hagyta. 1914. márc.3-án, d.u.5 órakor föbe lötte magát. 41 éves volt. -

Kevéssel elötte hangversenyezett Viipuri városában Geyer Stefi (Bartók szerelme), aki látva a kedvező fogadtatást, Helsinki, Turku, Vaasa, Kuopio -koncert körútat tett. (10.2.1914-Viipuri) Öt követte Auer Lipót, aki -többek állítása szerint, -Nováček Viktor emlékére játszotta el, ráadásként Beethoven:Kreutzer szonátáját.

A Helsinki Egyetemi Könyvtárban a következő írott anyagok találhatók svéd nyelven:

V.Novácek:Insända musikalier. (Gerard Schjelderup "In Baldurs

Hain", Tanzsuite, Phantasiestück) Finsk Musikrevy 1905:6:1-2.

Viktor Nováček:Olaf Jensen.Euterpe 1901:6. 3-4.

Ezen írásaival Nováček elévülhetetlen szolgálatot tett a magyar-norvég zeneművészeti kapcsolatoknak.

Euterpe 1901: 49. 3-5.

Selim Palmgrens konsert. Sol: Viktor Nováček. Hangversenykritika. K. Flodin.

Euterpe 1902 :10. 7-10, 13-14.

Forsell-Stenhammar- Aulin konserterna. 10. musikaftonen Herrar Nováček och Georg Schnéevoigt.

Az Uusi Säveletär, finn nyelvü zeneművészeti szakfolyóiratban a következő emlékirat jelent meg: 7.5.1914: 3.39.old.(Viktor Nováček kuollut) - Viktor Nováček halott.

Kedden, május 3-án agyonlőtte magát V.Nováček hegedütanár. A halál híre váratlanul ért, hiszen az elhúnytnak pont a napokban kellett volna hazájába, Magyarországra utaznia. Közeli barátai jól tudták, milyen súlyos természetü ideggyulladással küzd, de remélték, hogy az utóbbi idők csendes pihenése visszaadják őt. Sajnos minden másképpen történt. A kaszás elvégezhette feladatát. Nováček figyelemreméltó módon vett részt hazánk zenei életében. Magyar volt, 1872-ben született, Temesvár városában. Már otthonában kitünő zenei nevelést kapott, majd Prágában és Lipcsében tanult. Egy ideig a híres Joachim tanítványa. Finnországba 20 évvel ezelött érkezett, ahol kezdetben Turku Zeneművészeti Egyesületének koncertmestere, majd -közel 15 éven át,- a Helsinki Zenei Intézet hegedütanára. Tanári munkáját nagy odaadással végezte, melyben jól segitette őt a kíváló, sokoldalú zenei müveltsége. Fiatal hegedü-nemzedékünkből a legtöbb rövidebb, vagy hosszabb időn át az ő tanítványai voltak. Az általa

ZENEAKADÉMIA LISZT-MÚZEUM

írt és megjelentetett Hegedűiskola, ma is igen kedvelt tananyag hazánkban. A Finn Zeneművészet története hálával kell megőrizze Viktor Nováček nevét. ***

Viktor Nováček temetése e hó 7. napján zajlott le Helsinkiben. A gyászolók kísérete, köztük a halott nagy számú zenekedvelő barátai, a Patológiai Intézettől indult el, az Új temető temploma felé. A templomban Mozart:Ave verumját játszotta az Intézet növendékzenekara, Leo Funtek vezényletével. Ezt követően két növendék a Pergolesi:Stabat materből adott elő néhány részletet. A halottat C.G.Olsoni esperes-plébános szentelte be. A sírhoz érkezve Apostol fúvószenekara, Näre úr vezényletével Chopin:Gyászindulóját játszotta. Ezalatt az elhúnyt tanártársai lassan sírba eresztették a koporsót, majd a barátok és tanítványok elvégezték a hantolást. A zenekar a "Halál elé megyek én," "Örök élet", "Álmodj te tavasznak lelke" - finn és finn-svéd zsoltárokat játszotta, amit sokan velük énekeltek. A sírra számos koszorút helyeztek. - - -

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Amit a nekrológ nem említ; Oscar Merikanto orgonálta Liszt:Desz-dúr Consolation (Vígasztalás) művét és a Stabat Matert is ő kísérte. Sulo Hurstinen hegedülte Schubert:Ave Mariáját.

-A kápolnától balra, csupán pár lépésre pihen Suomi csalogánya, Johanna von Schoultz. Ember és művészsorsokon tünödve önkéntelenül is, kitünő írónő rokona, Solveig von Schoultz:Sormus (Gyűrű) című novellája jut eszembe. A mesterien megírt elbeszélés a reménytelenség zsákutcájába került emberről szól, kinek apránként felörlödő lelki erejéről a társadalomnak sejtelme sincs. Félelmetesen magas színtü lélektani művészi ábrázolása az író által egyébként mélyen átélt magányos ember hideg döntésének, csendes távozásának.

Nem tudom meghatottság nélkül leírni, hogy valakik nevük (mai szóhasználattal -"érdemeik") -említése nélkül örök sírhelyet váltottak Nováček Viktornak. Hatalmas gránit sírkövének alján "hálás kollégáktól és tanítványoktól" szöveg olvasható. (A látogató az új -uusi- (úszi)- részben, 15 parcella, 17 sor, 27 sz. sírnál találhat rá.) - Lassan 1914-1944 elhelyezhetjük Nováček sírján a kegyelet virágait. (Hosszú évek óta már csak feleségem és én vagyunk egyedüli gondozói). Merem remélni, hogy Észak-Európa és az Óhaza magyar születésü fiataljai felkeresik néha ezt a méltatlanul elfelejtett művészt, a Helsinki Hietaniemi temetöben.

Taneli Kuusisto (1905-1988),-Hannikainen tanítvány,- zongora és orgonaművész, zeneszerző, rektori tanévzáró beszédében így nyújtott szakmai-erkölcsi elégtételt a lexikonokból kifelejtetteknek: 19.5.1961. Sibelius Akadémia- tanévzáró beszéd:

"...Méltányosnak tarthatjuk, a mannereurópa egyes zenei taninté zeteiben betartott szabályt, miszerint a főtárgyi záróvizsga nem lehetséges, amíg a mellék- és póttárgyak vizsgái eredményesen rendben nincsenek. Nevelöi munkánk távlati képében a művészetbe mélyen gyökerező, annak különböző problémáival alaposan megismerkedett, egyenletesen fejlödö személyiség kell, hogy álljon. Ilyen értelemben örömmel üdvözölendö többek között olyan tantárgy, mint a most megújuló zeneesztétika tanítása. Az elkövetkező télen kollektív látogatást tehetünk Kölnbe és Budapestről is vendégeket várunk. Nem szabad elfelejtenünk számos külföldi tehetségének oktatói munkánkhoz adott hozzájárulását.."

Ami Kuusisto professzor urat illeti, ő valóban nem felejtett!!

Ezért is játszottam minden alkalommal, különös elöszeretettel kitünö orgonaműveit. Közülük is a Piae Cantoniaes, ösrégi,

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

máig is titokzatos eredetü, finn dallamaira szerzett toccata és fúgát.

Alma Silventoinen - Toivo Kuula Päiväkirja 1901-1917

W.S.OY. Porvoo-Helsinki 1968

12.10. 1903. (69.old.)

Imént értem haza az elsö hangverseny esterol. Jaj, milyen szép volt. Ekman és Nováček nagyszerüen játszottak.

25.10.1903. A mai zenei esten jelen volt Liszt olasz tanítványa, Giovannai Sgambati, -zeneszerző és zongoraművész. Meglepően hasonlít Wegelius apónkra. A szerző kérésére Ida Ekman négy dalát elénekelte ráadásként, -mire Sgambati kezet csókolt neki. Kajanus és Merikanto felállva tapsoltak.

/Ugyanez a Zenei Intézet Vuosikertomus (Évzárói beszámoló 1902-03) 4.old.-án: A jólsikerült esten a közönség zajos tetszésnyilvánítása jutalmaként az előadók a koncert több részét megismételték Sgambatti úr szívélyesen gratulált a muzsikusoknak. - (Agathon Meurman úrtól kapott szóbeli közlésre hivatkozva; Az előadók ráadásként eljátszották Sgambatti teljes op.17. vonósnégyesét../)

30.5.1904. Este koncerten voltam. Helka Sailo istenien énekelte Pergolesit. Elli Uotila -Weber koncertdarabjait játszotta. Eino Raitio és Sulo Hurstinen hegedültek (Faust fantázia), majd végül az Intézet összes hegedüse, valamint két zongorista, Nováček vezényletével, Bach:C-dúr koncertjét játszották.

31.5. -Reggel 4 óráig tartó vidám vacsora, tánc, társaját ék az Alppila kertvendéglöben. Nováčekék eljátszották Erik Furuhjelm fisz-moll vonósnégyesét. Ez a figyelemreméltó svéd anyanyelvü finn szerző volt Goldmark Károly másik bécsi tanítványa.

(Nováček tanítványai)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

26.2.1906. Zeneest. Nováček igazán muzsikáló kedvében volt. Brilliánsan játszotta Paganini:D-dúr hegedűversenyét. Én lapoztam a kísérő Ekmannak.

1.6.1906. Először énekeltem Helsinki közönségének. Koncert után az Alppilába indultunk, majd mégiscsak a Kämppi (Kemppi) - ben kötöttünk ki. Voltunk vagy harmincan. Nováček asztalánál nagy volt a vidámság. Viktor évődött, hogy vitessük magunkat konflisokkal Magyarországig. Hadd lássák meg egymást a szép finn és magyar fiatalok. A fiúk hegedülhetnének és lóversenyt is rendezhetnének. Közben Ettore Gandolfi elaludt. Adott jelre hirtelen csend lett, mire ő ijedten felugrott. Óriási kacagás. Furuhjelm beszédet tartott az ifjúságról. Hajnaltájt szétoszlottunk. Kellemes nyaralást kívánva nekiindultunk a holdfényes Bulevardinak. Toivo Kuula erős kézfogással búcsúzott. Szemembe nézve csak annyit mondott: "Ne feledje el, hogy finnül"

30.6.1906. A Suomen Laulu (Szuomi Éneke) férfikórus hallatlan sikerrel szerepel, szerte Magyarországon. Testvérnépünk tárt karokkal fogadja őket. Bennük tűz és szeretet van. Éljen ez (magyarul...) magyar testvéreink.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

26.9.1906. T.Kuula megmutatta nekem új szerzeményeit. Nováčekkel együtt hallgattuk a gavottot.

10.11.1906. Ma énekeltük és muzsikáltunk Wegelius sírjánál. Ma lett volna 60 éves.

24.11.1906. Jelmezes zeneest az Intézetben. Wenneskoski, Kuula, Wasenius osztrákoknak öltözve muzsikáltak. Pompás hangulat.

29.5.1907. Ida Ekman bíztat engem, hogy menjek Etelka Gersterhez tanulni Berlinbe.

24.9.1907. Toivo kedvesem Á-dúr triójának próbái Wasenius apjó lakásán. Nagyszerű volt hallani.

Itt ér véget a gondtalan ifjúság. Még néhány vidám összejövetel a Kämppøben. Mai szemmel - egyes szerkesztők cinikus, foltos lelkével fanyalogva - még csak elképzelni sem lehetséges, hogy akkor ott a tanárok és növendékek társasjátékot játszottak az előkelő szálloda éttermében, szalonban, kupolás télikertjében, -több nyelven. A vesztes "kútból kiáltott": éneket, mondókát rögtönzött, zálogot adott, verset mondott, viccet, vagy szükebb hazájának (megyéjének) népdalát adta elő. Részt vettek ebben minden nemű polgárok, akik élvezték és nem gúnyolták egymás (akkor még klasszikus szépségében élő) tájszólását.

A határokat nem ismerő Európa szabad munkavállalással itt élő polgárai számára, a világ fogalmával egyenértékűen volt természetes, hogy valaki anyanyelve Párizstól-Berlinen, Bécsen-Budapesten, Riga, Tallin, Szent Pétervár, Helsinkin át Izlandig ilyen, vagy olyan nyelvcsaládhoz tartozik. Ezt ölte meg az I. világháború őrültsége, melyet Nováček Viktor Helsinkiben, becsülettel élt és sikerrel működött művész már nem ért meg.

ZENEAKADÉMIA

V.Novácek: Richard Strauss. En Återblick.

Minden zeneművészetben történt gyors fejlődés után hittük, hogy immár a csúcson vagyunk. Mindazonáltal ez tulajdonképpen csupán valahol a zeneművészet bizonyos nemeiben történt meg. Az előretörés ritkán volt oly heves, mint a legutóbbi felélénkítés után. Élénkítés, minek fejlődése és beteljesülése, szinte azonos sebességgel játszódott le. A távolról sem wágneri hipnózisból ébredve vettük észre ifjú tehetségeinket, kik nyugtalan talentumukkal élnek, kibővült lehetőségeik adta szabadsággal. A legnyilvánvalóbb, s ami még a képességeket és akaraterőt illeti,

leginkább felkészült közülük is Richard Strauss. Olyannyira, hogy az új stílus alapítójaként kell kezelnünk.

Strauss jelenleg 41 éves, tehát abban a korban jár, amikor az ember az eddig elért tudás és képesség talajáról tudatosan kezd vándorolni, melyre ösztöne vezeti, -ha sokszor téves utakon is. Elért eredményeit vizsgálva, feljogosít minket, hogy kijelentsük, hogy a napjainkban támadott és meg nem értett zeneszerző a jövő nagy muzsikusa. Mint minden kivételes tehetség, ki akkor nyitja meg legbelsöbb énjét a Világ elött, mikor az már teljes értékü, Strauss is sokáig dolgozott minden elképzelhető zenével. Kipróbálta a formákat, eként építve saját szilárd alapját. Szerencsésen megvalósított zeneszerzöi technikája már kora ifjúkori müveiben, kivételes tehetségről tesz tanúságot.

Ritmusvilágának pompája (személyes véleményem szerint Berliozra emlékeztet), impulzív és üdítö; egyesülve a jelentös ellenpontozó (kontrapunktikus) képességgel elért felszabadult dallammenetekkel, a jövendö mestert sejteti. Korának akkori, minden vívmányait meghódítva, Strauss nyugtalanul új értékek megteremtésére tör. Így születnek meg egész idö alatt egyetlen ég felé törö ívként, az új alkotások. Zenekari komponistaként a számunkra lehetö legelfogadhatóbb hangszeres kifejezési módot szolgáló stílust fejleszti ki. Strauss hatalmas zenekari eszköztára, mindenkor a feltétlenül szükséges hangzási efektusoktól függnek, sohasem öncélúak. Bizonyára nincs olyan érzés, legyen az szeretet, szerelem, düh, harag, útálat, vagy nemeslelküség, melyet ne lenne képes a létezö legtisztább formában kifejezésre juttatni. Pontosan ez a nagy mesterségbeli tudás csábít arra, hogy Strauss technikáját öncélúnak értékeljük. Láthattuk már, hogy a világ Paganini technikájától elvakulva, alábecsülte muzsikájának ge-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

rincét adó mondanivalót. Még ma is sokan vannak, akik Bach művészetében csupán a száraz munkát és a "melódiák hiányát" látják. "-Csak egy kántor volt" - mondják. Az embert váratlanul megcsapja az ostobaság jeges, iszonyatos lehellete.

Csak két példával érzékeltetve, micsoda káprázatosan eleven és zseniális inspiráció jelenik meg a Till Eulenspiegelben. Vajon hány és hány hallgató előtt nyílt már meg a Zarahustra szépségének csodavilága? Izzó, ellenállhatatlanul hódító szépség, mely aligha alakulhatott ki felületes benyomásokon keresztül. Mint ahogy azt Strauss irígyei próbálják elhitetni.)

/ F Mr 1905: 8 : 1-2. 290-292 old."Nézőpont" -Helsinki Egyetemi Könyvtár. Sajtógyüjtemény./

V. Novácek: Puccini Toscája.

Finsk Muskrevy

A mű feltétel nélküli értékének meghatározásához két látószögből való vizsgálatra van szükségünk, nevezetsen, maga a mű és annak más alkotásokkal való viszonya. Léteznek zeneszerzők, akiknek képességei a jelek szerint egyetlen műre összpontosulnak. Ily módon minden későbbi, többé-kevésbé sikerült munkájuk önmaguk utánzása. Az utánzások forrásaként szolgáló kérdéses mű, tehát az Eredeti, az egyetlen ihlet szenvedélyével megírt alkotás, mely a teljes értéket hordozza magában. Minden későbbi kölcsön vett erővel, spekuláción és rutinon át létrehozott műalkotások értéküket vesztik az átvett idegen hatásokkal együtt. Puccini szerzői pályafutása láthatóan a Bohémélettel érte el a tetőpontot, mely körül a kör bezárul. Hogy abból kijuthasson, belső forradalomra van szüksége. Fő mű a Bohémélet, amit csaknem minden szempontból renkívül sikeres alkotásnak kell tartanunk. Zenéje, mesterien kezelt és ragyogó színárnyalatokkal é-

éneklő melódiái, meglepő harmóniai fordulatai, nagy gazdagságot rejtenek magukban. A szöveghez rendkívül illően zseniálisan eleveníti meg hallgatóinak Mimi alakját. Ezt az egész zenei világ a legnagyobb elismeréssel fogadta magáévá. Azonban nem csekélyebb csalódással vettük tudomásul "második mű"-ként, a Toscát. Néhány igen szép jelenetétől eltekintve, a mű nem képes "Bohém keretéből" kiszabadulni. Az ember zeneileg szinte "otthon érzi" magát. De milyen módon viszonyulhat ez a zene a más féle cselekményhez? Miként alkalmazkodik a lírikus "Bohém"-zene "Tosca" teljesen más természetű cselekményéhez? Nem állhatom meg, hogy ne bíráljam a szerzőt, amiért az ő "zenéjéhez" nem illő szöveget választott. Vagy lehetséges, hogy valóban a "Bohém" szerzőnk belső világának a csúcsa? Bátor és egész embert megkívánó tett a tökéletes műtől elszakadó újat-alkotás. A Tosca már említett szépségeit élvezni akarók, azt csak a kritikáról való lemondással tehetik meg. A "teljességről" való lemondással átengedhetjük magunkat a részletek élvezetének. Zenéje mindenek előtt csengően szép, amihez a jó érzékkel választott bátor hangzáskép változások adnak kiváló hangszereléssel együtt teljes jogú művészetet. A harmonizálásban a sok azonos jellegű kezelési mód szembetűnő. Ily módon alapszik a szólamvezetés döntő része csupán az átmenő hangokra. Másképpen szólva, ez nem születik következetesen, hanem ez az éppen megfelelő átmenő hangokból összeálló hangsor. Különös előszeretettel használ orgonapontokat, melyek természetes módon, szinte kivételesen jól hatnak a gazdag tempóváltások uralta muzsikában. Minden rész a legapróbb részletekig frissen csengő, azonban elégedetlenségemben zavart vegyít, amikor figyelembe veszem az ahhoz nem illő szöveget. Ezen kívül bevallom még azt is, hogy a szöveg

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

nyelvezete eröteljesebben kellene hasson a zene nélkül is, mivel a színházi próza veszít természetességében és célratörö érthetö-ségében, a zenébe öltöztetettségénél sokkal szigorúbb müvészi formavilágából. A szerzö következetesen fejleszti minden mesterkéltséget kerülö jellegzetes motívumait. Az állandóan feltámadó új erök szervesen együtt müködnek a témákkal. Így születik a maga mivoltában tökétletes müalkotás, mesterünk kezében.

Dacára a nagy müveknek, mikkel Strauss minket megajándékozott, mégis az a kialakult felfogásom, hogy azokat egyetlen óriási készülödés nyitányának kell felfognunk. Olyan témák, mint pl. a Don Juan, Zarahustra, Don Quijote stb., csak korlátozott mértékben találhatók. Talán Strauss maga, vagy utóda rákényszerülnek majd, hogy más módszerekkel használják fel müvészetének kincseit. (Itt Nováček a töle távolélö ifjú Bartókot jövendöli meg.) a fordító Személy szerint rendkívül sokra tartom Strausst. Müveit nem tudom csupán egy nagyobb fejlödési korszak elsö lépéseiként értékelni. Tény, hogy tanuló ideje alatt élvezhette a szerencsésen alakult körülmények segítségét. Állítom, hogy sokak munkakedve, pontosan a könnyített tanulmányok miatt fut zátonyra. Hiszem továbbá, hogy a felemelkedésért vívott küzdelem erössé és egyre rátermettebbé teszi a meg nem hátrálót. Ezért is csodálom, hogy az igen kedvezö életkörülmények és szociális viszonyok között élö Richard Strauss mindennek dacára képes volt ilyen hajlíthatatlan akaraterö elsajátítására.

/magyarra ford. K.H./

/F Mr 1905: 9 : 2. 328-329 old. /

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Suomi - Magyarország

"hegedüs" kapcsolatok

A magyar-finn zenei újratalálkozás három legfontosabb területe a természetes énekhang, a zongora és a hegedü.

A vonóshangszer ösét mi hozhattuk Európába, egészen Bizáncig. Erre utalnak a Pécsi Székesegyház fiduláit tartó szobrok. Európa nyugati végein ismeretlen az egyszólamúság élvezete. A székely, vagy mezöségi lakodalmon viszont egy szál hegedüs játékára táncolnak, mulatnak. Akárcsak Pohjanmaa híres hegedüse,- Konsta Jylhä. Ez Bartók szólóhegedüre írt szonátájának lényege. Lelki rokona, pedig Liszt:h-moll zongora szonátája. A svéd királyi udvarban csodálatot keltett Kustaa Järvinen hegedüs és Eino Tulikari kantelejátékos szuggesztív táncritmusai a régi ösök hagyatéka. Ugyanezt érzem Bartók:Kontrasztok triójának verbunkosát hallgatva. Ettöl számíthatjuk (1790) a magyar hegedümüvészet fejlödését.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Kapcsolataink müvészeti öse Böhm József müvésztanár (4.3.1795. Pest-Buda,-28.3.1876), akinek elsö tanára édesapja volt. Majd az Oroszországból visszatért Rode tanítja. Bécs és Pest szerte elismert hangverseny-hegedüs és bécsi konzervatóriumi tanár (1819-49). Tanítványa Jakob Dont (később Auer Lipót tanára) és Joachim József (Auer tanára Hannoverben), valamint Reményi Ede és Georg Hellmesberger. Adrian Rappoldi nevü tanítványa később Wilhelmj és Joachim segítségével príma szólistává válik,- Riga koncertmestere. Innen Helsinkibe szerzödtetnék,-a távozó [illegible] Burmester helyére, -amit ö udvariasan elhárít és Drezdában telepszik le. Annál érdekesebb a Pesti Zenede másik Böhm növendéke, az 1852-ben, Veszprémben született Csillag Hermann,

akit Grün Jakab (1837.Pest-Buda, -1916, Baden) tanít tovább Bécsben. Töle Hellmesberger Georghoz kerül,s a híres vonósnégyesében is játszik. Düsseldorf és Hamburg után, 1877-ben Rotterdamban koncertmester. Közben egy másik veszprémi Hellmesberger tanítvány Raczek Frigyes (1841-1892), testvéreivel Zsófival és Viktorral, bejárják egész Európát. Weimarban Liszt, Kasselban Louis Spohr vezényletével muzsikálnak. Stockholmban is játszanak, méghozzá a Veszprémi Dóm karnagya, Ruzitska Ignác/a híres verbunkosait. /Kideríthetetlen, hogy felléptek-e Finnországban?/ Eljutottak Stockholmba és Szent Pétervárra, mint Csermák és Lavotta, akikről nem tudni, hogy játszottak-e finn földön? Helynevek és egyéb segítök nélkül ki tudja, mit rejt a nagyvonalú "oroszországi turné" megjelölés.?

Míg Csillag holland földön hegedül,a Veszprémből Pétervárra került Auer Viipuriba és Helsinkibe készül, -az 1870-ben megnyílt Pétervár-Helsinki-Hämeenlinna-Riihimäki vasútvonalon, csikorgó hidegben. - Meglepö Turku aktivitása. / Turku svéd neve Åbo. (Óbu)

Az Åbo Underrättelser, 1876. ápr.23. vasárnapi Alie Lindberg és Gustav Niemann hangversenyműsorában, egés sor Böhm-Hellmesberger tanítványt sorol fel:

Karl Goldmark-Suite für piano und violin (Az elsö hegedü-zongora szvit)

Mendelssohn:Hegedüverseny

Mozart, Schubert, Chopin menüett, Impromtu és Polnaise után Wilhelmj (Liszt felfedezettje)-románca és a pozsonyi Hauser Mihály scherzoja következtek.

Brahms-Joachim:Danse hongroise, Niemann:gavottja, majd Raff (újabb Liszt tanitvány)-Polka de la Reine című, közkedvelt müve csendül fel. Végezetül. Wolff-Vieuxtemps Grande Fantasie c.

müve, Weber Oberonjának témájára.

A hangversenyt Helsinkiben megismételték. Mint azt már jól tudjuk, Niemann indította útjára Robert Kajanust. Az immár neves karmester sikerrel tárgyalt Joachimmal és annak Hugo Olk tanítványa, Helsinkibe szerződött koncertmesternek. Híres volt memóriájáról, valamint rögtönző képességéről. Ezután Max Lewinger következett (Grün, Joachim, Auer tanítvány), akit Helsinkiből hívtak meg Lipcsébe, a Gewandhaus koncertmesterének. Természetesen az első hegedüs helyen Anton Sitt ült, aki Kajanus külföldi útjain helyette vezényelt ~~Ilm~~. Így történhetett meg az, hogy három Joachim tanítvánnyal is dolgozhatott. Willy Burmester, Charles Gregorowitsch és Hugo Olk. Joachim finn tanítványa Gustav Adolf Dahlström, pedig második koncertmester volt. A folyamatosságot a Helsinkibe érkezett Csillag képviselte. A derüs, szép város Kämppi szállójában, Bécsből ide szerződött osztrák, női szalonzenekar játszik. Érdemes ezt a nehéz, de gazdag időszakot a "Säveleitä" (Szevéleite=Dallamok) nevü, sok oldalú, igen magas színvonalú zeneművészeti folyóiratból megismerni. Főszerkesztője az utolsó nagy polihisztorok egyike, Pietari Juhani Hannikainen, a híres művészfiúk apja. Kitünö kiadványát akár művészeti, politikai, társadalmi szemlének is nevezhetnénk. Nyelvezete minden rendü és rangú ember számára érthető, ugyanakkor könyörtelenül a finn nyelv tisztaságáért harcoló. -1887-től jelenik meg. Nem érdektelen felemlíteni, hogy a szomszédos gazdag Péterváron csak 1894-ben alapították meg,-a sokáig egyedüliként megjelenö:Russzkaja muzikálnaja gazétát. A Säveleitä elsö számának tartalma valóságos történelmét ismerteti Csillagnak, a németül tolmácsoló Faltin. - A lap bánkódik a finn nyelvü opera balsorsán. Nosztalgiával említi a Faltin vezette oratóriumo-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

kat. Ostorozza a Kajanus karmestert gáncsoló irígy, érzéketlen hivatalnokokat. Örömmel nyugtázza a szimfónikus és kamarazenei élet egyre magasabb színvonalát. Üdvözli a szólista vendégeket, akik bizonyították, hogy Helsinki nincs mellözve. Ilyenek voltak Rubinstein, Bülow, d´Albert, Menter, Sarasate, Wilhelmj, Ysaye, Artôt, Joachim. (Félreértést elkerülendö, -megjegyzem, hogy nem József (Joseph), hanem Amália nevü felesége járt Helsinkiben, mint énekes.) - A legnagyobb tetszést a Liszt tanítvány, Arma Senkrah (késöbb, mint Hakness is) hegedümüvésznö aratta, aki késése miatt egyenesen utazóruhában toppan a színpadra és teljesen új alkotásként játssza Mendelssohn, sokszor hallott hegedüversenyét. Úgy, hogy azt még Auer Lipót estje sem homályosította el. Hasonlóan érdekes jelenség a Pestről érkezett, Martha Remmert,- Liszt tanítvány sikere. Öt is d´Albert fölé helyezi a közvéleményt kutató kritikus. Ugyanez a lap értesít a Kölnben elsö ízben elöadott Liszt:Szent Erzsébet oratóriumáról, melyben Sophie Amália Joachim énekli (megjegyezve annak 1884-ben, Helsinki bemutatóját). Tudósít Eugen d´Albert figyelmet keltett drámai nyitányáról. Ismerteti Sgambati sikert aratott II.szimfóniáját és vonós-zongorás kvintettjét. /Ezt fogják majd Nováčekék Helsinkiben bemutatni a szerzö jelenlétében./

A Kölnben zajló Zenei Ünnep csemegéje, -írja a lap-, a Brahms trió, melyben a szerzö zongorázott, G.Holländer hegedült és Hegyesi csellózott. 1888 májusában Alice Barbi, olasz énekesnö és Nachez Tivadar virtuóz hódít. A cikk azzal zárul, hogy több külföldit nem említ, mivel az itt tartózkodókat már tulajdonképpen hazaiaknak tartja.

José Vianna da Motta - Liszt müveket zongorázik, majd Joachim Raff: Gigue variációkkal cimü müve után, Kajanus zenekara

Raff:Leonore szimfóniáját és Hoffmann: Frithiof című művét játsza. Bár az új zenét örömmel üdvözlik, a lap kéri Kajanust, ne felejtse el a hagyományos műveket. A Seurahuone közönségét, pedig megrója a koncert alatti társalgásért.

A Zenei Intézet egyetlen nagyobb estet rendezett az egyetemi díszteremben. Ekkor mutatkoztak be az új tanárok.

"...-Herra Csillag, viulusoiton opettaja, omistaa voiman, temmata kuulijat mukaansa hehkuvalla soitollansa. Hän saa viulustansa sitä paitsi pehmeän, sulosointuisen äänen, jousenveto on kaunis ja tekniikki hyvä."-

"...-Csillag, hegedűtanár úrból áradó erőteljes izzó játék magával ragadja hallgatóit. Ezen kívül lágy, bájos hangzásokat csalogat ki hangszeréből, mindezt elegáns vonókezeléssel és kifogástalan technikával." - /Säveleitä. 1888. no.11.ápr./

Majd még egy alkalommal közlik a lapban, hogy a tavaszi időszakban két kamarazenei estet rendeztek a Kämppi szálloda szalonjában. Az elsőn Csillag játszotta Ludwig (Louis) Spohr: Gesangsscene című művét, Heinrich Wefing kiváló német zongoristával, aki Helsinkiből ment vissza konzervatórium igazgatónak, Karlsruheba. Ezek után Csillag, Wasenius és Renck eljátszották Schubert: B-dúr trióját.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

/Itt érdemes megállni és felidézni a Pálffy gróf bécsi palotájában lezajlott versenyt. Pierre Rode (Böhm tanára) és Ludwig Spohr. 1812-ben mérköztek meg egymással. Ezt követően lett Pálffy kérésére Spohr, Bécsi Színházi karmester és mérkőzött meg Paganinivel is. Ezt a hangulatot idézte meg Csillag Helsinkiben, 1888-ban./

A második koncerten vonósnégyeseket adtak elő.Ebben Csillag növendékeként, az ifjú Sibelius is részt vett. A lap szerint a mű-

sor "elsősorban kvartetteket tartalmazott, melyeket a muzsikusok szemmel láthatóan igyekeztek a lehető legpontosabban előadni." - Ennél többet írásos dokumentumok nem árulnak el. Szerencsére 1965-ben még élő szemtanúktól ~~tudom~~ megtudtam, hogy Csillagot négyszer tapsolták vissza, magyar hegedűszólói után a parkettre. Mindezt a Lahti, Helsinki és Kuopio városokból Pécsre látogatott testvérvárosi, magántúrista csoport idős tagjaitól tudom, akikkel a Pécsi Székesegyház, Mór kápolnájában, orgona gyakorlás közben találkoztam. Jól emlékeztek Auer Lipótra, Nováčsek Viktorra. Amikor 1890 őszén Sibelius bécsi diákként a Hellmesberger vonósnégyest hallgatja, akkor a legmagasabb színtű szintézisét élvezheti mindannak, amire és amiként Csillag tanította Helsinkiben. De hallhatta a másik kvártett-tagot, a pozsonyi magyar-német Straus Lajost is, amikor Berlinből skandináv, balti, finn és orosz koncertkörútat tett. Lampila azt írja (Sibelius. 1984. Helsinki. 37.o.), hogy "Wienissä hän sai opetusta tuolloin maineensa huipulla olevalta Karl Goldmarkilta, joka antoi hänelle lähinnä yleisluonteisia ohjeita soitinnuksessa. Gustav Mahlerin opettajalta Robert Fuchsilta hän sai ilmeisesti yksityiskohtaisempaa ohjausta" - Bécsben, az akkortájt hírneve csúcsán élő Goldmárk Károlytól kap leckéket, aki többnyire általános jellegű hangszerelést érintő utasításokkal látja el. A Mahler tanítvány Robert Fuchstól nyilvánvalóan pontosabb, részletesebb irányítást kapott." Majd így folytatja: " -Hellmesberger kvartetin konsertti sai hänet tuntemaan olevansa seitsemännessä taivassa" - "A Hellmesberger kvártett koncertjén hetedik menyországban érezte magát"- Egészítsük ki tehát, az analítikus kutatást máig (!!) nélkülöző Sibelius irodalmat egy adattal. A Preyer növendék-Goldmark, Pesten fogant- B-dúr op.8.vonósnégyesét, a Hellmesberger kvártett

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

mutatta be Bécsben, 1861-ben. Ők mutatták be a vonóskvintettet is op.9., 1862-ben.

Goldmárk: Falusi lakodalmát Brahms, a legkiválóbb szimfónikus költeménynek nevezte (aki nem kért a tanításból, ám akit ezért egy szóval sem marasztal el senki)

Végezetül, a Hellmesberger kvártett második hegedűse, Adolf Brodsky (1851-1931), Lipcsében alapított vonósnégyesében játszott a Turkuba, majd Helsinkibe hívott Viktor Nováček, aki nem középiskolás fokon,- többször végigjátszotta kora kamarazenei termésének javát. Így pl. Busonival és Dayassal, a zseniális Liszt tanítvány és Bülow utód Hans von Bronsart zenéjét is. Nikisch Arturt is Hellmesberger tanította hegedülni. Ami Fuchs urat illeti, tapintatból nem írom le milyen jelzőkkel sértette meg az amúgy is érzékeny és élete végéig olykor búskomor Sibeliust. (Akit a gemütlich, nagyszívű Goldmark oly sokat segített.)

Amikor a tudományos kutatás kimutatja Liszt szimfónikus költeményei és Sibelius kapcsolatát, hiszem, hogy a szerény Goldmark szerepére is fény derül. Muzsikusi lelkivilágáról sokat elárul az 1912 körül leírt emlékezése.

A Sába királynője -bemutató kapcsán Pestre utazott szerző (25. 3.1876), felkeresi Lisztet. - "...a déli órákban kerestem fel. A reá mindig jellemző szeretetreméltósággal meghívott, hogy este újra látogassam meg. Elmentem és Liszt eljátszotta az op.11. szvitemet, melyet így senkitől sem hallottam. Néhol eltérő módon tolmácsolta, de a lelki hangsúlyokat látnoki szemmel felfedezve, leírhatatlanul szépen játszotta. Ifjú muzsikusként meghatott a jóakaratú figyelmessége."

Két magyar születésű hegedűművész segített még Sibeliuson.

Böhm József, aki a nyugtalansága miatt balul sikerült, hegedűs

próbajátéka után , Sibeliust őszintén, de emberséggel eltanácsolta a ~~minden~~ kötöttséggel járó zenekari pályától.

A másik, Grün Jakab, aki ehelyett inkább a zeneszerzéssel való foglalkozásra bíztatta.

Jussi Jalas karmester, Sibelius veje (MRT Nemzetközi Karmesterverseny. Budapest. 1977.) elmondása szerint a Hellmesberger kvártett brácsásából lett bécsi operai szólóbrácsás, Babrich Zsigmond és Richter János karmester is önzetlen barátsággal segítették az önálló stílusát keresö fiatalembert.

Grün Jakab,-Hubay Jenö édesapjával és másokkal,- Pest -Bécs-Weimar-Hannover viszonylatban sok kamarazenei hangversenyt rendezett. 1909-ig a Bécsi Opera elsö hegedüse, illetve hangszerének konzervatóriumi tanára.

Lampila szavaival élve, Sibelius bizonyára sokukat hallhatta, ami késöbb döntöen a javára szolgált. Ami pedig Mahlert illeti, arra annak 1907-es Helsinki koncertlátogatása az iskolapélda, -november 1-én vezényelt.Nováček zongorista barátja, Karl Ekman így örökíti meg Sibelius szavait (Sibelius. Helsinki. 1958. 180-83 old.):

"...Mahler és én a szimfónia lényegéröl beszélgettünk. Kifejtettem, hogy annak kemény, kérlelhetetlen mivoltát, stilusát és mély logikáját csodálom. Mindez pedig megköveteli a témák szoros egymásba fonódását.Mahler felfogása meröben ellentétes volt." "Nein, die Symphonie muss sein wie die Welt. Sie muss alles umfassen."

Majd Sibelius:" ... Nem akartam azt a látszatot kelteni , hogy szimfóniáim vezénylésének rábírása miatt találkoztunk."

Ezért a száraz "Was wollen Sie, dass ich von Ihnen dirigiere?" kérdésére, csak annyi választ adtam: "Nichts."

Kajanus zenekara (soraikban jónéhány német és osztrák) nem volt különösebben elragadtatva a pétervári koncert és az amerikai út között kissé rossz hangulatban, Helsinkibe látogatott mestertől, Mahlertől. A szigorú dorgálásokon mosolygó Anton Sitt, így nyugtázza a "szikrázó" főpróbát (már 25 éve első koncertmester):

" Und der soll neue Hans von Bülow sein."

Végezetül, pedig Mahler ebédelni indult a zenekari muzsikusok törzshelyének számító, Gambrini vendéglőbe.

Sitt, Faltin és Nováček finn barátainak leszármazottjai így őrzik a történetet (1993.júl.1.):

Sibelius és Kajanus szóvá tették, hogy egy ilyen vendég rangjához talán mégiscsak inkább illenék a Seurahuone, Kämppi, vagy a Svéd Klub ebédlője. - "Ich geh wohin ich will" - válaszolta Mahler, a Gambrinibe távoztában.

Este természetesen együtt voltak Saarinenéknél, a mesés finn művészvárban, Hvittreskben. Mahler Kallelával csónakázik, aki a vidám est folyamán lopva megfesti a kandallónál, feleségének levelet író zeneszerzőt, -talán a világ legjobb Mahler olajfestményét.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Részlet a Mahler levélből:

"A zenekar szintje meglepően jó. Fegyelmezettek. Mindez Robert Kajanus érdeme, akinek különben is jó neve van a zenei világban. Délután élvezhettem a társaságát e rokonszenves, szerény, értékes embernek. Hangverseny után Kalleláék és az ott tartózkodó brüsszeli zongorista, Arthur de Greef, vacsorára hívtak, ami itt reggelig tart. Tizenegykor elbúcsúztam. A Kajanus vezényelte koncerten hallottam néhány Sibelius művet, aki körül nagy zajt csapnak bel- és külföldön. Egyik műve meglepően érzelmes volt, fűszerezve az ismert északi, hangzásbeli fogásokkal, nem-

zeti mártássá téve azt. E zsenik mindenhol egyformák. Orosz- és Svédországban egyaránt. Olaszország egyenesen pezseg ügynökeiktől. Axel Gallén (Akseli Gallén Kallela) egészen más benyomást kelt a leves elötti féldecivel és a csónakjával. Érezni, hogy az ő természetében és fajtájában van valami öseredeti finn, amiben egész más tartalom rejlik. Egész lényével otthonos az itteni természetben."

/Alma Mahler: Gustav Mahler. Wien. 1949. 396.old./

A további folyamatosságot Auer jelenti. Pl. az Uusi Suometar azt jelenti, 1904, kora tavaszán, hogy hirtelen helyettesítő szólistát kértek Auertöl. Ő a 11 éves örmény csodagyereket, Michael (Mica) Elmant küldte át, aki alig látszik ki a földből, de akit jelenségnek kell neveznünk, azok után, amit Wieniavski Faust-fantáziájával müvelt. Auer nem csupán átjárt, hanem közvetítette is a müvészeket. Csak néhányan a sok közül:

Marguerite Berson - Paganini specialista (Seurahuone 5.1.1913.- vezényelt Anton Sitt.) Ráadásként Ole Bull, Hans Sitt, Max Reger. Öt követi Kathleen Parlow, New York-Paris-Pétervárról. Richard Burgin - 13.4.1913. Ekkor mutatják be elöször Szkrjabin "Le Divin Poéme" cimü müvét. Eljön végre Bartók szerelme, Stefi Jung-Geyer is, de csak Csajkovszkijt játszik. Különös módon a Botteni öböl északnyugati finn-svéd Vaasa,müsorában "Soofianak" (Szófia) irja (oroszosan) Sophiet-t (Stefit)!

Eljön még Efrem Zimbalist is, akit Auer fiaként szeret.(Ő lesz majd Philadelphiában a Curtis Institute of Music igazgatója, 1941-töl)Ekkor már gyülekeznek a viharfelhök.

Kitör az Első Világháború.Szent Pétervár környékére is megérkeznek az első hadifoglyok.Az 1894-ben orosz nemesi rangot nyert és 1903-ban császári állami tanácsosi kinevezést kapott Auer Lipót /Leopold Auer/ sikerrel jár közben az osztrák-magyar császári-királyi 38.sz.gyalogezred kecskeméti bakáinak(un Mollinary ezred)érdekében.Ennek köszönhetően a parasztfiúk emberséges tábori körülményeket élvezhettek.Érdekes módon vág ide Hevesy Pálnak a Monarchia utolsó nagykövetének 1984-ben a BBC-ben magyar nyelven elmondott visszaemlékezése, Auer nemes tettéről

Megjegyezte,hogy:.."Az orosz fogságban sinylődő kecskeméti bakák sorsának enyhítéséért a szentpétervári spanyol követ is interveniált(közbenjárt) Alfonz király megbízásából.."

Auer utoljára 1916-ban lépett fel Helsinkiben két szonáta esten. Grieg három szonátáját és Beethoven szonátáit játszotta. A kritika felejthetetlennek(unohtumaton) nevezte a Kreutzer szonátát.

Mielőtt e korszaktól elköszönnénk,ismerkedjünk meg egy különös stíluskereső forrongás magyar vonatkozásával.
A korábban Viktor Nováčeket zongorán kísért(és annak temetésén Lisztet orgonált) atyai barát Oscar Merikanto ösztönösen vonzódott a magyar zenéhez.Így lett barátja Lipcsében Hans Sitt és Nikisch Artur./Velük egyébként 22.11.1920 találkozott utoljára./ Merikanto nagyszabású ízig vérig finn orgonaműve -Passacaglia fisz-moll- végén váratlanul Kodály Genfi zsoltárának nagy befejező harmóniái szólalnak meg.A rokonság nyilvánvaló. A mű, jóval a Genfi Zsoltár előtt keletkezett.
O.Merikanto szerette volna Regert Helsikibe szerződtetni.
Annál érdekesebb jelenségnek könyvelhetjük el,hogy pont ultramodernként számontartott fia-Aarre(Árre)váratlanul egy Volkmann Róbert mű iránt tanusított feltűnő érdeklődést.
A Nováčekek koncertjén(illetve növendék esten) hallott d-moll zenekari szerenádról van szó.Közbevetőleg jelzem,hogy Kajanusék is többször és előszeretettel játszották.
A Volkmann művel való megismerkedése előtt Aarre Merikanto már csaknem elkészült a saját zenekari szerenádjával.
Vajon mi lehetett Volkmann vonzerejének titka?Tudvalévő,hogy Liszt is szívesen játszotta a szerző trióját.(Elvi és fő-leg V. által táplált ellentétük dacára)
Talán mégis több köze lenne Volkmannak általában a magyar zenei nyelvezethez,mint ahogy azt eddig hitték?
Értékes elemzésekkel és intuitív meglátásokkal szolgál ennek kutatásához Claudia Krischke "Kammermusik von Robert Volkmann "című doktori értekezése/Bonn 1992/:
Ennek fényében analizálandó Aarre Merikanto "Koncert hegedűre, klarinétra,vadaszkürtre és vonóshatosta"-kamaraművet..
A mű megnyerte a Schott & Söhne kiadó versenyét(Die Musik 1924 április) és Herbert Scherchen vezényletével be is mutatták a Donaueschingen-i Zenei Fesztiválon 1925-ben.
A.Merikanto 1914-16 Lipcsében szerzett h-moll szimfóniáját /melyet tanára Max Reger jelenségnek nevezett/ csak 1941-ben értettek meg Finnországban.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Csodálatos " Juha " című operáját(1920-22) halála után 1962-ben mutatták be.Miért is értették volna? Hiszen Európa még Reger ellenpontművészetét sem értette.Szkrjabin(Aarre másik tanára) pedig egyenesen riasztóan hatott a nemzeti romantikákra.
Az Uusi Säveletär 1913 decemberi száma beszámol Toivo Kuula 8.11.1913-i szentpétervári sikeréről.Délpohjanmaa-i szvit című művét maga A.Siloti vezényelte.Kuula A-dúr triója még nagyobb sikert aratott.Micsoda örömmel olvashattak erről Helsinkiben Nováček,Schneevoigt és Wasenius!
De miért is fontos ez? Azért,mert e világ értette és szerette a zenét.Pétervár-Viipuri-Baltikum-Németország-Franciaország!!
Sztravinszki a Tavaszi Áldozatot komponálja,amikor Kuula megalkotja Sibeliustól teljesen független Schönbergtől szabad, ,Csajkovszkij hatásoktól mentes, utánozhatatlanul eredetien finn A-dúr zongora,hegedű,csellő trióját.
Egy sor nyugateurópai város ekkor ismerkedik Ravel spanyol rapszódiájával.Jacques van Lier holland professzor-csellista Franz Eugeniev porosz királyi zongoristával Helsinkiben koncertezve ismerkedik meg Kuula triójával,amit zseniálisnak tart.Csak két nappal a pétervári Kuula siker után/ahol Sibelius megbukott/ közli a Säveletär az Allgemeine Musikzeitung kritikáját Schönberg op 17 vonósnégyesének bécsi fogadtatásáról ;..."Ellenszenves és művészetellenes.Csodálnivaló,hogy a közönség vegighallgatta.Ekként bizonyítva határozatlan gyávaságát.." Majd a Párizsban 78 évesen koncertező Saint-Saëns`t dicsőíti.
A Säveletär pedig az új bécsi /Bösendorfer szalon helyén/ épült 2000 férőhelyes Wiener Konzerthaus palotát ismerteti.
Aarre Merikanto Németországban első díjat kapott "Kammerkonzert" művét még sem említik. A századforduló legjobb finn alkotását még csak be sem mutatták otthon.Kuula trióját is háttérbe szorították.(Szinte egészen 1990-ig,ahogy azt a Sibelius Akadémia zongora tanszék vezető professzora Liisa(Lísza)Pohjola művésznő nemrégiben nemzetközi nyilvánosság előtt is kijelentette.)
1910 Bartók életében is fontos időszak volt.26.5 mutatta be Zürichben/Tonhalle/ Volkmar Andreae a fiatal magyar szerző Rapszódiáját.Az eseményre Kodályék is odautaznak és három napon át végigülik a próbákat. Ezalatt Debussy Budapesten, Faure pedig Helsinkiben hanversenyezik.
Jellemző,hogy a Bartók Rapszódiát csak 17.10.1968 adták elő Földes Andor és a Helsinki Filharmonikusok Jorma Panula vezényletével.Az érem másik oldala a magyaroké.Bartók kiváló zenetudós növendéke /egyben Busoni növendék/ Selden-Goth Gizella (1884-1975) hegedű-zongora szvitjét Geyer Stefi és Freund Róbert mutatták be Zürichben.

Ám a Világháború kitörése előtti határokat nem ismerő Európában koncertkörúton lévő Geyer Stefi sem tud mást hozni Finnországba,mint Bach,Brahms,Csajkovszkij.Még Selden művet sem játszik,nemhogy Bartókot.
A finn sajtó ekkor még türelmes!Csak jóval később fakad ki, hogy a sokadszor Finnországba látogató Fischer Anni sem játszik magyar zenét.Műsorán klasszikusok;Beethoven,Chopin szerepelnek.
Felmerül tehát a kérdés;Vajon milyen fogadtatásban részesültek volna a merészebb kortárs magyar s egyéb művek?
Jean Sibeliust támadták IV szimfóniája és Voces Intimae vonósnégyese(Nováčekék által bemutatva) tritónuszai miatt. 1910 körül foglalkozott az országból való hosszabb időre szóló távozás gondolatával. Turku Sibelius múzeumában található naplója,viszont így dokumentálja 1914-es berlini Schönberg vonósnégyest meghallgatott Sibelius benyomásait: "...Hm.A dógok tehát így is felfoghatók.Miért ne. De,hogy mindez fülkinzás annyi bizonyos.Spekulatív agymunka terméke. A hallgatóság fütyült és kiabált.Ez a muzsika nem illik gyenge idegzetűeknek és az úgynevezett talentumokhoz.
Valami nagy rejlik az egész mögött,ám Schönberg nem képes azt teljes egészében megvalósítani.."

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Érdekes kiegészítésként említem,hogy Sibelius jelen van Lipcsében,amikor a konzervatív közönség lehurrogja Sinding vonósnégyesét.A művet a Brodsky Kvártett mutatja be.
Világos tehát,micsoda kár,hogy Bartók,Kuula és Aarre Merikanto nem ismerhették egymást,.
A Helsinkiben koncertező-5.11.1926- Linz (Eugen) Jenő hallhatta Aarre Merikanto "Pan" szimfonikus költeményét R.Kajanus vezényletevel. A művet Stockholmban kifütyülték.Helsinkiben értve elvezték(Linz,Brahms d-moll zongoraversenyet jatszotta.)
A következő magyar művész Bokor Judit volt,aki A.Merikanto zenekari szvitjét hallhatta.E művel még Hubay Jenő is megismerkedett.
/Bokor Dvorak-ot, Hubay Mozartot játszott/
A.Merikanto azt írja (6 es 26.4.1930),hogy végre megtalálta vonósnégyesének hangvételét.Kedveli Bartók vonósnégyeseit, melyekkel rokonságot érez,bár szerkesztési és formavilágaguk erősen eltérő.
Bartókkal szembeállítva különös jelenségként említi,hogy Schönberg 1907-ben szerzett II kvartettje után húsz évnek kellett eltelnie a harmadik megkomponálásáig.

Aarre Merikanto "Largo misterioso" című művét 25.4.1930 mutatja be a Finn Rádiózenekar. Toivo Haapanen(Hapanen_ 1889-1950) hegedűművész zenetudós 1940-ben megjelent máig egyetlen finn zenetörténet könyvét idézve,;az örökszép alkotás ,csak kicsinyes irigykedést keltett."

Személyes élményemet tolmácsolva,megrendítő volt hallani 8.1.1992 az Avanti/1983-ban alakult kortárs zenét ápoló kiváló ifjú finn zenekar/ Együttes A.Merikanto emlékkoncertjét a Helsinki Kábelgyár múlt századot idéző légkörében. A Schott versenyt elnyert mű és a Nonetto érthetetlen módon elmaradtak a műsorból. A csellóra és kamaraegyüttesre írt " Konzertstück" első része Bartók Mandarinját idézi. Különösen a hárfa ostinato rész. Az Ugrilainen(Ugor) népi dallamok(1943) távoli kézfogás a távoli Amerikában a halállal versenyt futva III zongoraversenyét komponaló Bartókkal. A.Merikanto legmeghatóbb műve az 1932-ben írt vonóshatos. A korát /távolról sem csak szülőföldjén/ messze megelőző művet ért kemény támadások malomkövei közt őrlődő öntudatában megsértett művész 1952-ben 17 oldalt kitép és elpusztít a partitúrából. Az AVANTI tiszteletet érdemel,hogy így is k e r e s e k voltak e művet magas szinten eljátszani.

ZENEAKADÉMIA

A Helsinki otthonába visszavonult A.Merikanto rádióból hallgatja Sándor György előadásában Bartók harmadik zongoraversenyét.Ide kívánkozik a Finn Rádió szerkesztőjének Marjatta Tyrkkö(Türkkö)-nek A.Merikantoval készített interjúja 8.3.1957./YLE Nauhoitarkisto.Helsinki SF)
Erre 1980 nyarán hívták fel a figyelmemet.Merikanto elmondja,hogy 1926,-ban Lennart von Zweygberg (Starker János elődje Bloomingtonban az Indiana Egyetemen) finn csellista csellóversenyt kért tőle.Ezt aztán Zürichben és New Yorkban be is mutatta.Felfigyelt e művekre Lennart magyar hegedűművész barátja és kamarapartnere Szigeti (Joseph) József, aki levélben hegedűművet kért A.Merikantotól. A mű el is készült " Hangversenydarab hegedűre és zongorára" címmel. Ekkor azonban Merikanto-Párizsba írt levelében-arra kérte Szigetit,hogy várjon,mert szeretné e művét részben átdolgozni.Amaz örömmel köszönte a fáradozást,csupan azt sajnálta, hogy nem vihette azt máris közeli USA turnéjára.Merikanto később feladta Szigetinek (Párizsba) a kész darabot,amit a művész sohasem kapott kézhez.Hogy mi történhetett azt sohasem derült ki.A dolog sajnos ennyiben maradt.

Micsoda kár ez.Hiszen Bartók és Szigeti a fél világon végigjátszhatták volna a finn Hindemith művét.Élesen rávilágít a helyzetre a Bónis Ferenc által szerkesztett " Így láttuk Bartókot"(Zeneműkiadó Bp 1981) című kötetben napvilágot látott Szigeti emlékezés.Ebből kitűnik,hogy milyen fontos időszak volt 1926-1928.Ekkor készítette el a "Gyermekeknek" hegedű-zongora átiratot Szigeti.
Ezután a Magyar Népdalok következtek.
Felmérhetetlen kár,hogy nem léptek fel vele az 1928-as budapesti Finnugor Kongresszuson.Finnországba sem jöttek el. Így maradt meg egyedüli lehetőség Szigeti a 1928 Kongresszusa a János vitéz.Hubay Jenő és Suomi.

Az ifjú Hubay 1890 november 13-án látogatta meg először Helsinkit egy Bodó Alajos nevű zongoristával. Az estet az Egyetem dísztermében rendezték meg.Hubay akkor már 1886 (Liszt halála)-óta véglegesen Budapesten élt.Visszautasította New York,Chicago,Leipzig,Brüsszel marasztaló ajánlatait. Vieuxtemps(Auer pétervári elődje és Erkel szonátapartnere) neki ajánlotta halála előtt írt hegedűversenyét.Egyben kilátásba helyezte,hogy a hagyományos próbaévtől eltekintve kinevezteti utódának.Hubay rendezi a Mester hagyatékát,de nem marad Brüsszelben.Ezzel végetér a legendás Liszt-Servais-Vieuxtemps-Hubay tradíció.
Helyette a Hubay-Popper kvártettel járja Európát 1889-ig. Bemutatja Goldmark hegedűversenyét.Megszervezi Bartók első zongoraművészi turnéit külföldön.Bartók műveit tanítványaitól is megköveteli.Bartók és Hubay együtt mutatják be az ifjú szerző nr 1 hegedű-zongora szonátát 25.1.1904.Az új Zeneakadémia nagytermét felavató első esten (15.5.1907) Hubay vezényli fiatal barátja első zenekari szvitjét. Számtalan külföldi koncertjén (lásd a krónikákat) ismeretterjeszti Bartókot.
E hagyományt folytatják a Hubay növendékek;Szigeti,Gertler, Zathureczky,Székely,Wolf/Stockholm/,Végh,Tátrai.
Válaszként Bartók számos szerzeményét ajánlotta e művészekbek. Vecsey Ferenc 1904-ben Szentpéterváron hegedüli a Bartók szonátat,nem is kis sikerrel.Finnországba sajnos nem jön át. Onnan ment Berlinbe. A Säveletär-1907 V nr 17)-közli,hogy Hubay elkészült új III hegedűversenyével,amit az ifjú Franz(Ferenc)von Vecsey fog Helsinkiben bemutatni(!) a télen. Ebből aztán semmi sem lett.A 21.4.1907-ben Helsinkiben megrendezett magyar zenei esten Hubayt csak egy Scherzo képviselte.Bartókot semmi.Az Uusi Säveletär megemlíti viszont,hogy beszerezhető a Rózsavölgyitől/Budapest/Horváth

Attila op.26 hegedű-zongora szonátája.(Később ugyanott;Horváth A; op 25 fantázia zongorára)
Legány Dezső renkívül érdekes " Liszt Magyarországon 1874-1886" /Zeneműkiadó Bp 1986/ című örökké aktuális elevenségű könyvében részletesen ismerteti a tehetséges vak Horváth és Liszt kapcsolatát.
Ilyen értelemben tehát örvendetes Horváth Finnországba való eljutása.
Csak a fiatal Bartók hiánya fájó.
Különös súlyt ad ennek ,hogy a Säveletär beszámol Busoni " Nagy bűvész" és a "Nászéjszaka" címmel elkészült zenés színjátékairól.Valamint arról,hogy Georg Schnéevoigt(Nováček barátja és kamarpartnere)Prágában nagy sikerrel(!) vezényli immár többedszer Richard Strauss "Halál és megdicsőülés" illetve Wagner Tristan nyitány műveket.(Lásd még;Musikal Wochenblatt Prague 14.4.1907.)
Egyszóval Bartókkal kacsolatos személyekről ír a sajtó.
Megtudhatjuk,hogy Lipcsében Ondricek cseh(op 21) rapszódiáját és az orosz Belajev(op 4) zongoraszonátáját ünneplik.
Végül;R.Strauss "Salome"-ja 190367 frank tiszta hasznot hozott.Bartók neve továbbra is ismeretlen.
Hosszú sajtócsend után Hubay küld hosszú párizsi beszámolót.
Ezt franciából svédre fordítva közlik le a Tidning för Musik 1914:14-16 számában./159-164/ "Hubay J:Minnen från Paris"
Az írás részletesen tájékoztat a párizsi hangversenyéletről és az összes magyarvonatkozású koncertről,eseményről.
(A finn fordítás elmaradt.Hubaynak erről vélhetően sejtelme sem lehtett)
Dante szimfóniájának bécsi sikeréről viszont a Thoman Istvánnál tanult Väinö Pesola(Vejnö Pëszola) zenetörténész tudósít/finnül/ 1924 télen--a helyszínről.
1925-ben a Zeneakadémia fennállásának 50-ik évfordulóján Hubay igazgató fellépésének eredményeképpen létrejön a Liszt emlékszoba.Ekkor vetették fel e gondolatot,hogy ösztöndíjat létesítenek a rokonnépek fiai számára.Finnek,észtek,díjmentesen tanulhassanak. Nem Hubayn múlott,hogy ez/sem/ nem sikerülhetett
Végül 1926-ban eljött,hogy Helsinkiben is bemutassa Petőfi szimfóniáját.Bartókot ekkor sem játszott(E sorok írója tanuktól tudja,hogy a Seurahuone-ban és Viipuriban igenis játszott.)
Csak a hivatalos műsorban nem szerepelt.Egyes műkedvelő zenetörténettel is foglalkozók 1970-80 körül igyekeztek felnagyítani a Bartók-Hubay ellentéteket.Ezeknek még a fele sem igaz.

A Petőfi szimfónia nagy zenekarra épül.Négyszeres fafúvós gárda ,három szakxofon,négy hárfa,cseleszta,harmónium. A partitúra oldalanként 45 sort tartalmaz.A férfikaron kívül kettős gyermek kar és szólistak teszik teljessé a felállást.
I.Petőfi születése.Az örvendő Nép.Hazaszeretet.
II.Szülőföld.III.Júlia.IV.Szabadságharc,búcsú,hála,megdicsőülés

Milyen zenekarral találkozott Hubay Helsinkiben??

Először is kedves osztrák csellista ismerősével aki a Magyar Operaházból szerződött el 1919-ben Finnországba.
Felix Apold még Drezdából ismerte Hubayt.Örömmel várta vissza Öt Anton Sitt.Egész sor Sitt tanítvány ült már a pultok mögött.
Az észt Andreas Anuk(Auer tanítvány Péterváron) a finn Viktor Halonen (Nováček-Auer tanítvány) és Antti Väänänen(Veenenën).
,Nikisch Arturtól (Leipzig,Gewandhaus)Karl Hennicke fagottista és Friedrich Thime első hegedűs szerződtek ide 1920-ban.
Utóbbi már finn állampolgár.De volt itt Tallinban 27 évig működött német csellista Ernst Schüssler.Eero Selin finn hegedűművé 12
Sitt-Nováček-Auer növendék.Ő igen híres lett.Wilhelm Ziegler vadászkürtös Bécsből.Otto Walentowsky hegedűs Berlinből(Opera) és Karl Schimunek oboista Prágából.
Hans Niemenn /utódai ma Nieminen néven élnek/hegedűs Lipcséből. Nováček barátja.Giovanni Maestri fagott szólamvezető a Scala di Milano-ból 1915-óta és Karl Fohrström finn csellista,
aki megnyerte az 1895-ös nagy brüsszeli csellóversenyt.
Képviselve volt itt Weimar,Bologna,München és Amsterdam.
Rotterdam,melynek egykori koncertmestere Csillag Hermann Helsinkibe szerződött.Nováček egykori vonósnégyeséből Lepo Laurila/azelőtt Leopold Laurén) hegedű-brácsás.
Carl Gustav Wasenius csllista (1917-től),aki Klengel professzor (a Brodszky kvártett csllistája) növendéke volt Lipcsében.
Toivo Kuula A-dúr triója ősbemutatójának csellistája.
Együtt a szintén Brodszky kvartett tag Viktor Nováčekkel.
Egy egész tradíció testesült itt meg a Helsinki szimfonikus zenekarban
Eljön Alexander Borowsky orosz pianista,aki egyszerre játszik Szkrjabint,Prkofjevet és Sztravinszkit.Csak magyar művész nem jut ide.Mígnem Földesy Arnold csellista /SML 1929:7.110.o/ szóloestet nem ad. A kritikust elborzasztotta "túlzottan szenvedélyes játéka.Csellóval hegedült vad glissandokkal az agogika rovására elkövetett mutatvány.Egyébként komoly művész."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Nem kissebb megütközést keltett az est másik száma.Az először hallott Honegger "Pacifi 231 " szimfonikus zenekari ábrázolás

mesterien létrehozott burleski/böleszk/,mely nem kíván különösebb atonális túlzásokkal hatást kelteni. Sokkal inkább a dallamok gazdag ritmusvilággal ötvözte művészete váltotta ki a művet jogosan megillető rokonszenvet.
Födesy valóban méltó jó hírehez. Dvořák csellóversenyével zeneileg és technikailag teljesen elsőosztályú produkciót nyújtott.Tudomásunk szerint még két magán estet ad.."

Ma (Martti Paavola)

Késő ősszel Helsinkiben járt (Berlin-Riga-Tallin-Viipuri...) a Magyar Vonósnégyes. A kritikus Eino Linnala(a legjobb összhangzat-tan könyv írója) egyedül Nováki Miklós szerzőt nem ismerte.
" Dohnányi op 7 a-moll kvartetteje..hienostuneen muusikon tytötä...kiforrott muzsikus finom munkája.Nováki c-moll kvartettjének egyetlen érdeme a helyesen eltalált hangulatfestés.Kodály Adagio-ja jó benyomást kelt(talán a Földesy vihar után),amit Popper magyar rapszódiája koronázott meg.
Illan antoisimmaksi numeroksi jäi tämän kirjoittajalle Bartókin hieno unkarilainen kansanlaulusarja,Szigetin taitavasti viululle sovittamana..az est legtöbbet nyújtó számaként maradt meg e sorok írójának Bartók finom szépségű népdal sorozata Szigeti ügyes hegedű feldolgozásában.(Végül még valami Kodályról)...Adagio sellolle tuskin erikoisemmin edustan - - ee säveltäjäänsä...az Adagio csellóra nem különösebben képviseli szerzőjét..
(Bartók-Szigeti:Gyermekeknek illetve a Magyar Népdalok sorzatról van szó.Bartók finoman megmunkált magyar népdalfeldolgozásait Szigeti értő tehetséggel kiválóan hangszerelt ciklussá fogott össze.Mindezt (Beethoven Kreutzer szonátájával és Debussyvel) ma már CD-laser minőségben élvezhetjük az 1944-ben Washingtonban titokban felvett hangverseny alapján.)
Linnala különösen az első hegedűs Fehér Miklós játékára figyelt fel.(Mellesleg medicséri az együttes pontos,ritmikus játékát)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Egyrészt a Hubay "Változatok egy témára" című mű kapcsán,de sokkal inkább a Bartók mű zenei tolmácsolásában tapasztalt hegedűjátékra. " Az igazság nevében szolgáltatott elégtételt ennek a valódi magyar zenei gyökerekre rávilágító műnek." Később-9.2.1930- Aranyi Ferenc(Francis) hegedülte/Brahms koncert után/ Bartók román népi táncait Székely feldolgozásában. Selim Palmgren kritikus udvariasan átsiklott a második szám felett(SML 1930:4) "Érdeklődést keltő eredetien nyers zenei anyag", volt egyetlen megjegyzese.A másik kritikus anomáliákról szólt.Végülis felfoghatjuk ezt a balkáni zene Helsinki visszhangjának is.

Máig sincs előírva ki milyen zenét kedveljen.Aranyi is Tartini számokkal aratta legnagyobb sikerét, Helsinkiben. Bartóktól Ő sem játszott egyebet. Szomorú.Hiszen kisvártatva már Berlinben van ,ahol az új nemzetközi zenetársaság (S.M.M.) második estélyén Bartók II hegedűszonatajat mutatja be.Itt van Linz Márta hegedűművésznő(Kajanus magyar barátjának leánya) aki Köln és Hannover után megáll(!) Suomi előtt.Vajon miért? Milyen hivatalnokok döntöttek és hol?

Vajon miért nem jutott el Finnországba a frankfurti zeneakadémia magyar születésű igazgatójának Waldemar von Baussern-nek V-ik szimfóniája(Drezdai Operazenekar mutatta be), Erdélyi oktett, (Halle:zenei ünnepek),VII magyar szimfónia (Német Nemzeti Színház) ,művek?Utóbbiban Aranyi (Francis) Ferenc játszotta a hegedűszólót,,amit már Helsinkiben gyakorolt(személyes közlés Väinö Kokko úrtól 13.4.1986) és baráti vacsorán játszott??? Bausser 60-ik születésnapja tiszteletére Berlinben a Tonkünstlerverein mindezt egyetlen este adatta elő az Állami Opera zenekarával.Ugyanitt volt Szigeti József a Mengelberg koncert szólistája.

Dohnányi pályája csúcsán jár Amerikában.Onnan hívják haza,hogy átvegye a Beethoven centenárium rendezését.

ZENEAKADÉMIA

Helsinkiben Telmányi Emil készül a rendkívüli hidegben szolóestjé-
re-4.12.1930-vez;R.Kajanus.Közben hallhatja Erkki Melartin IV
szimfóniáját a szerző vezényletével.Aarre Merikanto "Nocturne"
-jet....és...Schnéevoigt pálcája alatt először Kodály Háry János
zenekari szvitet.Innen Telmányi Turkuba megy játszani.Ott is-
mét E.Melartin " Sursum Corda" zenekari művet van alkalma
koncerten hallani. A mű meglepően közel áll Bartókhoz.
De hol marad Ő ? A Finn Rádiózenekar az 1930-as években nem
játszott mást tőle,csak a Magyar Képeket.Hasonló volt Honegger
helyzete. A német Kurt Thomas zenekari szerenádját is "jaaritte
-lu"-fecsegés-nek minősítette a kritika.Richard Strauss 1912-be-
komponált "Polgár nemesemberként"(Moliére) művével 1931-ben
nyilvános koncerten ismerkedhetett meg a közönség.Az első/Kis szvit)
rádiózenekari Stravinsky bemutatót12.4.1932 elutasítóan fogadják.
É v t i z e d e k i g nem játszanak többet tőle semmit.
Egészen annak személyes Helsinki látogatásaig,1950 után. -ig.
Ezzel szemben a balti tenger túlsó partján Helsinkitől csupán
80 kilométerre fekvő Tallinban Bartók erdélyi táncaitól kezd-
ve egy sor művét játszak.Am az 1936-májusában Észtországban
vendégszereplő Vaszy Viktortól is csak egy Bruckner romanti-
kus szinfóniára tellett.Ossy Renardy magyar születésű becsi
hegedűművész(1920-1953) az egyedüli,aki Tallinból átjött
Helsinkibe. Emmerich(Imre) Pál becsi zongorista már nem követi
példáját.De vajon csak rajta múlott e?Eljutott helyette saj-
nos egy középszerű pesti zongoraművésznő,akin keresztül
"mittapuu"=mérce jelzővel vizsgáztatja a magyar zongoristá-
kat még névről sem ismerő gyenge kis Helsinki kritikus
az egész magyar zeneművészetet.A tudálékos kis svéd kritikus
nem mulasztotta el a kitűnő alkalmat,hogy a finnek magyar
rokonain csúfolódjon.Közben érkeznek a hírek.Göteborg,dél-sved
város(ahol szeretik a magyarokat és ahol a kritikus úriember)
1936 őszi koncertjén m e g t a p s o l j á k Bartók "Zene"művét.

ZENEAKADÉMIA ZENEMŰZEUM

Ezalatt Magyar Tamás és Zilner Ibolyka végig hangversenyezik Finnországot.Műsoruk hagyományos-25...30.1.1037-
A hegedűművészek később is visszajárnak.Magyar lesz az,aki a háború után immár angol állampolgárként hűségesen vissza-visszatér Eero Kosonen(Tampere) és Martti Similä(Helsinki)Bartók szakértő karmesterekhez.Egyenlőre 1937 van. A Finn Sajtó Baden-Badenből tudósit Bartók Táncszvitjének sikeréről.
Vezényel Zádor Jenő,aki már 1906-ban finn barátokat szerzett Berliben.1943 tavaszán Wolf Endre jön Suomiba és Bachtól Stravinskin át Bartókig terjedő hatalmas műsorral szerepel.
Janne Raitio orgonaművész kritikus írja; : Őt követi Garaguly.
..."...Garaguly Karoly piti yhdessä Timo Mikkilän kanssa antoisan kamrimusiikki illan,jonka erikoisuutena oli meillä ani harvoin kuultu Debussyn viulusonaatti.."...Garaguly(Stockholmbol)..Timo Mikkilä zongoristával sikeres estet adott,melynek különlegessége a nálunk csk ritkán elvétve hallható Debussy hegedű-zongora szonata.Az 1920-tól 1944-ig igen aktívan működő Finn-Magyar-Társaság 1944-ben ismét meghívta Albert Ferencet hegedülni Helsinkitől Turkuig.
Ezalatt a Stockholmban lakó finnek és észtek Viski János "Enigram" zenekari darbjával ismerkedhettek Garaguly Károly karmester-hegedűművész jóvoltából.Ezidőtájt tartja országszerte Bartók előadásait Aino Roiha(Ejno Rojha 12.5.1904 Viipuri--20.10.1955Helsinki) kitűnő zenetudós.Magányos finn Bartók szakértő,aki felveszi a versenyt sok nemzet tudósával.Johdatus musiikkipsykologiaan-Bevezetés a muzsika lélektanába 1949-munkájában máig egyetlenként dolgozta fel-finnül-Révész Géza(1878-1955 Amsterdam) magyar pszichológus pedagógiai és zenetudományi tanait.Roiha 22.5.1943 tartotta legnagyobb Bartók életút előadását Jyväskylä(Jüveszküle) városban.
Magyarország finn barátainak központi ünnepén a városháza dísztermében.Talán az sem véletlen,hogy Ő írta " Toivo Kuula .A Finnish Composer of Genius" 1952 Hi. -című Kuulának igazságot szolgáltató mű-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Arató István magyar karmester is a Társaság hívására tartott vezénylésekkel egybekötött zenei előadásokat országszerte 1944-ben.Összesen ötven(!)előadást.

Toivo Haapanen hegedűművész,zenetörténész és karmester barátjával 1949-ben első ízben mutatják be Finnországban(Rádiózene kar) Bartók "Concerto" és "Zene húros és ütőhangszerekre" című két nagy művét. A Divertimento már többször szerepelt korábban.

Eelérkezett a Sibelius-Hét(13-21.6.1951) és Ormándy(Eugene) Jenő a Philadelhiai Szinfonikusokkal.Szerénységére jellemző,hogy "elfelejtette" a sajtótájékoztatón emlegetni,miszerint Ő mutatta be az USA ban Sibelius négy kalavalai legendáját. (Almási-Balogh Pál: Sibelius Bp 1963)

Így aztán az újságok nem is írtak róla egy sort sem.

Fő érdeme,hogy a Bécsben zenekari sztrájkot, Stockholmban pedig botrányt okozott IV szinfoniát elfogadtatta az Egyesült Államokban.Itt Helsinkiben végigvezenyelt egy sor Sibelius művet.Találkozhatott régi barátaival Aulikki Rautawaara énekesnővel(aki Berlinben még Liszt instrukciókkal tanult Etelka Gerstertől Esztergomi Misét)és Jussi Jalassal. Tauno Hannikainennel.Végre (Ferencsik után) hallhatta Leevi Madetoja I szmfoniáját és A.Merikanto Schott győztes concertoját.Az első hegedűt a budapesti finn Hubay növendék Naum Levin koncertmester játszotta.Ekkor adta hírül a finn sajtó Harsányi Tibor párizsi magyar (20.11.1954) zeneszerző halálát." Bartók és Kodály tanítványa új Stravinskynek indult. Párizsban jól ismertek Őt Kuula,Madetoja,Kilpinen(egyedül ő találkozott Bartókkal Berlinben)Merikanto.A finnek körében különösen "Les invites" operája és " Le dernier songe" balettje illetve személyes zongorajátéka volt közkedvelt. Mindössze 56 évet élt."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Eero Kosonen meghívására 14.4.1959 Gertler Endre (André) Bartók hegedűversenyt játszik.

8.5.1959. A Hannikainen testvérek triójának hegedűművész-karmester tagja,Arvo,nagy sikerű Bartók Divertimentot vezényel Helsinkiben.(Kajanus egykori zenekarával.Jelképesnek is felfogható ,hogy a zenekar soraiban Csillag,Sitt,Nováček,Auer,Hubay Szigeti volt növendékei is ott vannak)

25.11.1959..Szigeti József elhozza Bartók "Kontrasztok" művét. (Amit 1944 Washingtonban Bartókkal és Goodmannal játszott.)

Később Martti Vuorenjuuri (UML 1956:3.19.) az Aikamme Musiikki -Korunk zenéje rovatban bemutatja Seiber Mátyást,akit Boulez-zel együtt ismer meg Darmstadtban a modern zenei kongresszu-son.Seiber finn zeneszerzőket is tanít Londonban.Közülük Olavi Pesonen a legnhiresebb. A finn közönség szűkebb része 1953-ban a "Quartetto lirico" vonósnégyest ismerhette meg Seibertől. Am Baden-Badenben mar finn előadókkal (1955) szólalt meg III vonósnegyese.A kritika szerint:...az Adagio éterben lebegő szépséggel szólt.Tökéletes produkció."

Mérföldkő volt a sokak szerint áttöréssel is felérő Sibelius-Akadémia növendék zenekara által előadott Bartók Concerto 14.5.1962 Jussi Jalas vezényletével.

Azután a Tátrai kvartett is elhozta Bartókot az 1973 nyári Savonlinnai (Szavonlinna) operajátékokra.Bartók Genfben élő tanítványáról Veress Sandorral Colin Mason jeles angol zenetudós 1949-ben írt méltatása irányította Finnország figyelmét.De még inkább Olavi Pesonen(8.4.1909--) magyar zenei ismeretterjesztése.

(Lahtiban nyugdíjig karmesterként működött testvére-Urpo-még jó ideig megmarad Pécs emlékezetében.)

Ő tette lehetővé 1969-től a Pécsi Liszt Ferenc Kórus számára,hogy Finnországban (először)bemutassa Kodály Missa Brevisét és még sok mindent.Példaértékű a Kolozsvárról Heidelbergbe áttelepült Lukácsy András hegedűművész-karmester munkája.

ZENEAKADÉMIA ZENEMŰVÉSZETI MÚZEUM

A talán legjobb kortárs finn zeneszerző Paavo(Pávo)Heininen " Arioso" című igen jelentős alkotásának lemezfelvételével (SM 91022 Heidelberg Kammerorchester) a kutatóknak is szolgálatot tett. A lemez tartalmazza még Joonas Kokkonen(1921--)műveit is. Kokkonen (és Madetoja) Sibeliustól teljesen független szuverén szimfonikus egyéniség.Negyedik szimfóniája csodálnivalóan szép zene.Érthetelen,hogy jó ideig hátrányos megkülönböztetést szenvedett.Vannak kifejezetten magyar hangzáselményei.
Ősi finn dallamokból továbbfejlesztett tematikus 12-fokú technikáját sokan még csak meg sem közelítik.
Sokra értékelte ezt a Svájcban élő Varga Tibor,aki többször is elhozta kamarazenekarát Finnországba.E hagyományt Gilbert fia viszi tovább.
A másik svájci magyar Vásáry Tamás (zongoraművész) hiteles közvetítésével maradandó emléket hagyott a Helsinki Finlandia házban Kodály zenekari "Páva variációinak" hiteles módon való tolmácsolásával.(E művet sem ismerték itt 1960 -ig a fővároson kívül.Sajnálatos módon ismeretlen alkotásként (!!!) értékelte azt 1993-ban a Helsinki kritikus.Ugyanott a Finlandia házban.(Vezényelt Fürst János Koppenhágából.)
E tipikusan finn jelenséggel más fejezetben foglalkozom.)
Annal örvendetesebb a Vásáry látogatással egyidőben Salzburgban vezényelt Leif Segerstam(Lejf Szëgërsztam) finn-svéd karmester teljesítménye. Az ünnepi Játékokon az Osztrák Radiózenekarral Szöllősy András "Trasfigurazioni" és III-IV Concertokat adta elő. Az Ő nevéhez fűződik Balassa András "Írisz" művének Helsinki bemutatója.(A MRT --URH egyenesben közvetítette)
A történelmi kényszerek szülte lemaradással való versenyfutás - ban komoly segítséget jelentett a Takács-Nagy vonósnégyes 1981-es Finnországi Bartók centenáriumi eseményeken kifejtett tevékenysége.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ezalatt Magyarországon komoly ismeretterjesztői tevékenységre került sor. Kaposvár megrendezte az Országos Kamarazenei Találkozót 22-26.5.1974.Sokban segítette ezt a régóta Helsinkiben élő világtalanná vált énekművész és a Finn Rádió zenei szerkesztője Kiss Zoltán.Önköltséggel igen sok kottát küldött az Óhazába. Ugyanezt tette Kecskeméti István műfordító is.
Ennek köszönhetően Kardos Kálmán és Pallos László művésztanárok bemutathatták Erkki Salmenhaara(Szalmënhára 12.3.1941--) Kokkonen és Ligeti(Wien) tanítvány csellp-zongora szonátáját.
E sorok írója az esemény szervezőjeként említi,hogy Kardos még Tauno Marttinen zongoraműveket is előadott. (Kaposvár. Kamarazene fesztivál)
A zsűri elnöke Mihály András őszinte meglepetéssel közölte, hogy a Salmenhaara műtetszik ,de nem tud hozzászólni,mert a szerző teljességgel ismeretlen.Már-már tragikomikus volt 10.12.1974 Párizsban a Sorbonne zeneiestjén -egyebek mellett- kortárs magyar , finn és észt műveket hallgatni.Minket tehát ismernek,csak minem ismerjük egymast. A Sorbonne előcsarnokában árult Hungaroton lemezek között ott láttam a Mihály András műveket is.Egy hétre rá a Francia nemzeti szimfonikusokkal hallhattuk Einojuhani Rautavaara " Erään taiteilijan muotokuva"...Egy művész portréja"...vonószenekari alkotást.Valóban értékes és érdekes alkotás.
Ennek az ismerős-ismeretlen áldatlan állapotnak egyik érdekes momentumaként az 1974-es kaposvári kamarazefesztiválon Nyíregyházáról részt vett(Bartók:Mikrokozmosz) Hubyadi Viktória immár húsz éve él itt Tampere városában.Tanító Béla hegedű művésztanar és kamarazenekar vezető férjével igen áldásos munkával szolgálva a Muzsikát.

ZENEAKADÉMIA ZENEI MÚZEUM

Örvendetes hír,hogy 17.6.1988 ismét szerepelt Salmenhaara szonátája a Pallos-Kardos előadásban.Sok külföldi is felfigyelt rá. Kaposvár most aratja egykori kezdeményezése gyümölcseit. Ennek örvendetes tényeként Esztergom (Espoo testvérvárosa) tanári kvártettje Einojuhani Rautavaara op 18 nr 3 vonósnégye.-set immár több helyütt mutatja be.

Az Északfinnországi (Észak-Karjala) K u h m o nemzetközi kamarazenei fesztiválján állandó vendég a Marosvásárhelyről Lyon-ba települt hegedűművész karmester Csaba Péter.

Ő vezényli az ifjú tehetségekből alakult " Kuhmoi kamaravirtuózok" együttest. A nemrég alakult Espoo-szimfonikusokat is vezényli.Nevét megszámlálhatatlan szereplései tették ismertté. Lankatlan energiaval utazik ide.Csodalkozással vegyülő örömmel figyeljük vajon meddig bírja? Jó érzés volt Őt első hegedűsként viszontlátni a Finn Televízió egyenes adásában karácsony este.Jessy Norman énekelt a Párizsi Nôtre-Dame székesegyházban. A műsorban Liszt Requiemje is szerepelt.

A fejlődés jeleként kell értékelnünk,hogy a múlt nyáron Alan Marks pompás angol zongorista egyenesen a Liszt Ferenc Zeneakadémia nagytermeből érkezett ide Kuhmo-ba, Isabelle von Keulen holland hegedűművésznő kísérőjeként.Marks teljesen hiteles Bartók-Kurtág játékos.

Kapcsolataink új fénypontja ,hogy a Berlini Szimfonikus Zenekar (SOB) Gál Tamás magyar karmesterrel 22.2.1992 bemutatta Usko Meriläinen(Uszko Mërilejnën 27.1.1930---Tampere) Aarre Merikanto legjobb tanítványának 1962-ben komponált művét. A haromrészes Concerto hegedűre,két vonószenekarra és ütőhangszerre épül. A Berliner Morgenpost kritikusa Wolfgang Shultze írja 23.2.1992..;..." a SOB különleges érdemének tudhatjuk be,hogy bátor volt bemutatni e modern finn alkotást.Meriläinen nagyvárosi szerző ,aki bátran reagál az őt ért hatásokra.(A 12 fokú talajon hatásokat is ideértve).Mindezt félreérthetetlenül nemzeti talajon teszi.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Zenéjét a sötét árnyalatok,keserűség és nehezen megközelíthető nyers szépség jellemzik."
Érdekes személyes élményem,hogy ha más módon is,de hasonló atmoszféra jellemezte a Helsinki Biennale-20.3.1991- Berio, Ligeti hangversenyt is a sziklatemplomban.Az izmusoktól elfordult és 1960-tól saját útját járó Ligeti napjainkig tartó fejlődését m e s t e r i módon fogta össze az Asko Együttest vezénylő dán Frans Rasmussen.Hasonlóan tökéletesen éreztette a csellóversenyt előadó holland Taco Kooistra,hogy abszolút szólista helyett egy a vele egyenrangú zenekari kollégái közül.Ligeti nem utánozza Bartók éji zenéjét. Képes még ma is frissen ,eredetien komponálni.Szívhezszólóan, anélkül,hogy az értelmét veszített naivitáshoz közeledne. A régi közhelyet megfordítva: "..Ligetinél az emóció kontrollálja a rációt.." Ezzel együtt erősen átéli a hagyományt és a magyar nemzeti hátteret.Különösen erősen éreztük ezt a Helsinki Taivallahden (Égi Kikötő) sziklatemplomában hallott Ligeti zongoraetüdökben. A bennük felvillanó spontán ekxpresszivitás Liszt Ferenc f é l r e m a g y a r á z h a t a t - - l a n öröksége.Tökéletesen érezte ezt a zongoraversenyt megszólaltató Roland Pönttinen (1963--) finn születésű svédországi művész(Sebők György növendék).A Helsinkiben hallott Ligeti koncertek közül ó r i á s k é n t emelkedik ki Pönttinen Ligeti összes zongoraműveit bemutató estje.Öröm volt hallani Csaba Péterrel való együttmuzsikálását is.Ligeti legjobb finn szakértője(gyenge,vagy ellenseges illetve értetlenséget tükröző írásokat most nem idesorolva) Kimmo Hakola(1958 Jyväskylä)zeneszerző.Unesco nemzetközi díjat nyert (1968) vonósnégyesét 34 országban mutatták be. Hakola szintézise szerint Ligeti és Kurtág képesnek bizonyultak az.."élni...itt és most.."drámai pillanatát napjaink közönsége által rokonszenvvel fogadott modern /kortárs/ zenéve lényegíteni.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Hakola így nyilatkozott saját műveiről;.."Teljesen elégedett akarok lenni műveimmel ,mielőtt azok nyilvánosan is ismertté válnak."

Ritka szép magyar-finn találkozónak adott otthont a Helsinki Biennále(1991) az Astória szalonban. A Kontra Antal (Anton Kontra.Koppenhága,Zeneművészeti Főiskola prof) alapította dán Kontra vonósnégyes Ligeti II(1968) kvártettjét adta elő. A gesztus Bartóké,míg a titokzatásan szép hangzás kórunk Ligeti élménye.Kontráék tökélyig koncentrált analitikus pontosságú vonós összmunkája nem nélkülözte a lángoló szenvedélyt sem.Mesteri módon-hazugság nélkül, összeolvasztva az ellentétes,nem ritkán ellentmondásos karaktereket.Hasonló meglepően élénk szellemi rokonságról tesz tanúbizonyságot az est dán szerzője Per Nörgård első vonósnégyese(1952),mely a Quartetto breve(rövid kvártett) nevét viseli. Mennnyire skandináv hangzású ez a szép zene. Milyen messze áll Sibelius egyszemélyes metamorfózisától, amit E.Tawastjerna skandináv hangnak nevez.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Nörgård erőteljes megnyilvánulásai néhol Bartókot juttatják eszünkbe.És lam..mintegy telepátiaként a Kontra Kvártett a Nörgård mű után Bartók VI vonósnégyesével fejezte be Helsinki látogatását. Megdöbbentő szomorúsággal szólaltatták meg az első részt.Majd pattogó ritmusoktól eleven játékkal kirobbanó humorral zárták a hosszan megtapsolt(Helsinkiben nem általános jelenség) Bartók művet.

Kontráék nemrég jelentették meg (BIS CD-503/504) Carl Nielsen 1910-ben komponált " Andante Lamentoso(At the Bier of a Young) " vonósnégyest Jan Johansson nagybőgővirtuóz közreműködésével.Ezzel akaratlanul is Viktor Nováčekeknek állított emléket ,aki Telmányi(Nielsen veje) biztatására 1911-ben nemhivatalosan előadta barátaival e művet a(1993 helyreállított) Finn Nemzeti Színház melletti Hotel Fennia szalonjában, Helsin 2.'Fen.

Kevés olyan megrázó erejű régi magnófelvételt hallottam életemben,mint Bartók Béla Stockholmban 4.2.1948(Konzerthus) elhangzott hegedűversenyét. A szólót Zathureczky Ede játszotta. A Filharmonikusok zenekarát Garguly Károly vezényelte.
Az egykori Kassáról Budapestre Bartók növendékké elvándorolt Zathureczky-"Zatu"-immár Budapestről is kiszorulva itt Stockholmban búcsúzott el Európától ,hogy végül az USA-ban találjon nyugalomra.Figyelemreméltó ,hogy többszöri kitapsolás után sem volt hajlandó egyetlen egy ráadásra sem !Némán távozott, Amerikába.
Ezt az intelligens svéd közönség megértette.....!!!!
(Ekkor hangzott el Bartók 26.11.1944 Amerikában (J.Menuhin) bemutatott szólószonáta hegedűre című -talán legmagyarabb-alkotása.
Nem sokkal a Zathureczky búcsúest után(ahol Őt egykor a budapesti Finn Követségen hallgatott bartai,ismerősei is ott ültek.Például Kai Kajanus Hubay növendék! Helsinkiben Jouko Ignatius (1920--) Europa hírű finn művész is bemutatta Bartók hegedűversenyét. XX Új csillag XXXXXXXXX tűnt fel 1980-ban Helsinkiben. A város szülötte Eeva Koskinen(Éva Koszkinen 5.11.1961--) 1982-ben elnyerte a Svájcban megrendezett Varga Tibor hegedűverseny II díját(20 ország 36 versenyző) Emlékezetes 23.5.1984 Helsinkiben játszott Bartók szólószonáta produkciója. Ezzel nyerte el Tokióban a II díjat. Jelenleg Hollandiában Utrechtben főiskolai tanár.
Kamaramuzsikusként is ismert művész .Főként a Guarneri Trióval hangversenyez,szinte hetente,-pont úgy,mint 1888-1913 Helsinkiben Nováček.Koskinen újra és újra Bartókot játszik.Minden alkalommal megismételhetelenül érett ,élményszámba menő művészettel.Nemrég járt itthon Helsinkiben Bartók II hegedűversenyével,(10.9.1988)melyet egy műsorban játszott egy Szöllősy Andrásra emlékeztető rokonszenves amerikai finn szerző Charles Wuori(1938) "Music for Orchestra" (1956) című alkotásával.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Magyar-finn vonós találkozóink rendhagyó történetét egy Bartók szellemében átélt hangversenyélménnyel zárom.
A nyolcvanas évek végén Joensuu(Joënszú) észak karéliai város rendezte meg a nyári nemzetközi kamarazenei fesztivált.
Jelen volt Varga Tibor egész zenekarával és Szigeti József finn barátja,az Amerikából 40 év után hazatelepedett Heimo Haitto (1927 Viipuri) hegedűművész.
A hét eseménye Ruggiero Ricci hegedűestje volt ,melyen ahányan voltunk,mind ott szorongtunk a város templomában.
Egymás után csendültek fel a legnagyobb alkotások.Bach, Paganini,Kreisler,Ernst,Wieniawski,Ysaye,Hindemith és Bartók.
A templom mennydörög a tapstól.
Ricci, a varazsló, szerényen meghajol és a sekrestyébe viszi Stradivari Guarneri del Gesu hegedűjét.
Csend.
Ekkor ismét az oltár elé jön.Kezében a Guadagnini.
Ekkor már csak Bachot és Bartókot játszott.
Sokáig.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Szimfonikus kapcsolataink.

A hegedülés hagyománya és annak tudománya Suomiban messzi ősidőkig visszavezethető, minden idegen hatástól független művészet.Nyomai éppúgy felfedezhetők a Kalevalában,mint akár az orvostudományé. A Turkuból Stockholmba került(vagy vitt) finn születésű zenészek éppen muzsikájuk egyedi jellegével váltak kedveltté--vagy különössé-.

A svéd királyi udvar 1771-ben gyakorlatilag németekkel alapította meg zeneakadémiáját.Az intézmény fő tevékenysége sokáig az énektanításban merült ki.

Ennek fényében tiszteletreméltó a pohjanmaa-i szegény finn földmérő fia, Eric Tulendberg és földije Salomon Hanelles Ilmajoki-i lelkész, finn szimfonikus zenekar létrehozására tett erőfeszítése.

A Svédorszagtól elszakadt Oroszországhoz került(1809-) Finnország új fővárosa 1812-től Helsinki.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A város szívétől 10 percnyi hajóutra fekvő Suomenlinna (egykoron Sveaborg..majd 1917-ig Viapori) szigeten Ludvig van Heyden ellentengernagy komoly zenekart tartott fenn. Ebben polgárok is játszottak.Az 1827-es turkui tűzvész után Helsinkibe költözik Turku koncertmestere (Nováček elődje) az osztrák Josef Gehring.1827-1835 vezeti itt a Zeneművész Társaság zenekarát. Kodolányi János író finnországi tevékenysége után kutatva leltem reá Johan Erik Gestrin (1806-1875) hegedűművészre a Lahti város melletti Padasjoki faluban. Az északi Vaasa (Vásza) városaban zenei úttörőmunkát végző pedagógus,kamaramuzsikusként is jelentős személyiség volt.Sírún szerepelt Rode,Kreutzer, Beriot,Paganini, művek szólistájaként.Egyetemen is tanított. Élete végén teljesen elszegényedve, lelkész bátyja Kangasniemi parókiáján húzodott meg. A közeli Mikkeli város orvosi rendelőjében a padlóra zuhanva ölte meg az utolsó szívgörcs.Több ilyen művész élt Suomiban.

Elmehettek volna külföldre.Ők azonban otthonmaradva egy teljesen kilátástalan küzdelemben éltek le rövid tragikus életüket. Igazi hősök voltak.

Akárcsak Carl Gottlob Ganszauge karmester. Ő saját-Helsinki-magániskolájában képezte a leendő hazai zenekari muzsikusokat. Tőle indult el Joachim Józsefhez Johan Lindberg,aki Helsinkibe visszatérve 1864-68 a svéd színház koncertmestere.

Annak leégése után megélhetési gondok kényszerítik Stockholmba.Ott az udvari zenekarban ,valamint az Akadémián kifejtett munkássága elismeréseképpen 1897 professzor lesz. "Tekniska Studer"(Techniaki Studiumok)című pedagógiai munkája ma is használatban van. Az ő norvég növendéke Johan Halvorsen jön majd Helsinkibe Wegelius zeneiskolájába,ahol Nováček kamarapartnere lesz.Innen kerül Lipcsébe Brodsky-hoz

e p p e n annak egykori tanítványa Viktor Nováček ajánlására. Segítségükre volt ebben Viktor bátyja Ottokar Nováček is. Suomi tudatosan készült önálló zenekarának felállítására. A Finn Szenátustól kapott szerény ösztöndíjakkal számos fiatalt küldtek Berlinbe Lipcsébe.Csak ott volt módjukban szert tenni nagyzenekari rutinra.Sokat tettezért Gustav Niemann(B.Emanuel finn zenekarának első hegedűse 1870-ben) aki a gimnazista Kajanust is tanitotta hegedülni.Segített az egyetemi (voltaképpen műkedvelő)zenekar ,melyet Pácius után a Viipuriból Helsinkibe hívott Richard F a l t i n vett át 187071-ben.Még brácsázott is.Több kamaraegyüttest alakít és egé-hanszerszállítmányokat hajóztat a Hamburg-Lübeck-Helsinki járattal a déli-kikötőből egyenesen az Egyetemre.

Az 1879-ben alapított és többek között Auer Lipóttal is együttműködött Helsinki Hangversenyzenekar 1882 márciusában feloszlott. A 26 éves Robert Kajanus mai szemmel is hihetelenül nagy munkabírására volt szükség,hogy az -- egyesek által finn utópiának gúnyolt--álom megvalósulhasson.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A Finn Filharmóniai Társaság szimfonikus zenekara 3.9.1882 jött létre.Ebben jelentős anyagi szerepet vállalt a hazai söripar feje Nikolaj Sinebryckov(Szinebrükov)orosz születésű mecenas.(Jugend stílusban épült értékes villáját pont most restaurálják kulturközponttá Lauttasaari (lauttaszári-tutaj-sziget)városrészben. A muzsikusokkal kezdetben csak 8 hónapra köthettek szerződést.Sulyos pénzhiánnyal küzködtek.
A fennmaradó időben balti és német fürdővárosokban ,színházakban kellett munka után nézniök. Vajon milyen magyar művészi jelenlétről lehetett itt szó?
Az első vendég Ottokar Nováček és R.Kajanus berlini festőhegedűs barátja Josef Sattler.3.10.1882 eljátsza a pozsonyi Hauser Mihály(1822-1887) magyar hegedűrapszódiáját.
A pesti Böhm József és a párizsi Kreutzer világhírű tanítványát jol ismerték északon.Ő kísérte el Svédország csalogányát Jenny Lind énekesnőt amerikai körútján.A híres magyar hegedűművésznő Charlotte Dekner(1846-1887) is szívesen játszott Hauser műveket a Baltikumban és Szentpéterváron.
A Sattler est meglepetése az első ízben játszott Volkmann Róbert III Richard (Shakespeare)nyitánya. A mű ősbemutatója 26.3.1871-ben volt Pesten a Vigadóban.
A következő szólista a német Carl Pfeiffer.Ő Liszt F-dúr rapszódiáját játsza.Majd Liszt rapszódiát játszik a zenekar egy príma cseh -Vaclav Hlavac szolojával.Lehetetlenség lenne felsorolni a Liszt rapszódiák tömegét.Érdekes színfoltként előadják a magyar mester Joachim Raff nevű növendékének "Im Walde"(Az erdőben) szimfonikus költeményét.
Végre 13.3. 1884 felcsendül a "Les Preludes".
Mintegy visszhangként valósul meg R.F a l t i n óriási vállalkozása .Vezényletével az Akadémia Kórusa és a Szimfonikus zenekar + szólisták(lásd az eredeti műsorlapot) ősbemutatja Liszt Ferenc "Szent Erzsébet" oratóriumát. 27.3.1884 és 29.3.1884.

Kajanusék pedig bemutatják 26.3.1885 Liszt "Faust" szimfóniáját.
A hegedűszólókat Arthur Degener játsza . A műsor másik műve
Volkmann Róbert d-moll vonószenekari szerenádja.
(Ráadásnak Goldmark Károly ;Falusi lakodalom)
14.10.1885.Liszt Szentpétervári tanítványa(aki Auerrel együtt
utazott hozzá Weimarba) Vera Timanova kisasszony jön át
Helsinkibe.Műsora ezúttal klasszikusokból áll.
19.11.85. A Wegelius intézeti tanárságát koncertmesteri
állásra cserélt Anton Sitt bemutatja Hans bátyja
hegedűversenyét.2.3.86;Sitt most Bruch koncertet játszik.
Elhangzik Liszt "Tasso" szimfonikus költeménye,melyet a
közönség éppúgy nem ért meg,mint egyes kritikusok még 1993-ban, sem.
1.4.86.Ismét Goldmark falusi lakodalma,.E művet-a dokumentu-
mok tanúsága szerint 1950-ig igen sokszor játszották és min-
dig sikerrel.Néha még ma is.
10.4.86.Johan Svendsen norvég zeneszerző(R.Kajanus párizsi
tanára) norvég rapszódiáját és románcát játszák.Az összes
hegedűszólót-mint mindig-A.Sitt játsza.
28.10.1886. Liszt emlékhangverseny.
Les Preludes.Faust szimfónia.
2.12.1886. Liszt tanítvány érkezik Helsinkibe, Arma Senkrah kis-
asszony. A nagy dán Niels Wilhelm Gade "Im Hochland" nyitánya
után Senkrah Mendelssohn és Sarasate hegedűműveket ad elő. Egy
másik Liszt tanítvány, Martha Remmert, -20. 1.1887.- az Esz-dúr
zongoraversenyt játsza. Weber koncertdarabjaival is remekel .
Íme itt a válasz Thalberg-Liszt -1839- s zongora "párbaj" újságcikkre.
Kajanus finom érzékkel illeszti a műsorba Beethoven:István ki-
rály nyitányát. Sitt Spohr koncertet ad elő. Majd 14.4.1887 -
Auer Lipót adja elő Mendelssohn hegedűversenyét. Valami érzelmi

ZENEAKADÉMIA

indítéknál fogva Senkrahhoz hasonlóan ezt is Gade mű követi.

24.11.1887. Raffi Leonore:szimfónikus költemény.

12.12.1887. Beethove:Hegedűverseny (Anton Sitt)

26.1.1888. Volkman Róbert:F-dúr szerenád vonószenekarra. Berlioz:Harold Itáliában. (Brácsaszóló -Anton Sitt)

1.11.1888. Volkmann:III. Richard nyitány.

28.2.1888. Schumann:á-moll zongoraverseny [illegible] -szólista: Ferrucio Busoni

4.4.1888. Grieg:ámoll zongoraverseny. Natalja Kalinowsky - Pétervárról (Sophie Menter tanítvány)

14.11.1889. Rubinstein:IV., d-moll zongoraverseny. F.Busoni (Ráadás-Liszt:Transzcendens etüdök)

6.2.1889. Svendsen:Párizsi karnevál; Bruch:g-moll hegedűverseny (szólista-Grobe); Haydn:G-dúr szimfónia; Reinecke; Manfréd nyitány.

27.2.1889. Busoni:Szimfónikus szvit. Beethoven:Esz-dúr zongoraverseny (sz:-H.Wefing; -vezényelte-F.Busoni); Wagner:Faust nyitány; Liszt:Mefiszto keringő, -vezényelte:Anton Sitt.

20.3.1890. de Swert:Csellóverseny, -Vezényelte:A.Sitt (Szólista:Otto Hutschenreuter); Bach-Wilhelmj; Beethoven; Muszorgszk

10.4.1890. Goldmaek:Tavaszi nyitány

13.11.1890. Lisz:A-dúr zongoraverseny. (W.H.Dayas-R.Kajanus) Sgambatti:D-dúr szimfónia

5.3.1890. Mendelssohn:Hegedűverseny (A.Sitt-R.Kajanus)

24.3.1890. Goldmark:Merlin nyitány; Raff:Csellóverseny (O.Hutschenreuther - R.Kajanus.)

5.11.1891. Liszt:Faust szimfónia; Fr. Servais:á-moll csellóverseny.(szólista:H.Merck, -Vezényel:R.Kajanus)

3.12.1891. Mozart:Esz-dúr zongoraverseny (W.H.Dayas - R.Kajanus

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

15.12.1892. Goldmark:Prometheus nyitány.

12.1.1893. Volkmann R.:Csellóverseny. Alfred Martin-R.Kajanus.

16.3.1893. Volkmann:Richard III.nyitány

26.10.1894. Liszt:A-dúr zongoraverseny, szólista:Edvard Fazer, vez. -R.Kajanus.

30.1.1897. Schubert est. A B-dúr trióban fellép A.Reisenauer is

14.10.1897. Goldmark:Sappho nyitány.

5.11.1898. Joachim József:Hegedüverseny. (Hugo Olk-R.Kajanus)

29.3.1898. Liszt:Ideálok -szimfónikus költemény.

19.10.1899. Goldmark:Die Kriegsgefangene nyitány

19.4.1898. Volkmann:Csellóverseny (G.Schnéevoigt)

15.11.1900. Alexander Silotiz -R.Kajanus; Beethoven:G-dúr zongoraverseny

29.11.1900. Auer Lipót -Mendelssohn hangverseny. Liszt:Hunok csatája - R.Kajanus.

28.2.1901. Goldmark:Hegedüverseny. B.Lifschütz -R.Kajanus.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

19.3.1901. Liszt:Zenekari dalok (Mary Münchoff)

22.10.1902. Cornelius; Dalok. Vez.-Oscar Merikanto; Liszt: Hungaria -szimf. költemény.

29.12.1902. Beethoven:Esz-dúr zongoraverseny 8A.Reisenauer. Ráadás-Liszt:Villa d´Est szökökútjai); Liszt:Faust szimfónia-r-Kajanus.

16.2.1902. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Telemaque Lambrino) -
-R.Kajanus.

19.4, 22.4, 24.4, 26.4.1902. Liszt:Krisztus oratórium

15.2.1904. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Elli Rängman-R.Kajanus)

27.3.1904. Liszt:Dante szimfónia. (R.Kajanus.)

20.2.1905. Rachmanyinov:c-moll zongoraverseny -A.Siloti -R.Kajanus

16.10.1905. Liszt:Orfeus szimfónikus költemény

11.12.1905. Goldmárk:Itáliában-nyitány; Beethoven:Hegedüverseny (Arrigo Serato); Haydn:C-dúr szimfónia; Gluck:Alceste nyitány. Vez.-A.Sitt.

14.10.1906. Goldmárk:Hegedüverseny (Auer Lipót-R.Kajanus); D´Albert:"A rögtönző"- nyitány.

18.11.1906. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Elli Rängmann-R.Kajanus Dohnányi Ernö:d-moll szimfónia

6.10.1907. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Elli Rängmann-R.Kajanus)

12.4.1907. Kathlen Parlow (Auer amerikai növendéke):Beethoven: Hegedüverseny

25.10.1909. Weiner Leó:f-moll - kis vonósegyüttesre írt szerenádja, az elsö újdonság Liszt immár számtalanszor újrahallott (22.11.Hungaria(müvei mellett.

7.3.1910. Miron Poljakin (Auer tanítvány, Pétervárról)játsza-Wieniawski:d-moll hegedüversenyét.

26.1.1911. Saint-Saens:Rondo capriccoso; Brahms:Hegedüverseny (Flesch Károly-R.Kajanus)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

9.4, 12.4, 16.4,1911. Liszt:Esztergomi mise.

23.10.1911. Liszt:Faust szimfónia; Esz-dúr zongoraverseny (Alfred Merovits); F-dúr magyar rapszódia

29.10.1911. ugyanaz,- zongoraverseny nélkül.

23.11.1911. Liszt tanítványa, Felix Weingartner külön estet vezényel, Lear király cimü, saját szimfonikus költeményét. Ebben a Filharmónia Kórus is közremüködik, szólót énekel:Lucille Marcel. Beethoven:Eroica szimfónia; Wagner:Mesterdalnokok -nyitány

4.12.1911. Alfred Cortot - Saint-Saëns:Zongoraversenyt játszik.

15.12.1911. Alice Ripper - Liszt:Esz-dúr zongoraversenyt játszik, sok ráadással. Vez. A.Sitt. Beethoven:VII.szimfónia; Sibelius:Éji lovaglás - szimf.költ.

(Külön óhajtom hangsúlyozni,hogy 20.11.1911 hangzott el Finnországban elöször G.Mahker zenekari mü:R.Kajanus mutatta be az I szimfóniát. Egész Eszak-Európában az volt az elsö Mahler

15.12.1892. Goldmark:Prometheus nyitány.

12.1.1893. Volkmann R.:Csellóverseny. Alfred Martin-R.Kajanus.

16.3.1893. Volkmann:Richard III.nyitány

26.10.1894. Liszt:A-dúr zongoraverseny, szólista:Edvard Fazer, vez. -R.Kajanus.

30.1.1897. Schubert est. A B-dúr trióban fellép A.Reisenauer is

14.10.1897. Goldmark:Sappho nyitány.

5.11.1898. Joachim József:Hegedüverseny. (Hugo Olk-R.Kajanus)

29.3.1898. Liszt:Ideálok -szimfónikus költemény.

19.10.1899. Goldmark:Die Kriegsgefangene nyitány

19.4.1898. Volkmann:Csellóverseny (G.Schnéevoigt)

15.11.1900. Alexander Silotiz -R.Kajanus; Beethoven:G-dúr zongoraverseny

29.11.1900. Auer Lipót -Mendelssohn hangverseny. Liszt:Hunok csatája - R.Kajanus.

28.2.1901. Goldmark:Hegedüverseny. B.Lifschütz -R.Kajanus.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

19.3.1901. Liszt:Zenekari dalok (Mary Münchoff)

22.10.1902. Cornelius; Dalok. Vez.-Oscar Merikanto; Liszt: Hungaria -szimf. költemény.

29.12.1902. Beethoven:Esz-dúr zongoraverseny 8A.Reisenauer. Ráadás-Liszt:Villa d´Est szökökútjai); Liszt:Faust szimfónia-r-Kajanus.

16.2.1902. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Telemaque Lambrino) - -R.Kajanus.

19.4, 22.4, 24.4, 26.4.1902. Liszt:Krisztus oratórium

15.2.1904. Liszt:A-dúr zongoraverseny (Elli Rängman-R.Kajanus)

27.3.1904. Liszt:Dante szimfónia. (R.Kajanus.)

20.2.1905. Rachmanyinov:c-moll zongoraverseny -A.Siloti -R.Kajanus

16.10.1905. Liszt:Orfeus szimfónikus költemény

2

Zenekari mű elsö alkalommal hallott bemutatója.

(B.Wallner:Den stora konserten-Nagy koncertek.141 oldalon.

1976 Keuruu(Këurú) Finnland)svéd nyelven

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

12.12.1913. D´Ambrioso:Hegedüverseny. A szólista:ifjú, budapesti vendég -Rozgonyi Ágnes, Vez. -Toivo Kuula.

24.1.1914. Liszt:Les Préludes; Wagner:Tristan -nyitány. Vez: Armas Järnefelt. Nem célunk itt számtalanszor ismétlödö azonos magyar müvek felsorolása. Mégis kivételt érdemlö, Liszt: Á-dúr zongoraversenye, melyet igen mélyen értettek és kedveltek Elli Rängman és Robert Kajanus, szinte saját Liszt missziójuknak tekintették mindazt, amit e müvel kifejezhettek.

2.12.1913.-ban ismét elöadták.

Továbbra is tart Goldmark:Falusi lakodalmának népszerüsége (!). (9.11.1914) és Volkmann:szerenád III., -sem kerül le a müsorlapokról - 9.11.1914..

Idöröl-idöre felcsendül Liszt:faust szimfóniája (15.3.1915.) és a Mazeppa (1.11.) Sitt vezényletével, Ilmari Hannikainen és Karl Ekman Bach:d-moll két zongorás versenyművét adják elö. A ráadások között a két zongorán varázsolt Rákóczi induló keltette lelkesedés, már-már tüntetéssé fajult (fül- és szemtanúk használta jelzö).

Viipuri-Helsinki-Turku igazi nemzetközi találkozóhelyek és kísérletezö eszmecserék mühelyei voltak, a századforduló elött és után. Hogy mennyire, az már abból is kiviláglik, hogy Alexander Siloti, A.Vivaldi:d-moll concertojából készített zenekari átíratát bemutatták Helsinkiben. A kitünö zongorista, kamaramuzsikus, Karl Ekman vezényletével.

7.12.1921. Ismét itt jár Alice Ripper. Kissé meglepö, hogy csak egy Grieg zongoraversennyel szerepel.

2.3.1922. Dante szimfóniája mellett, már Debussy:Egy faun délutánja és Richard Strauss:Don Juan szimf. költeménye szerepelnek. Vez. -Leo Funtek. (A Laibach /Ljubljana/-ból Lipcsébe ke-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

rült, tehetséges hegedüs-zongorista, szlovén-osztrák fiatalembert Hans Sitt ajánlotta Anton bátyjának.)

21.9.1922.Brahms:Hegedüverseny (Szigeti József- R.Kajanus) Alice Ripper(átutazóban)eljátsza Sophie Menter magyar cigány dallamaira szerzett(Csajkovszkij hangszerelés) zongora-zenekar variációit.Vezényelt Karl Ekman.A műsort R.Korszakov " Seherezade" zárja.Auer dán-észt-orosz csodagyereke Cecilia Hansen is idelátogat,de csak Saint-Saëns koncertet játszik.Közben Elli Rängman(Reisenauer növendék) konok céltudatossaggal -immár ki tudja hányadszor- ismét műsorra tűzi Liszt A-dúr zongoraversenyét. 22.3.1923-an L.F u n t e k bemutatja saját Mussorgszkij "Egy kiállítás képei" zenekari hangszerelését. A produkció máig szerepel a Finn Rádiózenekar minden külföldi turnéján.

Váratlanul a kései Liszt tanítvány Nagy Géza érkezik Helsinkibe Kajanus hívására. A magyar napszodiák merész újrafogalmazásával arat megérdemelt sikert. A műsort Goldmárk tavaszi nyitánya zárja.

15.11.1924..Moór Emánuel csellóversenyét adja elő a híres finn(Szigeti barát)Lennart von Zweygberg.Nem sok sikerrel. 6.12.1924..egy árva Les Preludes.

25.9.1924.Deáky Flóra (Elli Rängman Liszt kétzongorás koncertjeinek partnere Berlinben) mutatja be saját felfogású Liszt A-dur zongoraversenyét.

27.11.1924..Busoni moszkvai növendéke Ljubka Kolessza szerepel tanára "sarabande et Cortége" művével és Schumann a-moll zongoraversenyével.

5.3.1925.Bokor Judit játszik egy Dvorák csellóversenyt. Elhangzik még Dohnányi d-moll szimfóniája.A művet a " Ruralica Hungarica"-t Tallinban és Rigában kitűnően dirigált Karl Ekman vezényli.Amennyiben Nováček élve maradt volna,most tapasztalhaná,milyen lassan jut át Tallinból Helsinkibe a " Ruralica".

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Érdekes ellentmodások ezek.Hiszen Dohńányi kedves tanára D´Albert (Liszt tanítvány) itt él a közeli Rigában. Felesége Teresa Carreno onnan járta be a fél világot. Turkuban még Nováčekkel is játszott. Még különösebb,hogy a SML 1926 májusi száma hírül adja; "...Stockholmban új vezető karmestert keresnek a Filharmónia élére. Tárgyalások folynak Dohnányi Ernővel,Vaclav Talich és Furtwängler urakkal.."

Köztudomású,hogy Nikisch Artúrt is szerették volna Stockholmban szerződtetni.(Végülis Doráti Antal élt itt egy ideig,aki a stockholmi zenekarral Helsinkiben és Turkuban is járt.)

23.9.1926.Szerdahelyi László 16 éves hegedűs játszik Csajkovszkijt Kajanus meghívására.(A háború után Brazíliába távozik)

27.4.1927.Robert Kajanus pálcája alatt végre Helsinkiben is felcsendül Dohnányi " Ruralica Hungaricája".

Az estet R.Strauss " Till Eulenspiegel" szimfonikus költeménye zárja.26.1.1928 A Munkásmüvelődési központban Goldmárk (szinte hol itt,hol ott játszott) falusi lakodalma mellett bemutatják( ) Kókai Rezső zenekari szvitjét.

13.11.1929.Kodály; Háry János szvit. 4.12.1929 Telmányi Emil Sibelius hegedűversenyt játszik.

17.12.1929..Carl Nielsen emlékhangverseny.Apósa hegedűversenyét a Londonból külön emiatt ideutazott Telmányi adja elő.

Ily módon-ha bonyolult kerülőkkel is-találkozott Helsinkiben a két barát,Kodály és Nielsen. (Lásd;Eősze László:Kodály Zoltán éélete képekben és dokumentumokban.118 számú fénykép. Zeneműkiadó Bp 1982.)

Bartóktól mindössze két dal hangzik el Helga Sailo tolmácsolásában.Ennek hátterében szobrász férjének (Stróbl tanítvány) Alpo Sailo barátai,Vikár és Zempléni álltak.Alpo és Helga Sailo felbecsülhetetlen értékű önkéntes ismeretterjesztést végeztek.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Stockholmból megérkezik a karmesterré választott Vaclav Talich (1883-1961) és a Helsinki szinfonikusokkal bemutatja Debussy "Nuages" (Felhők) illetve "Fétes"(Ünnepek) noktürnöket.
A műsort Bach-Reger:g-moll szvitje ,valamint C.Franck d-moll szimfóniája zárja.
Ez tehát a Nikisch-Reger növendék Talich ajánlata Helsinki számára.
1934 április 18-án Stockholmban pedig Talich vezényletével Bartók bemutatja II zongoraversenyét.
A műsort Bach-Honegger g-moll szvitje,illetve Haydn G-dur ("oxfordi") szimfóniája zárta. Ez pedig a ... különbség.
Amikor Talich Helsinkiben jár, lipcsei tanára Anton Sitt már évek óta egy kis főváros környéki temetőben pihen.
Amint az köztudott,Talich a szellemi fegyvertárs ihletével vezényelte Bartók " Táncszvit" művét. Legalább azt hozta volna át Helsinkibe.Sajnos erre sem került sor.
Pedig ugyanígy elhozhatta volna a "Fábólfaragott királyfit".
A hűséges cseh barát ugyanis innen Helsinkiből utazott a Wilmos császár nevű óriási gőzhajóval Hamburgba,hogy a Drezda környéki Hellerauban a " Fábólfaragottat" vezényelhesse. A szólótáncokat nemzetközi gárda adta elő.
Köztük egy svéd: Signe Jansson !.Partnere Frida Hartwig-Kämpfer önkéntelenül is a Suomiban 1796-ban kétszer is megfordult Kämpfer József emlékét idézi fel.Kapcsolataink földrajzi-történelmi nehézségegtől terhes sikereit és hiányait.
Így lett 1.12.1932-hetvenöt éves Robert Kajanus.
Születésnapján Elvi hárfaművész leánya apja által gyűj - tött és feldogozott finn népdalszvitet adott elő.
Kai hegedűművész fia (Hubay növendék) a "Noctune" és "Spiccato" hegedűszólókat.Végül a " Sarja vanhaan tyyliin"(Szarja vanhán tűlín) vonósokra írt ősi stílusú szvit zárta az estet. E műnek akár a " Régi rege" címet is adhatnánk magyarul.

ZENEAKADÉMIA

Itt tért vissza a gimnazista Kajanus Elias Lönnrot(Ëliasz Lönnrút)-nál töltött felejthetelen nyarának emléke,ahol egy életre beleszeretett a finn nyelvbe és dalba.

Kajanus utolsó magyar vendége a Concertgebau (Amsterdam) szólócsellistája Machula Tibor volt 31.3.1932.

A Haydn 200-éves centenárium tiszteletére rendezett finn ünnepségen Machula a D-dúr csellóversenyt játszotta.

A mű magyaros vonatkozásait figyelembe véve elmondhatjuk,hogy itt,akkor,egy óriási k ö r zárult be Kämpfer 1796-os látogatása óta.

Utolsó hangversenyén Robert Kajanus egyetlen művet vezényelt. Beethoven IX szimfóniáját.Ezt 120 tagú kórus és 150 tagú zenekar működött közre. A szopránszólót az akkor immár Európa hírű énekesnő Aulikki Rautavaara(Rautavára,)egykori Gerster növendék énekelte. Az altot Signe Liljeqvist.A tenort és basszust Väinö Sola(Vejnö Szola)illetve Oiva Soini(Ojva Szoini) mindhárman Európa hírűek és Magyarország igaz barátai. Dohnányi Ernő és Ferencsik János koncert partnerei.

Így ment el Kajanus,aki többet tett és élt,mint amire egy ember képes lehet.Ám többre Ő sem volt már kapható.

Hirtelen halál végzett vele.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Sibelius hegedűversenye és Magyarország.

Annak ellenére,hogy a finn zeneszerzőket elemzően tárgyaló munkám egy következő kötet része,megítélésem szerint okunk van e téma külön vizsgálatára.

Sibelius szülővárosában(Hämeenlinna) hallhatta Sophie Mentert zongorázni.Nem tudni mi és mi módon maradt meg ebből a köztudottan fogékony ifjú lelkében.

Ugyancsak itt lapoz a Wien-Stockholm-Finnország-Pétervár-Pest-Buda-Wien körúton éneklő Pauline Lucca zongorakísérőjének.Merő véletlen,hogy később Bécsben összekerülnek.(1890)

A 18 éves Sibelius 1885-től Helsinkiben tanul.Itt rengeteg érdekes művet hall.Még a párizsi Liszt növendék Heller István--Ernst; "Pensées fugitives" művét is előadták 27.3.1886.

Heller kedvelt lehetett Helsinkiben,mert 13.4.1886,már Schubert pisztrángötöséből készített átiratát játszák.

Ráadásként Dingeldey váratlan ötlettel a Wagner által Csajkovszkij Anyeginjéből átdolgozott polonézt zongorázza.

Az 1886 október 23-i Helsinki székesegyházában rendezett Liszt emlékhangversenyen Sibelius a két vonósnégyessel előadott " Angelus" második hegedű szólamát játsza.

1887-1889-ig látja el az intézeti vonósnégyes második hegedűi feladatát.Az első hegedűs Anton Sitt 1882-1885.

Sibelius orosz hegedűtanára(Auer-Glazunov tanítvány) Mitrofan Wasziljev(1885-1887),után,következő tanára Csillag Herman a kvártett első hegedűse 1887-1889.

Végezetül pedig Viktor(Victor)Nováček 1898-1912.

Nyilvánvaló milyen sokat jelentett Sibeliusnak például Dingeldeyvel együtt muzsikálni 8.3.1887 Schumann Esz-dúr kvintettjében stb.

Az 1890-91-ben Bécsben Goldmárk Károlynál tanult Sibeliust elemző finn-német-angol szakdolgozatok és könyvek egyike sem említi,milyen sok Goldmárk művet hallott már Helsinkiben.

ZENEAKADÉMIA

A Helsinkiből 21.5.1887 távozó Wasziljev, Goldmark e-moll triójával búcsúzik.Az új-magyar-hegedűtanár Csillag, már 7.11.1887 műsorra tűzi Goldmárk op.33 c-moll trióját.
Estjén Raff művek is szerepelnek.Az utolsó(Mozart;G-dúr vonós-négyes) számban Sibelius is hegedül.
Közben a növendékhangversenyeken Sibelius a korábbi David, Rode,Viotti,Spohr,Mendelssohn szólók után lassan szerzőként is bemutatkozik. E szerzői estek a kövekezők voltak;
31.5.1888.Téma variációkkal cisz-mollban.(Csillag,Tigerstedt, Jean Sibelius és Christian Sibelius..azszerző orvos bátyja. Műkedvelő csellista.)

21.10.1889.. Adagio és Finálé az a-moll vonósnégyesből.

13.4.1889.. A-dúr szvit hegedűre,brácsára,csellóra. 0
Preludium-Andante con moto-Menüett-Air-Gigue
Csillag,Wasenius,Renck.

29.5.1889.A-moll vonósnégyes.Bevezetés és allegro-Adagio-Scherz -Finálé.
(Csillag,Wasenius,Sante,Renck)
Érdekes módon az Auer Lipóthoz Ogyesszából Pétervárra érkezettm majd onnan Helsinkiben költözött Ágnes Tsetsulin is komoly zeneszerzői ambiciókkal jelentkezik.Ukrán,finn,német,svéd, litván nyelven szerzett dalai népszerűek voltak.
Hegedű-zongora románcát 30.5.1884-ben mutatta be L. Dingeldey kiséretével. Nagyra becsülte őt K.Pohlig id,akivel Beethoven F-dúr szonátáját játsza 17.10.1882.Ilyen és még számtalan egyéb módon működtek együtt Liszt,Joachim,Auer,Hubay tanítványai Finnországban.
Sibeliusnak még Volkmann Róbert g-moll kvártettjével is volt alkalma műhelymunka szerűen megismerkedni.
A századforduló Helsinki koncertproramjai közül csak egy érdekesség: Kässmayer vidám ellenpontokkal feldolgozott népdalsorozata.(Csillag,Wasenius,Sibelius)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

1.12.1888 .Növendékhangversenyen Csillag és Sibelius előadták Spohr po.67 két hegedűre írt szvitjét.

Kevés növendéket érhetett olyan tisztesség,mint a fiatal Sibelius-t 13.4.1889.Ekkor már rendes bérleti koncerten mutatták be trióját.A műsor további számai: Rubinstein trió.

Joachim;Téma variációkkal.(Előadták Csillag és Busoni)

Az ifjú zeneszerző jelölt 1889 szeptember 6-án Berlinbe utazik.Tanulmányai nem igen lelkesítik.

Christian nevű orvos testvéréhez írt leveleiből kitűnik,hogy Albert Becker zeneelmélet-ellenpont tanárát nem szívlelheti.

A Porosz Akadémia tekintélyes professzora nem vette figyelembe Sibelius korábbi tanulmányait.Műveire pedig még csak kíváncsi sem volt. Wegelius igazgatóhoz írt leveleiben Sibelius szóvá teszi,hogy Becker elítélte korábban Helsinkiben sikert aratott vonósnégyesét.Nevezetesen a téma dúr és moll hangnemekben való egymásutáni ismétlődését.

A klasszikus összhangzattan tanára ezt nem tűrhette.

A Finálét pedig mesterkéltnek minősítette.

Ugyanígy támadta Helsinkiben e művet Karl Flodin német származású finn zeneesztéta, Busoni németországi tanulótársa.Akkor Csillag ellencikkben védte meg fiatal tanítványát,kinek számára időt és megértést kért.(Nya Pressen 2.6.1889.svédül)

Miről volt itt szó?

Az újnémet iskola egyik alapvető jelenségéről.Végülis a majdani késői romantikus Sibelius a klasszikus hagyománnyal alkotott sajátságosan egyéni szintézisben fog magára találni.

Egyenlőre-1889- a kérlelhetetlen Beckernél tanulja Bussler " Praktische Harmonienlehren" könyvéből formatant.

(Az amerikai zentudós Harold Johnson szerint Busslert sem kedvelte.Johnson:Sibelius New York 1960.23-28)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ám Berlin mást is tartogatott számára.Végighallgathatta az idős Joachim Józseffel és kvártettjével Beethoven kései vonósnégyeseit.Látogathatta az utolsó éveit élő Hans von Bülow " Historische Klavierabende" sorozatának egyedüálló estjeit.A művészete csúcsán álló Bülow felejthetetlen módon tolmácsolta Beethoven utolsó,nagy zongoraszonátait.Szuverén,utánozhatatlan vezényletével felépített filharmonikus koncertjei Berlin zenei életének fénypontjai voltak. Itt hallhatta Sibelius,Liszt szimfonikus költeményeit.Velük való--máig sem feldolgozott--kapcsolata sokkal mélyebb,mint sem gondolnánk. A város pezsgő nemzetközi életében sok magyarral is találkozott.Szobatársa volt Fini Henriques dán zeneszerző,Joachim barátja.

A másik dán ~~xxxxxxxx~~ Joachim tanítványt később karmesterként üdvözölhette Helsinkiben.Vagy például a Helsinkiben tanító Viktor Nováček Ottokár batyját,aki éppen akkor nyerte el a Mendelssohn díjat.

A Brodsky kvártett másodhegedűseként is ismert Ottokar Lipcsében működött.Csak néha járt Berlinben.Most például a fiatal Carl Nielsen és norvég bohémtársasága meghívására. Egy hónapra rá Pesten hangversenyezett tanárával Volkmann Róberttel.Még igen sok magyar-finn-észt ~~xxxx~~ kapcsolatról tudunk. Való igaz,hogy a Világ fővárosa Párizs.

Ám Európa első városa Berlin volt.Az angolok tudták ezt a legjobban.Feltűnő,hogy Sibelius csupán 1951-ben említi a fiatal Bartókkal való találkozását Berlinben. A Sibelius Hét alkalmával Helsinkibe látogatott Ormándy(Eugene)Jenő -nek mesélte el.(Timo Mäkinen:Sibelius 100 jahr.Helsinki 1966.Különkiadás a szerző 100-ik ~~xxxxx~~ születésnapjára.)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

FREDERIK SCHNEDLER PETERSEN.

A Berlinből kedvetlenül hazatért Sibelius 1890 őszén már Bécsben van. Ezúttal Busoni Brahms-hoz szóló ajánlólevelével próbálkozik.A zárkózott (északi ? ?)óriás nem fogadja. (Ugyanakkor Dvořákot tanítja) Kényszerű tanárkeresés kezdődik.Ismét Wegelius igazgató segít Helsinkiből. (Annakidején Berlinben is általa keresett tanárhoz került) A jóságos direktor ezúttal Ricter(Hans) Jánoshoz írt ajánlást. Richter dacára a félbeszakított zenekari próbának igazi barátként fogadja és Robert Fuchs(1847-1927) udvari orgonista zeneszerzőhöz kalauzolja.Övele aztán eltart egy jó ideig,mire közös nevezőre jutnak.Fuchs kitűnő ,de konzervatív művész.Ezért--közben-ismét Wegeliushoz fordul,aki ez alkalommal Goldmark Károlyhoz szóló ajánlólevéllel segíti. A pályája delelőjén járó igen elfoglalt Goldmark csak november 12-én tudja őt fogadni.

" Amikor megkérdeztem tanítana e nekem hangszerelést,így válaszolt:Ja,ich rate sehr gern einem jungen Künstler.-

Életemben először hallottam,hogy valaki ifjú művésznek nevez engem .Természetesen büszke voltam.Tudta,hogy évek óta nem vállal tanítványokat és sokat dolgozik.

Megállapodtunk tehát ,hogy legközelebb akkor keresem fel ha már elkészültem valamivel."(Levél Wegeliushoz.Turku Sibelius múzeum)A korabeli dokumentumok szerint Goldmark tekintélye Brucknerével vetekedett. A "Sába Királynője" operáját Liszt és Andrássy gróf közbenjárására mutatták be Bécsben 1875-ben.Váratlan sikerét követte 18.3.1875 a pesti bemutató,melynek főpróbáit Liszt végigülte.Az operát hamarosan svéd és finn színpadokon is bemutatták.

A Goldmarktól derűs e m b e r s é g e t kapott Sibelius mennyasszonyához Aino Järnefelt-hez írt levelében "kedvére való tanárnak nevezi őt".Említésre méltó tényként közlöm,hogy 12.11.1890-i Goldmark tanítványa fogadtatását Sibelius táviratban jelentette Helsinki barátainak.

Ők aztán több Helsinki svéd és finn nyelvű lapban le is közöltették.

Goldmark szerényen és türelemmel tanított.Egyenrangú társként kezelte ifjú,igen érzékeny tanítványát.Szerette volna annak álláspontját megismerni.Kereste,miként,mi módon,mit adhatna neki.Őszintén örvendezett minden sikerének.Miderről majd az elemző tanulmányban lesz szó.

De ki is volt Sibelius? Honnan érkezett a sovány kopott öltönyű fiatalember ?? Sibelius anyanyelve svéd volt. Anyja öse az egykoron Dániához tartozott és a stockholmi hódítók parancsára elsvédesített déli Skáneból (Szkóne), Suomi déli partvidékére vándorolt Åkerbergek voltak. A magát szívósan tartó legenda ~~ellenére~~ valótlan tudattal Sibelius nem "szabad finn paraszti", hanem elszegényedett, polgári középosztályból származott, mely otthon svédül beszélt. (Apja orvos volt.) A finn irodalmi nyelvet elsajátítandó Sibelius 1876 őszén beíratkozott szülővárosa (Hämeenlinna) finn tannyelvű gimnáziumába. Jyväskylét (Jüveszküle) nem ideszámítva ez volt az ország legkomolyabb finn gimnáziuma. Történelmi tény, hogy egyes helsinki svéd körök jogi és hivatali akciói eredményeképpen a finn nyelvű Líceumot Hämenlinnába telepítették. Vajon mit érezhetett Sibelius Berlinben (1889), amikor svédül beszélő, vidám társaságukat a Berliner strassén német polgárai "Die Schweden kommen" -figyelmeztető kiáltásokkal adták hírül egymásnak? (Jönnek a svédek!) (Jussi Jalas közlése.) /Ezt mi finn túristák is átéltük 1992 telén. A német idegenvezető precízen vázolta, miként pusztította el Gusztáv Adolf, svéd protestáns király serege Berlint. A város lakossága a 30 éves háborúnak hívott vallási villongás végén, már csak 8000 fő volt. Ezt követően látogatást tettünk a Berlinben élő svédek

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

templomában és a finn lutheránus gyülekezet kultúrtermében./ Mennyire más most itt 1890-ben a derék, jó gemütlich Wien diák-életet élvezni. Wegeliushoz írt levelében leírja, hogy a Schubert operett után együtt vacsorázik, annak szerzőjével, a magyar Berté Henrikkel. Rokonszenves, energikus ember, aki -szavai szerint -kevésbbé gombafejü, mint a többi ismeröse. Magyar testőr tisztekkel ismerkedik össze, akikkel az Eszterházy pincében tokaji bort iszik. A katonák vendégségbe hívják Szegedre. Nemrégiben is ott jártak pusztai lovagláson. Az útból végül is semmi sem lett. A vidám társasági életből olykor hajnalban hazatérö Sibelius, látja a koránkelö ösz Ferenc Józsefet. Egyszer azt írja Linda növérének, hogy a virrasztó király olvasgatott. A komponista élete végéig hü titkára, Santeri Levas leírja, hogy "kerran Sibelius tapasi utuisena syysaamuna unkarilaisen husaari eskadronan, jonka soittajat juuri hänen kohdallan kajahduttivat ilmoille repäisevän Rákóczi marssin. Hän kuuli sen silloin ensimmäisen kerran ja joutui ihan kiihdyksiin. Sydän kiivasti lyöden ja punaisena kasvoiltaan hän saapui Goldmarkin luo oppitunnilleen."

"egy ködös öszi reggelen órára igyekvö Sibelius , magyar lovas katonasággal találkozik. A párából kibontakozó huszárezred zenészei az ifjú mellé érve, váratlanul a Rákóczi indulóra zendítenek. Hämenlinnai hösünk itt hallotta életében elöször e pattogó induló messzire harsanó dallamát, melynek hatására maga is tüzbe jön. Lüktetö szívvel, kipirult arccal érkezik meg Goldmark lakására."

Harold Johnsson, Järvenpääi (Jervenpeei) háza teraszán a szerzöt idézi, aki történelmi jelenidöben idézi fel amerikai vendégének az esetet:

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ők aztán több Helsinki svéd és finn nyelvű lapban le is közöltették.

Goldmark szerényen és türelemmel tanított.Egyenrangú társként kezelte ifjú,igen érzékeny tanítványát.Szerette volna annak álláspontját megismerni.Kereste,miként,mi módon,mit adhatna neki.Őszintén örvendezett minden sikerének.Miderről majd az elemző tanulmányban lesz szó.

De ki is volt Sibelius? Honnan érkezett a sovány kopott öltönyű fiatalember ?? Sibelius anyanyelve svéd volt. Anyja öse az egykoron Dániához tartozott és a stockholmi hódítók parancsára elsvédesített déli Skáneból (Szkóne), Suomi déli partvidékére vándorolt Åkerbergek voltak. A magát szívósan tartó legendával ellentétben Sibelius nem "szabad finn paraszti", hanem elszegényedett, polgári középosztályból származott, mely otthon svédül beszélt. (Apja orvos volt.) A finn irodalmi nyelvet elsajátítandó Sibelius 1876 őszén beíratkozott szülővárosa (Hämeenlinna) finn tannyelvű gimnáziumába. Jyväskylét (Jüveszküle) nem ideszámítva ez volt az ország legkomolyabb finn gimnáziuma. Történelmi tény, hogy egyes helsinki svéd körök jogi és hivatali akciói eredményeképpen a finn nyelvű Líceumot Hämenlinnába telepítették. Vajon mit érezhetett Sibelius Berlinben (1889), amikor svédül beszélő, vidám társaságukat a Berliner strasse német polgárai "Die Schweden kommen" -figyelmeztető kiáltásokkal adták hírül egymásnak? (Jönnek a svédek!) (Jussi Jalas közlése.) /Ezt mi finn túristák is átéltük 1992 telén. A német idegenvezető precízen vázolta, miként pusztította el Gusztáv Adolf, svéd protestáns király serege Berlint. A város lakossága a 30 éves háborúnak hívott vallási villongás végén, már csak 8000 fő volt. Ezt követően látogatást tettünk a Berlinben élő svédek

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

"Az Alte Wieden nevü városrészben laktam, a Károly- és Waag utca kereszteződésében, Gluck egykori lakóháza közvetlen szomszédságában. Lakásomból csak néhány lépésnyit kellett sétálnom a Landesstrasseig, ahonnan már jól látszott Frans Josef (Ferenc József) kedvenc Schönbrunn nevü vára. A császár ablakai gyakran már reggel 5-6 órakor fényesek voltak. Az idös úr koránkelö volt és gyakran virrasztott."

Milyen különös is a magyar sors. Az árvíz sújtotta Szeged javára Kolozsváron és Pesten koncertezö Liszt, 1879 ápr. 7-én Bécsben is fellépett. A zongoraesten Ferenc József is jelen volt. A hangverseny végén Liszt eljátszotta a Rákóczi indulót. Világos és Arad óta elöször fordult elö, hogy a császár és király jelenlétében a Rákóczi indulót játszották. Ám Lisztnek, a Funérailles szerzöjének,ezt is elnézte az öregúr. Hol volt már 1849 amikor a magyarok oldalán küzdö Bécsi Légió tollas kalapját ma- a gán felejtö Goldmárk Károlyt kis híján megölték, a Györ bevételét ünneplö részeg császáriak. A Bécsböl távozni kényszerülö Goldmárk Sopronba húzódik vissza, színházi hegedüsnek. Metternich herceg Bécsre törö csapatai ellen barrikádon harcolt József orvos bátyja, New Yorkba menekül. Majd a 20 éves (1866-1924) Ferrucio Busoni Bécsben koncertezik és olyan Rákóczi indulót játszik, amivel Liszt ellenségét Hanslickot is lefegyverzi. A Rákóczi induló magyar vonatkozású szemiotikáját értékes adattal teszi teljessé az Ausztriában élö, magyar történész, Juhász László. A Héttoronytól Kufsteinig (Magyar rabok idegenben. München. 1982.) cimü könyvében az igazi Görgeyt tárgyaló írásában váratlan meglepetéssel szolgál. Kutatása szerint, a titkos rendörség bosszúságára, a köztiszteletben álló Klagenfurtban élö, vegyi-fizikai elöadásokat tartó Görgey tanította meg Eduard

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Hanslickot eredeti magyar felfogásban zongorázni a Rákóczi indulót. A szerző idéz Hanslick emlékirataiból:

"Görgey tartását őszintén csodáltam. A hírnév csúcsáról a mélybe zuhanni olyan sors, amit csak nagy szellemek tudnak méltósággal elviselni. Görgey minden zokszó és mártír póz nélkül úgy élt, mintha mindig csak vegyész lett volna. A város minden művelt családjánál szívesen látták." (Juhász László fordítása.)

A Görgey család 1867-ben hazatért Magyarországra. Ekkor mutatta be Bécsben, nagy sikerrel, Goldmárk Károly "Sakuntala" című nyitányát, aki baráti rábeszélésre sem mondott le magyar állampolgárságáról. Így jött el hozzá az ifjú Sibelius, hogy a Rákóczi indulón lelkesedjék. /Jussi Jalas barátom, -Sibelius veje,- közlése szerint, az apósa a huszárok elé ugrott és vezényelte őket!! Azok mosolyogva folytatták feszes menetüket a palota felé.

A Világost előidéző I. Miklós cár irodalmához tartozó Helsinkiből érkezett ifjú Sibelius, hamarosan bejáratos a szalonokba. A Lucca-szalon gyakori vendége, ahol az ősz Goldmárk és Ferenc József whisteznek. Ez már a Monarchia világa, melyben Sibelius jól érzi magát és Richter János hangversenyeire jár. -Köszönjünk el most töle egy időre.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Antti Jalava, magyarul kitünően beszélő finn professzor, 1872. júl., elején találkozott Görgeyvel, annak visegrádi nyaralójában. Ulla Hauhia tanárnő (ELTE BTK) az írásos (tehát fennmaradt) emlékekből hiányzó adatok mellé kiderítette, hogy Görgey a Rákóczi indulót és egyéb Liszt műveket zongorázott. Ezt megismételte a Budai Várban, az 1885-ben Pestre látogató finn orvos küldöttség tiszteletére. Ilona Jalava így emlékezett 1948 őszén, Hauhiának apja beszámolójára: "Délelőtt bejártuk a visegrádi várhegyet, a régi Mátyás palota romjait és egyéb látványosságokat szemlélve. Görgey minden kérdésemre pon-

tos, részletes válaszokkal szolgált. Ebéd után a teraszon beszél gettünk. Artúr kíváncsian kérdezgetett Finnországról. Az ország-ról és a finn népről, állami létének állapotáról, kereskedelmi, ipari, katonai helyzetéről, Oroszországgal való jogi és politika kapcsolatunkról. Nem akadt még olyan magyar, aki ilyen érdeklődést tanúsított volna népünk és hazánk sorsa iránt."

Görgey 7 évvel élte túl Jalavát és 1 nappal korábban húnyt el Ferenc József előtt.

A Rákóczi induló különös módon bukkan fel a két hasonló földrajzi-történelmi helyzetben élő, egymástól távol lakó nép társadalmi kapcsolataiban. Az ifjú Sibelius Bécsben töltött vidám és gazdag tanulóéve után 8 évvel később, 1899 febr. 15-én, a cár manifesztumban jelentette be a Finn Nagyhercegség autonomiájának megszüntetését. Ekkor a Finn Gárda vakmerő karmestere, a görög származású (Nováček, Kajanus és Kallela barátja), Aleksander Apostol, a Helsinki fő utcán eljátszatta a Rákóczi indulót Berlioz féle feldolgozását. Amikor pedig a finn hadsereget is feloszlatták, az éppen Budapesten nászúton tartózkodó Onni Talas, jogászprofesszor, - Suomi későbbi budapesti nagykövete, - a Helsinkiből kapott táviratával még azon a napon felkeresi a Pester Lloyd főszerkesztőségét. "Minut otettiin ystävällisesti vastaan. En olisi uskonut, että unkarilaiset osoittaisivat niin suurta rakkautta kaukaisen sukulaiskansan edustajaa kohtaan, enkä silloin edes tiennyt, että Pester Lloyd oli Euroopan tunnetuimpia lehtiä ja nimenomaan myös hallituksen äänenkannattaja. Sain tehdä tarkalleen selkoa ei ainoastaan Suomen sotaväen lakkauttamisesta, vaan myöskin helmikuun manifestista, sekä Suomen asemasta Venäjän valtakunnasta. Kerroin tsaarin valalla vahvistamasta Suomen autonomiasta ja selitin kuinka nyt tsaari, joka oli Suomen perus-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

tuslaillinen suurruhtinas, oli rikkonut valansa. Iloisesti hämmästyneenä luin seuraavana päivänä lehdestä Suomea koskevan artikkelin, jossa asiallisesti ja täydellisesti tehtiin selkoa Suomea kohdanneesta iskusta ja hallitsijan rikkomasata valasta."

" A szerkesztőségben barátságosan fogadtak. Nem hittem volna, hogy a magyarok valaha is ilyen szeretetet tanúsítottak volna távoli rokon népük képviselője iránt. Akkor még azt sem tudtam, hogy a Pester Lloyd Európa legismertebb újságja, amely kifejezetten a kormány szócsöve. Lehetővé tették számomra, hogy pontosan tisztázhassam nem csupán Suomi haderejének megszüntetésének tényét, hanem a februári manifesztum lényegét és hazám helyzetét az orosz birodalmon belül. Beszéltem a cári esküvel megerősített finn önrendelkezési jogról és vázoltam, milyen módon szegi meg esküjét a cár, aki egyben a Finn Alkotmány nagyhercege. Örömmel vegyes meglepetéssel olvashattam már a másnapi lapban a hosszú Suomit tárgyaló cikket. Ebben tárgyilagosan és részletekig tökéletesen elemezték a hazámat ért csapást és az uralkodó esküszegését."

Ilyen körülmények közepette került sor egy másik magyar vonatkozású finn zeneművészeti eseményre.

Sibelius egyetlen hegedűversenyéről van szó. A szerző gyakorlatilag ifjú kora óta készült erre. Jól lehet a Bécsi Filharmónikusokhoz, a rosszul sikerült hegedűs-próbajáték (1.3.1890.) miatt nem kerülhetett be, a hangszer élete végéig foglalkoztatta. Goldmárkkal való szerencsés találkozása előtt 3 héttel (29.10. 1890), menyasszonyához írt levelében megemlíti, hogy egy Mozart opera hatására, szállására hazatérve, reggelig foglalkozott a tervezett hegedűversenye vázlataival. (A Don Giovanniról van szó.)

Az állandó pénzhiánnyal küzdő, immár családapa Sibeliust több

csapás is éri. Nikisch Artúr nem hajlandó I. szimfóniáját előadni. A szerző ezt a berliniek aknamunkájának hatásával magyarázta. Az igazság sohasem derült ki. Minden esetre később Nikisch mutatta be Angliában (Manchester -1906) Sibelius II. szimfóniáját. Akárcsak Bartók:Kossuth szimfóniáját 1904. febr. 26.án. Az ifjú Bartók pont azon a napon arat sikert Bécsben, Strauss Richard: Hősi életének egyéni zongora átíratával. Berlinben, pedig hegedű -zongora szonátája arat sikert.

Erre az időszakra tevődik Sibelius hegedűversenyének, pontosabban, annak első változatának bemutatója. E nehéz időszakában nagy segítségére volt a Filharmonikusok első koncertmestere (1892-95), Wilhelm Burmester. Őt tulajdonképpen Robert Kajanus karmester fedezte fel Szent Péterváron, Wegeliusnak írt levelében javasolta az általa kitünöen-jelzövel méltatott művész szerződtetését. Burmester, akit különös módon következetesen Willy becenevén idéznek, pártolta a készülő hegedűversenyt. Sibelius 1903 októberében elküldi számára Németországba a kész szólórészt. Burmester azt válaszolja, hogy csak Csajkovszkij hegedűversenyéért tudott valaha hasonló módon lelkesedni. Későbbi levélváltásukban Sibelius nyíltan felfedi anyagi gondjait és hogy nem tudja barátja Helsinkibe való érkezését kivárni. Közben szó van Sitt svédországi utódjáról, a svéddé lett francia Henri Marteauról (Bartókkal turnézó), mire Burmester visszalép.

Tisztázhatatlan, miként egyezett meg a szerző Nováčekkel, a mű előadatását illetően. Tény, hogy Nováček elvállalta és Sibelius 30.10.1903. -menyasszonyához írt levele szerint, "hänestä tulee hyvä", -"jó előadó lesz belőle" -megjegyzéssel tér napirendre. Később Nováček halasztást kér és végül 1904 febr.8-án Sibelius vezényletével, Helsinkiben megtörténik a bemutató. Ezt 10. és

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

14-én megismételték. Az Euterpe (A Nyugat folyóirat svédül írt
Helsinki megfelelője) kritikusa Flodin, a hagyományos virtuóz igények ja-
vára tett részrehajlással vádolta a szerzöt. Ezzel szemben a
finn nyelvü Uusi Suometar kritikusa, Evert Katila egyenesen mo-
dern müként üdvözli az alkotást. Burmester levélben fogadkozik,
hogy nemsokára Helsinkibe jön és úgy eljátsza e müvet, hogy a
kritikusok bocsánatot kérnek. El is jön, 9.10.1904., -de csak
Csajkovszkijt játszik. A koncertet Beethoven:I szimfóniája és
Dvorák:Husziták nyitánya egészítették ki. (Vezényelt R. Kajanus)
Mielött rátérnék a Nováčeket ért méltatlan és mindenek elött
hálátlan sértésekre, kérem vessenek egy pillantást Nováčeknek
a bemutatóval egyidejü, kamarazenei teljesítményeire. Ha még
hozzávesszük a heti 36 hegedüórát, illetve a növendékzenekari
kötelezettségeket, talán nyugodtan nemet mondhatott volna a Sibeliusnak
Seurahuone törzsasztalnál elhangzott megtisztelö kérésre. Az sem
világos, miért ne lehetett volna a szólamot már begyakorolt
Burmeistert megvárni? Hiszen csak egyetlen hónapról volt szó.... 1111?
Erik Tawastjerna - Sibelius kutató (Sibelius I.268.old. Helsinki
1965) -értésünkre adja, hogy Burmeistert nem lepte meg a bemu-
tató langyos sikere. Hiszen a müvet gyakorolva, mind jobban rá-
döbbent annak nehézségére, mely igazi elöadására, az egyébként
jó pedagógus Nováčeket alkalmatlannak kellett tartania. Nováček
tehát "csak pedagógus". Végül 1904 októberi koncertben egyez-
nek meg. Idöközben Sibelius a mü átdolgozása mellett dönt és
Berlinböl más elöadót javasolnak. Ettöl kezdve Burmeister soha
többé nem játszik Sibeliust!! Még az 1903-ban készült (és 1 évre
rá újított) Valse Tristet sem, amelynek elsö lemezfelvételét
egyébként Szigeti József készítette el! Finnországban már csak
egyszer, 1930-ban, koncertezett Burmeister, aki egyébként a hí-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

res finn Fazer zeneműkiadó és Koncertügynökség alapítójának, Naëma lányát vette el feleségül. Sibelius, aki a Nováček vezette vonósnégyes második hegedüseként, nem "csak pedagógusként" ismerte Nováčeket, kifogástalan úri emberként viselkedve nem keresett bünbakot. Ezzel szemben így ír Axel Carpelan nevü barátjának: "Helsinki kezd nyomasztóvá válni. A finn vidéken, vagy valamely európai nagyvárosban kellene élnem. Az itteni közönség felszínes és öntelt" (26.4.1904. Turku. Sibelius múzeum)
Az átdolgozott hegedüversenyt végül is egy másik Joachim tanítvány, a prágai-cseh Karl Halíř (1859-1909) mutatta be, Richard Strauss vezényletével, Berlinben, 19.10.1905-ben, a Singakademie koncerttermében. Halíř 10 éven át volt a Joachim vonósnégyes második hegedüse és 1893 óta koncertezett és tanított Berlinben. A sikeres bemutató ünneprontója sajátos módon Joachim volt. A művet kinyomtatott Lineau kiadónak ezt mondta: "Scheusslich und langweilig." Jussi Jalas karmester 1976-s budapesti látogatásakor elmondta, hogy apósa, Sibelius, komolyan megsértödött. Ukkonak, -apónak nevezte az ösz ~~mestert~~ Joachimot, akit szeret, ám aki már nem értheti a kortárs zenét. Minden esetre a Helsinkiben 1906-ban (Grevesmühl-Rigából), első ízben, végleges formájában bemutatott Sibelius hegedüversenyt a kritika ismét leszólta.: "Az Adagio tételt leszámítva az egész egy túlkomplikált, nyugtalan szürke rapszodikus massza. Mindezt oly mértékben, nehéz technikai, ritmikai akadályok tetézik, melyekből a legnagyobb hegedüs sem tud mondanivalót kidomborítani." (Karl Flodin. Euterpe 1906.II. -svédül.)
Különös, hogy a 14.10.1906-ban Helsinkiben Goldmárk hegedüversenyt előadott Auer Lipót, vagy a 10.12.1906-ban, ugyanott Csajkovszkij koncertet hegedült Florizel von Reuter (mindkettöt

R.Kajanus vezényelte) nem avatkoztak be a sajtóvitába.
Később Henri Marteau is eljön (Budapestről.!!)és 18.3.1907 Brahms hegedűversenyt játszik. Ezt követően a hazai Leo Funtek is fellép Beethoven koncertjével.Csak a Sibelius hegedűverseny körül uralkodik mély hallgatás.
Sibelius 1906 telén Péterváron járt ahol a "Pohjolan tytär" (tüter) -Észak lánya ..szimfonikus költeményét vezenyelte. Ekkor Siloti és Tanajev elvitték őt az Auer palotába.
Az éppen ott tartózkodó Ysaye belga hegedűművész prima vista lapról olvasgatva játszogatta az ismeretlen Sibelius művet,. Tanajev a zenekart imitálta zongorán. Jussi Jalas apósára hivatkozva(ugyanezt Sibelius személyi titkára Santeri Levas is leírja memoárjában) úgy egészítette ki az eseményt,hogy "...egyszercsak megszólalt Auer hegedűje is.A két művész egymástól függetlenül elmélyülten játszogatott,meg-megállva,beszélgetve,vitatkozva,majd újra hegedülve.Végül Auer szíves szavakkal méltatta hegedűversenyemet,mondván,hogy eljön az idő,amikor megértésre talál.Érdekes,dolog,hogy a Soumiban végülis sohasen járt Vecsey Ferenc nek megtetszett a Sibelius mű.Ő fogadtatta el a bécsiekkel!Közben Bartókkal végighangversenyezték Spanyolországot és Portugáliát.
A véletlenül pont Berlinben tartózkodó Sibeliusnak alkalma volt művét Vecsey előadásában hallani.Megragadta annak nemes hegedű hangja és neki ajánlotta hegedűversenyét.
(Moser Mösselt:Geschihte des violonspiels.1966 Verlegt bei Hans Schneider.I-II.) Tekintve,hogy e tényt többen is felületes vállveregetéssel kezelik,indokoltnak érzem ismét Busonit idézni.Így ír-4.6.1913-Berlinből Egon Petri tanítványának:..."Caruso,Leoncavallo és egyebek most itt a hírességek.Egyre vénebb és komolyabb leszek.Nemrég Pierre Lunaire zenekarát láttam vendégül .Azután egy pompás fiatal magyart.Vecsey Ferencnek hívják."
(Német Allami Levéltár. Berlin)

Előzőleg Busoni Manchesterben élt.E levelét megírva Helsinkin át Moszkvába utazik ,ahol tanít és koncertezík. Ekkor lép fel Helsinkiben Anton Sitt vezényletével Cordelia Lee ragyogó amerikai hegedűművésznő ,aki Sibelius "Elegia"-ját is játsza. Ekkor a Säveletär ismételten hírül adja,hogy Vecsey (a máig komolyan kedvelt Hubay III hegedűversennyel)Helsinkiben jön. Váratlan római kötelezettség miatt ez is elmarad.Utoljára 1918-ban említi Őt a finn sajtó.Eszerint Vecsey Budapesten lezuhant a repülőgép lépcsőjéről és hónapokra kórházba került.
A lap következő cikke köszönti a 60 éves Eugene Ysaye-t és tudósít az angol hadifoglyok Berlin közelében alapított zenekaráról. Karmesterük a híres Lamond.Vecsey sokfelé játszott Sibeliust. Még az is előfordult,hogy Richter János vezényletével.
A legnagyobb sikerrel talán Rómában-9.4.1933- a Szent Cecilia Akadémián.A zenekart Bernardino Molinari vezényelte. Itt ráadás nak a " Valse Triste"-t is eljátszotta.Az estet Suomi nagyszerű kultúrkövete Liisi(Líszi) Karttunen rendezte,aki szoros kapcsolat - ban állt a Pápai Magyar Intézettel és Boros Ferenc igazgatóval. Jelen volt Respighi is,aki annakidején Szentpéterváron kezdte pályafutását Rimszkij-Korszakovnál(valamint hegedült és brácsázott a helyi Operában)!Jól beszélt finnül is.Sokszor járt Helsinkiben,Viipuriban,Turkuban.Például Auer Lipóttal.Respighiné gyakran énekelt a Finn Operában. A Sibelius Akadémia dísztagjává választotta (membro oronario) .
Vecsey 1935 április 5-én halt meg Rómában.(Lajos nevű édesapja szintén Joachim tanítvány volt.Ezzel elmondhatjuk-Nováčeket is ideértve--,hogy Sibelius hegedűversenyét kezdettől a 30-as évekig Joachim József(Joseph) tanítványok segítették a világhírhez.

A további magyar vonatkozásokról az Aradon-22.6.1892-született Telmányi Emil gondoskodott.Arvo Hannikainen hegedűművész-karmester meghívására 5.12.1930 Turkuban játszotta Sibelius hegedűversenyét.A zenekar szólócsellistája Matti Juvonen is régi ismerőse Telmányinak Párizsból,csakúgy,mint Aarne Tirkkonen koncertmester Koppenhágából.Utóbbit Lalo spanyol szimfóniájának hegedűszólója tette volt híressé Dániában anno dacumal.

Különös esemény előzte meg Telmányi idejövetelét.Csak az imént mutatták be a történelemben először Turkuban Beethoven IX-ik szimfóniáját.(Amivel Kajanus búcsúzott Helsinkiben)

Az ilyen jelenségeket lehetetlen megérteni Finnország történelmének ismerete nélkül.Csak egyetlen példa:

Az 1992 nyári Helsinki ünnepi heteken is volt még Richard Strauss ősbemutató.

Telmányihoz visszatérve ,annak Sibelius produkciójáról így ír Reino Honkakoski turkui kritikus(SML 1930 XII)..."Telmányi a legmagasabb osztályba tartozó művész,akit fenntartás nélkül a játéktechnika tehetségének nevezhetünk.Am tüzes magyar temperamentuma átcsalogatja Őt -legalábbis szerintem- a mérce felső határán.Ezáltal a játék nyugtalan,kiegyensúlyozatlan jelleget kap.Ilyen impresszióm maradt meg,az egyébként kitűnően előadott Sibelius hegedűversenyről..."

(Műsoron voltak még : Wagner Tristan nyitány és Franck d-moll szimfónia.) Pár napra rá Telmányi Helsinkiben is előadta a hegedűversenyt,Kajanus vezényletével.Így ír erről Selim Palmgrén (SML 1930 XII)zeneszerző-kritikus...."Telmányi, némely számunkra eddig szokatlan oldaláról közelítette meg Sibelius művét.Mindazonáltal semmi okunk kifogásolni Telmányi - mellékesen szólva született művész--világosan építkező játékmódját ,melynek jelenséggé formáló ereje egyúttal oly igen muzikális.Igazán nem érheti Őt vád stílusváltoztatásért sem,hiszen pár nappal korábbi szólóestjén Bach "Chaconne"-ját is tévedhetetlenül autentikus módon adta elő.."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A svéd nyelvű " Svenska Pressen"(Svéd Hírek) kritikusa Nils Eric Ringbom(Nílsz Érik Ringbum)(Az ő Marianne leánya fedezte fel Hussek Károlyt Turkuban) szuperlatívuszban ír a magyar hegedűművész Sibelius interpretációjáról.Telmányi zenetörténeti előadást is tartott Carl Nielsen műveiről.Érdekes Erik Tawastjerna Sibelius életrajzának (I kötet 272.o.Hi 1965) Telmányi szóbeli közlésére való hivatkozása,miszerint:...."
...Vecsey lírai alkata és a hegedű hang szépségét előnyben részesítő felfogása a Sibelius mű fináléját megfosztja sötét tűzben ragyogó d 'é m o n i erejétől ,majd végül felületes bravúrmutatvánnyá változtatja.."
Ennek ellentmond(a sohasem idézett)a stockholmi "Nya Dagligt Allehande" kritikusának 1914 januári hangversenyszemléje.
William Seymer kritikus a Stockholmban Sibelius 75-ik születésnapjának tiszteletére rendezett szerzői esten Anja Ignatius(Flesch Károly növendék) finn művésznő előadásában hallgatja végig a hegedűversenyt.
Igy ír róla;..."...E fiatal művésznő-aki már tíz évvel ez előtt is nagy tehetség volt-- ritka technikai csillogással ,biztos fehéren izzó temperamentummal keltette életre Sibelius lelkiségét.Tónusában és szellemében oly tűzzel ,amihez foghatót senki sem produkált itt Stockholmban Vecsey Ferenc ittjárta óta.!"
Némely magyarokhoz,érthető,vagy világos ok nélkül meglepő hevességű érzelmi logikával viszonyuló ifjú kritikusok (professzorok is) "elfelejtik" megemlíteni,hogy az 1928 március 19-én Berlinen átutazó Sibelius elhalasztotta hazautazását,mert Vecsey pont az ő hegedűversenyét játszotta.
/Sibelius múzeum.Turku)
Hannu Ilari Lampila (Sibelius.Helsinki 1984)könyve még a nevét sem ismeri Vecsey Ferencnek.Pedig könyvének előszavában hálás tisztelettel hivatkozik az általa példaképnek nevezett Tawastjerna I-V Sibelius monográfiára.

ZENEAKADÉMIA

A kivétel ez esetben is a Nováček kontra Sibelius hegedűverseny ügyben korábban korrekt és reális módon ítélkező Erkki Salmenhaara zeneszerző-tanársegéd.Saját Sibelius(Tammi kiadó Helsinki 1984.275 és 410 oldal)könyvében Sibelius naplójára hivatkozva (.."Vecsey on hieno muusikko.."=Vecsey pallérozott kifinomult muzsikus"..) röviden konstatálja,hogy a szerző neki ajánlotta hegedűversenyét.Másik rövid megjegyzésében utal a berlini(1928) Vecsey hangversenyre.
Magam részéről idézhetném Jussi Jalas közvetítésében magát Sibeliust,aki--elmondása szerint--nem érezte jól magát az 1919-ben Koppenhágában megrendezett északi országok zenei fesztiválján..."Egyedüli örömem a hegedűversenyemet ~~bemutató~~ játszó Vecsey volt..."
Nagy és nemzetközi morális adósságot törlesztett Henry Roth professzor(Los Angeles) Vecsey előadásával(Ezt Sebestyén János is feldolgozta a Magyar Rádióban 13.12.1980.." A hegedű virtuózai.H.Roth előadásai a L.Angeles-i KPFK stúdióban,1970-ben.) Roth lépésről lépésre tárgyalva fedte fel,miként állt ellen Vecsey a kor változó közízlése reá gyakorolt nyomásának. Hogyan maradt hű,magában is,esztétikai felfogásához.
A műsort egy 1911-es Bach-Wilhelmj-Vecsey " Ária a G-húron" istenien szép felvételével zárta.
Ritka élményben volt részem Sibelius szülővárosában Hämeenlinnában(Heméenlinnában)8.5.1986 este 19 órakor. A helyi zeneiskolában(ahol Házy Erzsébet növendék is tanít) ~~xxxxxx~~ hangversenyén a régi városháza termében(ahol Sophie Menter ,Pauline Lucca,Alfred Reisenauer,Popper Dávid is muzsikáltak) Vecsey Ferenc "Valse triste" művét hallhattam. Riikka Laaksi(Ríkka Lákszi) hegedült.Zongorán kísérte Tuula Sarjanto(Túla Szarjanto) !.Ritkán hallani olyan érett ízléssel játszott elegáns muzsikát,mint amit e fiatalok nyújtottak.Ők már bizonnyal tudják ki is volt Vecsey Ferenc.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Utoljára 10.11.1990-ben merült fel Vecsey neve a Helsingin Sanomatban.Veijo Murtomäki tanársegéd(Murtomeki 1954--) méltatta Pearl "The Recorded violin" lemezkiadását.Valóban érdekes feszítő Joachim,Auer,Sarasate, Thibaud,Enescu, Burmester ,Vecsey játékát eredetiben hallgatni.
Murtomäki hirtelen kérdést tesz fel; "...Olisiko Willy (Wilhelm!) Burmester ollut parempi Sibeliuksen viulukonserton esittäjä kuin Ferenc Vecsey?"..."Jobb előadója lehetett volna e Sibelius hegedűversenyének W.Burmester,mint Vecsey?". A kör ezzel bezárult!
Még annak sem éreztem szükségét,hogy rövid válaszcikkben kérdésre kérdéssel reagáljak ;..."Mi történik ha Viktor Nováček nem vállalja annakidején a Sibelius hegedűverseny ősbemutatóját!?Miként alakult volna a mű sorsa,ha Vecsey a legcsekélyebb érdeklődést sem tanúsította volna iránta?!
Hogyan folytatódott volna az ősbemutató dramatika ha Karl Halír osztja tanárának Joachim Józsefnek Sibelius hegedű-versenyéről nyilvánosan is kijelentett negatív véleményét ??
Úgy vélem egy udvarias mosollyal nyugodt lelkiismerettel túltehetjük magunkat e -jelek szerint- soha véget nem érő polémián.
A francia Zenei Újság 1955-ben azt állította,hogy Sibelius szerint Ginette Neveu a legelhivatottabb előadására.
Elmondtuk ezt Sibelius vejének Jussi Jalasnak 1974 november 15-én Budapesten a Zeneakadémián.Akkor ugyanis Jalas Kóté Lászlóval és a MÁV-szimfonikusokkal apósa hegedűversenyét játszotta a pestieknek.
Megkérdeztük tehát,kit tart a legjobb Sibelius előadónak ?
Az intelligens humoráról ismert Jalas úr így válaszolt:
"...Nem tudom eldönteni.Lehet,hogy e pillanatban Kóté a legjobb.."válaszolta általános derültséget keltve.
Utolsó példánkat válasszuk Londonból.Az északi országok 13.12.1992 fesztiválján Gidon Kremer játszotta Sibelius koncertjét.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A helyi kritika pozitív hangvételét,csak a Helsingin Sanomat Helsinkiből kiutaztatott fő zenekritikusa Seppo Heikinheimo nem osztotta. E hegedűverseny szerzőjét és annak előadóit ért bírálatok elfogulatlan feldolgozása máig sem történt meg. Viktor Nováček finn barátaitól 1967-ben szétanúkra hivatkozó beszámolók alapján az ősbemutatót így rekonstruálhatjuk. 8.2.1904 Helsinki Seurahuone (ma városháza az Elnöki Palota mellett)nagyterme.A szólista szemmel láthatóan lehetetlen nehézségi fokon írt futamok sokaságával volt kénytelen birkózni.Ennek ellenére tisztességgel végigjátszotta a szólót.Ne feledjük:Az első változatról van szó. Sibelius vezényelt. Az egész szakirodalom által több-kevesebb éllel átvett ítéletet Erik Tawastjerna professzor(Érik Tavaszcserna 1916-1993) fogalmazta meg ötkötetes svédül írt és finn (+német, angol) fordításban is kiadott ötkötetes Sibelius életrajzi munkája I kötetének 264.ik lapján.."..Kumminkin hän sopi keskinkertaisen viuluniekan Viktor Nováčekin kanssa."..".Azután Ő(tehát Sibelius) mégis megegyezett a középszerű hegedűjátékossal Viktor Nováčekkel..." Vagyis arról van szó,hogy a Tawastjerna által keskinkertainen-középszerűnek nevezett Nováček elvállalta (K betű)k a hegedűverseny bemutatását. Az egyetlen, aki elvállalta !!! Ezt ismétli meg a Tawastjerna könyvet egyébként is meglepően sokat idéző saját Sibelius életrajzában a 70-ik oldalon H.I.Lampila..." Sibelius joutui ottamaan Helsingin Musiikkiopiston opettaja "Viktór" (sic)Nováčekin.."."Sibelius kénytelen volt -jobb híján-felfogadni a Helsinki Zeneiskola tanárát Viktor Nováčeket .." Ugyanott azt írja,hogy a bemutatót fogadott megnemértésért a "..pääsyllinen oli Nováček parka.." "..főbűnös szegény Nováček volt..",aki-szerinte-nem volt képes megbírkózni a remekművel.Ez a "parka" (a stílustól függően "szegény" jelző kissé fanyalgóan pejoratív ..szegényke.. megfelelője.)szó is Tawastjerna könyvének

ZENEAKADÉMIA

(II kötet) 265 oldaláról indult el sok más könyvet és cikket érintő útjára. Még e tárgyban is Salmenhaara az,aki egyetlen udvarias mondatba sűríti tanára ex katedra ítéletét.

"..Nováček csak közepesen(keskinkertaisesti) került ki a Sibelius hegedűversennyyel vívott küzdelemből.."

Salmenhaara: Sibelius.194 Oldal)

Lampilánál ez már (71 o) argumentummá lép elő : "xxxxxxxxxxx

"...keskinkertainen Nováček oli aivan väärä mies konserton solistiksi"..."..a középszerű Nováček teljes mértékben alkalmatlan/téves/személy volt a hegedűversemy szólista feladatára."

Pár sorral lejjebb azt állítja,hogy Burmester sértődött visszalépésének egyik oka "Nevácek"(sic)személye.Burmester sértőnek találta,hogy helyette ilyen egyszerű hangszerjátékossal is megoldható a bemutató.

Az idők folyamán erős érzelmi töltetükből mit sem veszített kritikák közül ismét Salmenhaara az,aki a fair play szellemében közelíti meg az eseményt.Sibelius életrajza 192-ik oldalán leszögezi.:."...Hieman merkillistä on,että jo lokakuun lopussa Sibelius oli pannut syyn lykkäyksestä Nováčekin niskoille,Nováčekin,"joka ei saa viulukonserttoa valmiiksi ennen kuin tammikuussa."Eihän viulistiparalla tällöin vielä ollut edes finaalia käsissään,ainakaan lopullisessa muodossa.Nováčekia etevämpikään virtuoosi olisi tuskin kyennyt harjoittamaan Sibeliusen huippuvaikeaa teosta esityskuntoon muutamassa viikossa."..."Kissé különös,hogy Sibelius már október végén Nováček nyakába varrja a késedelem okát,Nováčekéba,"aki nem készül el a koncerttel január előtt" /itt Salmenhaara Sibelius szavait idézi/

Hiszen szegény hegedűs ördögnek még a finálé sem volt a kezében.Legalábbis annak végleges változata.Nováčeknál sok - kal előrehaladottabb virtuóz sem lett volna képes előadásra készre kigyakorolni Sibelius igen nehéz művét néhány hét alatt.

Személy szerint örömmel vettem tudomásul ,hogy szegény több munkafronton egyidejüleg a középkori mesterlegények tisztességével szerényen,de szívósan helytálló Viktor végülis valami elégtételt kapott.(Hossz érzés volt mindentől és mindenkitől elfelejtett, elvadult sírját esendő állapotban megtalálni) Vajon valóban középszerű volt e ??
Erre nézve idézem a Säveletär 30.9.1907..számában megjelent szigorúságáról közismert Heikki Klemetti kritikáját.
Ida és Karl Ekman(Ékman) művészházaspár E.Grieg emlékestjéről volt szó.(Nováček barátairól,akik pont Pozsonyból és Bécsből tértek vissza Helsinkibe)
Klemetti megjegyzi:..."..Erityisesti kiintyi huomiomme herra Ekmanin hienotunnelmaiseen ja terveesti harkittuun säestykseen. Herra Novácek soitti puhtaasti ja selväpiirteisesti viulusonaatin opus 13."...Figyelmünket különösen magáravonta Ekman úr kifinomult hangulattal egészségesen megformált kísérete.Nováček úr tisztán és világosan megrajzolt vonalvezetésével, hegedű játékkal adta elő az opus 13 szonátát.."
Vagyis az egykori Dohnányi-Telmányi Grieg szonáta berlini(Singakademia, Beethoven Saal)előadásra itt Helsinkiben sem hoztak szégyent Nováčekék.
Érdekes egyébként összehasonlítani Klemetti és Kodály látásmódjának 12 cikkelyből álló pozíción elemeit.Utóbbi így írt a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes és Dohnányi Ernő (akit Ekman jól ismert Bécsből) C.Franck zongorásötöséről;..."..Ahogy Dohnányi ujjai a vonósok színsugarai köré bogozták a zongorahang fátyolát ,soká emlékezetes marad.." (H. 12. 1918.)
Nováček tanítványa Sulo Voipa Hurstinen (1881-1979) /Szulo Vojpa Hursztinën/ 18.10.1907 fölényes tudással szuverén művészettel adta elő Sibelius hegedűversenyét.

1978 !!

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Ez már a végleges változat volt.A kritika már másnap megjelent. Evert Katila írta a Säveletär/Szevëlëter/ben:..."...Omituisestî muuten vaikutti se lämmin tapa,jolla Sibeliuksen viulukonsertti otettiin vastaan,sillä mikään Sibeliuksen suuremmista sävelteok -sista ei ole tähän asti ollut niin vähän suosittu kuin mainittu viulukonsertti..."..Sajátságosan meglepő volt tapasztalni azt a meleg fogadtatást,melyben a közönség Sibelius hegedűversenyét részesítette.Mivel a mester nek eddig nem volt annyira kevéssé kedvelt nagyobb szabású műve,mint pont a hegedűverseny./Säveletär 20.10.1907/ Klemetti kritikája ugyanott;..."...Sibelius hegedűversenye úgy tűnik illik Hurstinen úr előadói világnézetéhez és erőteljes lobogó temperamentumához. E sorok írója először (!) hallotta Sibelius hegedűversenyét,mely képes volt elejétől a végéig lekötni.Szinte sűrítve éljük át a mű erős karakterű fantáziaképeit,gondolatait. A szólóhegedű korábban támadott "túlzott virtuozitása" a legkevésbbé sem zavart minket.Ellenkezőleg.Jól esett megpihenni benne .Az estet Paganini köszönetre méltóan előadott ördögtrillái zárták.."

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

A Hurstinen koncert után jött át Szentpétervárról Mahler (1.11.1907) Beethovent és Wagnert vezényelni. Enrico Bossi (O.Merikanto barátja Toivo Kuula tanára) is a Helsinki Johannes(János) templomban xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx orgonál és vezényel,.Elhangzik a pompás opus 100 versenyműű orgonára,vonósokra,4 kürtre,ütőkre.Ezt Robert Kajanus vezényelte. Helsinki pezsgő koncertlében fürdik. A hazai Leo Funtek/ismét/ is készülődik Dalcroze:Concert symphonique hegedűre...bemutatójára.Ő annakidején udvariasan elkerülte azt,amit a nagyszívű Viktor xxxxxxxx elvállalt. Ezért aztán ma megbecsült ember.Ki merné őt "középszerű"- nek leírni.Ráadásul több nyelven, él ol mellül.

Ekkor ünnepli a Helsinki Zenei Intézet fennállásának 25-ik évét.Ünnepi hangverseny az Egyetem Dísztermében.
Nováček és Ekman bemutatják Erkki Melartin (Goldmark és Fuchs másik bécsi finn növendéke)opus 10 hegedű-zongora szonátáját.A szakirodalom túlnyomó része által sohasem idézett kritika szerint---elsőosztályú módon.
Majd nemsokára Sulo Hurstinen Berlinben (1908) játsza Sibelius hegedűversenyét.Ő az első finn művész,aki külföldön játsza.Ezután Karl Halír növendéke lesz.
Mihthogy Halír volt az 1905-ös berlini-végleges változat -bemutató szólistája,nyilván volt mit megbeszélniök a műről.Arról már nem is szólva,milyen tapasztalatokat adhatott tovább Hurstinennek az első változattal kálváriát járt Nováček.Hurstinen professzor 1951-ben director musices rangot kapott a Finn Államtól.
A Nováčeket ért és érő bírálatok mellett szinte árnyékban marad Nathan Milstein Auer növendék,aki("From Russia to the West.The musical Memoirs and Reminiscenses of N.Milstein--Henry Holt 1990 New York)kijelenti; nem szeretem a Sibelius koncertet.Másik meglepő kijelentése,hogy Brahms kamarazenéjét sem kedveli,kivéve a hegedű szonátákat ,dalokat és a zongorára írt intermezzokat.Jussi Jalas őszinte közlése szerint Milstein azt mondta neki Genfben..; "...csak az Adagio szép a Sibelius koncertben. A többi idegesít.." Közel áll ehhez az 1906-os New York-i bemutatót kommentáló sajtóvisszhang hangneme.
Végül mégis egy másik volt Auer tanítvány játszotta a világon először lemezre Sibelius hegedűversenyét:Jascha Heifetz 1930-ban. A Brüsszelben 1951-ben megrendezett hegedűs világversenyt elnyert(III díj Cserfalvy Erzsébet) Leonid Kogan Budapesten is eljátszotta Sibelius hegedűversenyét.Kroó György professzor (A mikrofonnál K.Gy.1981 Bp Minerva)

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

erkölcsi bátorságát dícséri,hogy becsülettel leírta;nem tetszik neki a hegedűverseny és annak egyes jólsikerült részeit a vendég szólista karizmatikus művészete által létrejött egyszeri jelenségnek tudta be.

Egy egész sor napjainkban is megjelenő, Bartókot és Lisztet érintő, jóindulattal is elképesztőnek mondható írás ismeretében meg kell mondanom,hogy Kroó professzor tisztességét egy új,immáron a köcsönös diplomáciai udvariaskodás terhétől mentes, elfogulatlan nemzetközi kutatói együttműködés hajnalaként értékelhetjük.

A Sibelius hegedűs versenyt öt évenként rendezik meg Helsinkiben.A kötelező számok között szerepel Bartók szólószonátája is. 1985-ben Ilja Kaler (Lettország) és Leonidas Kavakos (Görögország) közösen nyerték el az első díjat.Nemrég Sibelius születésének 125-ik ~~xxüxxxx~~ évfordulójára Lahti város elhatározta,hogy egy CD-lézer lemezen jelenteti meg Sibelius hegedűversenyének első és második azaz végleges változatát.A szólista Manfred Gräsbeck tehetséges finn-svéd művész lett volna.Az egész ország által figyelemmel kísért kultúrvállalkozás próbái egyszerre csak leálltak.Mi történt ??Mindössze annyi,hogy az ősváltozat bizonyos technikai nehézségei miatt a művésznek még valamennyi gyakorlási időre lett volna szüksége.E nemvárt(!) komplikációk pont az ~~z e n e k a r r a l~~ való találkozásnál derültek ki! Már nem volt idő.Sürgősen Finnországba hívták a görög Leonidas Kavakost,aki aztán rekord időn belül, fölényes virtuozitással eleget is tett a tőle elvárt feladatnak.

Így tudtuk meg 86 év után,mit élhetett át Viktor Nováček. Figyelemreméltóan reagált az eseményre Kimmo Hakola(1958-) zeneszerző az Uusi Suomi(Úszi Szuomi-Új Suomi) 30.9.1990 újságban !.Kertelés nélkül kimondja,hogy Gräsbecknek csupán időre lett volna szüksége.Ezzel tudtán kívül megismételte Salmenhaara 1984-ben leírt állásfoglalását,miszerint Nováčeknek túl rövid idő alatt,túl nehéz feladattal kellett megbírkóznia.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Minden esetre Kavakos nagyszerű művész.A Lahti városi szimfonikus zenekar karmestere Osmo Vänskä(Venszke) is nemzetközileg elismert tehetség.Nyolcvanhat év után egy lemezen hallhatjuk Nováček és Halíř egykori vállalkozásainak 1990-es Kavakos szintézisét.A felvételt a kitűnő svéd BIS hanglemezcég készítette(CD-500). Sokan ma sem ismerik el az első változatot.Hakola sem.

Leonidas Kavakos így nyilatkozott az Ilta Sanomat/Szanomat/ --Fővárosi Esti Hírlap 8.12.1990 számában.

" Ami Sibelius hegedűversenyének két verzióját, mondhatom,hogy az első rettentően nehéz/hirvittävän vaikea/ !Sibelius nem könnyítette a végleges változatot sem,csupán ésszerűsítette."

Vagyis Kavakosszal szólva,Sibelius mégis megfogadhatta Karl Flodin tanácsát ? ? Erre utal az első rész zenekari kíséretének szinte újjá átdolgozott anyaga.

A Helsingin Sanomatban-21.9.1990-az egyébként többnyire etnomuzikológiával foglalkozó Pirkko Kotirinta kisasszony foglalkozott Lahti történelmi vállalkozásával..."Vuoden 1904 kantaesityksessä solistiosuuden soitti tšekkiläinen Victor Nováček ,jonka taidot eivät olleet teoksen tasalla ".

A finn nyelvvel foglalkozóknak: helyesen eivät ole

"...Az 1904 évi ősbemutató szólóját a cseh Nováček játszotta, akinek képességei nem álltak a mű által támasztott elvárások szintjén..." Nováček részben teljes feledésbe merült,másrészt tévesen tovább élő nemzetiségével kapcsolatban közlöm Kirsti G.Kallea-Väisänen asszony visszaemlékezését 1978-ban Kaposvár mellett Bárdibükkben/ma már Bárdudvarnok összevont nagyközség/Gosztonyi Mária barátnőjénél.Rajtam kívül jelen voltak még Dr Dárdai Árpád jogász és Brolly Imre, tanár. A nagy finn festő csellótanári diplomát szerzett és egyebek között Amerika északi részét is végig koncertezett (a művészdiplomát is megszerezte) leánya 1920-óta ismerte Gosztonyiékat., még Firenzéből.

Kirsti zeneiskolás korában a Nováček vezetésével működő intézeti növendékzenekarba járt csellózni.Jorma bátyja klarinétozott és orgonált(Faltinnál).Igy emlékezett;

"..Viki..-mert csak így hívtuk--magyarnak vallotta magát. Nem sokkal halála előtt történt,hogy egyik új társunk Viki családi nevének kiejtését tudakolta.Az örökké vidám tanár jól tudta milyen népszerű körünkben Molnár Ferenc "Pál utcai fiúk "regénye.Egyszerre csak elmosolyodott és azt mondta;....én vagyok Nemecsek Ernő Novacsek nevű finnországi rokona.Erre aztán a zenekar nagy nevetésben tört ki.

Sitten kívül Viki döntött még a finn állampolgárság felvétele mellett.De ~~a~~ a háborús hangulat és az őt alattomosan megtámadott betegség másként alakították sorsát.."

Kirsti Asszony Dohnányi Ernővel is hangversenyezett Somogy-megyében a vagonlakó menekültek(1922)javára. (Hjelt Finn-Pándy)

ZENEAKADÉMIA ZENEI MÚZEUM

~~Apjának~~ Apjának 1978-ban felavatott a Lánchíd budai hídfője közelében álló kétnyelvű emlékkövének tiszteletére rendezett összejövetelen váratlanul még egy történetre emlékezett.

"....Martin Wegelius igazgató(svéd anyanyelvű-kétnyelvű-erősen finn hazafias érzelmű)hallotta egyik hivatalnok rokonától a következőket:...1913-ban a betegségével küzködő Viktor szóváltásba keveredett egy finnül rosszul beszélő cári hivatalnokkal.Valamit újból megkérdezett a törvény derék szolgájától,mert nem értette,.Annak ez rosszul esett és --hisz ön is valami cseh vagy mi ?--- megjegyzéssel próbálta éveken át megszokott tekintélyét visszaállítani.Mire Viktor hűvösen a legkifogástalanabb német irodalmi nyelven közölte,hogy magyar és Temesvár mellett Fehértemplom helységben született."

Sohasem fogom elfelejteni,hogy Kirsti(Kirszti) azaz magyarul Kriszti m,vagy Kriszta Asszony a Gellért étterem márvány asztalán leírta nekünk magyar betűkkel..N o v a c s e k.... N e m e c s e k.

(29.12.1980 húnyt el Helsinkiben)

Viktor Nováček rövid életéből még két igen jelentős finn zeneszerzővel való együttműködésre futotta.

Leevi Madetoja (Lévi) és Toivo Kuula(Tojvo Kúla).

Rangjukhoz méltó megkésett méltatásuk egyik legszebb példája az angol "Classic CD" szakfolyóirat 1991 decemberi számában található. Malcolm Hayes--a B B C zenei szerkesztője--véleménye szerint Suomi népe több eredeti zeneművészeti értéket hozott létre a IX században ,mint a skandináv országok együttesen. Sibelius nélkül is-teszi hozzá,majd részletesen ismerteti a Sibeliust ez alkalommal teljesen mellőző hosszú rádiós műsora finn zeneszerzőit.

ZENEAKADÉMIA

Közülük-V.Novácek szempontjából-T.Kuula (1883-1918) a legfontosabb. Pohjanmaa (Pohjanmá) ősi finn nemzetségének szegény sorsú tehetséges fia 1907 január elején kezdett Helsinkiben tanulni. Viktor hegedűtanára hamar megérezte,milyen tehetséggel van dolga.Kisvártatva együtt játszanak Schumann zongorás kvintettjében (Kuula brácsázik) és nemsokára reá bízza Volkmann Róbert vonószenekari szerenádjának növendékzenekari vezénylését.(Első csellista Kirsti G. Kallela.) A tanévzáró növendékhangversenyen 31.5. 1907.,Nováček és Sigrid Sundgrén-Schnéevoigt(Viktor Georg csellista karmester barátjának felesége,akivel már 1897-ben Turkuban is együtt szonátáztak) bemutatják Toivo Kuula e-moll hegedű zongora szonátáját. Iskolai növendék koncertekről nem volt szokás a sajtóban megemlékezni.Ezért nagy jelentőségű a svéd nyelvű Nya (Nűa) Pressen közel fél oldalas cikke .

Ráadásúl a félve tisztelt(pelätty) Karl Flodin írta.
" ..Toivo Kuula új finn zeneszerző.."-címmel.
Egy nappal korábban énekelte Alma Silventoinen(Szilventojnen)-
-Ka szerző mennyasszonya) Kuula örökszép dalát.
" Tuijotin tulehen kauan "..A tűzbe hosszan merengve néztem.."
Ezzis váratlan sikert aratott.
Ismét Flodin szólalt meg a sajtóban:.."... A mű minden
mesterkéltségtől távol álló egyéni harmóniai fordulatai
a feltartóztathatatlan tehetség üdeségével ,természetesen
éneklő szépségével hódította meg a jelenlévőket."
Kuula országos körútját a Hannikainen fiúk Pietari nevű
apja (a "Säveleitä " főszerkesztője Jyväskylä-ben)
szervezi meg. A szonáta itt is sikert arat.Pietari(aki
Brassai Sámuelhez hasonlatos utolsó polihisztor)
saját vonósnégyesével köszönti fel Kuulát. A csellista nem
más,mint Lennart von Zweygberg,aki majd innen indul Svájc-
ba,hogy Szigeti Józseffel és Hubay Jenővel megismerkedjen.
Az általam mellékelt magyar nyelvű Hubay cikkben a művész
határozottan utal Kuula e-moll szonátájára.Ezért feltételez-
hető,hogy a Hubay növendék Szigeti már USA körútján
játszhatta a művet.
Helsinkiben visszatérve Kuulát hideg zuhanyként éri,hogy
Nováček -az Intézet 25 éves jubileumi koncertjén--nem akarja
előadni Kuula "Notturno" című hegedű zongora művét.
Szerinte a mű élesen elüt az uralkodó közízléstől.
Helyette a már korábban ismertetett műsort játszák.
Alma Silventoinen naplója eléggé sértődött megbántottsággal
őrzi az eseményt.Sajnos ez került be a Finn Televízió
Kuula emlékműsorának dramatizált feldolgozásába is.
Pedig ha valaha,úgy pont napjainkban vált világossá
milyen kicsinyes csipkelődésektől és irígy sajtó -
okoskodástól óvta meg Őt Viktor Nováček.Elég ha Richard
Straussról írott tanulmányára utalok.Világosan látta mi a valóság.

ZENEAKADÉMIA
HEGYI MÚZEUM

Kuula 1908 március 27-én készült el opus 7 hegedű-zongora-~~xxxxx~~ cselló triójával.Liszt h-moll szonátájához hasonlatosan Kuuláról is elkondható,hogy nevét akkor is megőrizné a zenetörténet ha csupán ezt a művét alkotta volna.

A korábban Alie Lindgerg-től Weimarból Liszttel való kapcsolatáról beszámoló leveleket feldolgozó és később Viktor Nováčekkel hosszú ideig egy vonósnégyesben játszó zeneesztéta-hegedűs Carl Fredrik(Kárl Frédrik)Wasenius az egész lakását a Kuula trió "edzőtáborává "rendezte be. Ekkor már elég idős volt.Amikor Nováček tanított,olyankor "Carl pappa"-Karl papa vette át a hegedűszólamot. A csellót fia játszotta. Mikor a főpróbák már az Intézetben folytak számos kritikus-köztük külföldiek is-jött be,hogy hallhassa a Nép közül jött új finn tehetség zenéjét..

Így jelentek meg aztán az illetékesek megkérdezése nélkül előzetes Kuula trióját dicsérő ujságcikkek.Ez egyben aggodalomra okot adó ellenérzést váltott ki egyes Kuulára máris irígy körökben.Október 10-én megtörténik a helyszíni főpróba az Egyetem dísztermében.Alma Silventoinen szorongva írja naplójába 4.10.1908;.."...A sajtó által megelőlegezett bizalom alapján a közönség különleges teljesítményt vár. Mi történik ha valami módon nem felelünk meg a n n a k a m i t tőlünk most elvárnak ? ?

A bemutatató sikere minden várakozást felülmúlt.Wasenius(B.S jelige) igaz baráthoz és korrekt muzsikushoz méltóan szigorú hosszú elemző kritikája végén azt írja:.."..Itt ma a Finn Nép hangja szólalt meg.."

(ezt ugyanígy csak Kodályról írta le kritikus)

Wasenius;.."...Kuulan A-duuri trionsa on merkittävintä,mitä aikamme on luonut,sen musiikillisen erikoisuuden,sen kauneuden ja kohottavan vaikutuksen,sen polyfonian,taiteellisen muovailun ,sen sielullisen järkyttävyyden ja tonaalisen loisteliaisuuden tähden.

Ihmetellen ja ihaillen tutustuu tähän teokseen,jossa innoitus ja harvinainen tekniikka kohtaavat meitä joka sivulla."

" Kuula Á-dúr triója egyike korunk legjelentősebb alkotásainak .Annak zenei különlegessége ,szépsége és felemelő hatása,polifonikus művészi megformálása,lelkiségében megrázó ereje és tonalitásában dal ragyogása miatt.
Az ember csodálkozva és gyönyörködve ismerkedik e művel, melynek minden lapján inspiráló szenvedéllyel ötvöződő technika érint meg minket.."

Toivo ezután Bolognában tanul Enrico Bossinál ,majd később Anton Sitt (Helsinki tanára) bátyjánál Hans Sitt osztályában Lipcsében.Párizsban Vincent d`Indy szeretett tanítványa.
Miként az ifjú Bartók ,Kuula is francia visszhangra lelt saját finn nemzeti stílusának fejlesztése közben.
Ismét Bartókra kell emlékeznünk,aki a francia kultúrával való érintkezést nevezte az egyetlennek,ahol nem kísért a beolvadás veszélye. Akkortájt alapították meg Franck és d`Indy vezetésével a Société Natinale de Musique -Nemzeti Zeneművészeti Egyesületi Társaságot,mely a kor minden nemzete szimfonikus és zenekari,kamarazenei termését gondozó ismeretterjesztéssel foglalkozott.E szó szerint nemes társaság komolyan becsülte Kuulát,Madetoját,Klamit,Merikantot,Kilpinent.
Kuula Á-dúr triója időközben diadalutat jár be .1913-ban Szentpétervárott és Budapesten Hannikainen Testvérek /Ilmari,Arvo,Tauno/ Triója játsza.Különösen Koppenhágában ünneplik és Wiesbadenben 1935-1943.Amerikában 1970-ben új reneszánszát éli.Személyes élményeim legjobbjai közé tartozik az 1976 augusztusában Helsinkiben hallott Kuula trió.
Az Ünnepi Hetek "Tateno Trio"-ja remekelt.Izumi Tateno/zongora/ ,Yoshiko Arai-Kimanen /hegedű/ és Seppo Kimanen cselló.
Arai-Kimanen asszony és Tateno úr japán születésű finn állampolgárok.

ZENEAKADÉMIA

(Seppo Kimanen a nyári Kuhmo-i nemzetközi kamarazenei fesztivál igazgatója)

A minden idők legjobb Kuula trió felvételét a Pohjola-Trió készítette el a Hannikainen Testvérek méltó örököseiként, 1976-77 évfordulóján a svéd BIS Grammofon AB-céggel .

A felvétel méltó módon képviseli a finn nyelvi és zenei hanglejtés minden természetes szépségét.Liisa Pohjola egyébként is jelentős zongoraművész professzor.Emlékezetes Erdélyi Miklóssal játszott Bartók II és III zongoraversenye. Olyan tökéletes Bartók (magyar) lélegzéssel,amit mások is tanulhatnának tőle.

Az alkalommal élve említem meg,hogy nem véletlenül származnak Pohjanmaa-ról(Pohjanmaa) -a finn népdal és népzene ősi örökségét legtisztábban megőrzött vidékről Kuula,Klemetti, Järviluoma, a Pohjola testvérek.Erkki Pohjola a Tapiola ifjúsági kórussal lett világhírű.Róluk mondta Budapesten az idős Bárdos Lajos .....Ma már kevesen énekelnek magyar nyelven oly tisztán és szépen,mint pont ezek a finn gyerekek."

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ensti Pohjola a " Suomen Laulu" kórusát örökölte meg Klemettitől.Innen származik Jorma Panula karmester,aki tévedhetetlenül biztos hangsúllyal és ugyanakkor szinte már anyanyelvi könnyedséggel vezényli Bartók műveit.

A magyar-finn-magyar-észt zeneművészeti kapcsolatokat jellemző tragikusan félbeszakadt(szakított)folyamatok, próbálkozások,illetve örökös újrakezdések történelmében szerénytelenség nélkül állapíthatjuk meg,hogy Nováček Viktor derekasan helyt állott Toivo Kuula örökértékű, egyedülálló karaktert képviselő opus 7 A-dúr triójának Helsinki ősbemutatatóján.

A magyar hegedűművészek Jean Sibeliussal való páratlanul érdekes kapcsolatát a "Sibelius és a magyarok" című készülő munkám fogja tárgyalni! Öt világrész magyar és magyar származású művészeinek, tudósainak, pedagógusainak, íróinak és történelmi alakjainak a legnagyobb finn zeneszerzővel folytatott levelezése több, mint nemzetközileg is széles érdeklődésre igényt tartó szellemi töke.

Mégis, van egy kiváló finnugor nyelvész, Pizs tanítvány, Dr Kuvinyi László (1927-1973), aki a legnagyobb mennyiségű munkát végezte az addig megjelent etmológiai szótár elkészítésében! E muzikális familia adta a nagy tudós öccsét Kubinyi Attila hegedűművészt a magyar-finn zeneművészeti kapcsolatoknak, mivel 1956 február 17-én hosszú szünet után a Zeneakadémia nagytermében ismét eljátszotta Sibelius hegedűversenyét./X.bérletű hangverseny/. Erről szép finn nyelvű levélben értesítette az akkor már halála előtt álló Mestert. A zeneszerző derüs, szívélyes hangú (ami távolról sem járt ki mindenkinek) válaszleveléből pedig kiviláglik milyen sokat jelentett számára Vecsey Ferenc, akinek unokatesrvére a Liszt Akadémián a Szerző életének alkonyán ismét műsorra tűzi a z ifjú Vecsey által Berliben egykor oly nagy megbecsülést szerzett hegedűversenyt. Kubinyi Attila a híres Bartókné kétzongorás szonátapartner Édesanyja Comensoli Mária zongoraművésznő kíséretével produkált nagyzenekari előjátékot, ami külön zenetudományi kuriózum. (Rajtuk kívül ugyanis ugyanezt az e könyvben korábban ismertetett Szentpétervári magyar Auer Lipót és Tanajev tették meg ugyanezt, miközben a Helsinkiből tanácsokért és ismerkedés végett hozzájuk át látogatott nagyin fiatal Sibelius figyelmesen konzultált velük.) Ezt követte Kubinyi Attila részvétele a Helsinkiben rendezett Sibelius nemzetközi hegedűversenyen, amikor is külön hangversenyt adott a Kallio/Szikla/ gimnázium nagy és lelkes közönségének. Ugyanott, ahol Auer, Nováček, Marteau és Hurstinen játszotta

Sibelius szívélyes emlékezett meg az eseményről a legnagyobb magyar kutatójának Almási Balogh Pálnak, Aki később a Szerző leá

ZENEAKADÉMIA KÖNYVTÁR

a magyar idejében!

Művészi fejlődése Németországba vitte,ám ott sem vált hűtlenné finn kapcsolatatihoz.Még egyszer eljátszotta a hegedűversenyt 1962 január 2-án Budapesten/filharmóniai bérlet/,ahol a dokumen - tumok szerint hatszor(!) tapsolták ki és ráadásnak egy Paganini caprice-t játszott.

Ezzel a II világháború utáni Magyarországon Vecsey rokon ját - #szotta el két ízben Sibelius hegedűversenyét.

Nagyszámú és a magyar zeneművészetnek számos alkalommal német földön és Európa szerte megbecsülést szerző koncertjei közül Kubinyi Attila talán mégis az 1975 január 24-i Ismelohn-i/Westfalen/nagy hangversenyt tartja,ahol megjelentek özvegy Bartók Béláné és édesanyja Comensoli Mária,hogy művészetükkel ajándékozzák meg Bartók németországi barátait.Kubinyi és Franz Weilnhammer zongoraművész partnere is Bartók termésé-nek kegjobbját nyújtották.Különösen érdekes Attila barátunk missziója,amivel Bartók Béla Kontrasztok trióját tartja szinte napirenden.Nemrég tudtam meg az immár magas korban já,-ró legjobb finn-svéd kortárs zeneszerzőtől Erik/Érik/ Bergmanntól,hogy Sibelius 1956-ban bekövetkezett halála előtt (tehát a Kubinyi contra Vecsey akció idején)váratlanul azt a kijelentést tette,miszerint Liszt Ferencet és Bartók Bélát szerette legjobban a világ minden más komponistája közül.

Ugyanezt említi a Mester személyi titkára Santeri Levas emlékírataiban.Elmondhatjuk tehát,hogy a Kör bezárult és ab-ban semmi sem történik véletlenül.Még akkor sem,ha a kapcsolatok és események logikáját sok esetben évtizedekkel később érthet-jük meg.Molnár Antal elemezte annak idején a Mester IV-ik szimfóniáját,melyet századunk egyik legrejtelmesebb alkotásának tartott és amely mű Bartókkal való kapcsolatára ugyanez érvé-nyes.Nem kivétel a Hegedűverseny sem,aminek kezdetét pont német kutatók tartják határozottan rokonnak Bartók III zongoraversenyének

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

mek bevezető anyagával.Nem holmi olcsó "rokonság" kliséről van itt szó,hanem a két Szerző által egymástól függetlenül és 2- 3000 kilométer távolságban választott h a s o n l ó zeneszerzői megoldási m ó d o k t ó l.

Ilyen értelemben Kubinyi Attila hegedűművész, igenis nagy és tiszteletreméltó magyr-finn hagyomány őrzője és ápolója ,amint azt a Frankfurter Allgemeine Zeitung 1976 január 28-i számának kritikája is értésünkre adja.Jóllehet a Sibeliussal élő és alkotó kapcsolatban állott magyar művészeket az arról szóló könyvben óhajtom magyar és nemzetközi olvasóközönség gel részletesen megismertetni,mégis kifejezetten ide kívánkozik e kapcsolataink történetének hősi korszaka nagy hídépítő alakjának Vecsey Ferencnek különös analógiája.

Orgonaművészeti adatok keresgélése közepette bukkantam reá a felső ausztriai Passauer Neue Presse 1947 március 25 számában Comensoli Mária és fia Kubinyi Attila jó hírére amikoris a "Ein Wunderkind.Der kleine Geiger Attila von Kubinyi " cím alatt az akkor 12 éves Attilát „ ein aufgehender Stern"-nek nevezik és a néhai Franz von Vecseyvel hozzák kapcsolatba.Felettébb érdekes az osztrák újságíró kritikus intuíciója, és történelmi műveltsége pedig szeretetreméltóan imponáló. Sz i n t e szó szerint így reagáltak az csaknem egyidős Vecsei Ferenc/Wundergeiger/által közönségsikerre vitt Sibelius hegedűversenyre ,amit a közönség soraiban ülő Szerző már két nappal később "gewidmet für Franz von Vecsy" iktatott törvénybe.Nem véletlenül.Így jöttek össze,Párizsban nemrég elhúnyt nagy barátunk Jean Gergely és Floridában még ma is élénken tevékenykedő Bartók Péter szavait levelekből idézve,"két kis nép nagy fiai" Európa távolról sem könnyűnek mondható hangversenydobogóin.Külön szerencs,hogy Kubinyi úr született pedagógus is.Ezért--a mellékelt kép szerint---a Vecsy utód Sibelius barát napjainkban megbecsült tanári munkával építi

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

nem felejtettek el a külhonban sorozatosan megbecsülést magának mondható művészt,Aki ráadásul kortársi magyar szerző

zenei kapcsolataink.Az elmúlt politikai korszak Vecsy iránt megdöbbentő hálátlansága az utódot sem kímélte.Okai furcsák és érthetetlenek.
Azért a Magyar Nemzet/9.10.85/31.5.86/Új Tükör és a Magyar Rádió (Kubinyi lemezei)